

MAVİ VATAN

MAVİ VATAN'DAN AÇIK DENİZLERE

MAVİ VATAN

MAVİ VATAN'DAN AÇIK DENİZLERE

Millî Savunma Üniversitesi

Deniz Harp Enstitüsü

Mavi Vatan'dan Açık Denizlere Dergisi

Yıl: 1 Sayı: 4

4 Aylık Süreli Yayın

İmtiyaz Sahibi

MSÜ Deniz Harp Enstitüsü Adına

Dz.Kur.Alb. Kıvanç KIRMACI

Genel Yayın Yönetmeni

Dz.Kur.Alb. M.Ferhat ÇOLPAN

Sorumlu Müdür

Dr.Dz.Alb. Murat Kağan KOZANHAN

Yayın ve İnceleme Kurulu

Dz.Kur.Alb. Halil ÖZSARAC

Dz.Kur.Alb.Erdiñç ALTINER

Dr.Dz.Alb. Murat Kağan KOZANHAN

Dz.Alb.Mahmut KARAGÖZ

Sayfa Tasarım / Grafik Uygulama

De.Me.Aslı DOĞAN

İletişim

Tel: 0212 398 01 00 (3452)

E-Posta: mkozanhan@msu.edu.tr

Basıldığı Yer ve Tarih

Millî Savunma Üniversitesi

Merkez Kütüphane Müdürlüğü

Merkez Basımevi

Yenilevent / İSTANBUL

Sertifika No: 36431

Mart 2020

İÇİNDEKİLER

4

BAŞLARKEN

6

DENİZ GÜVENLİĞİNİ TEHDİT EDEN YASA DIŞI FİİLLER VE SUA SÖZLEŞMESİ

16

BOSNA HERSEK SAVAŞI VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN TUTUMU

24

ULUSLARARASI ANTLAŞMALARA ÇEKİNCE KONULMASI VE HUKUKİ ETKİLERİ

40

ALMANYA'NIN DENİZCİLEŞME STRATEJİSİNİN İNCELENMESİ

52

NEO-LİBERAL VE HABERMAS (FRANKURT OKULU) YAKLAŞIMINA GÖRE EKONOMİK GELİŞME İLE DEMOKRASİ ARASINDAKİ İLİŞKİ NASIL İŞLER?

Deniz Harp Enstitüsü yayını olan Mavi Vatan'dan Açık Denizlere Dergisi yılda 3 kez yayınlanan ulusal bir dergidir. Makalelerdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler yazarların sorumluluğundadır ve yazarların şahsî fikirleridir. Millî Savunma Üniversitesi Deniz Harp Enstitüsü Müdürlüğü'nün resmî görüşü değildir.

- 60 | ANARŞİ KAVRAMINA İKİ FARKLI YAKLAŞIM: NEO-REALİZM VE SOSYAL İNŞACI KURAMLAR
- 68 | GEÇMİŞTEN HATALAR GELECEĞE DERSLER: İNİSİYATİF, ALGILAR VE GERÇEKLER, 1915 JUTLAND'IN, 104 YIL SONRA BİZE SÖYLEDİKLERİ
- 76 | ÇANAKKALE DENİZ HAREKÂTINDAN (19 ŞUBAT- 18 MART 1915) GÜNÜMÜZE ÇIKARILACAK DERSLER
- 114 | KİTAP ÖZETİ :TED GİBİ KONUŞ
- 119 | ÇANAKKALE SAVAŞINA AİT GÖRSELLER
- 126 | DENİZ HARP ENSTİTÜSÜ FAALİYETLERİ

MAVİ VATAN

MAVİ VATAN'DAN AÇIK DENİZLERE

Değerli Okurlarımız

Dünyada ortaya çıkan “Korona Virüs/COVID-19” salgını nedeniyle enstitümüzde eğitime ara verilmiş ve birçok faaliyetimiz ertelenmiştir. Ancak, bu zor zamanda enstitümüzün ilgi alanları ile faaliyetlerimiz hakkında sizlere bilgiler vermek amacıyla dergimizin yayın hazırlık süreci devam ettirilmiştir.

“Mavi Vatan’dan Açık Denizlere” nin 4’üncü sayısı ile sizlerle yeniden birlikteyiz. **Bir yıl önce ilk sayımızın yayınlanması ile başlayan birlikteliğimiz, dergimizin bu sayısı ile birinci yaşını tamamlamış durumdadır.** İkinci yılımızda da alanımıza özgün makalelerle sizlerin ilgisini çekeceğimizi umuyoruz.

Bu dileklerle sizlere sunduğumuz 4’üncü sayımızda; deniz hukukundan, uluslararası ilişkiler teorilerine, denizcileşme stratejisinden, deniz harp tarihine uzanan makalelerin ilgiyle okunacağını tahmin ediyoruz.

Sayımızın ilk makalesi, tarafımdan kaleme alınan “Deniz Güvenliğini Tehdit Eden Yasa Dışı Fiiller ve SUA Sözleşmesi” başlıklı makaledir. Makalede geçmişten günümüze deniz haydutluğu, korsanlık kavramları incelenmiş, Achille Lauro gemisinin kaçırılması sonucu denizlerde benzer yasadışı fiillerin önlenmesi için yapılan çalışmalar çerçevesinde geliştirilen, Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Sözleşme (SUA)’nin yapısı incelenmiştir.

Bu sayımızda yer verdiğimiz diğer bir çalışma, Dz.Bnb. H. Ceyhun TÜRE’nin, Siyasi Tarih alanında kaleme aldığı, “Bosna Hersek Savaşı ve Birleşmiş Milletlerin Tutumu” başlıklı

makaledir. Çalışmada, Yugoslavya’nın kuruluşu ve dağılıma süreci ile Bosna-Hersek Savaşı’nın sebepleri incelenmiş, Sırp milislerin, savunmasız Bosnalı Müslümanlara insanlık dışı saldırıları ve Birleşmiş Milletler’in sorunu diplomatik yollarla çözme girişimlerinin başarısızlığı üzerinde durulmuştur.

Yeni sayımızın diğer bir makalesi, Hukuk Lisans derecesine sahip Dz.Yzb. Fatih GÖKTAŞ ve Dz.Yzb. Zafer BAŞER tarafından hazırlanan “Uluslararası Andlaşmalara Çekince Konulması ve Hukuki Etkileri” başlıklı çalışmadır. Bu çalışmada Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi çerçevesinde çekince kavramı açıklanmış ve andlaşmalar içinde çekincelerin devletlerarasında yarattığı hukuki etkileri ile sonuçları irdelenmiştir.

Bu sayımızın 4’üncü makalesi Dz.Yb. Erhan AKBAYRAK tarafından hazırlanan “Almanya’nın Denizcileşme Stratejisinin İncelenmesi” konulu makaledir. Makalede yazar, Almanya’nın denizcileşme stratejisini ve seviyesini, elde ettiği bulgulardan hareketle tümevarım yöntemi ve MINITAB istatistiksel hesaplamaları kullanarak analiz etmiş ve Almanya’nın denizcileşme stratejisi üzerinden öneriler sunmuştur.

Bu sayımızda yer verdiğimiz Dz.Bnb. Serdar NACAĞ tarafından hazırlanan, “Neo-Liberal ve Habermas (Frankfurt Okulu) Yaklaşımlara Göre Ekonomik Gelişme ile Demokrasi Arasındaki İlişki Nasıl İşler?” konulu makaledir. Makalede, yoğun çalışma saatleri ve iş temposu altında devamlı olarak çalışan ve üreten insanların, devletleri tarafından mutlu ve itaatkâr şekilde yaşamaları konusunda nasıl motive edildiklerine dair

BAŞLARKEN...

cevaplar bulunmaya çalışılmış, bilim ve teknolojinin, özgürlük ve demokrasi üzerindeki etkisini inceleyerek, Neo-liberalizm ile Habermasçı düşünce yaklaşımlarının ekonomik gelişme ve demokrasi açısından farklarını, fayda ve mahsurlarını mercek altına yatırmıştır.

Dz.Bnb. Niyazi Okan ÇOBAN tarafından kaleme alınan, "Anarşi Kavramına İki Farklı Yaklaşım: Neo-Realizm ve Sosyal İnşacı Kuramlar" başlıklı makale, uluslararası ilişkiler teorileri alanında bilgi vermeyi amaçlamaktadır. Yazar, küresel dünyanın ekonomik gelişimi ve iktisadi kalkınması kapsamında ele aldığı çalışmada; ülke sınırlarının kaybolduğu, uluslararası örgütlerin neredeyse devletlerden daha güçlü hale geldiği, insanların maddi baskılar ve gelecek kaygılarıyla birlikte tek amacının çalışmak olduğu günümüzde, özgürlük kavramının gerçek ve mevcut anlamı arasındaki farkları ortaya koymaya çalışmaktadır.

(E) Dz.Kur. Alb. Sinan TOPUZ tarafından kaleme alınan "Geçmişten Hatalar Geleceğe Derler: İnisiyatif, Algılar ve Gerçekler, 1915 Jutland'ın, 104 Yıl Sonra Bize Söyledikleri" konulu makalede yazar, İki dünya savaşında karşı karşıya gelen İngiliz ve Alman donanmalarının büyük çapta yaptıkları tek deniz savaşı olan Jutland Deniz Savaşını ele alarak, modern deniz harbinin gelişimini ve yapılan hataları irdelemektedir.

Bu sayının son makalesi ise Dz.Kur. Alb. Halil ÖZSARAÇ tarafından hazırlanan "Çanakkale Deniz Harekâtından (19 Şubat- 18 Mart 1915) Günümüze Çıkarılacak Dersler" konulu makaledir. Yazar makalede, Deniz Harp Tarihine ışık tutarak

1915 yılında itilaf devletleri tarafından hazırlanan donanma ile Çanakkale Boğazı'nın geçilmesi harekâtını ele alınmış, harekâtın planlamasında yapılan hatalar ve bu harekâttan çıkarılan derslere yer verilmiştir.

Dergimizin bu sayısında son olarak bir kitap özetine yer veriyoruz. Carmina GALLO'nun "TED Gibi Konuş" kitabı, etkili iletişim becerilerinin geliştirilmesine katkı sağlanması amacıyla Dz.Kur. Alb. Erdinç ALTINER tarafından özetlenerek siz değerli okuyuculara aktarılmıştır.

Yeni sayımızda buluşmak üzere sağlıklı günler dileriz.

M.Kağan KOZANHAN
Dr. Dz.Alb.
Öğretim Üyesi

■ Dr. Öğr.Üyesi Dz.Alb. Murat Kağan KOZANHAN

Deniz Güvenliğini Tehdit Eden Yasadışı Fiiller ve SUA Sözleşmesi

Öz

Deniz haydutluğu, deniz ticaretinin başladığı ilk zamanlardan beri varlığını koruyan yasadışı bir fiildir. İlk zamanlarda deniz haydutları sahipliklerindeki gemilerle, ticari amaçlı gemilere saldırarak gemi personelini esir almışlar, gemilerdeki malları yağmalamışlardır. İlerleyen zamanlarda bazı deniz haydutları, bir devletin tabiiyeti altında girmişler ve tabiiyeti altında oldukları devletler tarafından düzenlenen izin belgeleri ile korsanlık adı altında; deniz haydutluğu faaliyetlerini sürdürmüşler, eylemler yapmışlar ve en önemlisi bir donanma gibi savaşlarda düşman devletlere karşı savaşmışlardır. 1856 yılında kabul edilen Paris Deklarasyonu ile korsanlık faaliyetleri yasaklanmıştır. Ancak günümüzde, deniz haydutluğu faaliyetleri ile denizlerde terör eylemleri yapılmaya veya yapılması için çaba sarf edilmeye devam edilmektedir. Denizlerde yapılan haydutluk ve terör eylemleri, sadece ticari güvenliğin değil uluslararası deniz güvenliğini ve dolayısıyla uluslararası güvenliği de tehdit etmekte/etkilemektedir. Achille Lauro gemisinin kaçırılması, denizlerde yapılacak yasadışı fiillerin önlenmesi için uluslararası bir adlaşmanın yapılmasının ve devletlerin işbirliği içinde çalışmalarının gerekliliğini gündeme getirmiş ve Deniz Seyir Güvenliğine Karşı Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Sözleşme (SUA) imzalanmıştır. 11 Eylül 2001 tarihli terör eylemleri ise haydutluk fiillerinin yanı sıra, terörizm ve bu bağlamda uluslararası deniz güvenliğinin de sorgulanmasına sebep olmuş ve bu çerçevede alınan, tedbirler ile uluslararası yapılan adlaşmalar/sözleşmelerin yeniden gözden geçirilmesini gerekli kılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Deniz Haydutluğu, Korsanlık, Deniz Terörizmi, Deniz Yasadışı Fiiller, SUA.

Giriş

Örf ve adet hukuku ile gelişmeye başlayan deniz hukukunun en eski kurallarından biri "açık denizlerin serbestliği" ilkesidir. Bu ilke uluslararası mevzuatta, 1958 tarihli Cenevre Açık Deniz Sözleşmesinin 2'nci maddesinde¹ ve sonrasında 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)'nin 87'nci maddesinde² açıkça tanımlanmıştır. Dünya çapında ithalatı ve ihracatı yapılan ürünlerin yaklaşık %90'nın deniz yolu ile taşınması ve deniz yolu taşımacılığının kara ve havayoluna göre en karlı taşıma sektörü olması, deniz taşımacılığının hacmini

her geçen gün genişletmekle birlikte, deniz taşımacılığına yönelik denizlerde karşılaşılan riskler ile tehditlerde aynı oranda artmaktadır. Deniz taşımacılığının aksamadan ve kesintisiz olarak sürdürülebilmesi amacıyla; denizlerde gerçekleşebilecek yasadışı fiillerin önlenmesi ve gemilerin seyir emniyeti için gerekli ulusal ve uluslararası tedbir/önlemlerin alınması gereklidir.

Denizcilik tarihi ile başladığı varsayılan yasadışı fiillerden biri deniz haydutluğudur. Deniz haydutluğu fiilleri, tarihin belli zamanlarında artış göstermiş ve sönümlenmiştir. Tahmini olarak 1650-1726 tarihleri arasında altın çağını yaşayan deniz haydutluğu³, belirli bir zaman aralığında devletlerce desteklenmiş ve 1856 Paris Deklarasyonuna kadar, deniz haydutlarının bir kısmı denizlerde korsan sıfatı ile dolaşmaya başlamışlardır. Korsanlar, tabiiyeti altında oldukları devletler adına; denizlerde düşman devletlere karşı savaşlara katılmışlar ve yağmalama faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Ancak devletlerin, korsanlar üzerindeki kontrollerini yavaş yavaş kaybetmeleri, yaptıkları fiillerin engellenememesi üzerine korsanlık yasaklanmıştır.

Denizlerde yapılan yasadışı fiiller, deniz haydutluğu ve korsanlık ile sınırlı değildir. Tıpkı haydutluk gibi, terör örgütlerince yapılan terör eylemleri ile yasadışı suç örgütleri tarafından yapılan; insan/silah/uyuşturucu madde kaçakçılığı gibi fiiller, denizler ile deniz taşımacılığını ve devletlerin ekonomik, toplumsal ve ülkesel güvenliklerini etkilemektedir. Bu makalede, denizlerde yapılan/yapılabilecek olan, deniz haydutluğu, korsanlık ve terör eylemlerinin tanımları yapılacak ve bu konuda yapılan, uluslararası düzenlemeler ile bu düzenlemelerin, dünyada şekillenen yeni tehdit algılamalarına göre gelişimleri incelenecektir.

1. Denizlerdeki Yasadışı Fiiller (Korsanlık, Deniz Haydutluğu ve Terörizm) ve Uluslararası Hukuktaki Yeri

Denizlerde, gemilerin ve personelin güvenliğine yönelik yasa dışı fiiller; haydutluk, korsanlık ve illegal örgütler tarafından yapılan terörist faaliyetler olarak sıralanabilir. Deniz haydutluğu ile korsanlık, unsurları ve hukuki sonuçları bakımından birbirinden ayrı kavramlardır. Geçmişte bu iki kavram arasında bir ayırım yapılmadan aynı anlamda kullanıldığı bazı kaynaklarda belirtilmekle birlikte, bu eylemlerin ne zaman

1 Aslan Gündüz, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Teşkilatlar Hakkında Temel Metinler* 2. Baskı, İstanbul 1994, s. 273.

2 Aslan Gündüz, *a.g.e.*, s.320.

3 <http://loc.gov/r/r/program/bib/pirates/index.html> (Erişim Tarihi: 12.01.2020)

başladığını kesin olarak belirten bir kaynağa ulaşamamıştır. Ancak, 2009 yılında yapılan bir çalışmada, deniz haydutluğu veya korsanlık fiiline atıf yapan en eski kaynakların; Milattan Sonra 529 yılında Roma imparatoru I'inci Justinian tarafından derletilen Roma Hukuk kuralları (Justinian Digest) içerisinde ve 1201 tarihli İngiltere Kralı John'un fermanında (King John's Ordinance of 1201) geçtiği belirtilmiştir.⁴

Geçmiş dönemde savaşta ve barışta, başka devletlere ait gemilere saldırı, yağmalama fiillerinde bulunulması, suç olarak değil, aksine "şerefli" bir eylem olarak değerlendirilir ve bu eylemleri yapanlar da kahraman olarak tanımlanırlardı.⁵ Bir birliğin veya devletin denizlerdeki çıkarları ile ticaret filolarının korunması ve uzak ülkelerdeki zenginliklere ulaşarak ganimetler elde edilmesi, diğer devletlerin bayrağı altındaki ticaret gemilerinin zaptı/yağmalanması, özel şahıslara ait gemiler kullanılarak yapılmaktaydı. Bu gemilerin, birer devlet gemisiymiş gibi kullanılmaları ise devletler tarafından verilen, müsaade belgesi adı altında bir belge ile düzenlenmekteydi. Bu belge ile bahse konu özel şahıslara ait gemiler, devletin birer savaş gemisiymiş gibi düşman devletler ile girilen deniz savaşlarına da katılma yetkisine sahip kılınmışlardı.⁶ Özel şahıslara ait müsaade belgeli gemiler, bir devlet otoritesine bağlı olarak, yaygın bir şekilde deniz savaşlarında yer almaları ile bir bakıma devlet donanmasının bir parçası haline de gelmişlerdir. Bu bağlamda, bir devletin müsaadesi ile özel kişilerce donatılmış gemiyle düşman gemilerine saldırı fiili korsanlık, bağlı olduğu birlik, otorite veya devletin müsaadesiyle düşman gemilerine ve topraklarına saldıran kişi korsan, bu tür faaliyetlerde kullanılan gemiler ise korsan gemisi olarak adlandırılmaktadır.⁷

Denizlerde yapacakları faaliyetler için yetkilendirilen korsanların bağlı oldukları; birlik, otorite veya devletlerle aralarında karşılıklı bir çıkar ilişkisi bulunmaktaydı. Korsanlar, denizlerde yaptıkları eylemler sonucu elde ettikleri ganimetler

üzerinden belli bir oranda pay almakta, bir donanmaya sahip olmayan ya da yeterli bir deniz gücü bulunmayan; birlik, otorite veya devletler de denizlerde ihtiyaç duydukları deniz gücünü ve donanmayı korsanlar sayesinde donatmaktaydılar.

15'inci ve 16'ncı yüzyılda, Avrupalı Hristiyan Devletler ile özellikle Osmanlı Devleti ve Müslüman ülkeler arasındaki mücadelede, yağmacılık korsanlığın bir yöntemi olarak kullanılmıştır. Bununla birlikte korsanlar, tabiiyeti altında oldukları devletler adına katıldıkları savaşlarda haksız bir fiil işlemedikleri sürece, savaşta esir düşmeleri durumunda savaş esiri sayılmışlardır.⁸ Zamanla korsanların faaliyetlerinin giderek deniz haydutluğuna doğru kayması, birlik, otorite veya devletlerin korsanlar üzerindeki kontrollerinin giderek zorlaşması ve deniz ticaretinin zarar görmesi, devletleri, 18'inci yüzyıl sonlarından itibaren korsanları ve korsanlık faaliyetlerini kullanmaktan vazgeçmeye yöneltmiş⁹ ve 1856 Paris Deklarasyonu ile birlikte korsanlık yasaklanmıştır.¹⁰

Deniz haydutluğu ise genel olarak, korsanlık gibi herhangi bir birlik, otorite veya devlette hiçbir bağlantısı olmayan, devlet dışı aktörlerin veya özel şahısların kendilerine veya örgütlerine ait gemi ve vasıtalarla, ticari gemilere, gemilerdeki yüklere, mallara ve insanlara karşı, kendileri adına menfaat sağlamak için yaptığı, illegal şiddet içeren fiiller olarak tanımlanabilir. Önemli bir gelir kaynağı olması sebebiyle deniz haydutluğu, deniz ticaret yollarının yoğun olarak kullanıldığı ve otorite boşluğu olan; kanallar, boğazlar ve deniz geçişi yapılan düğüm noktaları ile kontrolden uzak deniz alanlarında, geçmiş dönemlerden itibaren günümüzde de halen devam ettirilmektedir. Deniz haydutluğuna ilişkin temel uluslararası düzenlemeler, 1958 Açık Denizler Sözleşmesinin: 14'üncü ile 22'nci maddeleri arasında ve 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)'nin; 100'üncü maddesi ile 107'nci maddeleri arasında yer almaktadır. 1982 BMDHS'nin bahse konu maddelerde belirtilen hususlar, 1958 Açık Denizler

4 Keyuan Zou, New Developments in the International Law of Piracy, *Chinese Journal of International Law* 2009, Vol. 8, No. 2, s. 1, ss.:323-345 (doi:10.1093/chinesejil/jmp006).

5 Sami Doğru, Uluslararası Hukukta Deniz Haydutluğu: Uluslararası Toplumun Mücadelesi ve Türkiye'nin Katkıları, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 66 (3) 2017: s. 553, ss.: 551-580,

6 Ahmet Hamdi Topal, Uluslararası Hukukta Deniz Haydutluğu ve Mücadele Yöntemleri, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 59, Sayı 1, 2010, s.102, ss.: 99-127.

7 Uğur BAYILIOĞLU, Somali Sahilleri ve Açıklarında İşlenen Deniz Haydutluğu Fiillerine Karşı Yürütülen Mücadelenin Hukuki Dayanakları ve Türkiye'nin Durumu, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XV, Y. 2011, S.1, s.148, ss.:125-161.

8 Bekir Evin, Uluslararası Hukukta Deniz Haydutluğu Kavramı ve Şiddet Faktörü, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Kasım 2012, 1(1), s. 122, ss.: 119-151

9 Bekir Evin, *a.g.m.*, s. 122.

10 http://www.archive.org/stream/declarationofpar00piggiala/declarationofpar00piggiala_djvu.txt (Erişim Tarihi: 21.01.2020)

Sözleşmesinde değinilen konularla benzerlik göstermektedir.

1982 BMDHS'nin 100'üncü maddesinde;¹¹ açık denizde bir devletin yargı yetkisine tabi olmayan herhangi bir yerde, deniz haydutluğunun bastırılması hususunda mümkün olan azami ölçüde bütün devletlerin, işbirliği yapmaları gerektiği belirtilmektedir. Deniz haydutluğunun, geçmişten günümüze denizlerde işlenen illegal bir fiil olması ve deniz ticaretini olumsuz yönde etkilemesi nedeniyle, devletler denizde haydutluğun önlenmesi amacıyla işbirliği içerisinde gerekli her türlü tedbiri almaktadırlar.

1982 BMDHS'nin 101'inci maddesinde ise deniz haydutluğu şu şekilde tanımlanmıştır.¹²

“Deniz Haydutluğu aşağıdaki hareketlerden herhangi birisinden ibarettir:”

a. Özel bir geminin veya özel bir uçağın mürettebatı veya yolcuları tarafından özel amaçlarla işle

i. Açık denizde, başka bir gemi veya uçağa karşı veya böyle bir gemi veya uçakta bulunan kişilere,

ii. Herhangi bir devletin yargı yetkisi dışında bulunan, bir gemiye uçağa, şahıslara veya mala karşı yöneltilmiş,

herhangi bir gayri hukuki şiddet ve tutuklama veya herhangi bir yağmacılık hareketi.

b. Bir gemi veya uçağı onu haydut bir gemi veya uçak yapan olayları bilerek onun işletilmesine ihtiyarı ile herhangi bir şekilde katılma hareketi,

c. (a) veya (b) maddelerinde tarifi yapılan bir hareketi teşvik eden veya kasteden kolaylaştıran herhangi bir hareket.

1982 BMDHS'nin 102. Maddesi, bir savaş veya bir devlet gemisi mürettebatının isyan ederek denetimi ele geçirdiği durumların veya devlete ait bir uçak tarafından işlenen deniz haydutluğu fiillerinin de, özel bir şahsa ait bir gemi veya uçak gibi değerlendirileceği ve benzer statüde tutulacağını belirtmektedir. Sözleşme'nin 103'üncü maddesinde, deniz haydudu gemi veya uçağın tanımı yapılmıştır. Sözleşmenin 104'üncü maddesinde, söz konusu gemi veya uçağın tabiiyetinin muhafazası veya kaybı, tabiiyeti veren devletin iç hukukuna bırakıldığı,¹³ 105'inci maddesinde ise deniz

Resim-1: Türk Dz.K.K.lüğınca İcra Edilen Deniz Haydutluğu İle Mücadele Faaliyetleri

haydutluğu eylemlerinin yaşanması durumunda, eylemin önlenmesi ve eylemi yapanların cezalandırılması, bu kişilerin, gemilerin ve uçakların uyuğunu taşıdığı devletin yetkisi ile sınırlandırılmamıştır. 1982 BMDHS'nin 110'uncu maddesinde ise bir geminin, deniz haydutluğu yaptığı makul sebeplerle desteklenmek kaydıyla gemilere ziyaret hakkından bahsedilmektedir.

Herhangi bir deniz haydutluğu eylemini tespit eden her devlet, ilgili gemi ya da uçağa ilişkin olarak inzibati ve yargı yetkileri ile donatılmıştır.¹⁴ Kısaca, açık denizde deniz haydutluğu yaptığı tespit edilen veya bu tür eylemler yapabileceğinden kuşkulanan gemiler, devletin savaş gemileri ya da kamu gücü kullanmaya yetkili öteki devlet/kamu gemileri ile askerî/kamu uçakları tarafından durdurulabilir veya denetlenebilir. Anılan üçüncü devlet gemileri ve uçakları, deniz haydutluğu eylemini belirledikleri takdirde bu eylemde kullanılan gemilere, uçaklara ve gasp edilen mallara el koymak ve eylemi gerçekleştirenleri yakalayarak ulusal yargı organlarına teslim etmek yetkisine sahiptirler.

11 Aslan Gündüz, *a.g.e.*, s. 324.

12 Aslan Gündüz, *a.g.e.*, s. 324.

13 Aslan Gündüz, *a.g.e.*, s. 325.

14 Aslan Gündüz, *a.g.e.*, s. 325.

Deniz haydutluğu ile denizde silahlı soygun (armed robbery at sea) kavramları da birbiri ile karıştırılmakta ve bazen bir birini yerine kullanılmaktadır. Deniz haydutluğu ile denizde silahlı soygun; gemilere, gemide bulunan personel/ yolculara ve gemi yüküne karşı aynı fiili işlemlerine rağmen, aralarındaki ayırım fiilin işlendiği deniz alanına göre yapılmaktadır. Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO) tarafından 18 Ocak 2010 tarihli A.1025 (26) sayılı kararı ile kabul edilen "Gemilere Karşı Deniz Haydutluğu ve Denizde Silahlı Soygun Suçlarının Araştırılması İçin Uygulama Kodu" 2'nci maddesinin 2'nci fıkrasında, denizde silahlı soygun suçunu oluşturan fiiller ifade edilmiştir.¹⁵ Buradan hareketle, denizde silahlı soygun; iç sular, takımda suları ve karasuları içerisinde kısaca, devletlerin egemen olduğu deniz alanlarında işlenen fiilleri kapsarken, deniz haydutluğu açık denizlerde gerçekleştirilen fiilleri kapsamaktadır. Yargı yetkisi bakımından; denizde silahlı soygun, devletlerin egemenlik alanlarında yapılması nedeniyle münhasıran kıyı devletinin yargı yetkisi altındadır. Deniz haydutluğu ise devletlerin egemenliği dışında bulunan açık denizlerde gerçekleştirilmesi nedeniyle, her devlet deniz haydutları üzerinde yargılama yetkisine sahiptir.¹⁶ Ancak Somali'de de yaşandığı üzere, günümüzde bu kurala uyulması, devletleri sıkıntılı bir sürece sokması nedeniyle pek olası

Resim-2: Türk Dz.K.K.İğınca İcra Edilen Deniz Haydutluğu İle Mücadele Faaliyetleri

görülmemektedir. Somali bölgesinde haydutlukla mücadelede bulunan devletlerin deniz kuvvetlerince yakalanan deniz haydutlarının gemileri, silahları ellerinden alındıktan sonra "Yakala-Serbest Bırak Stratejisi" çerçevesinde salınmakta ve herhangi bir yargılanma süreci içerisine de girilmemektedir.¹⁷

Denizde işlenen yasadışı fiillerden bir diğeri ise, yasa dışı örgütler tarafından denizlerde yapılan terör eylemleridir. Deniz haydutluğu ile denizde silahlı soygun fiilleri, maddi kazanç sağlamak amacıyla yapılan illegal suçlar olup, bu fiillerde uygulanan şiddetin derecesi gerekli olduğu miktarda ve amaca ulaşım sağlanana kadar olmaktadır. Terörizm fiili ise, çok farklı amaçlar, siyasi/dini hedefler ve ideolojilerle hareket edilen, toplumda, bireylerde korku hali oluşturan, devletlerin ulusal/uluslararası işleyişlerinde aksamalara sebep veren, mevcut hükümet yapısını yıpratıcı/istikrarsızlaştıran ve işleyişini engelleyen ve özel/kamu mallarına zarar vermek amacıyla yapılan orantısız ve yüksek şiddet içeren fiiller olarak tanımlanabilir. Denizde terör faaliyetleri ise yukarıda belirtilen tanımın deniz ortamında; gemilere, petrol platformlarına, liman tesislerine, liman hinterlandına belli amaçlar için yüksek şiddet içerikli eylemler yapılmasıdır. Bu kapsamda, uluslararası terörizmdeki mevcut dinamikler ve eğilimler çerçevesinde, deniz ortamında gerçekleştirilebilecek terör eylemleri şu şekilde sıralanabilir:¹⁸

- Gemilerin kaçırılması, el konulması veya kuvvet/güç kullanılarak veya başka bir yolla kontrol edilmesi,
- Gemide görevli personelden veya gemideki yolculardan herhangi bir kişiye yönelik şiddet eylemi,
- Geminin imha edilmesi, gemiye veya yüküne, zarar verilmesi, geminin güvenli bir şekilde seyretmesinin engellenmesi veya liman güvenliğini tehlikeye sokabilecek bir derecede hasar verilmesi,
- Bir gemiyi veya yükünü tahrip edebilecek, geminin güvenli seyrini veya limanın güvenliğini tehdit edebilecek, tehlikeye atabilecek, gemide veya limanda herhangi bir cihaz veya sisteme zarar verebilecek şekilde elektronik alet veya patlayıcı madde yerleştirmek suretiyle müdahalelerde bulunulması,

15 www.imo.org/en/OurWork/Security/PiracyArmedRobbery/Guidance/Documents/A.1025.pdf. (Erşim Tarihi: 22.01.2020)

16 Aslan Gündüz, *a.g.e.*, s.325.

17 Robin Geib and Anna Petrig, *Piracy and Armed Robbery at Sea*, Oxford University Press, 2011, s.29.

18 Natalya A. Knyazeva and Aleksander I. Korobeev, *Maritime Terrorism and Piracy: The Threat to Maritime Security*, *Mediterranean Journal of Social Sciences*. Vol.6, N.6, November 2015, s.: 230, ss. 226-232, (doi:10.5901/mjss.2015.v6n6s3p226), *Sıralanan eylemlerin bir kısmı yazar tarafından eklenmiştir.*

e. Uluslararası terörist gruplar tarafından, gemilerin terörist faaliyetin dolaylı bir nesnesi olarak kullanılması,

f. Uluslararası suç örgütleri/terörist gruplar tarafından maddi çıkar sağlamak amacıyla; insan, silah, uyuşturucu madde vb. yasadışı ticari faaliyetlerde deniz taşımacılığının kullanılması,

g. Gemilerin dümen mekanizmaları, cayro, radar vb. seyir/seferi kolaylaştırıcı aletlerine müdahalede bulunarak kullanılamaz hale getirilmesi ve gemilerin seyir güvenliğinin etkilenmesi,

h. Liman tesislerinin tahrip edilmesi veya ciddi zarar verilmesi ile liman güvenliğinin etkilenmesi ve buna bağlı olarak gemilerin emniyetli seyir/seferinin tehdit edilmesi,

i. Liman güvenliğini tehlikeye düşürebilecek veya gemilerin emniyetli seyir/seferlerini etkileyebilecek kasıtlı yanlış bilgiler verilmesi/yayılması.

j. Yüksek süratli botlar içerisine patlayıcı maddeler yerleştirilerek gemilere veya liman tesislerine/petrol platformlarına çarpmak suretiyle infilak ettirilmesi hasar verilmesi,

k. Siber saldırılar metoduyla; gemilerin seyir (cayro ve radar) sistemlerinin ele geçirilerek rotalarının değiştirilmesi vasıtasıyla kazalar yaptırılması veya zarara uğratılması,

l. Patlayıcı madde yüklü dron/sürü dron kullanılarak özellikle petrol tankerleri ile Sıvılaştırılmış Gaz (LNG) yüklü tankerlerin seyirleri esnasında dar sularda/uluslararası ticari faaliyetin yoğun olarak gerçekleştiği boğazlarda, liman girişlerinde veya limanlar içinde saldırılarda bulunulması,

m. Serseri mayınlar veya yüzebilen el yapımı patlayıcı düzenekler ile saldırılar yapılması,

n. Sualtı yüzücüleri/dalgıçlar tarafından taşınan düzenekler (Limpet Mayın vb.) vasıtasıyla, gemilere veya liman tesislerine yönelik hasar verilmesi,

o. Kolluk güçlerince alınan istihbarata istinaden, ziyaret veya zapt ve müsadere edilecek gemiler/deniz araçlarının bubi tuzağı benzeri el yapımı patlayıcı düzeneklerle kullanılması ile saldırılar yapılması,

p. Uyuşturucu ve yasadışı göçmen kaçakçılığı gibi faaliyetlerde kullanım örnekleri görülen, patlayıcı yüklü mini/cep denizaltıların kullanılarak limanlara veya gemilere saldırılar düzenlenmesi.

Yukarıda değinilen konular içerisinde yer alan eylemler, denizde yapılan veya yapılabilecek eylemlerdir. Ancak unutulmamalıdır ki terörist eylemlerde kullanılan yöntemler insan aklı ile sınırlıdır. Bahse konu eylemlerde, petrol tankerleri veya LNG tankerlerinin veya petrol platformlarının hedef alınması durumunda, insan hayatı ve ekonomik kayıpların yanı sıra çevreye yayılacak yoğun ve çok miktardaki petrol ve türevleri büyük çevre felaketlerine de yol açacaktır.

2. Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Sözleşme

07 Ekim 1985 yılında İtalyan bayraklı Achille Lauro adlı kurvaziyer, İskenderiye - Port Said seferini yaparken, Filistin Kurtuluş Örgütü ile ilişkili olan Filistin'e Özgürlük Organizasyonu üyeleri tarafından kaçırmıştır. Bu olaya karışan kişiler, İtalya'nın Cenova Limanından turist olarak gemiye binmişler ve gemiyi ele geçirecek, gemi personeli ile yolcuları rehin almışlardır.¹⁹ Eylemciler, eylemlerine son vermek için İsrail'de tutuklu bulunan 50 Filistinlinin bırakılmasını şart koymuşlar ve bir kurtarma operasyonuna başvurulması durumunda gemiyi patlayıcı maddelerle imha edeceklerini de bildirmişlerdir.²⁰ Gerçekleştirilen eylem, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı tarafından deniz haydutluğu olarak değerlendirilmiştir. Ancak, eylemin, 1958 tarihli Cenevre Açık Deniz Sözleşmesinde ve 1982 BMDHS'nin 101'inci maddesinde belirtilen, şahsi çıkar elde etmek amacı dışında, siyasi amaçlar çerçevesinde yapıldığı ve eylemin gerçekleştirilmesinde, ikinci bir geminin kullanılmaması nedeniyle, bir terörist eylem olarak nitelendirilmiştir.

Bahse konu eylem sonucunda, uluslararası hukukun bu ve olası benzer olaylarda yetersiz kaldığı görülmüştür. Denizde gerçekleşen terörizm fiillerine yönelik olarak bir sözleşmenin hazırlanması, İtalya'nın girişimi, Avusturya ile Mısır'ın da katılımı ile önerilmiştir.²¹ Bu çerçevede, 16 Aralık 1970 tarihli Uçakların Yasadışı Olarak Ele Geçirilmesi Lahey Sözleşmesi ve Hava Yoluyla Uluslararası Taşımacılığa İlişkin Belirli Kuralların

¹⁹ Malvina Halberstam, *Terrorism on The High Seas: The Achille Lauro, Piracy and The IMO Convention on Maritime Safety*, *The American Journal of International Law*, Vol. 82, No.2, April 1988, Cambridge University Press, s.269, ss.269-310.

²⁰ Malvina Halberstam, *a.g.e.*, s.291.

²¹ Malvina Halberstam, *a.g.e.*, s.291.

Birleştirilmesine Dair Montreal Sözleşmesi ile 17 Aralık 1979 tarihli Birleşmiş Milletler Rehine Alınmasına Karşı Sözleşme içerikleri örnek alınarak taslak sözleşme metni hazırlanmış ve IMO'ya sunulmuştur. Bahse konu taslak sözleşmenin incelenmesi ve olgunlaştırılması amacıyla, IMO tarafından bu konuda bir komite kurulmuş ve çalışmalara başlamıştır. Bahse konu komitenin yaptığı çalışmalar neticesinde, Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Sözleşme (Suppression of Unlawful Acts Against the Safety of Maritime Navigation (SUA)) oluşturularak, 10 Mart 1988'de imzalanmış ve 1 Mart 1992'de yürürlüğe girmiştir.²²

SUA Sözleşmesi'nin 3'üncü ve 4'üncü maddelerinde, 1958 Cenevre Açık Deniz Sözleşmesi ve 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesinde belirtilen şekilde; şahsi çıkar elde etme ve iki gemi gerekliliği dışında ve fiilin gerçekleştiği deniz alanları arasında bir ayırım yapılmadan, gemilere yönelik deniz haydutluğu ve silahlı soygun fiillerine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Bu çerçevede yapılan bir takım değerlendirmelerde bazı farklı görüşler oluşmuştur. Çünkü SUA sözleşmesi, Birleşmiş Milletler (BM) resmi internet sitesinde anti-terör sözleşmesi olarak gösterilmiş ve hukuka aykırı bir şiddet fiilinin açık denizde işlenmemesi durumu ile fiilin işlenmesinde tek bir gemi bulunması durumu gibi şartlar, söz konusu fiilin deniz haydutluğu olarak değerlendirilebilmesi olanaklı olmasına rağmen, SUA sözleşmesinde deniz haydutluğu terimi kullanılmamıştır. Dolayısıyla SUA Sözleşme'nin, 1958 Açık Deniz Sözleşmesi ile 1982 BMDHS'de bahsi geçen deniz haydutluğu tanımını değiştirip değiştirmediği tartışmalı bir konudur.²³

Herhangi bir şahıs tarafından SUA sözleşmesinin 3'üncü maddesinde tanımlanan ve suç unsuru oluşturan fiillerden²⁴ biri veya birkaçını işlemesi durumunda, SUA Sözleşmesine taraf devletler, Sözleşmenin 6'ncı maddesi gereği suçun; devletin bayrağını taşıyan bir gemiye karşı veya bu gemide, devletin karasuları dâhil ülkesinde işlenmesi veya o devletin vatandaşı tarafından işlenmesi durumlarında,

bunlar üzerinde kendi yargı yetkisini tesis etmek için gereken tedbirleri alabileceğini vurgulamaktadır. Yine Sözleşmenin 6'ncı maddesi gereği; Sözleşmeye taraf her devlet, bu çeşit suçların; daimi ikametgâhı o devlette bulunan vatansız kişiler tarafından işlenmesi, suçun işlenmesi sırasında o devletin vatandaşının alıkonulması, tehdit edilmesi, yaralanması veya öldürülmesi, suçun o devleti bir şeyi yapmaya veya yapmaktan alıkoymaya zorlama niyetiyle işlenmesi durumlarına ilişkin olarak bunlar üzerinde kendi yargı yetkisini tesis edebileceğini belirtmektedir.²⁵

SUA Sözleşmesi'nin 7'nci, 8'inci, 10'uncu ve 11'inci maddesi ile bahse konu suçları işleyen zanlıların; gözaltına alınması, başka devletlere iade edilmesi ve iade koşulları ile yargılanmaları hususlarında, taraf devletlerin yetki ve yükümlülükleri belirlenmiştir. Sözleşmenin 9'uncu maddesi ise; Devletlerin kendi bayrağını taşımayan gemiler üzerinde soruşturma veya icra yetkisini kullanmalarına ilişkin uluslararası hukuk kaidelerini hiçbir şekilde etkilemeyeceğini vurgulamaktadır.

Sözleşmenin 12'nci, 13'üncü ve 14'üncü maddesinde, taraf devletlerin; suçları işleyen zanlıları yargılamak için delillerin toplanması ve bu suçları önlemek amacıyla, iş birliği anlaşmaları yapmaları, böyle bir anlaşma yapılamaması veya bulunmaması halinde, milli kanunlarına uygun olarak yardımda bulunmaları dâhil olmak üzere, birbirleri ile her konuda işbirliği yapmaları, 3'üncü maddede belirtilen suçlardan birinin işleneceği inancında olan sözleşmeye dâhil her devletin, milli hukuku çerçevesinde, haiz olduğu konuya ilişkin bilgileri, diğer devletlerle paylaşması gerekliliği belirtilmiştir.

Sözleşmenin 15'inci maddesi; sözleşmeye taraf her devletin elinde mevcut suçun işleniş biçimi, 13'üncü maddenin 2'nci paragrafı uyarınca yapılan işlem, suçlu veya zanlı ile ilgili olarak alınan tedbirler ve özellikle iade veya diğer hukuki işlemlerin sonuçları ile ilgili herhangi bir bilgiyi milli kanunlarına uygun olarak, BM Genel Sekreterine iletilmesi ve BM Genel Sekreterinin de, bu bilgileri ilgili birimlere yayımlamasına

²² Denizlerde yapılabilecek terörist eylemlere karşı düzenlemeler yapmak olan bahse konu Sözleşme, seyir güvenliğine ilişkin deniz haydutluğu ve denizde silahlı soygun gibi suçları da kapsamına almıştır. Türkiye, 1988 tarihli SUA sözleşmesine, 27 Eylül 1990 yılında, 3662 sayılı kanun ile sözleşmeyi onaylayarak taraf olmuştur. Sözleşme'nin Türkçe tam metni için, Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Sözleşme, 1988. http://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020102832bm_65.pdf (Erişim Tarihi: 10.02.2020).

²³ Milena Sterio, *Fighting Piracy in Somalia (and Elsewhere): Why More Is Needed*, Cleveland-Marshall Collage of Law, Cleveland State University, Resarch Peaper 09-178, September 2009, s.12.

²⁴ Bahse konu suçların ayrıntısı için bkz.: http://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020102832bm_65.pdf (Erişim Tarihi: 10.02.2020).

²⁵ Ayrıntı için bkz.: http://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020102832bm_65.pdf (Erişim Tarihi: 10.02.2020)

ilişkin hususları içermektedir. Sözleşmenin 16'ncı maddesinde ise; iki veya daha fazla sözleşmeye taraf devlet arasında, sözleşmenin yorumlanması veya uygulanması ile ilgili olarak ortaya çıkan anlaşmazlıklar ve çözüm yöntemleri belirtilmiştir.

SUA Sözleşmesi toplam 22 maddeden oluşmakta olup, 16'ncı maddeden sonraki maddeler sözleşmenin: kabul tarihi, yürürlüğe girmesi ile ilgili süreç, onaylaması, kabulü, tasdiki ile sözleşmeye katılım biçimlerini, fesih şartlarını ve sözleşmenin gözden geçirilmesi veya değiştirilmesi ile ilgili hususları içermekle birlikte, sözleşme ile düzenlenen hususlar sadece taraf devletleri bağlayıcıdır.

Amerika Birleşik Devletlerinde, 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleştirilen terör eylemlerinden sonra, özellikle petrol/LNG tankerleri ile konteyner gemilerinin; limanlar ve uluslararası boğazlar ile dar suyollarında terör amaçlı kullanılabilmesi, terörist faaliyetlerde kullanılacak gemilerin takip ve kontrol edilmesi, nükleer, biyolojik ve kimyasal nitelikteki kitle imha silahlarının deniz yoluyla yayılmasını ve kullanılmasını önlemek için daha etkili tedbirler alınmasının gerekliliği, başta ABD olmak üzere diğer devletlerce savunulmuştur.

1988 tarihli SUA Sözleşmesi açık denizde, taraf devletlere, yasadışı fiiller yaptığı bilinen veya şüphelenilen gemilere; müdahalede bulunma, gemilere çıkma (boarding) ve yakalanan suçluların yargılanması gibi yetkiler tanımamaktadır. Dolayısıyla, denizlerde yasadışı fiiller yapan veya şüphelenilen kişilerin, SUA sözleşmesine taraf devletlerin karasularında, iç sularında ya da kara ülkelerinde yakalanmaları halinde sözleşmenin hükümleri uygulanabilmektedir. Bu durum, SUA Sözleşmesinin önemli bir eksikliği olarak tespit edilmiş ve denizlerde veya denizyoluyla yapılabilecek terör eylemlerini engellemek, devletlerce yasadışı faaliyetlere karşı alınacak tedbirler ve önlemlerin hukuksal temelini sağlamak amacıyla, söz konusu sözleşmede değişiklik yapılması ihtiyacı duyulmuştur.

Bununla birlikte, 20 Kasım 2001 tarihinde IMO'nun "Gemilerin Emniyetini, Yolcular ile Mürettebatın Güvenliğini Tehdit Eden Faaliyetleri Engellemek İçin Önlem ve Yöntemlerin Gözden Geçirilmesi" konulu ve A.924 (22) sayılı kararı kabul edilerek yayınlamıştır.²⁶ Bu çerçevede;

- IMO'nun A.924(22) sayılı kararı,
- 1997 tarihli Terörist Bombalamaların Bastırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmesi,
- 1999 tarihli Uluslararası Terörizmin Finansmanının Bastırılmasına İlişkin Sözleşmesi,
- 2005 tarihli Uluslararası Nükleer Terörizm Eylemlerinin Önlenmesi Sözleşmesi,

içerisinde yer alan ve 1988 SUA Sözleşmesine eklenmesi gerekli görülen metinler düzenlenerek, 1988 SUA Sözleşmesine Ek, 2005 tarihli SUA Protokolü hazırlanmıştır.²⁷ Söz konusu Protokol ile 1988 tarihli SUA Sözleşmesinde yer alan bazı maddeler iptal edilmiş veya değiştirilmiştir.²⁸ Söz konusu protokole, terör suçları ayrıntılı bir şekilde yer almış, kitle imha silahlarının deniz yoluyla yayılmasının engellenmesi ve kullanılmasının önlenmesi en önemli amaçlardan birisi olarak belirtilmiştir. Kısaca, 1988 tarihli SUA Sözleşmesinde yer alan fiillerin kapsamı, 2005 tarihli protokolün; 3 bis, 3 ter ve 3 quater maddeleri ile genişletilmiş, 8 bis maddesi ile gemiye çıkma rejimine ilişkin düzenlemeler ile gemilere/şahıslara

²⁶ [https://imo.org/en/OurWork/Security/Guide_to_Maritime_Security/Guidance/Documents/A.924\(22\).pdf](https://imo.org/en/OurWork/Security/Guide_to_Maritime_Security/Guidance/Documents/A.924(22).pdf) (Erişim Tarihi:12.02.2020)

²⁷ Natalie Klein, *Maritime Security and The Law Of The Sea*, Oxford Monographs In International Law, Oxford University Press, New York, 2011, s.171.

²⁸ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/12/20091231M7-2-1.pdf>.(Erişim Tarihi:14.02.2020)

müdahale olanaklarının kapsamı arttırılmıştır.²⁹ 2005 SUA Protokolü, terörizmin engellenmesi ve kitle imha silahlarının yayılmasını önleme suçları için gemilere ziyaret hakkını mümkün kıldığından, deniz güvenliğinin arttırılması için yasal çerçeveye yönelik olarak hazırlanmış önemli bir belgedir.³⁰

Sonuç

Ticari malların %90'nın taşındığı denizler ile denizyollarının güvenliği, küresel ölçekte yapılan ticaretin de güvenliğinin sağlanması anlamına gelmekte ve bu husus, devletlerin refahı ile güvenlik ve politikalarını da etkilemektedir. İnsanoğlunun amaçları doğrultusunda denizleri kullanmaya başlamasından bu güne, denizler çeşitli tehlike ve riskleri barındırmıştır. Deniz haydutluğu ve devlet destekli bir faaliyet olarak yürütülen korsanlık denizlerdeki bahse konu tehlikelerden ikisidir. Korsanlık 1856 yılında Paris Deklarasyonu ile ortadan kaldırılmış ancak, deniz haydutluğu halen günümüzde Afrika'nın doğusu ve batısı ile Güneydoğu Asya'nın belirli yerlerinde yoğunluklu olmak üzere devam etmektedir. Bununla birlikte, yasadışı örgütlerce yapılan silah/uyuşturucu madde kaçakçılığı ve terör örgütlerince deniz alanlarında yapılan terör eylemleri denizleri sorunlu alanlar içerisine sokmakta ve devletlerin; güvenliklerini, politikalarını ve ekonomilerini etkilemektedir.

Uluslararası hukukta, bir fiilin deniz haydutluğu olarak tanımlanabilmesi için bu fiilin; şiddet, alıkoyma ve yağma içermesi, açık denizlerde veya bir devletin yargı yetkisi dışındaki deniz yetki alanları dışında ve şahsi çıkar amacıyla yapılması gereklidir. Bununla birlikte, suç teşkil eden fiilin, özel bir geminin mürettebatı ve yolcuları ya da mürettebatı isyan etmiş veya devletin üzerinde artık kontrol icra edemediği bir devlet gemisi üzerinden, diğer bir gemiye karşı gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bahsedilen hususları kapsamayan durumlar haricinde işlenen fiiller ise; silahlı soygun veya terör gibi farklı eylemler olarak değerlendirilmektedir.

07 Ekim 1985 yılında, İtalyan bayraklı Achille Lauro adlı kurvaziyerin kaçırılması olayı sonrasında, mevcut uluslararası düzenlemelerin yetersizliği nedeniyle, benzer olaylarda verilecek kararlara etki edecek, yeni bir düzenlemenin gerekliliği gündeme gelmiştir. Bu kapsamda, 1988 SUA Sözleşmesi

hazırlanarak, 10 Mart 1988'de imzalanmış ve 1 Mart 1992'de yürürlüğe girmiştir. SUA Sözleşmesi ile getirilen düzenlemeler sadece sözleşmeye taraf olan devletleri bağlayıcıdır. 2000'li yılların başlarında, dünyadaki siyasi gelişmeler ve 11 Eylül 2001 tarihli terör eylemleri sonrası, benzer bir terör saldırısının gemiler vasıtasıyla denizlerden yapılabileceği savı geçerlilik kazanmış ve bu tür terör eylemlerinin önlenmesi, bu eylemleri gerçekleştirecek veya gerçekleştiren kişilere müdahalede hukuksal dayanağın oluşturulması amacıyla, bahse konu sözleşmede bazı güncellemelerin yapılması gerekliliği hâsıl olmuştur. Bu çerçevede SUA Sözleşmesine ek bir protokol hazırlanarak kabul edilmiştir. Türkiye'nin de taraf olduğu protokole, terör suçları ayrıntılı bir şekilde yer almış, kitle imha silahlarının deniz yoluyla yayılmasının, kullanılmasının engellenmesi ve önlenmesi en önemli amaçlardan birisi olarak belirtilmiştir. Deniz haydutluğu ile denizde yapılan terör eylemleri birçok noktada benzerlik taşımaktadır. Uluslararası hukuku düzenleyen adlaşmalar/sözleşmelerde olduğu gibi, bu sözleşmede de, terörün bir tanımının ayrıntılı olarak yapılmaması nedeniyle, deniz haydutluğu ile denizde yapılan terör kavramları arasındaki ayrımının yapılmasını zorlaştırmaktadır. Ancak, 2005 SUA Protokolü, deniz ortamında terörizm ve kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi, suçların engellenmesi ve uluslararası yapılan diğer anlaşma ve sözleşmelerde belirtilmeyen, gemilere ziyaret hakkını mümkün kılması bağlamında, deniz güvenliğinin sağlanmasına yönelik uluslararası yasal çerçeveye eklenen önemli bir belgedir.

Kaynakça

Kıtalar:

GEİB Robin and PETRIG Anna, *Piracy and Armed Robbery at Sea*, Oxford University Press, 2011.

GÜNDÜZ Aslan, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Teşkilatlar Hakkında Temel Metinler* 2. Baskı, İstanbul 1994.

KLEIN Natalie, *Martime Security and The Law Of The Sea*, Oxford Monographs In International Law, Oxford University Press, New York, 2011.

Makaleler:

BAYILLOĞLU Uğur, Somali Sahilleri ve Açıklarında İşlenen Deniz Haydutluğu Fiillerine Karşı Yürütülen Mücadelenin Hukuki Dayanakları ve Türkiye'nin Durumu, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XV, Y. 2011, S.1, ss.:125-161.

DOĞRU Sami, Uluslararası Hukukta Deniz Haydutluğu: Uluslararası

29 Uğur Bayılloğlu, *a.g.m.*, s.131, ss. 125-162.

30 Natalie Klein, *a.g.e.*, s.192.

Toplumun Mücadelesi ve Türkiye'nin Katkıları, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 66 (3) 2017, ss.: 551-580.

EVİN Bekir, Uluslararası Hukukta Deniz Haydutluğu Kavramı ve Şiddet Faktörü, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Kasım 2012, 1(1), ss.: 119-151.

HALBERSTAM Malvina, Terrorism on The High Seas: The Achille Lauro, Piracy and The IMO Convention on Maritime Safety, *The American Journal Of International Law*, Vol. 82, No.2, April 1988, Cambridge University Press, ss.269-310.

KNYZEVA Natalya A. and KOROBEEV Aleksander I., Maritime Terrorism and Piracy: The Threat to Maritime Security, *Mediterranean Journal of Social Sciences*. Vol.6, N.6, November 2015, ss. 226-232, (doi:10.5901/mjss.2015.v6n6s3p226).

STERIO Milena, Fighting Piracy in Somalia (and Elsewhere): Why More Is Needed, Cleveland-Marshall Collage of Law, *Cleveland State University Resarch Peaper 09-178*, September 2009.

TOPAL Ahmet Hamdi, Uluslararası Hukukta Deniz Haydutluğu ve Mücadele Yöntemleri, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 59, Sayı 1, 2010, ss.: 99-127.

ZOU Keyuan, New Developments in the International Law of Piracy, *Chinese Journal of International Law*, 2009, Vol. 8, No. 2, ss.:323-345 (doi:10.1093/chinesejil/jmp006).

İnternet Kaynakları:

<http://loc.gov/rr/program/bib/pirates/index.html> (Erişim Tarihi: 12.01.2020)

http://www.archive.org/stream/declarationofpar00piggiala/declarationofpar00piggiala_djvu.txt(Erişim Tarihi: 21.01.2020)

www.imo.org/en/OurWork/Security/PiracyArmedRobbery/Guidance/Documents/A.1025.pdf. (Erişim Tarihi: 22.01.2020)

http://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020102832bm_65.pdf (Erişim Tarihi: 10.02.2020).

http://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020102832bm_65.pdf (Erişim Tarihi: 10.02.2020).

http://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020102832bm_65.pdf (Erişim Tarihi: 10.02.2020)

[https://imo.org/en/OurWork/Security/Guide_to_Maritime_Security/Guidance/Documents/A.924\(22\).pdf](https://imo.org/en/OurWork/Security/Guide_to_Maritime_Security/Guidance/Documents/A.924(22).pdf) (Erişim Tarihi:12.02.2020)

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/12/20091231M7-2-1.pdf>. (Erişim Tarihi: 14.02.2020)

www.dzkk.com

<https://www.seatrade-maritime.com/europe/call-urgent-action-piracy-gulf-guinea>

Bosna-Hersek Savaşı ve Birleşmiş Milletler'in Tutumumu

Öz

Bosna-Hersek, 1463 yılı sonrası Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı'ya açılan kapısı haline gelmiştir. Bölgede yaşayan Hristiyanlığın Bogomilizm mezhebi mensubu Slav halkın İslam dinine geçmesi kolay olmuştur. Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından 1908 yılında ilhak edilmesi, I. Dünya Savaşı'na giden yolu açmıştır. Ülke içindeki etnik kökene dayalı çatışma süreci, 1908-1945 yılları arasında varlığını sürdürmüştür. II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Yugoslavya, 1945-1980 yılları arasında, Mareşal Tito liderliğinde uyumlu ve çatışmasız bir şekilde yaşayabilmektedir. Yugoslavya'da dağılmaya giden süreç, Tito'nun 1980 senesinde vefat etmesi sonrasında başlamıştır. Bu çalışmada; Yugoslavya'nın kuruluşu ve dağılma süreci ile Bosna-Hersek Savaşı'nın sebepleri incelenmiş; Sırp milislerin, savunmasız Bosnalı Müslümanlara insanlık dışı saldırıları ve Birleşmiş Milletler'in (BM) sorunu diplomatik yollarla çözme girişimlerinin başarısızlığı üzerinde durulmuştur. Sonuç olarak ise BM'nin, Bosna-Hersek Savaşı'na müdahalede "yeterince etkin olup olmadığı" sorusuna yanıt aranmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bosna-Hersek Savaşı, Birleşmiş Milletler, BM Barış Gücü, Müslüman, Sırp.

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu 1463 yılında Bosna-Hersek'i topraklarına katmıştır. Bosna-Hersek'teki Osmanlı hâkimiyeti 1463-1878 yılları arasında devam etmiştir. Bosna-Hersek, 1908 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından ilhak edilmiştir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı sonunda yıkılması sonrası kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı, 1929 yılında "Yugoslavya Krallığı" ismini almıştır. Yugoslavya, II. Dünya Savaşı süresince Tito'nun kurucusu olduğu Partizan grubu ve gerilla tugayları ile Alman saldırıları karşısında büyük bir direniş göstermiştir. Sonuç olarak 1945 yılında Tito önderliğinde "Yugoslavya Demokratik Federal Cumhuriyeti" ilan edilmiştir.

1945-1980 yılları arasında Mareşal Tito önderliğindeki Yugoslavya halkları, uyumlu ve çatışmasız şekilde yaşamayı başarmıştır. 1980 yılında Tito'nun vefat etmesi sonrasında

denge bozulmuş ve 1980'lerin ikinci yarısında Yugoslavya'nın dağılma süreci başlamıştır.¹ Sırbistan, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya ve Karadağ Cumhuriyetleri'nden oluşan federal yapıya sahip Yugoslavya'da, 1980 yılı sonrasında çeşitli çatışmalar baş göstermeye başlamıştır. Yükselişe geçen Sırp milliyetçiliği dağılmaya giden yoldaki en önemli etken olmuştur. Yugoslavya'da 1991 yılında başlayan iç savaştan en çok etkilenen bölge, Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu Bosna-Hersek olmuştur. Sırp milisler, Yugoslavya Federal Ordusu'nun (JNA) desteği ile Boşnakları katletmişlerdir. BM'nin sorunları diplomatik yollarla çözmeye girişimleri ise başarısız olmuştur. BM, "Srbrenitza Soykırımı" gerçekleşinceye kadar NATO'ya hava harekâtı için yetki vermemiş ve müdahalede geç kalmıştır.

Bu çalışmada; Yugoslavya'nın kuruluş ve dağılma süreçleri anlatılmış, Bosna-Hersek Savaşı'nın başlama sebeplerine değinilmiş ve kuruluş maksadı uluslararası barış ve güvenliğinin korunması olan kırk beş yıllık tecrübe sahibi BM'nin² Bosna-Hersek Savaşı süresince müdahalelerinin "yeterince etkin olup olmadığı" sorusuna yanıt aranmıştır.

1. Yugoslavya'nın Tarihi ve Dağılma Sürecinin Başlaması

Bosna-Hersek 1463 yılında Osmanlı İmparatorluğu topraklarına katılmış ve yaklaşık 400 yıl Osmanlı egemenliği altında kalmıştır. Bölgede yaşayan Bogomilizm³ dini akımını benimsemiş Slav halk, Osmanlı'nın da etkisi ile kolaylıkla İslam dinine geçmiştir. Osmanlı ile Rusya arasında 1877-1878 yılları arasında gerçekleşen savaş sonrasında imzalanan Berlin Antlaşması ile Bosna-Hersek, imtiyazlı bir vilayet statüsüne geçmiştir. Osmanlı'nın sorunlarıyla uğraşması fırsatını kullanan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, 1908 yılında Bosna-Hersek'i ilhak etmiştir. Bu durum Bloklar arası mücadeleyi tetiklemiş ve I. Dünya Savaşı'na giden yolu açmıştır.⁴ Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı sonunda yıkılması sonrası Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı kurulmuş ve bu Krallık 1929 yılında "Yugoslavya Krallığı" ismini almıştır.

1 Tanıl Bora, *Milliyetçiliğin Provokasyonu*, Birikim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 89.

2 Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2013, s. 191

3 Katolik ve Ortodoksların arasında kalan Bosna Kilisesi Orta Çağ döneminde "Bogomilik Öğretisi"ni benimsemiştir.

4 Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih 1789-2014*, DER Yayınları, İstanbul, 2015, s. 512.

Resim-1: Jozep Broz Tito (en sağda) ve Partizan Direnişçileri⁵

II. Dünya savaşı süresince Almanya, Macaristan, İtalya ve Bulgaristan orduları Yugoslavya'ya saldırılarda bulunmuştur. Özellikle Nazi Almanyası birliklerinin 1941 yılındaki saldırıları, Yugoslavya'da parçalanmalara yol açmıştır. Almanya'nın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne (SSCB) saldırması sonrasında ise o dönem Yugoslavya Komünist Partisi başında bulunan Josip Broz Tito⁶, Yugoslav direniş hareketini başlatmak için uygun ortamı bulmuştur. Tito, Yugoslavya halkına; kardeşlik, birlik, beraberlik ve bağımsızlık çağrısı yapan bir bildiri yayımlamıştır.

Tito'nun ateşini yaktığı ayaklanmanın yayılması ile Yugoslavya'nın bir kısmı tekrar bağımsızlığına kavuşmuştur. Direnişçi Partizan grubu, Alman baskılarına rağmen Yugoslavya'da herkes tarafından tanınmış ve fikirleri benimsenmiştir. Partizanların güçlenmesi üzerine Almanlar, 1943 yılında, Neretva ve Sutjeska bölgelerine saldırılar düzenlemişlerdir. Ancak Tito'nun kurucusu olduğu ve ülkesi için savaştan cesur işçilerden oluşan "gerilla tugayları", büyük kayıplar vermelerine rağmen Alman saldırılarını geri

püskürtmeyi başarmışlardır. Yugoslavya'nın söz konusu direnişi sonrasında Tito'nun başında bulunduğu Halk Cephesi Partisi, 1945 yılındaki seçimleri kazanmış ve 2 Aralık 1945 tarihinde "Yugoslavya Demokratik Federal Cumhuriyeti" ilan edilmiştir. 1946 yılında kabul edilen Yugoslavya Anayasası ile Sırbistan içinde bulunan Kosova ve Voyvodino bağımsız bölgeler olarak belirlenmiştir.

Tito döneminde 1960'lı yıllardan itibaren Sırbistan'dan, Bosna Hersek'in güney ve kuzey kesimlerine Sırp nüfus göç ettirilmiştir. Bu kapsamda, kuzeydeki göç faaliyetleri, Hırvatlar ile Boşnakları ayırmayı hedefleyen bir tampon bölge oluşturmayı; güneydeki göç faaliyetleri ise hem Karadağ'da bulunan Müslüman nüfus ile Boşnakların irtibatını sonlandırmayı hem de Bosna Hersek'te Sırbistan ve Karadağ'ın mümkün olduğunca etnik olarak yayılmasını amaçlamıştır. Bu göç politikasının sonucu olarak Bosna-Hersek; %44'ünü Slav Müslümanların, %33'ünü Ortodoks-Hristiyan Sırp'ların, %20'sini ise Katolik Hırvatların oluşturduğu homojen yapıya sahip olmayan bir bölge olmuştur.⁷

Mareşal Tito önderliğindeki Yugoslavya halkları, 1945-1980 yılları arasında, uyumlu ve çatışmasız şekilde yaşamayı başarmıştır. Karizmatik kişiliği ve ulus sorununa objektif yaklaşımı sayesinde Tito, her kesimden destek görmüştür.⁸ Tito'nun 4 Mayıs 1980 tarihindeki ölümü sonrasında, Sırbistan, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya ve Karadağ Cumhuriyetleri'nden oluşan federal yapıya sahip Yugoslavya'da sorunlar yaşanmaya başlanmıştır. Sırp milliyetçiliğinin yükselişe geçmesi, dağılmaya giden yolda öncü olmuştur. Özellikle 1986 yılında Sırbistan Komünist Partisi Başkanı, 1989 yılında ise devlet başkanı olan Slobodan Miloseviç⁹ Sırp Ortodoks Kilisesi'nin de desteğini alarak ülkeyi felakete sürüklemiştir.¹⁰

Kosova ve Voyvodina'nın özerkliklerinin kaldırılması dağılmaya neden olan eylemlerin başlangıcı olmuştur. Sırbistan Ulusal Meclis kararı ile 1989 yılında uygulamaya sokulan bu

5 War Story Online İnternet Sayfası, <https://www.warhistoryonline.com/world-war-ii/tale-two-rebels-allies-decided-resistance-back-wwii-yugoslavia.html> (Erişim Tarihi 19.01.2020).

6 Asıl ismi Josip Broz olan Yugoslav lidere "Tito" lakabı, çevresindeki kişilere görev verirken çok sık kullanmış olduğu "Ti-To, Ti-To (Sen bunu, Sen bunu... yap!)" dan gelmektedir. Josip Broz Tito'ya, 1943 yılında Mareşallik ünvanı, 1945 yılında ise Hükümet Başkanlığı görevi verilmiştir.

7 Raymond E. Johns, "Bosnia and Collective Security", Executive Research Project, The Industrial College of Armed Forces-National Defence University, Washington, 1993, ss. 2-3.

8 İrfan Kaya Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı*, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, Ocak, 2016, s. 68.

9 Eski Yugoslavya Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç, Lahey'deki "Eski Yugoslavya Savaş Suçları Mahkemesi"nde yargıtama süreci devam ederken, 11 Mart 2006 tarihinde hücrede ölü olarak bulunmuştur.

10 Atike Kaptan, *Geçmişten Günümüze Bosna-Hersek Tarihi ve Türkiye Bosna-Hersek İlişkileri*, Genelkurmay Basımevi Ankara, 2008, s. 23.

kararın amacı, Sırbistan'ın Başkanlık Konseyi'ndeki oylarını artırmak istemesidir.¹¹ Sırbistan'ın bu hareketi sonrasında Hırvatistan ve Slovenya'da ayrılıkçı hareketler yükselişe geçmiş ve dağılma süreci başlamıştır. Hırvatistan ve Slovenya Parlamentoları, 25 Haziran 1991 tarihinde bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Dağılma sürecine karşı çıkan Sırlar, JNA desteğini arkasına almıştır. JNA adeta bir Sırp ordusuna dönüşmüş ve 27 Haziran 1991 tarihinde Slovenya'ya daha sonrasında da Hırvatistan'a saldırmıştır.¹²

Yugoslavya'da karışıklığın devam ettiği süreçte, Bosna Sırp Demokratik Partisi lideri Radovan Karaciç, 14 Ekim 1991 tarihinde Bosna-Hersek Parlamentosu'nda yapmış olduğu konuşmasında; "Bosna'yı bir cehennem, Boşnakları ise bir yok oluşa sürüklüyorsunuz"¹³ demiştir. Karaciç sözleriyle; Bosna-Hersek'te olası bir Bosnalı Müslüman bağımsızlık hareketine karşı, Sırların sert karşılık verecekleri tehdidini yapmıştır. Radovan Karaciç liderliğindeki Sırp Demokratik Partisi, Mayıs 1991'de, Bosna-Hersek'te özerk bölgeler ilan etmiştir. 20 Eylül 1991 tarihinde acil olarak toplanan BM Güvenlik Konseyi, bölgeye gönderilecek barış gücü konusunda görüş birliğine varamamıştır. ABD, Yugoslavya Cumhuriyeti sınırlarının değiştirilmemesi gerektiğini vurgulamıştır.¹⁴ Bosnalı Sırlar, 9 Ocak 1992 tarihinde yeni bir anayasa ilan etmiş ve Bosna-Hersek kendi ülkesinde kontrolü kaybetmeye başlamıştır.

Bosnalı Sırların bağımsızlık hareketleri ve yaşanan gelişmeler sonrasında, Bosna-Hersek bağımsızlık maksadıyla referandum yapmaya karar vermiştir. Halk oylaması sonucunda, Boşnak Cumhurbaşkanı Alija İzzet Begoviç, 1 Mart 1992 tarihinde Bosna-Hersek'in bağımsızlığını ilan etmiştir. Türkiye referandum öncesinde, 9 Şubat 1992 tarihinde, Bosna-Hersek'in bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olmuştur. ABD ise 7 Nisan 1992'de Bosna-Hersek'in bağımsızlığını tanımıştır.

Bosna-Hersek Parlamentosu'ndaki Sırp milletvekilleri, 27 Mart 1992 tarihinde Saraybosna yakınlarındaki Pale şehrinde toplanarak, başkenti Banja Luka olan Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir. JNA destekli Sırp milisler, Bosna-

Hersek'te işgal girişimlerine başlamış ve kısa sürede ülkenin %65'ten fazlasında hâkimiyet kurmuşlardır.¹⁵ JNA, Bosna-Hersek yerel kuvvetlerine ait silahlara el koymuş ve Bosnalı Müslümanları Sırp milisler karşısında savunmasız bırakmayı amaçlamıştır.¹⁶ Giderek kötüleşen durum üzerine BM Güvenlik Konseyi; 21 Şubat 1992 tarihindeki 743 sayılı kararıyla "Barış Koruma Misyonu" çerçevesinde, Birleşmiş Milletler Barış Gücünü (UNPROFOR) oluşturmuş ve Yugoslavya'daki çatışma bölgelerinde görevlendirmiştir.¹⁷

2. Birleşmiş Milletler'in Bosna-Hersek Savaşı'na Müdahaleleri

BM Güvenlik Konseyi'nin 7 Nisan 1992 tarihinde aldığı 749 sayılı kararlar; başlangıçta Hırvatistan ve Sırbistan'daki çatışmaları önlemek üzere görevlendirilen UNPROFOR, barış ve güvenliği sağlamak maksadıyla çatışmaların şiddetini artırdığı Bosna-Hersek'te konuşlanmaya başlamıştır.¹⁸

BM, Bosna-Hersek'e insani yardım ulaştırmak maksadıyla Saraybosna Havalimanı çevresindeki çatışmaların sonlandırılması konusunda taraflarla görüşmeye başlamış ve 5 Haziran 1992 tarihinde anlaşmaya varılmıştır. Güvenlik Konseyi'nin 8 Haziran 1992 tarihli 758 sayılı kararı ile Sırp güçlere ait ve Saraybosna'da konuşlu bulunan uçaksavar ve ağır silahların bölgeden çekilmesi istenmiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin 10 Kasım 1992 tarihli 781 ve 786 sayılı kararları gereği, bölge askeri uçuşa yasaklanmış ve UNPROFOR Bosna-Hersek sınırlarında da etkin olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ancak BM tarafından alınan bu kararlar, Bosna-Hersek'teki Sırp istilasını durduramamıştır.¹⁹

BM ve Avrupa Birliği (AB), Bosna-Hersek Savaşı'nı durdurmak maksadıyla diplomatik yöntemleri de değerlendirmiştir. Bu kapsamda, BM ara bulucusu Cyrus Vance ve AB ara bulucusu Lord Owen tarafından hazırlanmış olan ve Bosna-Hersek'i üç etnik bölgeye ayıran Vance-Owen Planı, Harita-1'de gösterildiği üzere 4 Ocak 1993 tarihinde açıklanmış, fakat üzerinde uzlaşma sağlanamamıştır.

11 İrfan Kaya Ülger, *a.g.e.*, ss. 75-77.

12 Ersin Özdiç, *Bosna-Hersek Krizinde Uluslararası Kuruluşlar ve NATO*, Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı, İzmir, Ağustos, 1993, ss. 13-14.

13 Milli Gazete Resmi İnternet Sayfası, <https://www.milligazete.com.tr/haber/757648/bu-vahseti-unutma> (Erişim Tarihi 14.01.2020).

14 İsmet Görgülü, *Bosna-Hersek*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, Temmuz, 1992, s. 186.

15 İrfan Kaya Ülger, *a.g.e.* s. 149.

16 Boşnak Emekli General Jovan Divjak tarafından 13.05.2019 tarihinde Milli Savunma Üniversitesi'nde verilen konferans.

17 Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Resmi Sayfası, <http://unscr.com/en/resolutions/743> (Erişim Tarihi 11.01.2020).

18 Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Resmi Sayfası, <http://unscr.com/en/resolutions/749> (Erişim Tarihi 12.01.2020).

19 Ersin Özdiç, *a.g.e.*, ss. 65-67.

Harita-1: Vance-Owen Planı'na Ait Harita²⁰

Vance-Owen planı, 31 Temmuz 1993'te yeniden ele alınarak Cenevre Planı adı ile sunulmuş, fakat taraflar toprak ve yönetim konularında yine anlaşmaya varamamışlardır.²¹ Sonuç olarak BM ve AB ara bulucularının savaşı sonlandırma çabaları sonuç vermemiştir.

Bosna-Hersek'te düzen diplomatik yollarla sağlanmaya çalışılırken, 5 Şubat 1994 tarihinde Sırp tarafından yapılan saldırı sonucu, Saraybosna Markale pazar yerinde 68 kişi hayatını kaybetmiş ve 150 üzerinde kişi yaralanmıştır. Yaşanan bu talihsiz olay üzerine ABD ve NATO bölgedeki çatışmanın durdurulması amacıyla sert tedbirler alacaklarını ifade etmişlerdir.²²

Gelişen süreç içerisinde, Bosnalı Müslümanlar ve Bosnalı Hırvatlar arasında; ABD ve Türkiye'nin de gayretleriyle ateşkes ilan edilmiş, 1 Mart 1994 tarihinde imzalanan Washington Anlaşması ile Boşnak-Hırvat Federasyonu oluşturulması kabul edilmiştir.²³ Ancak Bosnalı Sırp; uzlaşmaz tutumlarını, bitmeyen isteklerini ve saldırılarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Sırp 1995 senesinde BM'nin aldığı kararlara aldırmayarak bölgedeki şiddeti artırmıştır.

NATO; 1995 yılı başlarında, Saraybosna, Tuzla, Bihaç şehirlerini koruyacak şekilde bir güvenlik kuşağı oluşturmuş ve "bu şehirlere Sırp tarafından gerçekleştirilecek olası saldırılar karşısında, NATO hava unsurları kesin şekilde karşılık verecektir." beyanında bulunmuştur.²⁴ Sırp topçu mevzileri, 16

²⁰ Quora Sitesi İnternet Sayfası, <https://www.quora.com/Why-isnt-Herzeg-Bosna-a-part-of-Croatia> (Erişim Tarihi 12.01.2020).

²¹ Ersin Özdil, *a.g.e.*, ss. 45-46.

²² İrfan Kaya Ülger, *a.g.e.*, s. 156.

²³ Amerika Birleşik Devletleri Barış Enstitüsü Resmi İnternet Sayfası, https://www.usip.org/sites/default/files/file/resources/collections/peace_agreements/washagree_03011994.pdf (Erişim Tarihi 16.01.2020).

²⁴ Leo Tindermans, Lyod Cutler, vd., *Barışa Çağrı Uluslararası Komisyon Raporu*, Sabah Yayınları, İstanbul, 1998, s.71

Mayıs 1995 tarihinde, 800'ün üzerinde roket ve top mermisi ile Saraybosna'ya saldırmıştır. Ancak BM, NATO'nun "Sırp topçu mevzilerine hava unsurlarıyla karşılık verilmesi" konusundaki izin talebini geri çevirmiştir.²⁵

1995 senesi Temmuz ayı ortasında ise Bosna-Hersek Srebrenitza²⁷ şehrinde büyük bir trajedi yaşanmıştır. Ratko Mladić'in²⁸ öncülüğündeki JNA ve Sırp milisler, UNPROFOR kapsamında Srebrenitza'da görevlendirilmiş olan Hollandalı askerlerin 11 Temmuz 1995 tarihinde geri çekilmesi sonrasında, Srebrenitza şehrini ele geçirmiştir. Bölgede görevli Hollandalı UNPROFOR askerleri, 12-16 Temmuz 1995 tarihleri arasında Sırp milisler tarafından Potaçeri bölgesindeki BM binasında esir tutulmuştur. Bölgede 12-16 Temmuz 1995 tarihleri arasında 8 binin üzerinde sivil ve çoğu silahsız olan Bosnalı Müslüman öldürülerek soykırım suçu işlenmiştir. Savaş süresince yaşanan olayların hiçbirisi, yoğunluk açısından Srebrenitza'da yaşananlarla boy ölçüşecek düzeyde olmamıştır.²⁹ BM İnsan Hakları Raportörü Tadeusz Mazowiecki, "Sırpların Srebrenitza'da Müslüman sivil halka yönelik saldırıları, cinayetleri ve

tecavüzleri barbarcadır ve bu geniş çapta bir insan hakları ihlalidir." açıklamalarında bulunmuş ve bu raporu verdikten kısa süre sonra da görevinden istifa etmiştir.³⁰

NATO ve BM, bu trajedi karşısında hiçbir varlık gösterememiştir. Srebrenitza katliamının soykırım olduğu gerçeği, 19 Nisan 2004 tarihinde Hollanda'nın Lahey kentinde bulunan BM'nin "Eski Yugoslavya Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi" tarafından da teyit edilmiştir.³¹ Bosnalı Sırp milislerin, Müslüman sivil halka yönelik insanlık dışı saldırıları üzerine Birleşmiş Milletler'in verdiği yetkiyle NATO, 30 Ağustos 1995 tarihinden itibaren Bosna-Hersek'teki Sırp askeri mevzilerini havadan bombalamaya başlamıştır. Türk savaş uçaklarının da katıldığı NATO hava operasyonu, Rusya ve Yunanistan tarafından kınanmıştır. ABD ise Bosna-Hersek'i desteklediğini ifade etmiştir. Bu gelişmelerin sonrasında ABD'nin girişimleriyle sorunun görüşmelerle çözülmesi çalışmalarına tekrar başlanmıştır.

Resim-2: Soykırım Sonrası Srebrenitza Mezarlığı²⁶

25 Noel Malcolm, Bosna, OM Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 406.

26 Onet İnternet Sayfası, <https://wiadomosci.onet.pl/srebrenica> (Erişim Tarihi 10.02.2020).

27 Srebrenitza, Bosna-Hersek'in doğusunda, Sırbistan sınırına 10 km uzaklıkta Müslüman Boşnak kentidir.

28 Sırp General Ratko Mladić Srebrenitza katliamından sorumludur. Lahey'deki "Eski Yugoslavya Savaş Suçları Mahkemesi"nde, soykırım ve insanlığa karşı suç işlemekten ömür boyu hapis cezasına çarptırılmıştır.

29 Richard Holbrooke, *To End a War*, Modern Library Paperback Edition, New York, 1999, s. 70.

30 Noel Malcolm, *a.g.e.*, s. 407.

31 Birleşmiş Milletler Ceza Mahkemesi Resmi Tutanağı, <http://www.icty.org/x/cases/krstic/acjug/en/krs-aj040419e.pdf> (Erişim Tarihi 10.02.2020).

Sonuç

Taraflar arasında yapılan görüşmeler neticesinde, 21 Kasım 1995 tarihinde, Dayton Barış Antlaşması; Bosna-Hersek, Sırbistan ve Hırvatistan Cumhurbaşkanları, sırasıyla Aliya İzetbegović, Slobodan Milošević ve Franyo Tucman tarafından imzalanarak, savaş sona ermiştir.³² Bosna-Hersek'te barışı sağlayan Dayton Antlaşması'nın temel hükümleri aşağıdaki maddelerde bildirilmiştir:

a. Bosna-Hersek, önceden tanınmış bulunan uluslararası sınırlarına uygun şekilde, tek bir devlet olarak kabul edilmiştir.

b. Bosna-Hersek devleti, Harita-2'de gösterildiği üzere Bosna-Hersek Federasyonu ve Bosna Sırp Cumhuriyeti olmak üzere iki birimden oluşacaktır.

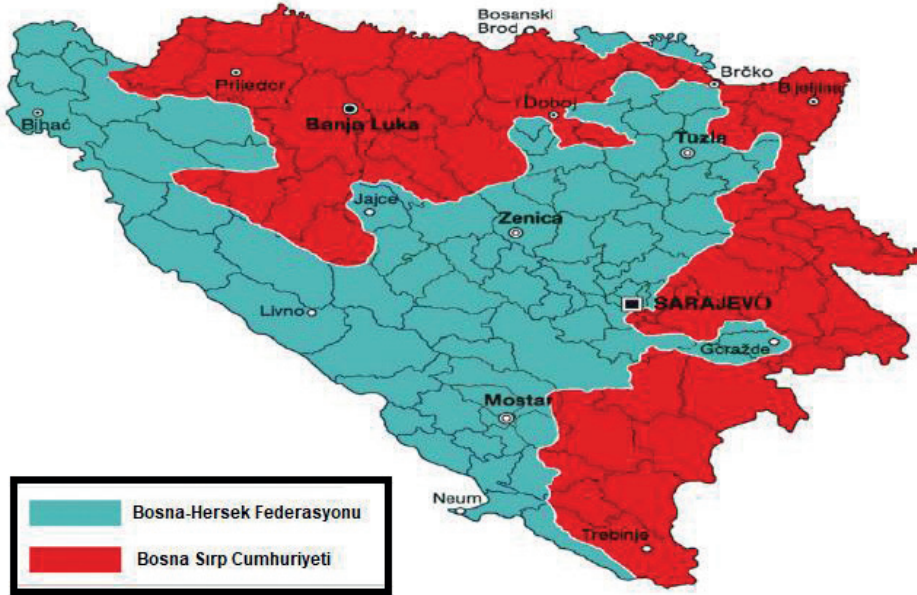
c. NATO Barış Uygulama Gücü (IFOR) oniki aylık bir süre için Bosna-Hersek'te konuşlanacaktır. IFOR tarafından, Antlaşma'nın temel hükümlerine uyulduğunun kontrolü yapılacak ve yabancı güçler bir ay içerisinde Bosna-Hersek'ten çıkarılacaktır.

ç. Bosna-Hersek Federasyonu, Bosna-Sırp Cumhuriyeti, Hırvatistan ve Federal Yugoslavya Cumhuriyeti, Lahey Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi'ne yardımcı

olacaktır. Mahkemeye yardımcı olmayan taraflara yaptırım uygulanacaktır.³⁴

1992-1995 yılları arasında gerçekleşmiş olan Bosna-Hersek Savaşı, II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan en büyük insanlık dramı ve dünya çapında bir trajedi olmuştur. Savaşta tahmini olarak 200 bin kişi hayatını kaybetmiş olup, bunların 160 bini civarını Boşnaklar oluşturmaktadır. Bu savaşta Sırp milis ve askerleri, "tecavüzü" etnik bir temizlik aracı olarak kullanmışlardır. Ayrıca Boşnak nüfusun yarısı olan 1 milyon kişi, evini terk etmek zorunda kalmıştır.³⁵

Sonuç olarak; kuruluş maksadı uluslararası barış ve güvenliğin korunması olan kırk beş yıllık tecrübe sahibi BM; yaşanan çatışmaları önlemeye yönelik diplomatik girişimlerinde başarısız olmuş, Avrupa'nın göbeğinde üç buçuk yıl süren katiamlara müdahalede çok geç kalmıştır. BM, benzer çatışma ve işgallerin yaşanmaması maksadıyla; karar alma mekanizmalarını kuvvetlendirmeli, uluslararası askeri gücünün koordinasyonunu önceden sağlamalıdır. Ayrıca BM, NATO gibi uluslararası kuruluşların krizlere müdahaledeki yetki ve sorumluluklarını tam olarak belirlemelerinin; söz konusu kuruluşların eş güdümlü çalışabilmeleri ve karar alma süreçlerini hızlandırabilmeleri açısından büyük önem taşıdığı değerlendirilmektedir.

Harita-2: Dayton Antlaşması Sonrası Bosna-Hersek Federasyonu³³

32 Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Resmi İnternet Sayfası, <https://www.osce.org/bih/126173?download=true> (Erişim Tarihi 12.02.2020).

33 Wikipedia İnternet Sayfası, https://en.wikipedia.org/wiki/Dayton_Agreement (Erişim Tarihi 17.02.2020).

34 Turan Aydın, "Bosna-Hersek'teki Yeniden Yapılanma Çalışmaları ve Türkiye", *Avrasya Etüdler Dergisi*, Cilt:3/Sayı:2, 1999, ss.58-59.

35 Aydın Babuna, *Uluslararası Suçlar Bosna-Hersek Örneği*, ASAM-İKSAREN Yayınları, Ankara, 2008, s. 23.

Kaynakça

Kitaplar

- BABUNA, Aydın, *Uluslararası Suçlar Bosna-Hersek Örneği*, ASAM-İKSAREN Yayınları, Ankara, 2008.
- BORA, Tanıl, *Milliyetçiliğin Provokasyonu*, Birikim Yayınları, İstanbul, 1991.
- GÖRGÜLÜ, İsmet, *Bosna-Hersek*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, Temmuz, 1992.
- HOLBROOKE, Richard, *To End a War*, Modern Library Paperback Edition, New York, 1998.
- KAPTAN, Atike, *Geçmişten Günümüze Bosna-Hersek Tarihi ve Türkiye Bosna-Hersek İlişkileri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2008.
- MALCOLM, Noel, *Bosna*, OM Yayınevi, İstanbul, 1999.
- ÖZDİL, Ersin, *Bosna-Hersek Krizinde Uluslararası Kuruluşlar ve NATO*, Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı, İzmir, Ağustos, 1993.
- PAZARCI, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2013.
- TİNDERMANS, Leo, CUTLER, Lyod, vd., *Banşa Çağını Uluslararası Komisyon Raporu*, Sabah Yayınları, İstanbul, 1998.
- UÇAROL, Rifat, *Siyasi Tarih 1789-2014*, DER Yayınları, İstanbul, 2015.
- ÜLGER, İrfan Kaya, *Yugoslavya Neden Parçalandı*, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, Ocak, 2016.
- Makaleler
- AYDIN, Turan, "Bosna-Hersek'teki Yeniden Yapılanma Çalışmaları ve Türkiye", *Avrasya Etüdler Dergisi*, Cilt:3/Sayı:2, 1999.
- Tezler
- JOHNS Raymond E., "Bosnia and Collective Security", Executive Research Project, The Industrial College of Armed Forces-National Defence University, Washington, 1993.
- İnternet Siteleri
- Amerika Birleşik Devletleri Barış Enstitüsü Resmi İnternet Sayfası, https://www.usip.org/sites/default/files/file/resources/collections/peace_agreements/washagree_03011994.pdf (Erişim Tarihi 16.01.2020).
- Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Resmi İnternet Sayfası, <https://www.osce.org/bih/126173?download=true> (Erişim Tarihi 12.02.2020).
- Birleşmiş Milletler Ceza Mahkemesi Resmi Tutanağı, <http://www.icty.org/x/cases/krstic/acjug/en/krs-aj040419e.pdf> (Erişim Tarihi 10.02.2020).
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Resmi İnternet Sayfası, <http://unscr.com/en/resolutions/743> (Erişim Tarihi 11.02.2020).
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Resmi İnternet Sayfası, <http://unscr.com/en/resolutions/749> (Erişim Tarihi 12.02.2020).
- Milli Gazete Resmi İnternet Sayfası, <https://www.milligazete.com.tr/haber/757648/bu-vahseti-unutma> (Erişim Tarihi 14.01.2020).
- Onet İnternet Sayfası, <https://wiadomosci.onet.pl/srebrenica> (Erişim

Tarihi 10.02.2020).

Quora Sitesi İnternet Sayfası, <https://www.quora.com/Why-isnt-Herzeg-Bosna-a-part-of-Croatia> (Erişim Tarihi 12.01.2020).

War Story Online İnternet Sayfası, <https://www.warhistoryonline.com/world-war-ii/tale-two-rebels-allies-decided-resistance-back-wwii-yugoslavia.html> (Erişim Tarihi 19.01.2020).

Wikipedia İnternet Sayfası, https://en.wikipedia.org/wiki/Dayton_Agreement (Erişim Tarihi 17.02.2020).

<http://www.bosnahersek.ba/cocuklari-kucuk-kursunla-oldurrurler-degilm-i-anne/> (Erişim Tarihi: 16.04.2020)

Konferans

DIVJAK Jovan, Bosna-Hersek Savaşı, Milli Savunma Üniversitesi Konferansı, 13 Mayıs 2019, İstanbul.

■ Dz.Yzb. Zafer BAŞER

■ Dz.Yzb. Fatih GÖKTAŞ

Uluslararası Andlaşmalara Çekince Konulması ve Hukuki Etkileri

ÖZ

Andlaşmalar hukukunun önde gelen konusu olan “çekince” müessesesi, tarihsel süreç içerisinde pek çok aşamadan geçerek Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nde ilk defa düzenlenmiştir. Çekince kavramı bu sözleşmede açıkça tanımlanmış olsa dahi, günümüzde devletler arasında ihtilafli bir konu olma özelliğini hâlen sürdürmektedir. Uluslararası andlaşmalarda katı bir çekince rejiminin uygulanması devletlerin uluslararası andlaşmalara katılması konusunda iradelerini sınırlandıracak veya devletlerin bu andlaşmalara katılımını azaltacaktır. Öte yandan esnek bir çekinceler rejimi, normal şartlarda andlaşmaya taraf olmak istemeyecek devletlerin uluslararası andlaşmalara taraf olmasını kolaylaştıracak ve bahse konu devletlerin uluslararası andlaşmalara taraf olma cesaretini artıracaktır. Bu çalışmanın amacı, Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi çerçevesinde çekince kavramını açıklamak ve andlaşmalar içinde çekincelerin devletler arasında yarattığı hukuki etkiler ile sonuçlarını irdelemektir.

Anahtar Kelimeler: Çekince, İtiraz, Uluslararası Andlaşmalar, Uluslararası Hukuk, Viyana Andlaşmalar Hukuku.

1. Uluslararası Andlaşma Kavramı

1.1. Genel

Andlaşma kavramı, uluslararası andlaşmalara ilişkin en temel uluslararası hukuk belgesi olan 23 Mayıs 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nde şu şekilde tanımlanmıştır:

“Md.2.a Andlaşma: İster tek bir belgede isterse iki veya daha fazla ilgili belgede yer alsın ve (kendine) mahsus ismi ne olursa olsun, devletler arasında yazılı şekilde akdedilmiş ve milletlerarası hukuka tabi olan milletlerarası andlaşma (mutabakat) demektir.”

Tanımdan da anlaşılacağı üzere, 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nde belirtilen andlaşmaların; devletler arasında yapılageliş özelliği, yazılı şekilde akdedilmiş olması ve uluslararası hukuka uygun bir iradeye hâkim olması gibi temel unsurlar haricinde sınırlı bir açıklamayı barındırdığı görülmektedir. Dolayısıyla andlaşmaların işlevi, niteliği

ve tarafları konusunda hukuki düzlemde ilave tanımlara gereksinim duyulmaktadır.

Andlaşma kavramı ile hukukun kendilerine bu alanda yetki tanıdığı kişiler arasında, uluslararası hukuka uygun bir biçimde, hak ve yükümlülükler doğuran, bunları değiştiren ya da sona erdiren yazılı irade uyuşması anlaşılmaktadır.¹ Andlaşma terimi, dilimizde genel biçimde tanımda bildirilen nitelikleri taşıyan her tür ve kapsamdaki uluslararası irade uyuşmalarını belirtmekte olup İngilizcede “treaty”, Fransızcada “traité” ve Almancada “vertrag” terimlerinin karşılığını oluşturmaktadır.²

Uluslararası andlaşma terimi, öğretinin büyük kısmında kullanılan ve genel uluslararası irade uyuşmalarını oluşturan şu terimleri kapsamaktadır: antlaşma, andlaşma, sözleşme, misak, şark, protokol, senet, modus vivendi, mektup değişimi, tahkimname, statü, tüzük, konkorda vb.³ Söz konusu terimlerin, öznel anlamları açısından uluslararası hukuk belgelerinde aynı tanımlara karşılık gelmediği görülmektedir.

Bu kapsamda, uluslararası hukukta ve Türk hukukunda uluslararası andlaşma kavramının tüm öğeleriyle açıkça tanımlanmamış olmasından dolayı, öğretinin uluslararası içtihatları tanımindan yola çıkarak andlaşmaların özellikleri şu şekilde incelenmiştir:

- Andlaşmaların uluslararası hukukun yetki tanıdığı kişiler arasında yapılması,
- Uluslararası hukuk çerçevesinde etki yaratması,
- Taraflar arasında hak ve yükümlülükler doğurması, mevcut hak ve yükümlülükler düzenini değiştirmesi veya sona erdirmesi,
- Andlaşmaların iki ya da daha çok taraf arasında karşılıklı yazılı irade uyuşması oluşturmalarıdır.

1.2. Andlaşmaların Özellikleri

Andlaşmaların önemli bir bölümü, ilk görünüşte devletlerin iç hukuklarındaki sözleşmelerine benzerler. Bu açıdan iki veya daha fazla devlet bir araya gelerek belirli konularda birbirlerine karşı müteakıl yükümlülükler yüklenirler. Ancak ne var ki, her andlaşmanın uluslararası hukuk kaynağı olması mevzu bahis olmayabilir.⁴

1 Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2001, s. 103.

2 Hüseyin Pazarcı, “Uluslararası Hukuk ve Türk Hukukuna Göre Andlaşma Kavramı”, *Milletlerarası Hukuk Bülteni*, 1990, 151-163, s. 151.

3 Edip F. Çelik, *Milletlerarası Hukuk*, Filiz Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1987, s. 61.

4 Aslan Gündüz, *Milletlerarası Hukuk*, Beta Yayınları, Ankara, 2013, s. 17.

Andlaşmalarda bir irade uyuşmasından söz edebilmek için andlaşmaların belirli koşullara bağlı olduğunu ifade etmek gerekir. Bu kapsamda yukarıda belirtilen andlaşmaların özelliklerinde tanımlanan ilk koşul, bunun uluslararası hukukun kendilerine bu alanda yetki tanıdığı kişiler arasında yapılması gerektiğidir.⁵ Uluslararası hukukta -bu koşulu gerçekleştiren- andlaşma yapma yetkisini tanıdığı kişilerin başında şüphesiz egemen devletler ve uluslararası örgütler gelmektedir. Öte yandan öğretide karşımıza çıkan diğer kişiler arasında hukuksal statülerin veya belgelerin elverdiği ölçüde sürekli tarafsız devlet, koruma altındaki devlet ve federe devletler örnek olarak gösterilebilir.

Bir irade uyuşmasının andlaşma statüsünde kabul edilebilmesi için ikinci yeter koşul, uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde uygun sonuçlar doğurmak üzere etki yaratmasıdır. Dolayısıyla bir irade uyuşmasının konusuna bakarak onun andlaşma veya özel sözleşme niteliği üzerinde karar vermenin yeterli olmayacağı anlaşılmaktadır. Bir andlaşma veya özel sözleşmenin bu niteliği sayesinde ulusal bir sonuç doğurduğu takdirde uluslararası andlaşma niteliği kazanamayacak, ancak uluslararası bir etki yarattığı takdirde uluslararası andlaşma olarak kabul edilecektir.

Resim-1: Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi

Üçüncü koşul, devletler arasında karşılıklı olarak irade uyuşmasının uluslararası andlaşma olarak nitelendirilebilmesi için bahse konu irade uyuşmasının taraflar arasında yeni hak ve yükümlülükler doğurması, mevcut hak ve yükümlülükler düzenini değiştirmesi veya sona erdirmesi gibi bir gerekliliği bulunmaktadır.

Bir irade uyuşmasının, uluslararası andlaşma olarak nitelendirilebilmesi için son koşul, uluslararası andlaşmaların iki ya da daha çok taraf arasında karşılıklı yazılı şekilde gerçekleştirilmesi koşuludur.

Bununla beraber, öğretide uluslararası andlaşmaların yazılı olması gerektiği tartışmalı bir konu olsa da, 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin Md.2 a'daki tanımında bu husus açıkça belirtilmiştir.

2. Uluslararası Andlaşmalarda Çekince Kavramı

2.1. Çekince'nin Tanımı

Uygulanan uluslararası hukuka göre, bir andlaşmanın aksi bütün taraflarca kabul edilmedikçe ya da söz konusu andlaşmada izin verilmedikçe bütün olarak uygulanması gerekir.⁶ Ancak, bir andlaşmanın hükümleri ya da niteliği bunu engellemiyorsa ya da tarafların hepsi böyle bir durumu kabul ediyorsa, bir andlaşmanın bazı bölümlerinin farklı istekte olan taraflarca uygulanmaması olanağı vardır. Uluslararası hukuk literatüründe bu durum "çekince" denilen bir yöntemle gerçekleştirilmektedir.⁷

Ulusal ve uluslararası doktrinde çekince kavramına ilişkin pek çok tanım olmakla beraber, bu tanımlardan en çok kabul göreni, 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nde geçen tanım olmuştur. Bu kapsamda, çekince tanımı 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 2'nci madde d bendinde şu şekilde belirtilmiştir:

"Md.2.d Çekince: Nasıl kaleme alınırsa alınsın veya nasıl isimlendirilirse isimlendirilsin, devletin bir andlaşmayı imzalarken, onaylarken, kabul ederken, tasvip ederken veya andlaşmaya katılırken bazı andlaşma hükümlerinin hukuki etkisini kendisi bakımından ihraç etmek veya değiştirmek için yaptığı tek taraflı bir beyan demektir."

5 Hüseyin Pazarıcı, 2001, *a.g.e.*, s. 103.

6 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, Md.17; Uluslararası Adalet Divanı'nın Soykırım Sözleşmesi'ne Çekinceler Konusundaki 28.05.1951 Tarihli Danışma Görüşü, C.I.J. Recueil, 1951, ss. 21-22

7 Hüseyin Pazarıcı, 2001, *a.g.e.*, s. 169.

Uluslararası hukukta çekince, bir uluslararası hukuk kişinin bir andlaşmanın kimi hükümleri ile bağlı olmayacağını açıklayan tek-tarafli bir bildirimdir.⁸

Söz konusu tanımdan da çıkarılacağı üzere, bir çekince konulması sadece çok-tarafli andlaşmalar için söz konusudur. Dolayısıyla iki tarafli bir andlaşmaya çekince koymak o andlaşmanın yeniden görüşülmesini gerektirecektir.

Söz konusu kavram, geçmiş çalışmalarda "ihtirazi kayıt" olarak hukuk doktrinimize yerleşmiş olmakla beraber, günümüzde çekince şeklinde kullanılmaya devam edilmektedir.

2.2. 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'yle Getirilen Çekince Kavramına İlişkin Hususlar⁹

2.2.1. Genel

Andlaşmaların yapılışı konusundaki hükümler, genelde örf ve âdet hukuku kuralı şeklindedir. Bu kurallar, 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi ile belirli ölçüde kodifiye edilmiştir. Andlaşmaların yapılışı hususu doktrinde çokça tartışılmış ve birçok açıdan bugün bile hâlen tartışılmaktadır. Gelinek noktada, 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin, uluslararası andlaşma yapım sürecine usul, şekil ve esneklik açısından katkılar sağlayarak hem çok uluslu andlaşmaların artışına imkân sağlamakta hem de bu tür andlaşmalara taraf olan devlet sayısını artırmakta¹⁰ olduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte, uluslararası andlaşmalara taraf olan devletlerin sayısında meydana gelen artışın, andlaşmalara konan çekincelerin sayısında da dolaylı bir artışa sebep olduğu söylenebilmektedir.¹¹

Türkiye, 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'ne taraf değildir.¹² Ancak, ülkemiz açısından bu sözleşmenin bazı hükümleri örf ve âdet hukuku kuralı hâline gelmiştir ve hâlihazırda bu şekilde uygulanmaktadır. Nitekim, Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olunacak uluslararası andlaşmalara genellikle birtakım çekinceler ileri sürmekte olduğu bilinmektedir.

"Çekince" kavramının esasını teşkil eden tanımlar ve temel hususlar, 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi madde 19-23 arasında yer almaktadır. Çekinceye yönelik söz konusu maddeler müteakip bölümlerde irdelenecektir.

2.2.2. Madde 19- Çekincelerin İleri Sürülmesi

1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi 19'uncu maddesi bir uluslararası andlaşmada çekince ileri sürme hakkını belirtmekte olup bu çekincelerin hangi şartlarda konulabileceğini göstermektedir:

"Md.19: Bir devlet bir andlaşmayı imzalarırken, onaylarken, kabul ederken, tasvip ederken veya bir andlaşmaya katılırken aşağıdaki hâllerde bir çekinceyi ileri sürebilir:

- Andlaşma çekinceyi yasaklamadıkça;
- Andlaşma, sadece söz konusu çekinceyi kapsamı dışında bırakan, belirli çekincelerin ileri sürülebileceğini öngörmedikçe;
- (a) ve (b) bentlerinin kapsamına girmeyen durumlarda, çekince andlaşmanın konu ve amacı ile bağdaşmazlık etmedikçe."

Yukarıda madde incelendiğinde çekincenin geçerli bir biçimde ileri sürülebilmesinin ilk şartı ortaya konulmuştur. Söz konusu maddenin a bendinde, çekince ileri sürmede uygulanabilir yasal rejimin varlığı vurgulanırken, b bendinde ise, madalyonun öbür yüzü vurgulanmış ve aşağıdaki şartların yerine getirilmesinin gerektiği belirlenmiştir.¹³

- Andlaşmanın çekinceler maddesi, çekincelerin oluşturulmasına izin vermemelidir.
- İleri sürülmesine izin verilen çekinceler belirtilmelidir.
- Sadece belirli çekincelerin yapılabileceği unutulmamalıdır.

Böylelikle çekince koymanın ilgili andlaşmada yasaklanmamış olması ve andlaşmanın amacına veya konusuna aykırı olmaması hususları belirtilmiştir. Nitekim bu yöndeki

⁸ 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, Md.2/1, d.

⁹ Birleşmiş Milletler Resmi İnternet Sayfası, "1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi", http://www.legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf (Erişim Tarihi: 09.10.2019).

¹⁰ Francesco Parisi ve Catherine Sevchenko, Treaty Reservations and The Economics of Article 21 (1) of The Vienna Convention, *Berkeley Journal of International Law*, Bologna, 2003, s. 15.

¹¹ Frank Horn, *Reservations Interpretative Declarations to Multilateral Treaties*, Elsevier, Science Publishers, The Hague, 1988, s. 10.

¹² Enver Bozkurt, *Türkiye'nin Uluslararası Hukuk Mevzuatı*, Nobel Yayınları, Ankara, 1999, s. 553.

¹³ Alain Pellet, *Tenth Report on Reservations to Treaties*, Cenevre, 2005, s. 10-11.

uygulamalarda kimi andlaşmaların çekince koymayı ilke olarak yasakladıkları görülmektedir. Örneğin, 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi¹⁴ madde 309'da şu şekilde bir kısıtlama konulmuştur:

“Md.309: İşbu sözleşmeye, diğer maddelerde açıkça izin verilenler dışında ne çekince ne de istisnalar ileri sürülebilir.”

Yukarıdaki örnekten farklı olarak, 1958 Cenevre Kıta Sahaneliği Andlaşması¹⁵ madde 12'de ifade edildiği üzere,

“Md.12: a. İmza, onay veya katılma sırasında herhangi bir devlet bu sözleşmenin 1-3'üncü maddeleri dışında kalan maddelerine çekince ileri sürebilir.

b. Bir önceki paragraf gereğince bir çekince ileri süren devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne hitaben bir bildirim ile herhangi bir zamanda çekincesini geri alabilir.”

Bu kapsamda, Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 19'uncu maddesi hem çekince serbestisini hem de çekincelerin geçerlilik koşulu olarak andlaşmanın konu ve amacıyla bağdaşırılık ilkesini ortaya koyduğu söylenebilir.¹⁶

2.2.3. Madde 20- Çekincelerin Kabulü ve Çekincelere İtiraz

1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi 20'nci maddesi bir uluslararası andlaşmada çekincelerin kabulü ve tarafların koymuş olduğu çekincelere yönelik yapılan itirazlara yönelik esasları ortaya koymaktadır. Çekincelerin kabulü ve çekincelere itirazlara yönelik sözleşme maddesi aşağıda belirtilmiştir:

“Md.20: 1. Bir andlaşmanın açık bir şekilde izin verdiği bir çekincenin diğer akit devletler tarafından daha sonra herhangi bir şekilde kabulü gerekmez, meğer ki andlaşma aksini öngörmüş olsun.

2. Görüşmeci devletlerin sınırlı sayısından ve bir andlaşmanın konu ve amacından andlaşmanın bütün taraflar arasında bir bütün olarak uygulanmasının her birinin andlaşmayla bağlanma rızasının esaslı bir şartı olduğu anlaşıldığı zaman, bu çekince bütün tarafların kabulünü

gerektirir.

3. Bir andlaşma bir milletlerarası örgütün bir kurucu belgesi olduğu zaman ve başka türlü öngörmedikçe, bu çekince o örgütün yetkili organının kabulünü gerektirir.

4. Bir önceki paragrafın kapsamına girmeyen durumlarda ve andlaşma aksini öngörmedikçe:

a. Diğer bir akit devletin bir çekinceyi kabul etmesi, çekince ileri süren devleti diğer devlet bakımından, andlaşma bu devletler arasında yürürlüğe girerse veya girdiği zaman, andlaşmanın bir tarafı yapar;

b. Diğer bir akit devletin bir çekinceye yaptığı bir itiraz, andlaşmanın itiraz eden devletle çekince ileri süren devlet arasında yürürlüğe girmesini engellemez, meğer ki aksi bir niyet kati şekilde itiraz eden devlet tarafından açıklanmış olsun:

c. Bir devletin bir andlaşma ile bağlanma rızasını açıklayan ve bir çekince içeren bir işlemi en azından başka bir akit devlet çekinceyi kabul eder etmez hüküm doğurur.

5. İkinci ve dördüncü paragraflar bakımından ve andlaşma başka türlü öngörmezse, bir çekince, bir devletin bundan haberdar edilmesinden sonraki on iki aylık bir dönemin sonuna kadar veya devletin andlaşma ile bağlanma rızasını daha sonraki bir tarihte açıklaması hâlinde, bu rızasını açıkladığı tarihe kadar, çekinceye hiçbir itirazda bulunmamış olması hâlinde, o devlet tarafından kabul edilmiş addedilir.”

İlgili maddenin ilk bendine göre, eğer andlaşma metni aksini öngörmediyse, bir andlaşmanın açık bir şekilde izin verdiği bir çekincenin diğer akit devletler tarafından sonraki dönemlerde herhangi bir şekilde kabulü gerekmez. Bununla beraber, andlaşmaya konan her türlü çekincenin geçerli bir çekince olarak kabul görülmemesi gerektiği anlaşılmalıdır. Bu konuda İngiltere ile Fransa arasında Kıta Sahaneliği Davasına ilişkin 30.06.1977 tarihli hakemlik kararında belirtildiği üzere, ileri sürülen çekincenin andlaşmanın konusuna ve amacına aykırı olmaması hususu gerekmektedir.

Sözleşme'nin yukarıda belirtilen ikinci bendine göre, akit

¹⁴ Birleşmiş Milletler Resmî İnternet Sayfası, “1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi”, http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf (Erişim Tarihi: 08.10.2019).

¹⁵ Birleşmiş Milletler Resmî İnternet Sayfası, “1958 Cenevre Kıta Sahaneliği Andlaşması”, http://www.legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_continental_shelf.pdf (Erişim Tarihi: 09.10.2019).

¹⁶ Gülşüm Kaya, İnsan Haklarına İlişkin Uluslararası Andlaşmalara Çekince Konulması, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2013, s. 29.

Resim-2: Uluslararası Andlaşmalar Hukuku Konferansı-1969-Viyana-Avusturya

devletler tarafından yapılan andlaşmada devletler arasında çekince koyma hususu herhangi bir şekilde yasaklanmadıysa ve andlaşmanın bütün taraf devletler arasında bir bütün olarak uygulanması andlaşmaya bağlanma rızasının temel şartını oluşturuyorsa, böyle bir çekincenin sözleşme'de yer alabilmesi, ancak bütün taraflarca anılan çekincenin kabulü hâlinde geçerlidir.

İlgili maddenin üçüncü bendinde ifade edilen husus, bir uluslararası örgütün kurucu andlaşmasına çekince koyma olanağı kabul edilmişse ve sözleşme'de bu durumun aksi öngörülmediyse ilgili çekincenin bu örgütün yetkili organınca uygun görülmesini gerektirmektedir.

Sözleşme'nin yukarıda belirtilen dördüncü bendine göre,

- Akit devletler tarafından yapılan andlaşmada devletler arasında çekince koyma hususu herhangi bir şekilde yasaklanmadıysa ve çekince andlaşmanın bütünlüğüne, amacına ve konusuna aykırı değilse, andlaşmaya çekince koyan akit devlet ile bu çekinceye itiraz ileri sürmeyen taraf devlet arasında andlaşma çekincenin konulduğu biçimiyle yürürlüğe girecektir.

- Akit devlet tarafından andlaşma içeriğine bir çekince konulması hâlinde, söz konusu bu çekinceye yapılan itiraz, re'sen ilgili andlaşmanın yürürlüğe girmesine engel

teşkil etmez. İlke olarak çekince konulan maddeler hariç, andlaşmanın taraflar arasında yürürlüğe gireceği öğretide kabul edilmektedir.

- Çekince koyan devletin çekincesinin en az bir akit devlet tarafından kabul edilmesiyle çekince belirtilen hüküm doğmaktadır. Dolayısıyla, eğer çekince hiçbir taraf devlet tarafından kabul edilmezse, çekince koyan devletin andlaşma ile bağlanma yönündeki iradesi hiçbir etki yaratmaz ve çekinceci devlet ile sözleşmeye imza koyan diğer devletler arasında bir andlaşma ilişkisi kurulmuş olmaz.

İlgili maddenin son bendine göre; uluslararası andlaşmalarda andlaşma metni aksini öngörmüyorsa, ortaya konan çekince, akit devletler tarafından bundan haberdar edilmesinden sonraki on iki aylık bir dönemin sonuna kadar kabul edilmiş sayılır. Ayrıca devletin andlaşma ile bağlanma rızasını daha sonraki bir tarihte açıklaması hâlinde, bu rızasını açıkladığı tarihe kadar, çekinceye şayet hiçbir itirazda bulunmaması hâlinde, o devlet tarafından kabul edilmiş sayılır.

2.2.4. Madde 21- Çekincelerin ve Çekincelere Yapılan İtirazların Hukuki Etkisi

1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi 21'inci maddesi bir uluslararası andlaşmada çekincelerin ve çekincelere yönelik yapılan itirazlara ilişkin sözleşme hususları

aşağıda belirtilmiştir:

“Md.21: 1. 19, 20 ve 23 üncü maddelere uygun şekilde diğer bir taraf bakımından tesis edilen bir çekince:

a. Çekince ileri süren devletin diğer tarafla ilişkilerinde, çekincenin ilgili olduğu andlaşma hükümlerini çekince ölçüsünde değiştirir, ve

b. Diğer tarafın çekince ileri süren devletle ilişkilerinde, bu hükümleri aynı ölçüde değiştirir.

2. Çekince, andlaşmanın diğer taraflarının kendi aralarındaki ilişkilerde andlaşma hükümlerini değiştirmez.

3. Bir çekinceye itiraz eden bir devlet andlaşmanın kendisiyle çekince ileri süren devlet arasında yürürlüğe girmesine itiraz etmemiş olduğu zaman, çekincenin ilgili olduğu hükümler iki devlet arasında çekince ölçüsünde uygulanmaz.”

Yukarıda sözü edilen ilgili maddenin ilk bendine göre; çekince, çekinceyi ortaya koyan devletin diğer devletlerle ilişkilerinde, çekincenin ilgili olduğu andlaşma hükümlerini çekince ölçüsünde değiştirir. Aynı zamanda çekincenin ileri sürüldüğü devletlerin çekinceyi ileri süren devlete olan yükümlülükleri de ilgili çekince hükümleri dâhilinde aynı ölçüde değişir.

İlgili maddenin ikinci bendinde ifade edilen husus ise, uluslararası andlaşmalarda akit devlet tarafından ileri sürülen çekincenin, andlaşmanın diğer taraflarının kendi aralarındaki ilişkilerinde andlaşma hükümlerini değiştirmeyeceği konusudur.

Yukarıda ifade edilen sözleşme'nin son bendi kapsamında, akit devlet tarafından ileri sürülen bir çekinceye itiraz eden diğer bir devlet, kendisiyle çekince ileri süren devlet arasında söz konusu çekincenin yürürlüğe girmesine itiraz etmemişse, ilgili andlaşma iki devlet arasında çekincenin hükümleri dışında uygulanır.¹⁷

2.2.5. Madde 22- Çekincelerin ve Çekincelere Yapılan İtirazların Geri Alınması

1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi 22'inci maddesi bir uluslararası andlaşmada çekincelerin ve çekincelere ilişkin yapılan itirazlara yönelik sözleşme hususları aşağıda belirtilmiştir:

“Md.22: 1. Andlaşma başka türlü öngörmedikçe, bir çekince her zaman geri alınabilir ve çekinceyi kabul etmiş olan bir devletin rızası geri alma için gerekli değildir.

2. Andlaşma başka türlü öngörmedikçe, bir çekinceye yapılan bir itiraz her zaman geri alınabilir.

3. Andlaşma başka türlü öngörmedikçe veya başka türlü mutabık kalmadıysa;

a. Bir çekincenin geri alınmasını diğer bir akit devlet bakımından ancak o devlet bu konudaki bildirimini aldıktan sonra hüküm doğurur.

b. Bir çekinceye yapılan bir itirazın geri alınması ancak çekinceyi ileri süren devletin bu konudaki bildirim almasından sonra hüküm doğurur.”

Yukarıda ifade edilen sözleşme'nin birinci ve ikinci bendine göre, andlaşmada aksi bir durum öngörülmedikçe, bir çekince ve o çekinceye yönelik yapılan itirazlar her zaman geri alınabilir. Bununla beraber, çekinceyi koyan devletin çekinceyi geri alabilmesi, çekinceyi kabul etmiş olan bir devletin rızasına bağlı değildir.

İlgili maddenin son bendinde belirtilen husus ise, bir çekincenin ve çekinceye ilişkin yapılan itirazın hüküm doğurmaya başladığı anın belirlenmesidir. Buna göre ilgili sözleşmede başka bir tarih belirtilmediyse bahse konu çekince ve çekincenin hüküm doğurmaya başladığı an, diğer devletin söz konusu bildirim alma anıdır.

2.2.6. Madde 23- Çekincelerle İlgili Usul

1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi 23'üncü maddesi bir uluslararası andlaşmada geçerli bir şekilde çekince koymanın, çekinceye yapılan itirazın ve çekincenin usulünü, bir başka deyişle şekil şartını ortaya koymaktadır. Söz konusu hususları kapsayan ilgili sözleşme maddeleri aşağıda sunulmuştur:

“Md.23: 1. Bir çekincenin açık bir şekilde kabulünün ve bir çekinceye yapılan bir itirazın, yazılı şekilde yapılması ve akit devletlerle andlaşmaya taraf olmaya yetkili olan devletlere bildirilmesi gerekir.

2. Andlaşmayı onaya, kabule veya tasvibe tabi olarak imzaladığı zaman ileri sürülmüşse, bir çekince onu ileri süren devlet tarafından andlaşma ile bağlanma rızasını açıkladığı

¹⁷ Aydoğan Özman, *Millîterarası Andlaşmalarda Çekinceler*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1970, s. 49.

zaman teyit edilmelidir. Böyle bir durumda, çekince teyit edildiği tarihte ileri sürülmüş addedilecektir.

3. Bir çekincenin teyit edilmesinden önce, açık bir şekilde kabulü veya ona yapılan bir itirazın kendisi, teyit edilmeyi gerektirmez.

4. Bir çekincenin veya bir çekinceye yapılan bir itirazın geri alınması, yazılı şekilde olmalıdır.”

Anılan sözleşme'nin ilgili maddesine göre, bir andlaşmaya geçerli bir şekilde çekince koymanın şartı, o çekincenin yazılı olarak yapılmasıdır. Öte yandan bir çekincenin veya bir çekinceye yapılan herhangi bir itirazın geri alınması da aynı şekilde yazılı şekilde olmalıdır.¹⁸ Ayrıca bir çekince onu ileri süren devlet tarafından andlaşmayı onaya, kabule veya uygun bulmaya tabi olarak imzaladığı zaman ileri sürülmüşse, andlaşma ile bağlanma rızasını açıkladığı zaman çekince teyit edilmelidir.

3. Çekincelerin İleri Sürülebilme Şartları

Çekincelerin ileri sürülebilme hususunda birtakım şartların varlığından bahsetmek yerinde olacaktır. Bu çerçevede söz edilebilecek ilk şart, çekince ileri süren tarafın bir devlet olması şartıdır. Bu konu her ne kadar 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'ndeki tanımı kapsamıyor olsa da, uluslararası alanda andlaşma yapabilen diğer uluslararası hukuk kişileri de andlaşma yapma yetkisine sahip olduklarından çekince koyma yetkisine de sahip olabilecektir.

Çekincenin ileri sürülebilme şartlarından ikincisi, çekincenin bir devletin temsilcisi tarafından veya devletin vereceği yetki ile belirlenmiş kişi ya da başka bir devletin temsilcisi tarafından ileri sürülmesi gerekliliğidir. Türk hukukunun 244 sayılı kanunun 1. maddesindeki düzenlemeye¹⁹ göre temsilcilerin tayini ve bunların yetkilerinin tespiti Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile olur. Bu kapsamda 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin madde 7/2'de, yetkilendirmeye ihtiyaç duyulmaksızın andlaşma ile bağlanma iradesini ortaya koyabilecek kişiler belirlenmiştir.

Söz konusu kişiler: Devlet Başkanı, Hükümet Başkanı, Dış İşleri Bakanı, Diplomatik Misyon Başkanı'dır (akredite eden devlet ile akredite olunan devlet arasındaki andlaşmalarda). Ayrıca, uluslararası bir konferans veya uluslararası bir örgüte yetkilendirilmiş temsilcilerin o konferans ya da örgüt çerçevesinde andlaşmalar bakımından akredite olduğu kabul edilmektedir.

Bu başlık altında incelenebilecek son şart ise, çekincenin konusu itibarıyla hukuken geçerli olması ve buna bağlı olarak da andlaşma metninin içeriğiyle çelişmemesi gerektiğidir. Buna göre, çekinceyi ileri süren devlet, söz konusu andlaşmanın kapsamı içinde kalarak çekinceyi ileri sürmelidir. Nitekim, ABD ile Kanada arasında imzalanan "Pasifik'te Balık Avcılığı" ile ilgili 1923 tarihli sözleşmede ABD'nin ileri sürdüğü çekincenin kapsam olarak andlaşmaya taraf olmayan İngiltere'yi de içine alacak şekilde düzenlenmiş olması sonucu, andlaşmanın içeriğinin aşıldığı saptanmış ve çekince geri alınmıştır²⁰.

Ayrıca bir çekincenin ileri sürülmesinde kapsamı anlaşılmayan belirsiz bir dilin kullanılması, bu çekinceyi andlaşmanın konusu ve amacı ile bağdaştırmaz.²¹ Dolayısıyla bu türden bir çekince, çekinceyi ileri süren devletin yükümlülükleri ile andlaşma ilişkilerinin belirlenmesini güçleştirmektedir.

Andlaşmalar hukuku nazarında sıralanmış olan bu ön şartların varlığı, her andlaşma bakımından çekincelerin ileri sürülebilirliğine işaret etmese de, çekinceler bakımından bu şartlar asgari şartlar olarak nitelendirilmektedir. Bir çekince, andlaşma karşısında asgari olarak bu şartları taşımalıdır ki, onun ileri sürülüp sürülemeyeceği değerlendirilebilsin.²² Aksi takdirde, ileri sürülen çekince andlaşmalar hukuku bakımından geçersiz bir işlem olacaktır.

4. Çekincelerin Benzer Kavramlardan Ayrılması

Çekince kavramının benzer diğer kavramlardan ayrılması, çekince kavramının doğru bir şekilde anlaşılabilmesi adına önem arz etmektedir. Çekinceyi, diğer kavramlardan

18 Mesut Hakkı Çaşın, *Modern Uluslararası Hukukun Temel Esasları*, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 509.

19 Mevzuat Bilgi Sistemi İnternet Sayfası, Bazı Andlaşmaların Yapılması İçin Cumhurbaşkanına Yetki Verilmesi Hakkında Kanun, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.244.pdf>, [Erişim Tarihi: 13.10.2019].

20 F. Heward Bell, "Agreements Conventions and Treaties Between Canada and The United States of America With Respect to The Pacific Halibut Fishery", International Pacific Halibut Commission, <https://www.iphc.int/publications/scirep/Report0050.pdf>, [Erişim Tarihi: 13.10.2019].

21 Alain Pellet, 2005, *a.g.m.*, s. 191.

22 Gülsüm Kaya, *a.g.m.*, s. 8.

ayır en önemli husus, çekincenin andlaşmanın belirlediği düzenden farklı bir düzen ortaya koymasındır.²³ Başka bir deyişle, çekincenin diğer kavramlardan ayrılıp ayrılmadığının incelenmesi için, ilgili andlaşmalar üzerinde bir etkisi olup olmadığı incelenmelidir. Bunun yanında, çekincenin bahse konu çekinceyi öne süren devletin de lehine bir sonuç doğurması gerekmektedir.

Bu konuda öncelikle çekince kavramı ile yorum beyanları arasındaki farkların incelenmesi uygun olacaktır.

Birleşmiş Milletler Andlaşmalara Çekince Koyma Rehberi'nde²⁴ yorum beyanı aşağıda belirtilen şekilde tanımlanmıştır:

"Md.1.2: Yorum Beyanının Tanımı: Nasıl adlandırılırsa adlandırılırsın, bir devlet ya da bir uluslararası örgüt tarafından yapılan ve açıklayıcı tarafından andlaşmaya ve onun hükümlerine izafe edilen anlam ve kapsamın belirginleştirilmesi için konan tek taraflı beyanlardır."

Bahse konu tanımda yorum beyanı, tarafların ilgili andlaşmanın hükümlerinden ne anladıklarını ve ne şekilde yorumladıklarını belirtmektedir. Çekincenin andlaşmanın belirlediği düzenden farklı bir düzen ortaya koyması ifade edilirken, yorum beyanının sözleşmeyi değiştirme amacı olmayıp, tarafların bunu nasıl anladıkları düzenlenmektedir.

Bununla beraber, çekince ile yorum beyanı arasında kesin bir ayırım yapabilmek için ilgili andlaşmalara ilişkin ileri sürülen yorum beyanının içeriğine bakmak gerekmektedir. 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nde belirtilen çekince tanımı "Nasıl kaleme alınırsa alınsın veya nasıl isimlendirilirse isimlendirilsin" şeklinde başlamaktadır. Dolayısıyla, bir yorum beyanının gerçekte bir yorum beyanı olup olmadığını belirten için yorum beyanın şeklinden ziyade özüne bakılmalıdır.²⁵

Biraz önce açıklandığı üzere, çekinceler sadece yorum beyanlarından değil, andlaşmanın şarta bağlı olarak yerine getirilmesi hususundan da ayrılması gerekir. Şart, andlaşmanın kimi devlet veya devletler tarafından belirli bir

durumun gerçekleşmesi hâlinde onaylanmasını sağlayacak bir husustur. Burada ifade edilen şart, çekince kavramı gibi andlaşmaya ilişkin yeni ve farklı bir düzen öngörmemekte, salt andlaşmanın yürürlüğe girmesini belli bir olayın veya durumun gerçekleşmesine bağlayarak geciktirmektedir.²⁶

Bu başlık altında değinilen çekince kavramının benzer müesseselerle olan farkları incelenirken, iki kriterin göz önüne alınması gerekmektedir. Çekince olarak isimlendirilmemiş olsa dahi, bir beyan çekinceyi ileri süren tarafça bir hüküm ifade ediyor ve andlaşmanın öngördüğü düzenden farklı bir durum yaratıyorsa, ilgili beyan çekince olarak nitelendirilecektir. Diğer bir deyişle, beyanı ileri süren devlet tarafından, bu beyan çekince olarak öne sürülmediyse ve yorumun da ötesine geçtiyse, söz konusu beyan çekince olarak kabul görülecektir.²⁷

5. Çekincelerin Özellikleri

Çekincelerin özelliklerini, Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nde yer alan çekince tanımından yola çıkarak irdelemek uygun olacaktır.

Çekince, Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nde yer alan tanımında da belirtildiği üzere, ancak devletler tarafından konulabilir. Bahse konu hükümden, devletler dışındaki uluslararası hukuk kişileri tarafından çekince koyulamayacağı açıkça anlaşılabilir. Bununla birlikte özellikle uluslararası örgütler, uluslararası andlaşmalara katılabilmekte ve taraf olabilmektedirler. Uluslararası örgütlerin uluslararası andlaşmalara taraf olabilmesi ile ilgili düzenlemeler 1986 tarihli Devletlerde Uluslararası Örgütler veya Uluslararası Örgütlerle Uluslararası Örgütler Arası Andlaşmalar Sözleşmesi'nde yer almaktadır. 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nde yapılan çekince tanımında yer almıyor olsa da, bu iki andlaşma birlikte yorumlandığında -uluslararası andlaşma yapma yetkisine sahip- uluslararası hukuk kişilerinin, bu yetkiye haiz olduğu gibi uluslararası andlaşmalara çekince koyma yetkisini de haiz olduğu görülebilecektir.

Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nde yer alan tanıma göre çekince, bir devletin bir andlaşmayı imzalarken, onaylarken, kabul ederken, tasvip ederken veya andlaşmaya

²³ Aydoğan Özman, *a.g.e.*, s. 14.

²⁴ Birleşmiş Milletler Resmî İnternet Sayfası, "Birleşmiş Milletler Andlaşmalara Çekince Koyma Rehberi", http://www.legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/1_8_2011.pdf (Erişim Tarihi: 10.10.2019).

²⁵ Alain Pellet ve Daniel Müller, *Reservation to Treaties: An Objection to a Reservation is Definitely not an Acceptance*, Oxford University Press, Oxford, 2011, s. 40.

²⁶ Aydoğan Özman, *a.g.e.*, s. 21.

²⁷ Anthony Aust, *Modern Treaty Law and Practice*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000, s. 105.

katılırken yapmış olduğu tek taraflı bir hukuki beyandır. Bu tanımdan anlaşılın, devletler bir andlaşmayı onay, kabul, imzalama, uygun bulma veya katılma suretiyle benimseyip kabul ettikten sonra çekince koyamayacaklardır.

Çekincelerin özellikleri bakımından belirtilmesi gereken bir başka husus da çekince şeklinde belirtilmemesine rağmen, andlaşmaya çekince gibi tesir eden diğer hususlardır. Bu kapsamda ilgili tarafça öne sürülen beyanın nasıl isimlendirildiğine değil, sözleşmeye nasıl etki ettiğine bakılmalıdır. Başka bir deyişle, bir devlet Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nde belirtildiği üzere, ilgili andlaşmanın bazı hükümlerini ortadan kaldırmak ya da etkisini değiştirmek amacını güdüyorsa, başta çekince olarak isimlendirilmemiş olsa da bahse konu devletin beyanı çekince olarak değerlendirilecektir.

Çekincelere ilişkin belirtilmesi gereken son özellik ise; çekincelerin tek taraflı bir beyan olduğu, iki taraflı ve çok taraflı andlaşmalarda farklı sonuçlar doğurduğudur. İki taraflı bir andlaşmaya, bir tarafça çekince konulduğu takdirde, bu çekince ilgili andlaşmaya yönelik yeni bir teklif olarak değerlendirilecektir. Başka bir ifadeyle, andlaşmaya konulan çekince karşı tarafça onaylanmıyorsa, andlaşma kurulmamış olacaktır. Dolayısıyla, çekince müessesesi çok taraflı andlaşmalara uygun bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.

6. Çekincelerin Kabulü

6.1. Genel

Çekince kavramını daha iyi anlayabilmek için çekince kavramının uluslararası ve tarihî gelişimi bu başlık altında incelenecektir. Tarihîsel süreç içerisinde çekince müessesesinin diğer özelliklerinin en çok etkileyen ve en çok değişen konusu, çekincenin kabulü olagelmıştır. Bu süreçte, çekincelerin kabul edilmesi konusu üç dönem olarak incelenebilir.

Öğretide oy birliği kuralı olarak da ifade edilen birinci dönem, geleneksel katı kuralın uygulandığı dönemdir. Bu kurala göre andlaşmaya konulan bir çekincenin geçerli olarak kabul edilebilmesi için andlaşmaya taraf olmuş bütün devletlerce bahse konu çekincenin kabul edilmesi gerekmektedir. Bu görüş, katı bir çekince rejimi olmadığı takdirde andlaşmanın bütünlüğünün sarsılacağını kabul etmektedir. Geleneksel

katı kuralın savunucularına göre, bu sistem andlaşmanın hazırlayıcılarına andlaşmayı beklenmeyen ve öngörülmeyen değişikliklerden koruyabilmek için imkân sağlamaktadır.²⁸

Geleneksel katı kuralın uygulanmasıyla ilgili olarak, öğretilde en çok tartışılan husus, bahse konu kuralın uygulanmasının, devletlerin andlaşmalara katılma ve taraf olabilmeye irade ve serbestîlerini kısıtlayıp kısıtlamadığıdır. Söz konusu husus, Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin hazırlanması sürecinde de çokça tartışılmıştır. Geleneksel katı kural, özellikle 1950'li yıllardan sonra esnemeye başlamıştır. Çekinceler konusunda oy birliği kuralı olarak da bilinen geleneksel katı kuralın zamanla esnemesinin, devletlerin uluslararası arenada iradelerini özgür bir biçimde ifade edebileceği bir ortam yarattığını belirtmekte fayda vardır. Esnek bir çekinceler rejiminin uygulanmasıyla birlikte, devletlerin uluslararası andlaşmalara taraf olmasının oldukça kolaylaştığı söylenebilir. Günümüzde de uygulanan esnek çekinceler rejimi, normal şartlarda andlaşmaya taraf olmak istemeyecek devletlerin uluslararası andlaşmalara taraf olmasını kolaylaştırmakta ve bahse konu devletlerin uluslararası andlaşmalara taraf olma cesaretini artırmaktadır.²⁹ Konuya örnek vermek gerekirse, özellikle Doğu Avrupa Devletleri, Sovyet hegemonyasından kurtulduktan sonra uluslararası andlaşmaları kendileri tarafından ileri sürülen çekincelerle onaylayabilmelerine izin verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca, bu hususun uluslararası andlaşmalara taraf olan diğer devletlerin kabulü şartına bağlı olmaması konusunda görüş bildirmişler ve bu şekilde geleneksel katı kurala itirazda bulunmuşlardır. Bir andlaşmayı imzalamış olmanın da, andlaşmayı imzalamış olan başka bir devleti tanımak manasına gelmeyeceği hususundaki çekinceler, uluslararası andlaşmalara sıklıkla konulmaktadır. Türkiye, 2005 yılında Avrupa Birliği'yle uyum protokolünü imzalarken, protokolü imzalamanın Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanımak anlamına gelmediğini, Türkiye ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti arasında hâlihazırda devam eden ilişkilerin mevcut hâliyle korunacağını açıkça beyan etmiştir.

Çekincelerin kabulüne ilişkin ikinci görüş, andlaşmaya koyulan çekinceyi, andlaşmaya taraf olan devletlerin kabul etmesinin gerekli olmadığına ilişkin görüştür. Bir dönem savunulan ve öğretilde de pek çok taraftar bulan bu görüş birçok

²⁸ Frank Horn, *a.g.e.*, s. 25.

²⁹ John King Gamble, *Reservation to Multilateral Treaties: Macroscopic View of State Practise*, *American Journal of International Law, Cambridge*, S.74, Cambridge, 1980, s. 373.

yönden eleştiriye uğramıştır. Bahse konu rejimin sağladığı serbestlik doktrinde sıklıkla eleştirilmiştir. Uluslararası arenada hiçbir şarta bağlı olmayan bir çekince rejiminin kabul edilmesinin, devletleri uluslararası anlaşmalar ile oluşturulması hedeflenen düzenden hızla uzaklaştıracağı kolaylıkla görülebilir.³⁰

Çekincelere ilişkin hâlihazırda uygulanmakta olan rejim, 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi ile getirilen rejimdir. Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin getirdiği düzenlemeler müteakip başlık altında incelenmiştir.

6.2. 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi ile Getirilen Düzen

Andlaşmaya konulan bir çekince, açık kabul veya zımni kabul olmak üzere iki şekilde kabul edilebilir. Uygulamada en çok zımni kabul yoluna başvurulmaktadır. Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi madde 20/5'te zımni kabule ilişkin "... Bir çekince, bir devletin bundan haberdar edilmesinden sonraki on iki aylık bir dönemin sonuna kadar veya devletin andlaşma ile bağlanma rızasını daha sonraki bir tarihte açıklaması hâlinde, bu rızasını açıkladığı tarihe kadar, çekinceye hiçbir itirazda bulunmamış olması hâlinde, o devlet tarafından kabul edilmiş addedilir." hükmünü haizdir. Bahse konu hüküm, bir devletin andlaşmaya taraf olmasından önce sözleşmeye konulmuş olan çekincelere yönelik olarak itiraz ileri sürülmeden taraf olunmasını ve on iki ay kuralı olarak belirtilebilecek, kendiliğinden devreye giren zımni kabul müessesesini düzenlemektedir.

Zımni kabul, herhangi bir usul kuralına bağlı olmamakla beraber, açık kabule ilişkin usul kuralları Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi 23'üncü maddede belirtilmiştir. Bu maddeye göre, bir çekincenin açık şekilde kabulünün yazılı bir biçimde yapılması ve andlaşmaya taraf olmaya yetkili devletlere bildirilmesi gerekmektedir. Belirtilmesi gereken son husus, çekincenin ilgili devletçe zımnem kabul edilmiş olsa dahi, her zaman açık bir şekilde kabul edilebileceğidir.

7. Çekincelere İtiraz

Uluslararası Hukuk Komisyonunca itiraz kavramı, Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nde yer alan çekince tanımına paralel bir biçimde tanımlanmıştır. Burada yer alan tanıma göre itiraz; "Nasıl adlandırıldığına bakılmaksızın, bir devlet

ya da uluslararası örgütün başka bir devlet veya uluslararası örgüt tarafından ileri sürülen çekinceye cevaben yaptığı ve çekincenin hukuki etkilerini çekince ileri süren ve itiraz eden devlet veya devlet arasında değiştirmeyi, ortadan kaldırmayı ya da andlaşmanın uygulanmasını tamamen dışlamayı amaçladığı tek taraflı bir beyandır."

Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi 20'nci maddesinde belirtildiği üzere bir çekincenin geçerli olması için ilk şart, o çekincenin en az bir devlet tarafından kabul edilmesidir. Bu yönde yapılan değerlendirmelere göre bir çekince, o çekinceye itiraz ileri sürülebilir hâle gelmeden önce kabul edilmek zorundadır.³¹ Başka bir deyişle, Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi 19'uncu maddesinde belirtildiği gibi, yasaklı çekincelerin andlaşmaya taraf olan bir devlet tarafından kabulü mümkün değildir. Bahse konu yasaklı çekincelerin bir devlet tarafından kabul edilmesi de herhangi bir hukuki geçerliliğe sahip değildir. Yukarıda belirtilen hususlar dışında, bir çekinceye itiraz edilebilmesi için, o çekincenin itiraza uygun ve usulüne uygun bir şekilde ileriye sürülmüş olması gerekmektedir.

Çekinceye itiraz, çekincenin kabul edilmesi ve çekincenin ileri sürülmesinin tabii olduğu usul kurallarına bağlıdır. Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi 23'üncü maddesinde belirtildiği şekilde, çekinceye itiraz da yazılı bir şekilde yapılmalı, bu durum taraf devletlere de usulüne uygun bir biçimde bildirilmelidir.

Çekinceye itiraz on iki aylık bir süre sınırlamasına tabidir. Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi 20'nci maddesi, bir çekinceye on iki ay boyunca itiraz edilmediği takdirde çekincenin kabul edilmiş sayılacağını düzenlemektedir. Önceki bölümlerde zımni kabul müessesesi olarak belirtilen bu durum gereğince, andlaşmaya taraf devletin on ikinci aydan sonra çekinceye karşı yapacağı itiraz geçersiz olacaktır. Bahse konu on iki aylık sürenin geçmesinden sonra, yapıldığı farz edilen zımni kabulün geri alınması söz konusu olmayacaktır. On iki aylık süre, devletin andlaşmaya sonradan katılması durumunda, devletin ilgili andlaşmaya katılma rızasını gösterdiği son işleminden itibaren başlatılacak olup devletin andlaşmaya katıldığı sırada var olan çekinceleri bildiği karine olarak kabul edilecektir. Çekinceye itiraz etmiş olan devletin ilgili andlaşmaya katılmasından sonra ileriye

³⁰ Aydoğan Özman, *a.g.e.*, s. 74.

³¹ Frank Horn, *a.g.e.*, s. 138.

sürülmüş olanlara bakılırsa, Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nde belirtildiği üzere ilgili çekincenin taraf devlete usulüne uygun bir şekilde bildirilmesinden sonra, on iki aylık süre işlemeye başlayacaktır. Bahse konu on iki aylık sürenin geçmesiyle, andlaşmaya taraf devletin ilgili çekinceye itiraz etmemesi durumunda çekince hakkı düşmektedir. Başka bir deyişle, andlaşmada aksi öngörülmediyse, çekince en azından andlaşmaya taraf olan bir devletin kabul etmesiyle kurulmuş sayılacaktır. Andlaşmaya taraf herhangi bir devletçe çekincenin açık kabulünün yapılmaması hâlinde zımni kabul müessesesinin devreye girebilmesi için on iki aylık sürenin geçmesi gerekecektir. Bu durum gerçekleştiği takdirde, çekince zımnen kabul edilmiş sayılacağından çekinceci devlet artık andlaşmaya taraf olmuş sayılacaktır.³² Bahsedilmesi gereken son husus, çekincenin kapsamının genişletilmesi konusudur. Çekinceye itiraz etmiş olan andlaşmaya taraf devlet, bahse konu on iki aylık süre içerisinde çekinceye ilişkin yapmış olduğu itirazın kapsamını genişletebilecek, ancak bu husus çekinceye itiraz eden devletle çekinceyi ileri sürmüş olan devlet arasındaki çekincenin varlığını hiçbir suretle etkilemeyecektir.³³

Çekince ileri süren devletle çekinceye itiraz eden devlet arasında sözleşme bakımından iki durum olabileceği, Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesinin 21'inci maddesinden şu şekilde belirtilmektedir:

- Çekinceye itiraz eden devlet, andlaşmanın çekince ileri süren devletle arasında yürürlüğe girmesine itiraz ederse, andlaşma çekinceye itiraz eden devletle çekinceyi ileri süren devlet arasında yürürlüğe girmez.
- Çekinceye itiraz eden devlet andlaşmanın çekinceyi ileri süren devletle arasında yürürlüğe girmesine karşı çıkmıyorsa, bahse konu andlaşma çekinceye itiraz eden devletle çekinceyi ileri süren devlet arasında ilgili hüküm haricinde uygulanır.

Öğretide yukarıda belirtilen ikinci ihtimal durumunda, çekinceye yapılmış olan itirazın etkileri ile çekincenin kabulünün birbirinden farklı olup olmadığı konusu tartışılmalıdır. Yapılmış olan itiraz, andlaşmanın çekinceye itiraz eden devletle çekinceyi ileri süren devlet arasında

yürürlüğe girmesine bir etkide bulunmuyorsa, itirazın etkisinin önemsiz kabul edilebileceği söylenebilir. Bahse konu itiraz, itiraz eden devletçe sadece itiraz edilen andlaşma hükmünün örf ve âdet kuralına dönüşmesini engellemek amacıyla da öne sürülmüş olabilir. Böylelikle örf ve âdet kuralının meydana gelmesi için gerekli olan manevi unsur oluşmayacaktır.³⁴ Nitekim, günümüzde benzer uygulamalara çok sık rastlanmaktadır. Ülkemiz de bölgesel ve evrensel nitelikli pek çok farklı andlaşmaya çeşitli gerekçelerle çekince koymuş ve kendisine karşı ilgili andlaşmaların bazı hükümlerinin örf ve âdet hukuku kuralı olarak ileri sürülmesini engellemeyi amaçlamıştır.

Son olarak belirtilmesi gereken husus, çekincelerin ve çekincelere yönelik yapılan itirazların dar yorumlanması gerektiğidir. Aksi takdirde çekinceye itiraz eden veya çekinceyi ileri süren devletin amacını aşan birtakım istenmeyen etkiler doğabilecektir.³⁵

8. Çekince İleri Sürmede Genel ve Özel Yetki

Uluslararası hukukta bir devletin çekince ileri sürmesi için genel yetki ve özel yetki olarak iki türlü yetkiye sahip olması şartı aranmaktadır.³⁶ Genel yetki, devletin andlaşma akdedebilme, başka bir deyişle andlaşmalara taraf olabilmesine karşılık gelen yetkidir. Özel yetki ise, bir devlet tarafından özel olarak çekince konulmak istenen andlaşmaya taraf olabilmeyi belirten yetkidir.

Çekince ileri sürmede yetkiler konusunda, Uluslararası Adalet Divanı'nın 1951 yılında vermiş olduğu karar örnek olarak gösterilebilmektedir.³⁷ Bu kapsamda, Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme metnlerinin eklerinde çekincelerin olduğunun fark edilmesi üzerine Uluslararası Adalet Divanı'ndan andlaşmanın yürürlüğe girmesi hususunda görüş istenmiştir. Uluslararası Adalet Divanı tarafından yapılan mütalaada;

- Taraf olmaya yetkili, ancak imza yoluyla henüz taraf olmamış bir devletin çekinceye yaptığı itirazın herhangi bir hukuki değer taşımadığı ifade edilmiş,
- Taraf devlet tarafından imzalanmış, ancak taraf niteliğinin

32 Richard W. Jr, Edwards, Reservations To Treaties, *Michigan Journal of International Law*, Michigan, 1989, 362-405, s. 401.

33 Gülsüm Kaya, *a.g.m.*, s. 39.

34 Liesbeth Lijnzaad, *Reservation to UN Human Rights Treaties: Ratify or Ruin?*, Martinus Nijhoff Publishers, Maastricht, 1995, s. 48.

35 Liesbeth Lijnzaad, *a.g.e.*, s.49.

36 Aydoğan Özman, *a.g.e.*, s. 25.

37 Aslan Gündüz, *a.g.e.*, s. 108.

kazanılmasında onay işlemine gerek duyulan durumlarda ise, yapılan itirazın geçici ve onay işlemine bağlı etkisinin varlığı kabul edilmiştir.

Uluslararası Adalet Divanı'nın yorumunda, bu şekilde yapılan itirazın olağan sonuçlarının, onay işlemi kesinlik kazandığında doğacağını ifade etmiştir.

Uluslararası Adalet Divanı'nın yukarıdaki örnekte belirttiği görüşe Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun da benzer bir değerlendirmesi bulunmaktadır. Uluslararası Hukuk Komisyonu, Uluslararası Adalet Divanı'ndan farklı olarak sadece andlaşmayı onaylamış ya da andlaşmaya katılmış devletlerin değil, imzacı devletlerin de çekincelere itirazlarının dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir.³⁸ Nitekim, 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi madde 23/1 "andlaşmaya taraf olmaya yetkili devlet" kavramı bir ihtiyacın sonucu olarak, dolaylı dahi olsa devletlerin andlaşmalara kaynaklık etmelerine istinaden ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, kabul edilmesi gereken görüşün, andlaşma yürürlüğe girdiğinde ona taraf olacak devletlerin ilgili devlet sayılması yönünde olacağı şeklinde ifade edilmektedir.³⁹

Bu başlık altında, üzerinde durulması gereken bir diğer husus ise, devlet kapsamının genişletilmesiyle ortaya çıkan durum neticesinde, andlaşmalara konulan çekincelere itiraz edebilecek devletlerin sayısının bir bakıma çoğalması konusudur. Aslında bu husus, andlaşmaya taraf devletlerce ortaya konulmuş çekinceleri kabulündeki oy birliği kuralının terk edilmiş olması nedeniyle, andlaşmaya çekince ile taraf olmak isteyen devletlere engel bir durum teşkil etmemektedir.⁴⁰

Bir başka deyişle, devletlerin çekincelere yaptığı itiraz, çekince ileri süren devleti doğrudan andlaşma dışına sevk etmediği için, çekincelere yapılan itirazlar bir bakıma andlaşmaya azami sayıda iradenin yansımaya sebebiyet vermektedir.

Tüm bu ifadeler çerçevesinde andlaşmalara bakarken, çekince konulmasını andlaşmanın bütünlüğüne aykırı bir zayıflık olarak nitelendirmek yerine, evrenselliği açısından andlaşmayı güçlendirici bir katalizör unsur olarak kabul etmek

mümkündür.⁴¹ Çekinceler yoluyla uluslararası toplumun farklı çıkarlara sahip devletlerinin tek bir andlaşma sistemi çatısında birleştirilmesi mümkün olmaktadır.

9. Çekincelerin Hukuki Etkileri ve Sonuçları

9.1. Çekincelerin Hukuki Etkileri

Çekincelerin ve çekincelere yapılan itirazların, hukuki etkilerinin düzenlendiği 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi 21'inci maddesinin artık teamül hukukunun bir parçası hâline geldiği savunulmaktadır.⁴² Bu durum, 21'inci maddenin teamül hukukunun niteliği gereği 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'ne taraf olmayan devletler bakımından da bağlayıcılığı olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, çekincelerin hukuki etkilerini iki alt başlık⁴³ altında incelemek, hem doktrine uygun olacak hem de konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

9.1.1. Çekincenin Andlaşmanın Yürürlüğüne Olan Etkileri

Uluslararası andlaşmalarda çekinceye itiraz, eğer itiraz eden devlet aksini beyan etmezse en az etki doğurarak o andlaşmanın yürürlüğe girmesine engel teşkil etmez. Ancak bu konuda en fazla etki, andlaşmanın çekince ileri süren ve çekinceye itiraz eden devletler arasında yürürlükte olmaması hâlidir. Bu hâlde sözü edilen maksimum etki, çekinceye itiraz eden devletin bu konudaki açık beyanıyla meydana gelecektir.

9.1.2. Çekincenin Andlaşmanın Tarafları Arasında Uygulanmasına Olan Etkileri

Oy birliği kuralının dikkate alınmadığı esnek sistemler bakımından, uluslararası andlaşmalarda yapılan itirazın,

- Çekincenin andlaşmanın konusu ve amacına uygun olmaması,
- Çekinceye itiraz eden devlet ile çekinceci devlet arasında, itiraz eden devletin andlaşmanın yürürlüğe girmesine itiraz etmemesi,

bakımından düşünüldüğünde, andlaşmalara konulan çekincenin andlaşmanın uygulanmasına birtakım farklı etkileri

38 Aslan Gündüz, *a.g.e.*, s. 111.

39 Aydoğan Özman, *a.g.e.*, s. 68.

40 Aslan Gündüz, *a.g.e.*, s. 113.

41 Massimo Coccia, *Reservations to Multilateral Treaties on Human Rights*, *California Western International Law Journal*, S. 15, California, 1985, s.15.

42 Richard W. Jr, Edwards, *a.g.m.*, s. 398.

43 Gülsüm Kaya, *a.g.m.*, s. 40.

söz konusu olabilecektir.

Andlaşmalardaki söz konusu çekinceli hükümler olarak ifade edilen, bu hâller dışında, çekinceci devlet ile itiraz eden devlet arasında yürürlükte olmayacaktır. Ancak, çekincelerin hukuki etkileri noktasında bu sefer dışlayıcı çekinceler ve değiştirici çekinceler kavramlarından⁴⁴ bahsetmek gerekecektir. Dışlayıcı çekinceler, bir andlaşmanın bir veya birden çok hükmünün uygulama alanını değiştirmek veya uygulanmasını engellemek amacıyla bir devlet tarafından ileri sürülen çekincelerdir. Değiştirici çekinceler ise, çekinceyi ileri süren devlet, andlaşma içeriğinin uygulanmasına; çekinceye itiraz eden devlet ise, çekince ile değiştirilen içeriğin uygulanmasına karşı çıkmaktadır. Bir başka deyişle, bir andlaşmada çekince ileri süren devlet ile bu çekinceye itiraz eden devlet(ler) arasında çekincenin uygulamasını kapsamayan hükümler, bağlayıcı olmaya devam edecektir.⁴⁵

9.2. Çekincelerin Hukuki Sonuçları

Çekincelerin hukuki sonuçları, çok taraflı andlaşmalar bakımından ele alınmaktadır. İki taraflı andlaşmalarda, andlaşmaya eğer çekince konulmak istenirse, burada dikkat edilmesi gereken artık çekincenin kendisi değil andlaşmanın değerlendirilmesi gerektiğidir.⁴⁶ Bu bakımdan mevcut hukuki sonuçların, çekinceler yoluyla oluşan andlaşma ilişkisi açısından incelenmesi gerekmektedir. Çekincelerden doğan hukuki sonuçlar, çekincelerle ilgili üç farklı tarihi evre içinde irdelenerek ele alınmaktadır. Bu kapsamda,

- Geleneksel dönem açısından çekincenin konulduğu andlaşma, iki farklı şekilde ortaya çıkmaktadır:⁴⁷

- Andlaşmaya hiç çekince koymamış devletler arasındaki ilk hâlindeki görünümü,

- Andlaşmanın kabul edilen çekince sonrası değiştirilmiş hâliyle ve çekince koyan devlet ile diğer devletler arasındaki görünümü.

- Pan-Amerikan Birliği sisteminde geçerlilik bakımından çekincenin tüm taraflarca kabulü artık aranmamaktadır. Dolayısıyla, bu sistemde ise andlaşmalardaki çekince konusu

üç şekilde etki yaratmaktadır.⁴⁸

- Andlaşmanın çekince ileri sürmemiş devletler arasında ilk şekliyle görünümü,

- Çekince ile oluşturulan düzenin, çekince ileri süren devlet ile çekinceyi kabul eden devletler arasında uygulanmasından dolayı doğan görünümü,

- Andlaşmanın çekince ileri süren devlet ile buna itiraz eden devlet arasında tamamen uygulanmaması.

- Çekincelerin hukuki sonuçlarının yorumlandığı Uluslararası Adalet Divanı'nda ise, çekince ile andlaşma arasında uyuşmanın arandığı sistemde beş farklı andlaşma rejimi tespit edilmektedir.⁴⁹

- Andlaşmanın, andlaşmaya hiç çekince koymamış devletler arasında, ilk şekliyle geçerli olması,

- Çekince ileri süren devlet tarafından, andlaşmanın esaslı hususlarına çekince konulması hâlinde andlaşmanın, çekince şartını kabul eden devlet ile çekince koyan devlet arasında çekincenin getirdiği yeni düzende tecelli etmesi,

- Çekince ileri süren devlet tarafından andlaşmanın esaslı hususlarına bir çekince konulması hâlinde, çekince koyan devletle bu çekinceye itiraz eden devlet arasında söz konusu andlaşmanın yürürlükten kalkması,

- Çekince ileri süren devlet tarafından, andlaşmanın esaslı unsurdan sayılmayacak ikincil hususlarına bir çekince konulması hâlinde andlaşma, çekinceyi ileri süren devletle çekinceyi kabul eden devlet arasında çekincenin getirdiği yeni düzen çerçevesinde uygulanması,

- Çekince ileri süren devlet tarafından, andlaşmanın ikincil hususlarına bir çekince konulması hâlinde andlaşma, çekinceyi ileri süren devletle çekinceyi kabul eden devlet arasında çekince konulan hükümler haricinde uygulanması.

Andlaşmalara koyulan çekincelerin hukuki etkileri andlaşmaların esaslı ve ikincil dereceden hususları arasındaki ayrımın kolaylıkla yapılamıyor oluşundan kaynaklanan ve her devlet tarafından farklı şekilde değerlendirileceğinden,

44 Frank Horn, *age*, s. 84.

45 Frank Horn, *a.g.e.*, s. 85.

46 Aslan Gündüz, *a.g.e.*, s. 126.

47 Aydoğan Özman, *a.g.e.*, s. 92.

48 Aydoğan Özman, *a.g.e.*, s. 93.

49 Aydoğan Özman, *a.g.e.*, s. 94.

sonuçlarının da farklı olması kaçınılmazdır. Uluslararası Hukuk Komisyonu, andlaşmada ileri sürülen çekincenin o andlaşmanın konusu ve amacı ile bağdaşıp bağdaşmadığının belirlenebilmesi için öncelikle ilgili andlaşmanın konusu ve amacının net bir şekilde ifade edilmesi gerektiğini belirtmektedir.⁵⁰ Bu kapsamda, bir andlaşmanın konusu ve amacının, özellikle andlaşmanın bütünlüğü değerlendirilerek andlaşmanın başlığı ve giriş kısmında belirlenmesi gerekmektedir. Böylelikle, kural olarak bir andlaşmanın çekince kabul edilemeyecek esaslı hükümleri ile daha az önemli ikincil hükümleri ve çekince getirilebilecek hükümleri ayırt edilebilmektedir. Komisyon'a göre, andlaşmada belirtilen bir kural, bir hak veya bir yükümlülük olarak tanımlanan esaslı unsura bir çekince konulması (değiştirilmesi veya çıkarılması) halinde, andlaşmanın konusu ve amacının yani varlık nedeninin (reason d'etre)⁵¹ zarar göreceği belirtilmektedir. Dolayısıyla, andlaşmanın asıl özü olan ve etkinlik ilkesi gereği korunması gereken varlık nedenine (reason d'etre) bir çekince konulmak istendiğinde, çekince esaslı hükümleri etkileyeceğinden taraf devletler tarafından reddedilebilir.⁵² Ancak yine de andlaşmaların konusu ve amacı devletler tarafından farklı şekilde yorumlandıkça, ileri sürülmek istenen çekincelerin hangi unsurlara tesir ettiği tam olarak bir süzgeçten geçirilemeyecektir. Çekincelerin andlaşmanın varlık nedeni ile bağdaşması meselesi konusunda uluslararası mahkemeler bağlayıcı kararlar alabilmektedir. Nitekim Uluslararası Hukuk Komisyonu da bu yetkiyi kabul etmektedir. Dolayısıyla, ortaya çıkabilecek çelişkileri engellemek adına, bundan sonraki çalışmaların da büyük ihtimalle bu doğrultuda devam edeceği söylenebilmektedir.⁵³

10. Sonuç ve Değerlendirme

Uygulanan uluslararası hukuka göre, bir andlaşmanın hükümleri ya da niteliği bunu engellemiyorsa ya da tarafların hepsi böyle bir durumu kabul ediyorsa, bir andlaşmanın bazı bölümlerinin farklı istekte olan taraflarca uygulanmaması

olanağı vardır. Uluslararası hukuk literatüründe "çekince" denilen bu yöntem, günümüzde pek çok andlaşmada yer almaktadır.

Çekince kavramının esasını teşkil eden tanımlar ve temel hususlar, 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi madde 19-23 arasında şu başlıklar altında yer almıştır:

- Çekincelerin İleri Sürülmesi,
- Çekincelerin Kabulü ve Çekincelere İtiraz,
- Çekincelerin ve Çekincelere Yapılan İtirazların Hukuki Etkisi,
- Çekincelerin ve Çekincelere Yapılan İtirazların Geri Alınması,
- Çekincelerle İlgili Usul,
- Çekincelerin İleri Sürülebilme Şartları,

Özellikle, andlaşma ile uyumsuz iç hukuk veya anayasal düzenlemeler sebebiyle devletlerin uluslararası andlaşmalara çekince ileri sürdükleri bilinmektedir.⁵⁴ İç hukukunda, uluslararası hukukun kaynaklarına yer vermeyen devletlerin uluslararası andlaşmalarda çekince ileri sürme konusunda karşılaştığı meselelerin diğer devletlere nazaran daha fazla olduğu tahmin edilebilmektedir. Bir devlet uluslararası andlaşmalarda ileri sürdüğü çekincenin geçerli olmadığı hallerde, çekincenin ortaya koyduğu husus dışında o andlaşmaya bağlandığını gündeminden çıkarmamalıdır.⁵⁵ Bu noktada çekinceci devletin, söz konusu andlaşma müzakerelerinde ve çekincelerin formülasyonunda daha fazla sorumluluk içinde bulunması gerekecektir. Bir başka deyişle, taraf devlet andlaşma maddelerinden kabul etmediği bir hüküm adına, kendi bildiği doğrular için müzakerelerde etkili rol almak zorunda kalacaktır. Zira itirazlarını, andlaşma müzakere edildikten sonraya bıraktığında taraf devletin savunduğu çekince maddeleri geçersiz kalabilecektir.

Dolayısıyla, andlaşmanın asıl özü olan ve etkinlik ilkesi

50 Beyza Özturanlı, Uluslararası Hukuk Komisyonu Çalışmaları Çerçevesinde Uluslararası Andlaşmalara Getirilen Çekincelere İlişkin Hukukî Rejim, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 22, 2012, s. 485-486.

51 Kemal Gözler, Hukukun Genel Teorisine Giriş *Hukuk Normlarının Geçerliliği ve Yorumu Sorunu*, US-A Yayıncılık, Ankara, 1998, s. 180.

52 Beyza Özturanlı, *a.g.m.*, s. 485.

53 Beyza Özturanlı, *a.g.m.*, s. 504.

54 Massimo Coccia, *a.g.m.*, s. 19.

55 Roslyn Moloney, Incompatible Reservations to Human Rights Treaties: Severability and the Problem of State Consent, *Melbourne Journal of International Law*, S.5, Melbourne, 2004, s. 167.

gereği korunması gereken varlık nedenine bir çekince konulmak istenmesi hâlinde, çekince esaslı hükümleri etkileyeceğinden reddedilebilir. Ancak, yine de andlaşmaların konu ve amacı devletler tarafından farklı şekilde yorumlanmaktadır ve çekincelerin hangi unsurlara tesir ettiği tam olarak süzgeçten geçirilememektedir. Çekincelerin andlaşmanın varlık nedeni ile bağdaşması meselesi konusunda uluslararası mahkemeler bağlayıcı kararlar alabilmekte Uluslararası Hukuk Komisyonu da bu yetkiyi kabul etmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

- AUST Anthony, *Modern Treaty Law and Practice*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000.
- BOZKURT Enver, *Türkiye'nin Uluslararası Hukuk Mevzuatı*, Nobel Yayınları, Ankara, 1999.
- ÇAŞIN Mesut Hakkı, *Modern Uluslararası Hukukun Temel Esasları*, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- ÇELİK Edip F., *Milletlerarası Hukuk*, Filiz Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1987.
- GÜNDÜZ Aslan, *Milletlerarası Hukuk*, Beta Yayınları, Ankara, 2013.
- GÖZLER Kemal, *Hukukun Genel Teorisine Giriş Hukuk Normlarının Geçerliliği ve Yorumu Sorunu*, US-A Yayıncılık, Ankara, 1998.
- HORN Frank, *Reservations Interpretative Declarations to Multilateral Treaties*, Elsevier, Science Publishers, The Hague, 1988.
- LJNZAAD Liesbeth, *Reservation to UN Human Rights Treaties: Ratify or Ruin?*, Martinus Nijhoff Publishers, Maastricht, 1995.
- ÖZMAN Aydoğan, *Milletlerarası Andlaşmalarda Çekinceler*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1970.
- PELLET Alain ve MÜLLER Daniel, *Reservation to Treaties: An Objection to a Reservation is Definately not an Acceptance*, Oxford University Press, Oxford, 2011.
- PARISI Francesco ve SEVCENKO Catherine, *Treaty Reservations and The Economics of Article 21 (1) of The Vienna Convention*, Berkeley Journey of International Law, Bologna, 2003.
- PAZARCI Hüseyin, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2001.
- PAZARCI Hüseyin, "Uluslararası Hukuk ve Türk Hukukuna Göre Andlaşma Kavramı", *Milletlerarası Hukuk Bülteni*, 1990.
- Makaleler:**
- BELL F. Heward, "Agreements Conventions and Treaties Between Canada and The United States of America With Respect to The Pacific Halibut Fishery", *International Pasific Halibut Commission*, <https://www.iphc.int/publications/scirep/Report0050.pdf>, (Erişim Tarihi: 13.10.2019).
- COCCIA Massimo, *Reservations to Multilateral Treaties on Human Rights, California Western International Law Journal*, S. 15, California, 1985,

ss.:1-51.

EDWARDS Richard W.Jr., *Reservations To Treaties*, *Michigan Journal of International Law*, 1989, ss.: 362-405.

GAMBLE John King, *Reservation to Multilateral Treaties: Macroscopic View of State Practise*, *American Journal of International Law*, Cambridge, S.74, Cambridge, 1980, ss.: 372-394.

MOLONEY Roslyn, *Incompatible Reservations to Human Rights Treaties: Severability and the Problem of State Consent*, *Melbourne Journal of International Law*, S.5, Melbourne, 2004. <http://classic.austlii.edu.au/au/journals/MelJIL/2004/6.html#Heading26> (Erişim Tarihi: 13.10.2019).

ÖZTURANLI Beyza, *Uluslararası Hukuk Komisyonu Çalışmaları Çerçevesinde Uluslararası Andlaşmalara Getirilen Çekincelere İlişkin Hukuki Rejim*, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 22, 2012, ss.: 471-505.

İnternet Kaynakları:

- Birleşmiş Milletler Resmi İnternet Sayfası, "1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi", http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf (Erişim Tarihi: 08.10.2019).
- Birleşmiş Milletler Resmi İnternet Sayfası, "1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Andlaşması", http://www.legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_continental_shelf.pdf (Erişim Tarihi: 09.10.2019).
- Birleşmiş Milletler Resmi İnternet Sayfası, "1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi", http://www.legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf (Erişim Tarihi: 09.10.2019).
- Birleşmiş Milletler Resmi İnternet Sayfası, "Birleşmiş Milletler Andlaşmalara Çekince Konulma Rehberi", http://www.legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/1_8_2011.pdf (Erişim Tarihi: 10.10.2019).
- Mevzuat Bilgi Sistemi İnternet Sayfası, *Bazı Andlaşmaların Yapılması İçin Cumhurbaşkanına Yetki Verilmesi Hakkında Kanun*, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.244.pdf>, (Erişim Tarihi: 13.10.2019).
- <https://hukukbook.com/viyana-andlasmalar-hukuku-sozlesmesi/>
- <http://hukuk.nku.edu.tr/Personel/0/s/9799/13736>
- Raporlar:**
- PELLET Alain, *Tenth Report on Reservations to Treaties*, Cenevre, 2005.
- Tezler:**
- KAYA Gülüm, *İnsan Haklarına İlişkin Uluslararası Andlaşmalara Çekince Konulması*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2013.

Almanya'nın Denizcileşme Stratejisinin İncelenmesi

Öz

Kıta Avrupası'nın en önemli bölgesel güçlerinden biri olan Almanya denizci bir ülke midir? Eğer denizci bir ülke ise ne ölçüde denizcileşmiştir? Bu makalede bu soruların cevabı aranacaktır. Hipotezimiz, "1888-1916 yılları arasında sadece çeyrek yüzyılda zamanın en gelişmiş donanmasına¹ karşı koyacak bir donanma inşa eden Almanların denizci bir millet olduğudur.". Tümevarım yöntemi ve MINITAB² istatistiksel hesaplamaları ile desteklenen makale bulguları göstermektedir ki, Almanya denizci bir devlettir ve daha fazla denizcileşmek için çaba sarf etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Almanya, Denizcileşme, Denizcileşme Stratejisi, Deniz Gücü, Denizcilik Gücü.

Giriş

Bir ülkenin toplam gücü "milli güç" olarak tanımlanmaktadır. Peki, ülkeleri çevreleyen denizlerin milli güç içerisindeki etkisi nasıldır? İşte, kapsamları bakımından genişten daraya göre sıralarsak sırasıyla "Denizcilik Gücü, Deniz Gücü ve Deniz Kuvvetleri Gücü" karşımıza çıkmaktadır. Denizcilik gücünü kabaca, "Bir ülkenin en geniş anlamda denizle olan münasebetidir." diye tanımlarsak yanlış olmaz. O kadar ki, bazen mısralarında "deniz" den bahseden bir şiir veya şarkı dahi denizcilik gücünün bir parçasıdır.³ O zaman denizci olmak, denizcileşmek "edinilen karakterdir" diyebiliriz.

"Denizcileşme düzeyi ölçülebilir bir kavram mıdır?" sorusuna ilk bakışta denizcileşme; nitel, matematiksel olarak açıklanması zor, yoruma açık bir kavram olduğundan "ölçülemez" denilebilir. Ancak, günümüzde bazı optimizasyon modelleri yardımıyla herhangi bir ülkenin denizcileşme seviyesini nicel ve nitel yöntemlerle ölçmek mümkün olabilmektedir.

Makalenin amacı, Almanya'nın denizcileşme stratejisini ve seviyesini analiz etmek ve geleceğe dair öneriler sunmaktır. Makalenin araştırma sorusu: "Almanya denizcileşmiş bir ülke midir?"

Öyle ise, ne derecede denizcileşmiştir?. Test edilecek hipotez ise, 1888-1916 yılları arasında sadece çeyrek yüzyılda zamanın en

gelişmiş donanmasına meydan okuyacak bir donanma inşa eden Almanların denizci bir millet olduğudur.

İlk önce "Alman kültüründe denizcileşme neyi ifade etmektedir?" üzerinde durulacaktır. Almanların ataları olarak bilinen ve 1358 yılında kurulan "Hansa Birliği"nin mottosu "Navigare necesse est, vivere non est necesse" veya "gereken / önemli olan yelken açmaktır, yaşam değil" dir. Almanya'nın günümüzde denizcileşmeye önem veren ülkelerden biri olmasındaki vizyon buna dayanmaktadır. Yaklaşık iki yıl önce 10. Milli Denizcilik Konferansı'nı yapan ve 2025 yılına kadar olan denizcilik ajandasını ortaya koyan Almanya, denizcileşme yolunda programlı bir yol haritası izlemektedir.⁴

1. Analiz: Almanya Denizcileşmiş Bir Ülke midir? Denizcilik Stratejisi nedir?

Bu bölümde Almanya'nın denizcileşme seviyesi beş ayrı başlıkta⁵ mevcut verilere dayandırılarak analiz edilmeye çalışılacaktır. Analizde nicel (MINITAB) ve nitel (inceleme ve süreç izleme) metodlar birlikte kullanılacaktır. Almanya'nın "denizcilik resmi" mümkün olduğunca sayısal verilere dayandırılarak çekilmeye çalışılacaktır. Bu bölümde cevaplamaya çalıştığımız araştırma sorusu kısaca: "Almanya, denizci bir ülke midir?".

Almanya'nın denizcileşme seviyesi ve stratejisi aşağıdaki öncelik sırasına göre analiz edilecektir.

- Denizcilik Vizyonu
- Denizcilik Kültürü
- Denizcilik Eğitimi
- Denizcilik Ekonomisi
- Deniz Gücü

1.1. Almanya'nın Denizcilik Vizyonu

Almanya'nın denizcilik vizyonu; denizcilik geleneği ve bağlılığı, devletin vizyonu, denizciliğe inanma ve yaratıcı düşünce gücü, denizcilik teknolojisi ve denizcilik çevresi başlıkları altında incelenecek ve ardından kısa bir değerlendirme sunulacaktır.

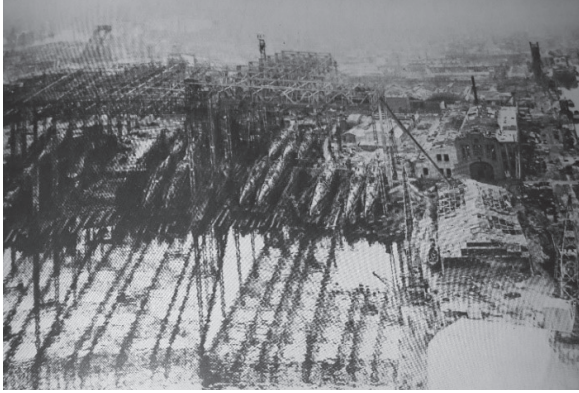
¹ Birleşik Krallık Donanması zamanın en gelişmiş donanmasıdır. Birleşik Krallık ve Almanya İmparatorluğu 1916 yılında Kuzey Denizi'nde Jutland Deniz Savaşı'nda kozlarını paylaşmıştır. Savaşın galibi yoktur. Bu deniz savaşı göstermiştir ki, Almanya zamanın en modern donanmasının karşısına neredeyse eşit bir donanma gücü ile çıkabilmiştir.

² MINITAB bir istatistik programıdır. İstatistiksel dağılım analizi, varyans, kovaryans ve zaman serisi analizleri gibi alanlarda sosyal bilimlerde sıkça kullanılmaktadır.

³ Örneğin, günümüzde Birleşik Krallık'ta müzik çeşitlerinden biri olan "sea shanty" yani "gemicilik şarkısı", eskiden ticari gemilerde denizciler tarafından söylenen şarkılara dayanmaktadır.

⁴ The Federal Ministry for Economic Affairs and Energy, "Maritime Agenda 2025", <https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Publikationen/Wirtschaft/maritime-agenda-2025.html> (Erişim Tarihi: 20.11.2019).

⁵ Denizcilik Ekonomisi, Deniz Gücü, Denizcilik Vizyonu, Denizcilik Kültürü, Denizcilik Eğitimi.

Resim 1: Hamburg Limanı'nda Blohm&Voss Tersanesi'nde İnşa Halinde XXI Sınıfı U-Boatlar.

1.1.1. Denizcilik Geleneği ve Bağlılığı

Almanya'nın denizcilik geleneği, giriş bölümünde de belirtildiği gibi Almanların atası olarak bilinen "Hansa Birliği" dönemine ait "Seyir yapmak hayatidir!" cümlesinde saklıdır. Denize kıyısı olsun olmasın, denizden ve deniz ulaştırma yollarından elini çekmiş hiçbir devletin uzun vadede gelişmesi, bölgesel ve/veya küresel bir güç olması beklenemez. Kıyıların uzunluğu Türkiye'nin kıyı uzunluğunun yaklaşık %28'i kadar olan Almanya, çokta avantajlı olmayan coğrafi konumuna rağmen, geliştirdiği denizcilik politikaları ve teknolojisi nedeniyle denizcilik endüstrisi alanında dünyada üst sıralarda yer almaktadır.⁶

Denizcilik geleneğine tarihsel açıdan bakılacak olursa, 19. yüzyılın sonlarında tahta çıkan, bir deniz stratejisti ve amatör denizci olan Kaiser Wilhelm II'nin Alman denizcilik geleneğine katkıları çok fazladır. İngilizlerin "Regatta Haftası"na karşı "Kiel Denizcilik Haftası"nı⁷ başlatması, Almanya'nın tarihten gelen denizcilik vizyonunu gösteren en güzel örnektir.

Almanya'nın 1888-1916 yıllarında güçlü bir donanma inşa etmesi ve 2. Dünya Savaşı'nda ayda yaklaşık 20 adet "U-Boat" tipi denizaltı inşa etmedeki azim ve iradesi, güçlü bir denizcilik geleneği ve bağlılığın ifadesidir.⁸ Resim-1 ve Resim-2'de U-Boat'ların inşasına ilişkin görseller sunulmuştur.⁹

Resim 2: Kiel Limanı'nda Krupp's Tersanesi'nde İnşa Halinde Bir U-Boat.

1.1.2. Devletin Vizyonu

Almanya'da denizcilik faaliyetleri Federal Ekonomi ve Enerji Bakanlığı'na bağlı olarak icra edilmektedir. Bu bakanlık tarafından Mart 2017 ayında 10. Milli Denizcilik Konferansı'nda¹⁰ "Denizcilik Ajandası 2025"¹¹ adıyla bir vizyon belgesi (Resim-3) yayımlanmıştır. Bu belge Almanya'nın tarihinde ilk uzun dönemli denizcilik strateji belgesi özelliği de taşımaktadır. Belgede 2025

Resim 3: Almanya'nın Denizcilik Ajandası 2025

⁶ Almanya Gemi Sahipleri Birliği (VDR) ne göre Almanya, 2018 yılı itibarıyla yaklaşık 3,8 milyon TEU (20 ft.'lik konteyner birimi) ile dünyada en çok konteyner taşıma filosuna sahiptir. Çin ikinci, Danimarka ise üçüncü sıradadır. Bakınız: German Shipowners' Association (VDR), "Facts & Figures on Maritime Shipping in Germany" <https://www.reedereverband.de/en/facts-figures/info-pool.html> (Erişim Tarihi: 24.10.2019).

⁷ Kiel Denizcilik Haftası 139 yıldır devam eden Kuzey Avrupa'nın en büyük denizcilik festivalidir. Yaklaşık üç milyon üzerinde insan ülke dışından katılım sağlamaktadır. Bakınız: Kiel Week Official Web Page, "Die Kieler Woche", <https://www.kieler-woche.de/en/> (Erişim Tarihi: 25.10.2019).

⁸ Douglas Botting, *The U-Boats*, Time-Life Books, Virginia, 1979, s. 134.

⁹ Douglas Botting, *a.g.e.*, ss. 134-165.

¹⁰ The Federal Ministry for Economic Affairs and Energy Official Web Page, "10th National Maritime Conference", <https://www.bmwi.de/Redaktion/EN/Dossier/Maritime%20Industrie/20170404-10-nationale-maritime-konferenz.html> (Erişim Tarihi: 21.11.2019).

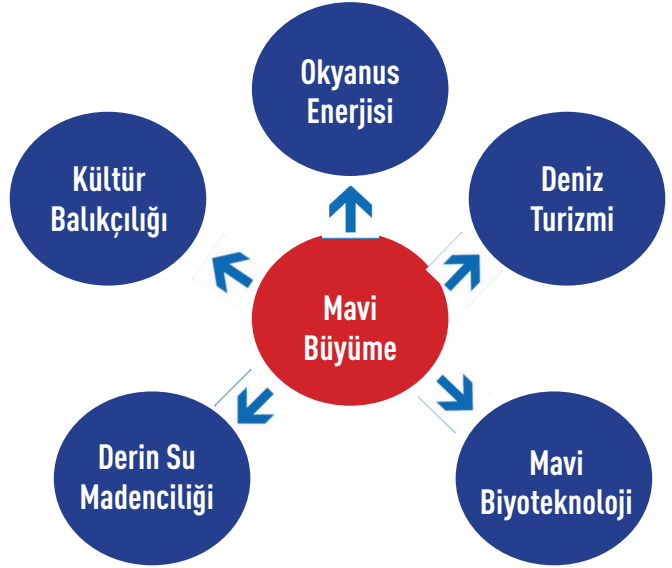
¹¹ The Federal Ministry for Economic Affairs and Energy, *a.g.y.*, s. 1

yılına kadar ulaşılması hedeflenen aşağıdaki dokuz stratejik hedeften bahsedilmektedir. Bu hedefler ve belgede sunulan alt hedefler Almanya'nın denizcilik vizyonunu ortaya koymaktadır. Söz konusu hedefler içinde bulunan "Denizcilik 4.0" ve "Mavi Büyüme" stratejileri gelecekte öne çıkacak konulardandır.

- Hedef 1: Denizcilik alanında teknolojik liderliği sürdürmek ve genişletmek.
- Hedef 2: Denizcilik alanında uluslararası rekabet gücünü artırmak.
- Hedef 3: Alman limanlarının rekabet gücünü artırmak, altyapılarını güçlendirmek, "lojistik düğüm noktası" olarak lider konumlarını korumak.
- Hedef 4: Deniz taşımacılığının sürdürülebilirliğini sağlamak, iklim ve çevre koruma bilincini artırmak.
- Hedef 5: Deniz teknolojileri kullanarak alternatif enerjiye geçişe katkıda bulunmak.¹²
- Hedef 6: Denizcilik 4.0, dijitalleşmenin sağladığı fırsatlardan faydalanmak.¹³
- Hedef 7: Almanya'nın denizcilik alanındaki bilgi ve eğitim seviyesini artırmak.
- Hedef 8: Deniz Kuvvetleri ve Sahil Güvenliğe gemi yapımı için endüstri yeteneklerini geliştirmek.
- Hedef 9: Avrupa Birliği (AB)'nin "Mavi Büyüme" stratejisinin şekillendirilmesinde aktif rol almak.¹⁴

1.1.3. Denizciliğe İnanma ve Yaratıcı Düşünce Gücü

Almanya'da denizciliğe inanma ve yaratıcı düşünce gücünün iyi seviyede olduğu söylenebilir. Bu alanda en çarpıcı örnekler, Almanya'nın özellikle gemi inşa sanayisinde ortaya koyduğu yaratıcı düşünceler arasından verilebilir. Dünya'nın ilk sıvılaştırılmış gazla (LNG) çalışan yolcu gemisini iki yıl önce

Şekil-1: Almanya'nın "Mavi Büyüme" Stratejisi

inşa ettiğini düşündüğümüzde, bunun Şekil-1'de sunulan "Mavi Büyüme" stratejisinin bir parçası olduğunu görürüz. Ayrıca, Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO)'nün çevreci maksatlarla gemilerin sülfür (SOx) emisyonlarının 2020 yılına kadar yedi kat azaltılmasını (%0,5) öngören kararı, LNG ile çalışan gemilerin gelecekte piyasaya çıkacağını habercisidir.¹⁵ Almanya, teknolojisi ile bu engeli şimdiden aşmış görünmektedir.

1.1.4. Denizcilik Teknolojisi

Almanya'nın Deniz Strateji Belgesi 2025'te denizcilik teknolojisi şöyle tanımlanmaktadır: "Denizcilik teknolojisi yenilikçi şirketleri ve bilimsel disiplinleri içerir. Bunlar hem denizin enerji, hammadde ve yiyecek kaynaklarına hem de deniz güvenliği üzerine odaklanırlar."¹⁶ Denizcilik teknolojisi, 2014 verilerine göre dünyada yaklaşık 365 milyar dolarlık bir pastayı ifade etmektedir. İşte, Almaya bu pastanın 22 milyar dolarlık (%7) kısmına sahiptir.¹⁷ Bu oranın aşağıda belirtilen teknoloji alanlarında yakın gelecekte uygulamaya konulması hedeflenen yatırımlarla çok daha yukarılara çekileceği anlaşılmaktadır.

12 Alternatif enerji kaynaklarına geçiş ifade etmektedir. Bunların başında açık denizde rüzgâr enerjisi üretim potansiyelinin yükseltilmesi gelmektedir. Almanya önümüzdeki 10 sene içerisinde elektrik ihtiyacının yaklaşık %10'unu açık deniz rüzgâr enerjisinden sağlamayı hedeflemektedir.

13 Endüstri 4.0 denizcilik sektörü için de çok önemli imkânlar sunmaktadır. Bunlardan bazıları: çok büyük ivmeyle gelişen dijital teknoloji, buna paralel eğitilmiş iş gücü ihtiyacı ve denize dayalı lojistik tedarik zinciri.

14 AB'nin "Mavi Büyüme" stratejisi; bütün denizcilik sektörlerinde gelişirken, okyanusların, denizlerin ve deniz canlılarının habitatlarının korunmasını hedeflemektedir. Bu doğrultuda, çevreye duyarlı, akılcı ve sürdürülebilir bir denizcilik sektörü büyümesi hedeflenmektedir.

15 International Maritime Organization Official Web Page, "Sulphur 2020, Cutting Sulphur Oxide Emissions", <http://www.imo.org/en/mediacentre/hottopics/pages/sulphur-2020.aspx> (Erişim Tarihi: 21.11.2019).

16 The Federal Ministry for Economic Affairs and Energy, *a.g.y.*, ss. 8-9.

17 The Federal Ministry for Economic Affairs and Energy, *a.g.y.*, s. 8.

- Derin su madenciliği (gemilerle 1.500-3.000 metreye, otonom sualtı araçları ile 6.000 metreye kadar)
- Yenilenebilir enerji (Deniz üzerinde rüzgâr enerjisi üretimi vb.)
- Denizde petrol ve gaz üretimi
- Deniz emniyeti ve güvenliği (küresel lojistik tedarik zinciri ve denizcilik altyapılarının korunması, deniz kazalarının önlenmesi vb.)
- Deniz mineral kaynakları¹⁸
- Deniz enerjisi¹⁹
- Deniz otonom teknoloji sistemleri²⁰

Denizcilik teknolojileri Endüstri 4.0 ile dijitalleşme çağını yaşamaktadır. Endüstri 4.0'ın bir yansıması olarak Almanya'da denizcilik alanında faaliyet gösteren şirketler yıllık kazançlarının ortalama %10'unu teknolojik araştırma ve geliştirme faaliyetlerine harcamaktadır. Özellikle, limanlarda ve gemilerde bilgi tabanlı teknolojik gelişmeler hız kazanmıştır. Örneğin, gemi inşa sektöründe sanal gerçeklik uygulamaları ile sorunlar çok daha kısa sürede tespit edilip çözülebilmektedir. Yine benzer şekilde, denizcilik alanındaki lojistik faaliyetlerin optimize edilmesi dijital ömür devri yönetimi ile artık çok daha efektif olarak yapılabilmektedir. Gemilerin arızalı parçalarını seyirdeyken imal etmek, onarım ve bakımlarını seyirdeyken gerçekleştirmek, Almanya'nın Endüstri 4.0 hedefleri arasında bulunmaktadır.

1.1.5. Denizcilik Çevresi

Bu alanda en önemli husus kuşkusuz devletin çevre ve iklim politikalarıdır. Birleşmiş Milletler Paris İklim Anlaşması'nın Almanya tarafından 2016 yılında onaylanması sonrasında bu alandaki çalışmalar hızlanmıştır.²¹ Almanya'nın denizcilik alanındaki güncel çevre ve iklim politikası Denizcilik Strateji Belgesi 2025'te belirtilmiştir. Bu strateji belgesinde ekonomik gerekliliklerle çevre koruma arasında bir denge gözetilmesi temel

çevre politikası olarak belirtilmektedir. Bu alanda Almanya'nın üzerinde önemle durmayı hedeflediği husus, sera gazı salınımını Paris İklim Anlaşması'nda belirlenen hedeflere kadar azaltmaktır.

Diğer bir hedef ise, IMO Çevre Komitesi'nin "gemilerden kaynaklı sülfür oksit miktarının 2020 yılına kadar %0,5 seviyesine kadar azaltılması" kararına ilişkindir. Almanya, IMO'nun bu standardına uyum için aşağıda belirtilen önlemleri almaya hazırlanmaktadır.

- Alternatif gemi makina sistemleri üretimi.
- Mevcut gemilerin gemi makinalarının çevreci modernizasyonu (filtreleme vb.).
- Yeni çevreci gemi yakıtı üretimi.
- LNG teknolojisinin gemilere uygulanması.²²

Almanya'nın uzun vadeli çevreci hedeflerinden bir diğeri ise, Paris İklim Sözleşmesi ile de uyumlu olan, gemilerden salınan CO2 miktarının azaltılmasıdır. Bu konuda IMO'nun bir karar almasını sağlamak Almanya'nın hedeflerinden bir diğeridir.

Almanya'nın denizcilik çevre politikası incelendiğinde, gemilerden kaynaklı sülfür oksit, nitrojen oksit ve karbondioksit miktarının azaltılması yönündeki görüşleri desteklediği görülmektedir. Almanya gemi makinaları ve alternatif gemi yakıtı üretiminde ileri teknolojiye sahip olduğundan, bu alanda IMO tarafından yapılan ve yapılacak yeni düzenlemelerin Almanya için ekonomik kazanç anlamına geleceği değerlendirilmektedir. Bu yüzden ki, gemilerde LNG teknolojisine geçen ilk ülke Almanya olmuştur.

1.1.6. Değerlendirme

Almanya'nın denizcilik konusundaki farkındalığının iyi düzeyde olduğu kıymetlenmektedir. Uzun dönemli denizcilik strateji belgesi ile denizcilik vizyonunu planlı bir zeminde yürüteceği anlaşılmaktadır. Dünyanın ilk sıvılaştırılmış gazla (LNG) çalışan yolcu gemisini iki yıl önce inşa ettiğini düşündüğümüzde,

¹⁸ Almanya, Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi ile yakın iş birliği halinde derin su mineral arama faaliyetleri icra etmektedir. Bu doğrultuda Almanya, 2006 yılından itibaren Pasifik Okyanusu'nda "manganez" cevheri, 2015 yılından itibaren ise Hint Okyanusu'nda "polimetallik sülfür" cevheri için derin su madenciliği lisanslarına sahiptir.

¹⁹ Dalgalardan, deniz akıntılarından, gelgit oluşumundan, tuzluluk ve sıcaklık gradyanlarından elde edilen enerji çeşididir.

²⁰ İnsansız olarak kontrol edilebilen bu sistemlerin gelecekte 6.000 metreye kadar derinliklerde çalışabilecek ve buzla kaplı sular gibi zorlu çevre şartlarına dayanabilecek şekilde üretilmesi hedeflenmektedir.

²¹ Almanya, 2016 yılında "İklim Eylem Planı 2050"yi yürürlüğe koymuş, 2050 yılına kadar sera gazı emisyonlarını uluslararası anlaşmalarla belirlenen düzeye azaltacağını taahhüt etmiştir.

²² Almanya, 2018 yılı itibarıyla LNG teknolojisini bir gemiye uygulayan ilk ülke olmuştur. AIDANOVA isimli yolcu gemisi LNG yakıtını tahrik sistemlerinde kullanan ilk gemidir.

alternatif enerji kaynaklarının gemilerde kullanımı ve denizcilikte "Mavi Büyüme" stratejisi ile öncü ülkelerden biri olacağı şimdiden anlaşılmaktadır.

1.2. Almanya'nın Denizcilik Kültürü

Almanya'nın denizcilik kültürü; denizcilik kültürü farkındalığı, çocukların denizciliğe ilgisi, yüzmeye ve deniz sporlarına ilgi, rüzgâr kültürü, denizcilikle ilgili kurumlar, denizciliğe duygusal olarak bakış başlıkları altında incelenecek ve sonrasında kısa bir değerlendirme sunulacaktır.

1.2.1. Denizcilik Kültürü Farkındalığı

Almanya'nın coğrafi olarak kıyı şeridinin nispeten az oluşu ve iklim şartlarının ılıman olmayışı Almanların denize yönelmesine kısmen engel olmaktadır. Diğer taraftan Alman turistlerin tatil yapmak için seçtikleri ülkeleri incelediğimizde İspanya, Türkiye ve İtalya'nın kıyı kentlerini tercih ettiklerini görmekteyiz. Almanlar tatillerini Akdeniz kıyılarında geçirmekteler diyebiliriz. Bu gösterge Almanların denize olan sevgisini bize göstermektedir.

Almanların denizcilik kültürünün iyi seviyede olduğunu gösteren diğer bir gösterge de tekne başına düşen kişi sayısıdır. Bugün bu rakam Almanya için 185'tir ve birçok ülkeden daha ileri seviyededir.

1.2.2. Çocukların Denizciliğe İlgisi

Almanya'da Hamburg, Kiel, Bremerhaven, Wilhelmshaven kentlerinde deniz müzesi bulunmaktadır. Bu müzeler sayesinde küçük yaşlardan itibaren çocuklar denizcilik kültürü ile tanışmaktadırlar.

1.2.3. Yüzmeye ve Deniz Sporlarına İlgi

Almanya'da çocuklara küçük yaşlardan itibaren yüzmeye öğretilmekte, çocukların yüzmeye ve deniz sporlarına olan ilgisi artırılmaktadır. Milli ve Avrupa yüzme müsabakaları ile olimpiyatlarda iyi derecelere elde edilmektedir. Almanya'da yüzme dersi ilköğretim ders müfredatında bulunmaktadır. Bu müfredat ile ilköğretim çağındaki çocukların %95'ine temel seviyede yüzme öğretilmesi amaçlanmaktadır.

1.2.4. Rüzgâr Kültürü

Denizciliğin ayrılmaz bir parçası olan rüzgâr ve ondan faydalanmak birçok gelişmiş ülkede olduğu gibi Almanya için de

önemlidir. Almanya'nın bu alandaki en önemli atağı deniz üzeri rüzgâr enerjisi üretimine verdiği önemdir. Denizcilik Strateji Belgesi 2025'te de bu konu üzerinde önemle durulmakta ve 2014 verilerine göre deniz üzeri rüzgâr enerjisi üretimine 5,4 milyar dolar ayrıldığından bahsedilmektedir. Bu miktar Almanya'nın yenilenebilir enerji yatırımlarının %28,5'ini deniz üzeri rüzgâr üretimine ayırdığını göstermektedir.²³

Almanya deniz üzerine yerleştirilmiş çok sayıda rüzgâr türbininden oluşan âdetta "rüzgâr tarlaları" inşa etmeye devam etmektedir. Almanya'nın deniz üzeri rüzgâr tarlaları için hedefi, 2030 yılına kadar 15 gigawatt elektrik üretimine ulaşmaktır.²⁴

1.2.5. Denizcilikle İlgili Kurumlar

Almanya'da Federal Ekonomi ve Enerji Bakanlığı denizcilik ile ilgili konulardan sorumlu kurumdur. Buna ilave olarak denizcilik alanında şu kurumlar da sayılabilir: Federal Denizcilik ve Hidrografi Ajansı, Deniz Araştırmaları Enstitüsü, üniversiteler, deniz müzeleri, deniz okulları.

1.2.6. Denizciliğe Duygusal Olarak Bakış

Almanların ve özellikle yazarlarının denizle olan duygusal bağı çoğu zaman şiirlere, şarkılara ve filmlere konu olmuştur. Örneğin, 1960-61 yıllarında uluslararası düzeyde geniş kitlelere ulaşılmış olan "Seemann (deine heimat ist das meer)", yani "Denizci (sizlerin evi denizdir)" şarkısı bir Alman besteci Werner Scharfenberger tarafından yazılmıştır.

1.2.7. Değerlendirme

Almanya'nın denizcilik kültürü birçok Avrupa ülkesinin üzerindedir. Almanların denize ve denizciliğe olan ilgisi her geçen gün artmaktadır. Almanlar coğrafi olarak her ne kadar bir İngiliz vatandaşının sahip olduğu imkânlarla sahip olmasalar da çocuk yaşlarda aldıkları deniz sevgisine ilişkin eğitimlerle bu açıklarını kapattıkları görülmektedir. Almanya'da ilköğretimde yüzme eğitiminin müfredata dâhil edilmesi bu alanda gösterilebilecek en güzel örnektir.

1.4. Almanya'nın Denizcilik Eğitimi

Almanya'nın denizcilik eğitimi; uluslararası sertifikasyon, denizcilik alanında yetişmiş kaliteli uzmanlar, iş odaklı eğitimler, araştırma ve geliştirme, eğitim ve öğretim, ölçme ve gözlemlemeyi içerecek şekilde bir bütün olarak incelenmiştir.

23 The Federal Ministry for Economic Affairs and Energy, *a.g.y.*, s. 11.

24 The Federal Ministry for Economic Affairs and Energy, *a.g.y.*, s. 17.

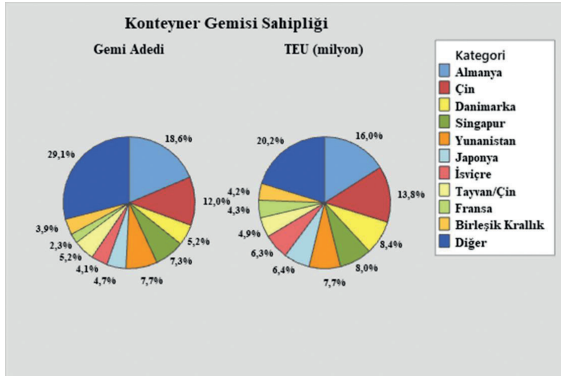
Öncelikle, Almanya ileri gemi inşa teknolojisine, gelişmiş tersanelere ve yetmişmiş kaliteli uzmanlara sahiptir. Gemi makinaları konusunda çok ileri araştırma ve geliştirme faaliyetleri yürütmektedir. Almanya'nın Denizcilik Vizyon Belgesi 2025'te hedef olarak "Almanya'nın denizcilik alanındaki bilgi ve eğitim seviyesini artırmak." bulunmaktadır. Bu hedef için belgede aşağıdaki işlem maddeleri planlanmıştır.

- Denizcilik alanında eğitim kurumlarında uzman personel yetiştirmek.
- Eğitim kurumları ile denizcilik endüstrisini ortak noktada buluşturmak.
- Deniz taşımacılığı için eğitim ve iş imkânlarını geliştirmek.

Almanya'nın denizcilik eğitimi, uluslararası sertifikasyona önem veren, araştırma ve geliştirme odaklı, ölçme tekniklerini kullanan özelliklere sahiptir. Ayrıca, denizcilik alanında eğitim veren kurumlarla denizcilik endüstrisi birbirleriyle diyalog halindedir. Almanya bunu mesleki alanda eğitim ve öğretim veren okulları ile üniversitelerine borçludur.

1.4.1. Almanya'nın Denizcilik Ekonomisi

Almanya'nın denizcilik ekonomisi; gemi operasyonları (gemi taşımacılığı, limanlar, vb.), gemi inşa, deniz kaynakları, balıkçılık, denizle alakalı diğer faaliyetler yönünden incelenecek ve kısa bir değerlendirme sunulacaktır.

Grafik-1: Dünyada Konteyner Gemi Sahipliği²⁵

25VesselsValue Web Page, "Containership Fleet by Owner's Nationality", <https://www.vesselsvalue.com/services/database> (Erişim Tarihi: 19.11.2019).

26 The Federal Ministry for Economic Affairs and Energy, a.g.y. s. 6.

27 The Federal Ministry for Economic Affairs and Energy, a.g.y. s. 10.

28 European Commission, *Employment Trends in All Sectors Related to Sea or Using Sea Resources*. Germany, Country Report, DG Fisheries and Maritime Affairs, Birmingham, 2006, s. 4.

29 The Federal Ministry for Economic Affairs and Energy, a.g.y., ss. 6-7.

30 Birçok kaynaktan aldığı bilgileri yapay zekâ ile anlamlandırarak gemi ile ilgili faaliyetleri kolaylaştıran ve maliyet-etkin hale getiren dijital yazılımlara ve gerekli fiziki donanımına sahip gemiler.

1.4.1. Gemi Operasyonları (Gemi taşımacılığı, limanlar vb.)

Almanya'nın deniz ticaret filosu gemi sahipliği dikkate alındığında dünyada dördüncü sıradadır. Konteyner taşımacılığı filosu ise gemi sahipliği yönünden dünyada birinci sıradadır. Ayrıca, gemi taşımacılığı yaklaşık 480.000 kişiye iş imkânı sağlamakta ve bütçeye yaklaşık 30 milyar avro katkı sağlamaktadır.²⁶

Her ne kadar çok uzun sahil şeridine sahip olmasa da Almanya'da 21 ayrı bölgede 200'e yakın yüksek teknoloji ile donatılmış liman işletmesi bulunmaktadır. Bu limanlarda 120.000'den fazla gemiye hizmet verilmektedir. Limanlardan yılda ortalama 300 milyon ton yük transferi ve 30 milyon yolcu geçişi gerçekleşmektedir. Almanya'da limanlar "milli liman konsepti" doğrultusunda donatılmakta ve işletilmektedir.²⁷

1.4.2. Gemi İnşa

Almanya gemi inşa sektöründe dünyada dördüncü sıradadır.²⁸ Gemi inşa ve konteyner taşımacılığı Almanya'nın denizcilik sektörünün bel kemiğidir. Almanya'da gemi inşa sektöründe 500'e yakın firma bulunmakta ve bu alanda yaklaşık 90.000 kişi çalışmaktadır. Gemi inşa sektöründe yıllık ticaret hacmi ise 18 milyar avroyu bulmaktadır. Almanya'da inşa edilen her dört gemiden biri askeri veya sahil güvenlik maksatlarıyla üretilmektedir.²⁹

Endüstri 4.0 ve dijitalleşmenin gemi inşa sektörü üzerine etkilerini ilk fark eden ülkelerden biri Almanya'dır. Bu nedenle ki, "smart ships" yani "akıllı gemiler"³⁰ inşa eden ülkelerin başında gelmektedir. Dünya gemi inşa sanayi kapasite fazlası üretim gerçekleştirme eğiliminde olduğundan, Almanya yüksek teknoloji gerektiren "akıllı gemilerin" inşasına daha fazla önem vermektedir.

Gemi inşa sektörüne yön veren diğer bir girdi de Avrupa Birliği'nin ve dolayısıyla Almanya'nın "Mavi Büyüme" stratejisidir. Bu strateji gemi inşa sektöründe çevreye duyarlı, akıllı ve sürdürülebilir bir büyüme hedeflemektedir.

1.4.3. Deniz Kaynakları

Almanya, Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi ile yakın iş birliği halinde derin su mineral arama faaliyetleri icra etmektedir. Bu doğrultuda Almaya, 2006 yılından beri Pasifik Okyanusu'nda "manganez" cevheri, 2015 yılından itibaren ise Hint Okyanusu'nda "polimetalik sülfür" cevheri için derin su madencilik lisanslarına sahiptir. Almanya, deniz mineralleri ve metan hidratları üzerine araştırmalarına devam etmektedir.

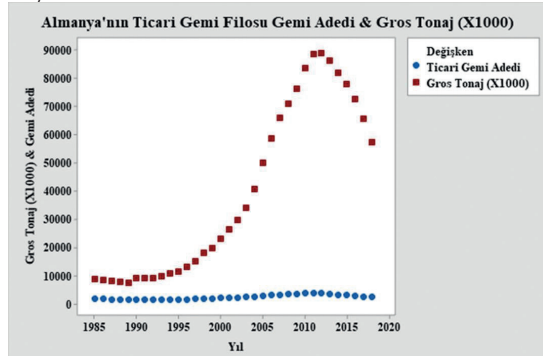
1.4.5. Balıkçılık

Almanya'da 2014 yılı itibarıyla balıkçılık alanında yaklaşık 7.000 girişimci bulunmakta ve yaklaşık 40.000 kişi bu sektörde çalışmaktadır. Bunlara ilave olarak iç sularda hobi balıkçılığı yapan yaklaşık 1,8 milyon Alman vatandaşı bulunmaktadır.³¹

Almanya'nın Federal Gıda ve Tarım Bakanlığı verilerine göre 2014 yılı itibarıyla yıllık 210.000 ton balık ve deniz ürünü yakalanmakta ve bu ürünlerden yaklaşık 179 milyon avro gelir elde edilmektedir. Fakat, Almanların balık tüketiminin fazla olması³² nedeniyle balıkçılık açısından kendi kendine yeterlilik oranı %19 seviyesinde kalmaktadır.³³

1.4.6. Değerlendirme

Denizcilik sektörü günümüzde globalleşme ve dijitalleşmeden en çok etkilenen sektörlerdendir.

Grafik-2: Almanya'nın Ticari Gemi Filosu.³⁴

Bu sektör Almanya'nın önde gelen ekonomi sektörlerinde birisidir. Yıllık 50 milyar avro ciroya sahip olan sektör, toplam 400.000 kişiye iş imkânı sağlamaktadır.³⁵

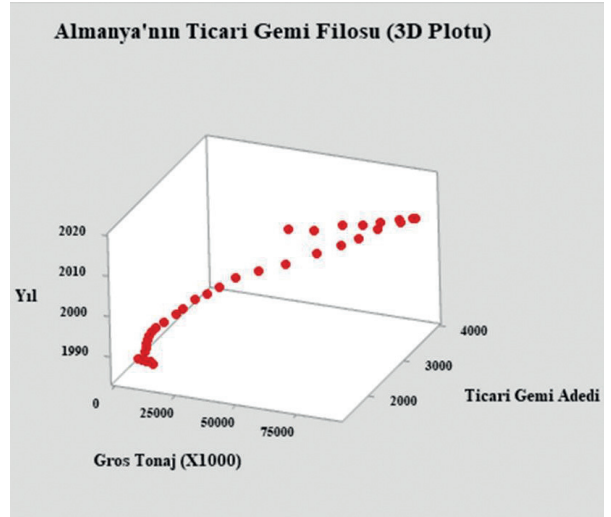
1.5. Almanya'nın Deniz Gücü

Almanya'nın deniz gücü; ticari bahriyesi, donanma gücü, destekleyen endüstri kuruluşları yönünden incelenecektir.

1.5.1. Ticari Bahriye Gücü

Almanya'nın deniz ticaret filosu gemi sahipliği dikkate alındığında dünyada dördüncü sıradadır. Almanya dünyanın en genç ve modern ticaret filosuna sahiptir.³⁶ Almanya'nın konteyner taşımacılığı filosu ise gemi sahipliği yönünden dünyada birinci sıradadır (Grafik 1).

Almanya'nın deniz ticaret filusunda yaklaşık 2.700 gemi bulunmakta, fakat bunun sadece 340 adedi Alman bayrağı altında çalışmaktadır. Almanya'daki armatör sayısı yaklaşık 360'tır.³⁷ Almanya'nın ticari gemi filusunun büyüklüğü gemi adedi ve tonaj yönünden Grafik-2 ve Grafik-3'te özetlenmiştir.

Grafik-3: Almanya'nın Ticari Gemi Filosu (3D Plotu).³⁸

31 The Federal Ministry of Food and Agriculture Official Web Page, "The German Fishing Industry" https://www.bmel.de/EN/Forests-Fisheries/Fisheries/_Texte/Fischerei.html (Erişim Tarihi: 18.11.2019).

32 Food and Agriculture Organization of the United Nations, *The State of World Fisheries and Aquaculture 2018*, Food and Agriculture Organization Press, Rome, 2018, s. 55.

33 The Federal Ministry of Food and Agriculture, *Fisheries Policy of The German Government and The EU*, Federal Ministry of Food and Agriculture Press, Berlin, 2014, ss. 1-2.

34 VesselsValue Web Page, "Development in The German Merchant Fleet", <https://www.vesselsvalue.com/services/database> (Erişim Tarihi: 19.11.2019).

35 The Federal Ministry for Economic Affairs and Energy, *a.g.y.*, s.8.

36 Dünyadaki ticari gemilerin yaş ortalaması 14'tür. Almanya'nın ticari gemileri için ise bu yaş ortalaması 10'dur. Bakınız: The Federal Ministry for Economic Affairs and Energy, *agy*, s.10.

37 The Federal Ministry for Economic Affairs and Energy, *a.g.y.*, ss.10-11.

Almanya'nın ticari bahriye gücü dünyadaki toplam ticari bahriye gücüne oranlandığında, gemi sayısı bakımından %6,3, tonaj olarak ise %5,5 elde edilmektedir. Bu oranlar bize göstermektedir ki Almanya'nın ticari bahriye gücü üst seviyededir. Özet olarak, Almanya'nın deniz ticaret filusunun dünyadaki toplam deniz ticaret filosu ile karşılaştırması Tablo-1'de, dünyadaki pazar payı ise Tablo-2'de sunulmuştur.

Gemi Tipi	Almanya		Dünya		Toplam	
	Adet	GT (milyon)	Adet	GT (milyon)	Adet	GT (milyon)
Konteyner	969	41,2	4.232	214,9	5.201	256,0
Dökme Yük	344	14,8	10.998	484,8	11.342	499,6
Tanker	264	6,4	10.834	364,8	11.098	371,2
Kuru yük	757	4,9	7.437	36,1	8.194	41,0
Diğer	91	1,7	2.493	91,1	2.584	92,8
Toplam	2.425	69,0	35.994	1.191,6	38.419	1.260,6

Tablo-1: Almanya'nın Deniz Ticaret Filusunun Karşılaştırması.³⁸

Gemi Tipi	Almanya'nın Pazar Payı	
	Adet	GT (milyon)
Konteyner	18,6%	16,1%
Dökme Yük	3,0%	3,0%
Tanker	2,4%	1,7%
Kuru yük	9,2%	11,9%
Diğer	3,5%	1,8%
Toplam	6,3%	5,5%

Tablo-2: Almanya'nın Deniz Ticaret Filusunun Dünyadaki Pazar Payı.³⁸

1.5.2. Donanma Gücü

Alman Donanması günümüzde yaklaşık 60 gemiden oluşan bir deniz gücünü ifade etmektedir. Donanmanın toplam tonajı yaklaşık 220.000 tondur. Toplam personel sayısı ise yaklaşık 16.000 kişidir. Alman Donanması'nın muharip yüzer unsurları günümüzde Kiel ve Wilhelmshaven'da konuşlu iki filotilla, Warnemünde'de konuşlu korvet filosu olarak teşkilatlanmıştır. Yüzer unsurlara ilave olarak deniz piyadeleri ve deniz komandoları da diğer muharip unsurları oluşturmaktadır.

Alman Donanması'nın ana muharip unsurları 12 Fırkateyn, 6 denizaltı ve 5 korvetten oluşmaktadır. Bunlara ilave olarak mayın gemileri, yardımcı sınıf gemiler, lojistik destek gemileri

ve komuta kontrol gemilerini de kapsayan kuvvet yapısı, Alman Silahlı Kuvvetleri (Bundeswehr) resmi internet sitesi verilerinden faydalanılarak Tablo-3'te özet olarak sunulmuştur.³⁹

Gemi Tipi	Gemi Sınıfı	Gemi Boyu ve Tonajı	Envanterdeki Miktarı
Fırkateyn	Baden - Württemberg	144,8 - 6.800 ton	4
Fırkateyn	Sachsen	143 mt - 5.690 ton	3
Fırkateyn	Brandenburg	139 mt - 5.500 ton	4
Fırkateyn	Bremen	130,5 mt - 3.680 ton	1
Korvet	Braunschweig	89,49 - 1.840 ton	5
Denizaltı	212A	56 mt - 1.830 ton	6
Komuta Kontrol / Lojistik Destek Gemisi (Yakıt)	Berlin	174 - 20.000 ton	3
Lojistik Destek Gemisi (Yakıt)	Rhön	130,5 mt - 14.160 ton	2
Yardımcı Sınıf Gemi	Elbe	100,6 mt - 3.260 ton	6
Yardımcı Sınıf Gemi	Oste	83,2 mt - 3.200 ton	3
Lojistik Destek Gemisi	Bottsand	46,3 mt - 650 ton	2
Mayın Avlama Gemisi	Frankenthal	54,4 mt - 650 ton	10
Mayın Tarama Gemisi	Ensdorf	54,4 mt - 635 ton	2
Mayın Gemisi	Seehund	26,9 mt - 99 ton	6

Tablo-3: Alman Donanması'ndaki Gemi Tipleri.³⁹

Alman Donanması'nın yukarıda arz edilen kuvvet yapısı dünyadaki gelişmiş ülkelerin donanma gücü ile kıyaslandığında, Almanya'nın gelişmiş ekonomik gücüne nazaran donanmasındaki platform sayısının az olduğu görülmektedir. Dünyanın dördüncü büyük ekonomisine sahip Almanya'nın daha büyük donanma gücüne sahip olması beklenirken, "orta ölçekli" bir donanma ile yetinmesi, tarihte olduğu gibi denizaşırı harekâtlara ne kadar ihtiyaç duyduğuyla doğru orantılıdır. Özellikle 1888-1916 yılları arasında teknik altyapısı ve donanma büyüklüğü denizaşırı güç olmasına müsait olsa da taktik eksiklikler ve coğrafyanın sunduğu bazı dezavantajlar Almanya'yı bundan mahrum etmiştir. Bugün ise, Almanya'nın denizaşırı güç olmak yerine ticari bahriyesini kuvvetli tutmayı tercih ettiği görülmektedir.

Almanya'nın güncel gemi inşa teknolojisi ve Denizcilik Vizyon Belgesi 2025 incelendiğinde, denizaltıları da içerecek şekilde

³⁸ VesselsValue Web Page, "Market Share 2018", <https://www.vesselsvalue.com/services/database> (Erişim Tarihi: 19.11.2019).

³⁹ Alman Silahlı Kuvvetleri (Bundeswehr) Resmi İnternet Sitesi, "Broschüre, Unsere Marine", <https://www.bundeswehr.de> (Erişim Tarihi: 08.02.2020).

Değerlendirme (Puanlama)				
	Zayıf (0-50)	Orta (50-70)	İyi (70-85)	Çok İyi (85-100)
Denizcilik Vizyonu		<ul style="list-style-type: none"> Denizciliğe inanma ve yaratıcı düşünce gücü 	<ul style="list-style-type: none"> Denizcilik geleneği ve bağlılığı Denizcilik çevresi 	<ul style="list-style-type: none"> Devletin vizyonu Denizcilik teknolojisi
Denizcilik Kültürü	<ul style="list-style-type: none"> Denizcilikle ilgili kurumlar 	<ul style="list-style-type: none"> Denizcilik kültürü farkındalığı Denizciliğe duygusal olarak bakış 	<ul style="list-style-type: none"> Çocukların denizciliğe ilgisi Yüzme ve deniz sporlarına ilgi 	<ul style="list-style-type: none"> Rüzgâr kültürü
Denizcilik Eğitimi		<ul style="list-style-type: none"> Eğitim ve öğretim 	<ul style="list-style-type: none"> Uluslararası sertifikasyon 	<ul style="list-style-type: none"> Denizcilik alanında yetişmiş kaliteli uzmanlar Araştırma ve geliştirme İş odaklı eğitimler
Denizcilik Ekonomisi	<ul style="list-style-type: none"> Denizle alakalı diğer faaliyetler (deniz turizmi vb.) 	<ul style="list-style-type: none"> Balıkçılık 	<ul style="list-style-type: none"> Deniz kaynakları 	<ul style="list-style-type: none"> Gemi inşa Gemi operasyonları (gemi taşımacılığı, limanlar vb.)
Deniz Gücü		<ul style="list-style-type: none"> Destekleyen endüstri kuruluşları 	<ul style="list-style-type: none"> Donanma Gücü 	<ul style="list-style-type: none"> Ticari bahriyesi

Tablo-4: Almanya'nın Denizleşme Seviyesi Matrisi.

Yukarıda Tablo-4'te sunulan veriler MINITAB istatistik programında plotlandığında aşağıda Grafik-4 ve Grafik-5'te sunulan resim ortaya çıkmaktadır. Bu grafiklerin yorumu şu şekildedir: Almanya, özellikle "denizcilik eğitimi ve denizcilik vizyonu" açısından öne çıkmaktadır. "Denizcilik ekonomisi ve deniz gücü" iyi olmakla birlikte daha da geliştirilebilecektir. Almanya'nın denizleşme yolunda en zayıf halkası ise "denizcilik kültürüdür".

Sonuç

Makalenin birinci bölümünde Almanya'nın denizleşme stratejisi ve seviyesi çeşitli kaynaklardan faydalanılarak incelenmiştir. Yapılan nitel ve nicel incelemede, Almanya'nın özellikle "denizcilik vizyonu ve denizcilik eğitimi" konularında üst seviyede olduğu tespit edilmiştir. Denizcilik vizyonu yüksek seviyededir. Çünkü, Almanya denizcilik alanındaki tüm paydaşların katılımı ile milli denizcilik konferanslarını düzenli olarak icra etmektedir. Bu konferansların da katkılarıyla geleceğe dönük denizcilik vizyon belgelerini (maritime agenda) düzenli olarak yayımlamaktadır. Denizcilik eğitimi alanında ise, küçük yaşlardan itibaren Alman vatandaşlarına denizi sevdirecek,

denizcilik kültürünü artıracak eğitim ve öğretim faaliyetleri icra edilmektedir. Bunlara örnek olarak, ilköğretim müfredatında yüzme eğitiminin bulunması, deniz müzelerinin sayısı ve buralara yapılan geziler vb. sayılabilir.

Diğer taraftan, denizcilik gücü ve denizcilik kültürü diğer alanlara oranla daha fazla geliştirilebilecek konu başlıkları olarak karşımıza çıkmaktadır. Almanya mevcut ekonomik düzeyi, nüfusu ve jeopolitik konumu dikkate alındığında potansiyelinin altında bir deniz gücüne sahiptir. Donanma gücü, konteyner taşımacılığı hariç ticari bahriyesi ve limanları ekonomik gücü üst sıralarda yer alan Almanya için olabileceğinden daha alt seviyededir. Denizcilik gücü kapsamında en iyi oldukları alan, gemi sahipliği yönünden konteyner taşımacılığıdır.

Denizcilik kültürü alanı ise Almanya'nın denizleşmedeki en zayıf halkasıdır. Her ne kadar denizcilik vizyonu ve denizcilik eğitimi üst seviyede olsa da mevcut coğrafi konumu, iklimi, demografik yapısı denizcilik kültürünün daha fazla gelişmesine engel olmaktadır. Kısaca ifade etmek gerekirse, Birleşik Krallık'ın sahip olduğu coğrafi avantaj Almanya için geçerli değildir. Tarihte genel olarak Kıta Avrupası'na yönelmiş olan Almanya'nın bu

özelliği denizcilik kültürüne de yansımıştır. Diğer alanlarda olduğu gibi gelişme ve ilerleme ihtiyaçtan doğar. Bir ülke ne kadar fazla deniz ve denizcilikle meşgul olursa, o derece denizcilik kültürüne sahip olur. Ayrıca, Almanya'nın denizcilik kültürünü geliştirmek için "Denizcilik Vizyon Belgesi'nde ve Milli Denizcilik Konferansları'nda" önemli politikalar belirlediği ve bu politikaları eylem planları ile hayata geçirmekte istekli olduğu değerlendirilmektedir.

Almanya'nın denizleşmesinde etkili olan diğer bir önemli alan denizcilik ekonomisidir. Almanya bu alanda gemi inşa sektörü, konteyner taşımacılığı ve bazı büyük limanları ile öne çıkmaktadır. Özellikle LNG teknolojisini gemilere uygulayarak gelecekte çevreci büyüme politikalarının sebep olacağı ekonomik getiriden azami pay elde etmeyi amaçlamaktadır. Diğer taraftan bu alanda geliştirilmesi gereken bazı sektörler de bulunmaktadır. Makalenin birinci bölümünde detaylı olarak kapsanan deniz kaynaklarının işletilmesi, balıkçılık⁴³, deniz turizmi bunlar arasında sayılabilir. Denilebilir ki, Almanya her geçen gün denizcilik ekonomisini çeşitlendirme çabası içindedir. Bu yöndeki stratejik hedefler Denizcilik Ajandası 2025'te de vurgulanmıştır.⁴⁴

Makalenin ikinci bölümünde, birinci bölümde analiz sonucunda elde edilen bilgiler anlamlandırılmıştır. Bu doğrultuda veriler MINITAB istatistik programı ve ağırlıklı puanlama metodu kullanılarak bütünsel bir yaklaşımla sentez edilmiştir. Kısaca, Almanya'nın denizleşme düzeyi iyi seviyede bulunmuştur. Bu seviye birinci bölümde belirlenen ölçme kriterlerinden çok iyi seviyesine yakındır. Almanya'nın denizleşmede en başarılı olduğu alanın "denizcilik eğitimi", en kırılgan ve nispeten daha az ilerleme kaydedilen alanın ise "denizcilik kültürü" olduğu değerlendirilmiştir.

Makalenin giriş bölümünde belirtilen hipotezin doğruluğu mevcut literatür taraması, analiz ve sentez aşamaları dikkate alındığında gerçekleşmiş olup buradan çıkarılan sonuç Almanya'nın denizci bir ülke olduğudur. Her ne kadar Birleşik Krallık gibi coğrafi avantajlara sahip olmasa da Almanya denizcilik vizyonunu belirleyerek stratejik seviyede kararlılığını ortaya koymuştur. Her işte olduğu gibi denizleşme de önce istemekle başlar. Almanya'nın önümüzdeki yıllarda daha fazla denizleşmesi, bu stratejik seviye isteğini ne kadar taktik seviyede uygulamaya dönüştürebildiği ile ilgilidir.

Kaynakça

Kitaplar

BOTTING, Douglas, *The U-Boats*, Time-Life Books, Virginia, 1979.

European Commission, *Employment Trends in All Sectors Related to Sea or Using Sea Resources, Germany, Country Report*, DG Fisheries and Maritime Affairs, Birmingham, 2006.

Food and Agriculture Organization of the United Nations, *The State of World Fisheries and Aquaculture 2018*, Food and Agriculture Organization Press, Rome, 2018.

Makaleler ve Kitap Bölümleri

The Federal Ministry of Food and Agriculture, "Fisheries Policy of The German Government and The EU", *Federal Ministry of Food and Agriculture Press*, Berlin, 2014.

İnternet Kaynakları

Alman Silahlı Kuvvetleri (Bundeswehr) Resmi İnternet Sitesi, "Broschüre, Unsere Marine", <https://www.bundeswehr.de> (Erişim Tarihi: 08.02.2020).

European Commission Official Web Page, "European Maritime and Fisheries Fund, Germany Fact Sheet", https://ec.europa.eu/fisheries/cfp/emff/country-files_en (Erişim Tarihi: 15.11.2019).

German Shipowners' Association (VDR), "Facts & Figures on Maritime Shipping in Germany" <https://www.reederverband.de/en/facts-figures/info-pool.html> (Erişim Tarihi: 24.10.2019).

International Maritime Organization Official Web Page, "Sulphur 2020, Cutting Sulphur Oxide Emissions", <http://www.imo.org/en/mediacentre/hottopics/pages/sulphur-2020.aspx> (Erişim Tarihi: 21.11.2019).

Kiel Week Official Web Page, "Die Kieler Woche", <https://www.kieler-woche.de/en/> (Erişim Tarihi: 25.10.2019).

The Federal Ministry for Economic Affairs and Energy, "Maritime Agenda 2025", <https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Publikationen/Wirtschaft/maritime-agenda-2025.html> (Erişim Tarihi: 20.11.2019).

The Federal Ministry for Economic Affairs and Energy Official Web Page, "10th National Maritime Conference", <https://www.bmwi.de/Redaktion/EN/Dossier/Maritime%20Industrie/20170404-10-nationale-maritime-konferenz.html> (Erişim Tarihi: 21.11.2019).

The Federal Ministry of Food and Agriculture Official Web Page, "The German Fishing Industry" https://www.bmel.de/EN/Forests-Fisheries/Fisheries/_Texte/Fischerei.html (Erişim Tarihi: 18.11.2019).

VesselsValue Web Page, "Market Share 2018", <https://www.vesselsvalue.com/services/database> (Erişim Tarihi: 19.11.2019).

VesselsValue Web Page, "Containership Fleet by Owner's Nationality", <https://www.vesselsvalue.com/services/database> (Erişim Tarihi: 19.11.2019).

VesselsValue Web Page, "Development in The German Merchant Fleet", <https://www.vesselsvalue.com/services/database> (Erişim Tarihi: 19.11.2019).

<https://karadeniz-press.ro/germania-isi-consolideaza-prezenta-militara-la-frontiera-csi/>

⁴³ European Commission Official Web Page, "European Maritime and Fisheries Fund, Germany Fact Sheet", https://ec.europa.eu/fisheries/cfp/emff/country-files_en (Erişim Tarihi: 15.11.2019).

⁴⁴ The Federal Ministry for Economic Affairs and Energy, agy, ss. 6-12.

Neo-Liberal ve Habermas (Frankfurt Okulu) Yaklaşımlara Göre

Ekonomik Gelişme ile Demokrasi Arasındaki İlişki Nasıl İşler?

Öz

Bu çalışmanın amacı; günümüz küresel dünyasının ekonomik gelişme ve iktisadi kalkınması kapsamında, demokrasi ve özgürlüklere bakış açısını ortaya koymak, Habermasçı düşünce yapısı ile birlikte araçsal ve iletişimsel akıl teknikleriyle toplumlari oluşturan bireyleri anlamaktır. Ülke sınırlarının kaybolduğu, uluslararası örgütlerin neredeyse devletlerden daha güçlü hale geldiği, insanların maddi baskılar ve gelecek kaygılarıyla birlikte tek amacının çalışmak olduğu günümüzde, özgürlük kavramının gerçek ve mevcut anlamı arasındaki farkları ortaya koymaktır. Çalışma kapsamında, tarih boyunca devamlı olarak kendini yenileyen dünyamızın en küçük bireyinin yani insanın önemi okuyucuya iletilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Neo-Liberal, Habermas, Frankfurt Okulu, Ekonomik Gelişme, Demokrasi

“Doğaya gittikçe daha etkin hükmetmenin yolunu açan bilimsel yöntem, daha sonra doğaya hükmetme aracılığıyla insanların insanlar üzerindeki gittikçe daha etkin iktidarı için saf kavram ve aletleri de sunmuştur.”

Jürgen HABERMAS

Giriş

Bu çalışmanın amacı; günümüz küresel dünyasının ekonomik gelişme ve iktisadi kalkınması kapsamında, demokrasi ve özgürlüklere bakış açısını ortaya koymak, Habermasçı düşünce yapısı ile birlikte araçsal ve iletişimsel akıl teknikleriyle toplumlari oluşturan bireyleri anlamaktır.

Çalışma kapsamında, yoğun çalışma saatleri ve iş temposu altında devamlı olarak çalışan ve üreten insanların, devletleri tarafından mutlu ve itaatkâr şekilde yaşamaları konusunda nasıl motive edildiklerine dair cevaplar bulunmaya çalışılmış, bilim ve teknolojinin, özgürlük ve demokrasiyi geliştirip geliştirmedeği anlatılmıştır. Neo-liberalizm ile Habermasçı düşünce yaklaşımlarının ekonomik gelişme ve demokrasi açısından farkları belirtilmiş, fayda ve mahsurları okuyucuya iletilmeye çalışılmıştır.

1. Ulus Devleti ve Tarihi

1880 ile 1945 yılları arasında gerçekleşen “Sanayileşme Dönemi” öncesinde, ulusları oluşturan birey ve ailelerin birçok

sosyal sorunla kendi başlarına mücadele ettikleri bilinmektedir. Sanayi devriminin başlaması ve devletlerin gelişerek zenginleşmesiyle birlikte, işçi sınıfı adı verilen yeni bir sınıf oluşmuş, bu yeni sınıfın sosyal açıdan korunması ihtiyacından yola çıkılarak “Ulus Devleti” anlayışı olgunlaşmaya başlamıştır. 1880 yılından itibaren bu anlayış yerini devlet uygulamalarına bırakmış, devletler tarafından bir takım zorunlu sosyal koruma tedbirleri alınmıştır.

1945 ile 1975 yılları arasında ulus devletleri altın çağlarını yaşamış, sadece birey veya işçi sınıfını değil, tüm toplumu içine alan bir sosyal koruma ve güvenlik sistemi geliştirilmiştir.¹

Sosyal devlet anlayışı içinde oluşturulan sosyal hizmetler, güvenlik anlayışı ve sosyal yardımlar, devletin adeta esas görevi haline gelmiş, vatandaşların korunması maksadıyla devletin ekonomi alanında da korumacı ve geliri yeniden dağıtıcı şeklinde ağır bir sorumluluğu ortaya çıkmıştır. Büyük ordular ve güvenlik güçleri, ulusu ve bireyleri korumak maksadıyla gücün simgesi olmuştur. Bu kavramın temelleri öncelikle Almanya’da atılmış ve oradan da kısa süre içerisinde tüm Avrupa’ya yayılmıştır.

1880’lerde başlayan ve 1975’lere kadar tüm Avrupa’yı etkisi altına alan ulus devlet modelinin, ABD’de fazla rağbet görmediği, hatta 1970’li yıllardan itibaren ABD’nin anlayış şeklinin sosyal devlet anlayışının egemen olduğu Avrupa karşısında galip geldiğini söylemek de yanlış olmayacaktır.

1970’li yılların ortalarına geldiğinde, dünya çapındaki krizler ile eş zamanlı ortaya çıkan “neo” görüşler, ulus devletinin sağlam temellerini zayıflatmaya başlamıştır. Artık devlet sınırlarını, devlet kavramını oluşturan ulusu ve ulusu oluşturan bireyi her şeyin önünde tutan devlet, yerini para, sermaye ve küreselleşmeye bırakmış, diğer bir deyişle halk yalnız kalmıştır.

2. Küreselleşme ve Neo-Liberalizm

1970’lerden itibaren ulus devletinin insan, birey ve aile ile ilgili sağlam temellerinden çatlak sesleri gelmeye başlamış, genel anlamda bu zayıflamanın küreselleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıktığı ve ulus devletin iç ekonomisindeki bağımsız karar alma yeteneğinin zayıfladığı düşüncesi hakim olmuştur.

Bireysel özgürlük anlayışına dayanan liberalizm; 1945’li yıllardan itibaren sanayileşme ve yeni dünya düzeni ile evrime uğramış, liberalizmden farklı olarak piyasalarda ekonomik rekabet ön plana çıkmış ve ulus devlet politikalarının insana

¹ Füsün Kökalan Çimrin, “Küreselleşme, Neo-Liberalizm ve Refah Devleti İlişkisi Üzerine”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, Sayı: 23, 2009, s.197.ss.190-203.

yönelik harcamalar ile uluslararası alanda ekonomik rekabete engel olduğu savunulmuştur.²

Bu kuramın savunucuları olarak Princeton Üniversitesinde görev yapan Prof. Dr. Robert O. KEOHANE ve Harvard Üniversitesinde görevli Prof. Dr. Joseph NYE tarafından yayınlanan "Güç ve Karşılıklı Bağımlılık" kitabı, o dönem için artık dünyanın değişmeye başladığının sinyallerini vermiş, güç odaklı yönetim sistemlerinin yavaş yavaş etkisini yitirerek, dünyayı devletlerarası çıkar ilişkilerine dayanan daha küresel bir geleceğin beklediği anlatılmaya başlanmıştır.³

Bu dönemde yani 1970'lerde dünyayı incelemek gerekirse; Amerikalı halk Vietnam Savaşı'ndan yorulmuş ve savaşta yönelik tepkiler artmış, çift kutuplu dünya düzeninde SSCB zayıfladıkça nükleer silahlanma yarışı etkisini yitirmiş ve OPEC petrol krizleri ile sabit döviz kuru uygulamaları sonucu dünyada siyasal ekonomi tabanlı temel değişimler net şekilde gözle görmeye başlamıştır.

"Yenilikçi" (modernist)ler tarafından, "Büyüyen dünya devletleri arasında çatışma ve işbirliği gibi baskın yapıların bulunmadığı küresel toplumun; ulus devletlerin, yerel yönetimlerin, ulus ötesi çıkarların ve toplulukların, devletleri oluşturan bireylerin desteğini kazanmak maksadıyla rekabet içinde bulunduğu ve güç dengelerinin kaygan bir zemine dayandırıldığı yenedünya düzeninde, fikir ayrılıklarının devletlerarası pazarlıklarla giderildiği bir poliarsi'ye doğru yönelmeye başladığı düşüncesi giderek artan şekilde dile getirilmiştir.⁴

Realist ve Neo Realistler'in gözlüklerinden dünyaya bakıldığında; "Tehdit Dengesi, Güç Mücadelesi ve Güç Dengesi" fikirleri ön plana çıkarken, tam da bu dönemde Neo-liberaller tarafından "Devletler hiç mi işbirliği yapmazlar?" soruları sorulmaya başlamıştır. Piyasa güçlerinin yarattığı "İktisadi" yaklaşım modelinden hareketle, sermaye gözü ile dünya siyasetine bakıldığında; yeterli güç dengesine sahip olmayan ve maliyetleri düşürmek isteyen, aynı zamanda ekonomik kazancı önemseyen devletler tarafından "düzen ve istikrar" maksadıyla işbirliğine gidildiği görülmüştür.

Dünya çapında yaşanan değişimlere bağlı olarak, liberalizmin kapitalist dünyanın, Neo-liberalizmin ise küresel dünyanın temel düşüncesi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

1944 yılında gerçekleşen Bretton Woods konferansı ile tüm dünyayı ilgilendiren bir dizi karar alınmış ve bu kararlar küreselleşme sisteminin temellerini oluşturmuştur. Konferans sayesinde iki dünya savaşının ve 1930 krizinin hemen sonrasında dünyada mevcut kapitalist ekonomi yerine, devletlerin yeniden düzen ve istikrara kavuşturulmasının temelleri atılmış ve savaş sonrası kapitalist büyümenin önünün açılmasında kilit rol oynamıştır. ABD Başkanı Roosevelt ve İngiltere Başbakanı Churchill liderliğinde düzenlenen konferansın kapanış konuşmasını yapan ABD Hazine Bakanı Henry Morgenthau'nun "Ulusal çıkarlarımızı korumanın en akıllıca ve en etkili yolunun, uluslararası işbirliğinden; başka bir ifadeyle, ortak hedeflere ulaşma yönündeki birleşik çabadan geçtiği sonucuna vardık." şeklindeki cümleleri aslında yeni dünyanın değişimini kısaca özetlemiştir.⁵

1973'te OPEC örgütünün petrol fiyatlarını misli ile artırması sonucu dünya çapında kriz yaşanması, devletlerin krizle mücadele etmek ve ayakta kalabilmek için ulus devlet sorumluluklarını azaltarak küçülmeleri, ulus devleti anlayışını sona yaklaştırmıştır. Hatta bahse konu dönemde Dünya Bankası tutanaklarından alınan şu alıntı mevcut durumu açık şekilde gün yüzüne çıkarmıştır.

"...asgari ücret, işsizlik sigortası, işten çıkarma tazminatı ve iş sigortası mevzuatı gibi unsurların hiç birisinin kırsaldaki çalışanlara ve gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulların önemli kesimini oluşturan kayıt dışı sektör çalışanlarına hiçbir faydası yoktur"⁶

Bu kapsamda, konferansta alınan kararlar, müteakip dönemde sömürge devletlerinin bağımsızlığını kazanmasına, maliyeti paylaşmak ve küresel ticareti yoluna sokmak adına Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (WB), Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı (OECD), Gümrük Tarifleri ve Ticaret Anlaşması (GATS) gibi uluslararası örgütlerin kurulmasına yol açmış, ulus-ötesi uygulamalar ve kararlar ile piyasaların serbestleştirilmesi sağlanmıştır.

2 Aykut Çoban, "Küreselleşmeye Karşı Olmak: Olanaklar ve Sınırlılıklar, *Praksis/ Küreselleşme Emperyalizm: Ne Yapmalı, Nasıl Direnmeli?*", 2002, Sayı:7, s. 125.

3 Robert O. Keohane ve Joseph Nye, Jr., "Güç ve Bağımlılığı Yeniden Ele Almak", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 12, Sayı 46, s.80.

4 Robert O. Keohane ve Joseph Nye, *a.g.m.*, s.81.

5 Detaylı bilgi için Bkz. "https://www.wsws.org/tr/articles/2019/08/05/pers-a05.html", (Erişim Tarihi: 30.12.2019)

6 Eric Toussaint, "*Ya Paramız Ya Canımız- Dünya Bankası ve IMF'nin Üçüncü Dünya Politikaları*", Türkçesi; Maral Berberyan, 1999, Yazın Yayıncılık, İstanbul, s.231.

Şekil-1 Neo-liberalizm

Olayın temeline inildiğinde devletler maliyetin düşürülmesi amacıyla;

- Uluslararası örgütler kurmuş veya üye olmuş,
- Kendi aralarında işbirliği anlaşmaları yapmış,
- Yabancı sermayeler için ayrıcalıklar tanıyarak yerli ekonomi için sıcak para akışı sağlamış,
- Son olarak ta sermaye birikimlerini artırmaya çalışarak kompleks karmaşık ilişkiler içine girmiştir. Ancak büyük devletler "hegemon" olmak için mücadele ettiklerinden böyle örgütlere üye olmamış, aksine bu örgütleri finanse ederek kendilerine bağımlı hale getirmiştir. Küçük devletler veya ekonomiler ise bu örgütlere üye olarak, büyük devletler karşısında "Nisbi Ekonomik Güçlerini" artırmayı hedeflemiştir. ABD ve Avrupa Birliği, bu duruma en güzel örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Realistlerin "güç" merkezli yaklaşımı, Neo-liberaler tarafından "Yumuşak Güç" veya "Karşılıklı Kompleks Bağımlılık" olarak yeniden tanımlanmıştır.

Bu dönemde özellikle ABD ve İngiltere'de iktidara gelen "Yeni Sağ" partiler ve Neo-liberal liderler ile ulus devlet anlayışının yıkılışı giderek hızlanmıştır.

1979'da İngiltere'de iktidara gelen Thatcher, "There is no alternative-Başka çare yok" söylemiyle "serbest piyasa koşullarına istinaden ekonominin yeniden şekillendirilmesi,

para politikalarının oluşturulması, kamunun küçültülmesini, işletmelerin özelleştirilmesini, sosyal yardım kurumlarına ayrılan bütçenin daraltılmasını" amaçlamıştır.

Aynı zamanda ABD'de iktidara gelen Reagan ise; devletin harcamalarını kısma, sosyal uygulamaları küçültme ve özel sektöre yönelik düzenlemeler oluşturma paketini yani neo-liberal uygulamaları devreye sokmuştur.⁷

Aşağıda belirtilen şemada, Neo-liberalizmin mantığı ve temelini oluşturan kavramlar gösterilmiştir.

Liberalizmin daha iyi anlaşılması için aşağıda belirtildiği gibi farklı alanlarda incelemek mümkündür.

Yukarıda belirtilen tabloya istinaden;

a. Neo-liberalizm güçlü, büyük, hegemon ve ulus devletlerden duyulan rahatsızlık üzerine ortaya çıkmış bir olgudur. Yapısı gereği güç ögesini ön planda tutmak yerine, daha küçük, demokratik, devlet sınırlarını ortadan kaldıran devletlerden oluşur. Bu nedenle güçlü ve büyük ordulara ihtiyaç duymazlar.

b. Devamlı suretle yeni pazar arayışı içindedirler. Yeni pazar, yeni ekonomik kazanç ve sermaye artırımı anlamına gelmektedir. Küresel ve uluslararası işbirliğine önem verdiklerinden

uluslararası arenada birçok örgüte üye olurlar. Bu sayede "Nisbi Ekonomik Güç"lerini artırmaya çalışırlar. Bu sayede güçlerini aşan anlaşma ve ortaklıkların içinde işbirliği sayesinde yer alırlar.

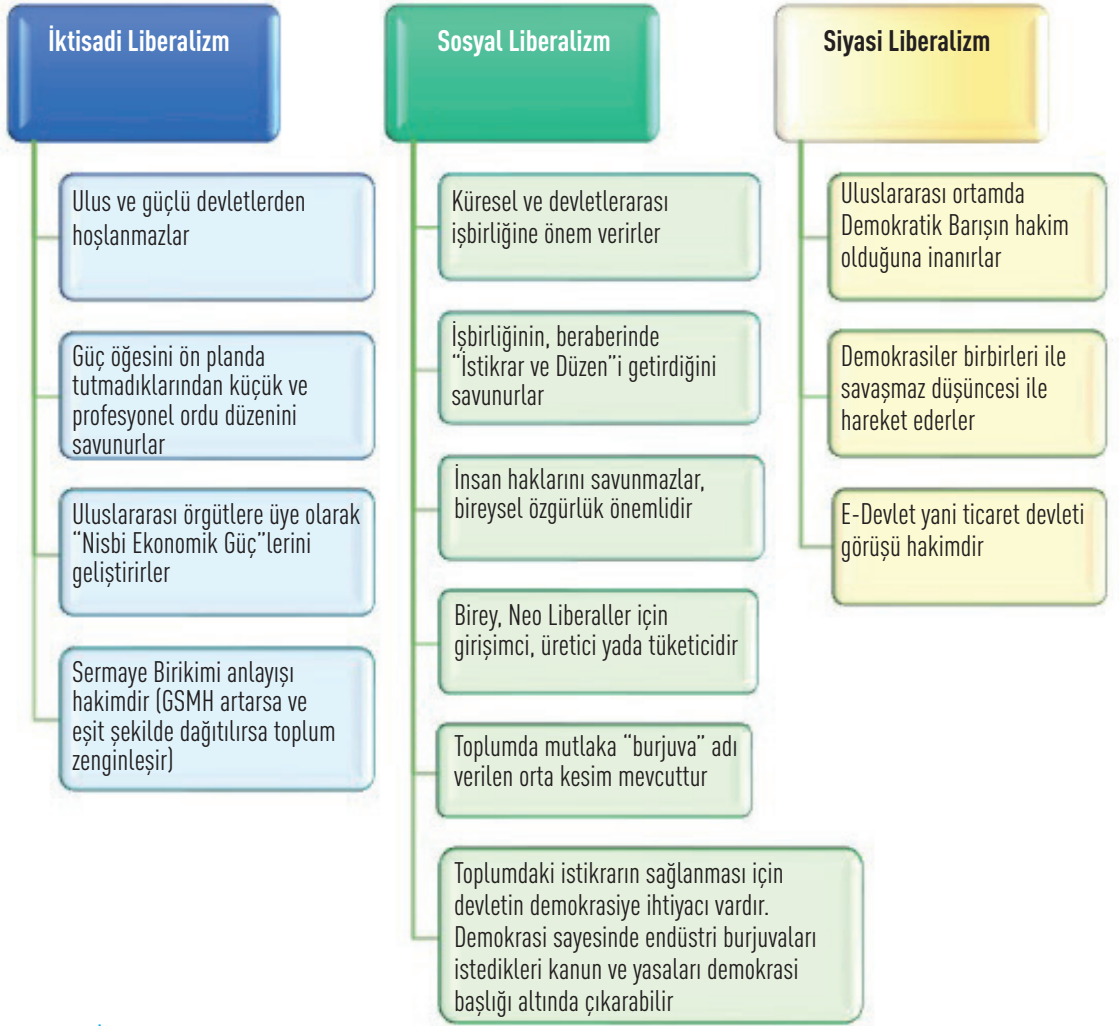
c. Temel husus, sermaye artırımındır. Ancak GMSH'in artması önemli olduğu kadar, eşit dağılımı da önemlidir. Dengeli olmayan GMSH, fakirler ve zenginlerden oluşan bir ulus oluşturur ve burjuva sınıfından yoksun bir neo-liberalizm mümkün değildir.

ç. Küresel işbirliği istikrar ve düzeni, istikrar ve düzen sermaye artırımını yani zenginliği getirir. Zenginlik refahın anahtarıdır.

d. İnsan hakları ve sosyal olgular önemli değildir. Çünkü birey, ulus devletindeki bireyden farklı anlamdadır. Neo-liberalizmde

birey iştirakçi, üretici veya tüketici anlamındadır. Bu anlamda bireylerin özgürlüğü vardır ve neo-liberalizm burjuva sınıfının kontrolündedir.

⁷ Songül Sallan Gül, "Sosyal Devlet Bitti! Yaşasın Piyasa/Yeni Liberalizm ve Muhafazakârlık Kısacasında Refah Devleti", Etik Yayınları, Ankara, 2004, s.224.

Şekil-2 Neo-Liberalizm İncelemesi

e. Demokrasi gerekli bir kavramdır. Demokrasi ve kişisel özgürlükler başlığı altında burjuva sınıfı ihtiyaç duydukları yasaları çıkarırlar ve daha fazla para kazanırlar. Demokrasi en güçlü silahtır. Çünkü demokratik iki devlet asla birbirleriyle savaşmazlar. Onlar diğer devletlere demokrasiyi getirmek üzere savaş açarlar.

f. Devlet ticaret devleti, güncel deyişle "e-devlet"tir.

Sonuç olarak; eski dönemde mevcut imparatorluklarda fazla vergi ve ticaret kısıtlaması insanları liberal ve özgürlükçü yapıya sahip, serbest şekilde ticaret yapabilecekleri ve vergileri ise kendilerinin belirleyeceği daha küçük devletlere yönlendirmiştir. Böylece imparatorluklar demokrasi ile yıkılmış, ulus devletler ortaya çıkmıştır.

Ancak bir süre sonra ulus devletler de insanları mutlu etmemiş, çünkü daha küçük devlet ve daha büyük bürokrasi ile dünya çapında daha fazla para kazanmak ihtiyacı ve isteği doğmuştur. Böylece Neo-liberalizm; devletin ekonomik rekabet gücünü, ulus devlet olgularını küçülterek artırmaya çalışan, devleti güçlendirerek halkı mutlu edeceğini savunan mevcut uygulamalarıyla devleti küçültmeyi hedeflemiştir. Bu sayede daha serbest ve geniş çaplı ticaret alanı ortaya çıkmıştır.

Bu sayede "insanlar daha mutlu olabilmıştır" demek te doğru olmayacaktır, çünkü bu uygulamalar halkın gelecek konusunda kaygılanmasına ve mutlu olmak yerine mutsuz ve huzursuz olmasına neden olmuştur. Toplumun refahının artırılması yönünde ciddi sorun alanları ortaya çıkarken, mevcut zenginliği ise merkezi bir alanda toplamıştır.

3. Habermas Yaklaşım (Frankfurt Okulu)

Bu yaklaşım ulus devletinden liberal devletlere geçişi müteakip teknoloji ve iktisadi kalkınma sonrasında, demokrasi ve özgürleşme açısından ortaya çıkan yeni problem alanlarının tespiti ve yeniden insan odaklı düşünölmeye başlanması sonucu ortaya çıkmıştır.⁸ Temel yaklaşım ise; mutsuzluklarına ve geleceğe dair kaygılarına rağmen insanların içinde buldukları ortamda neden yaşamaya devam ettiğı, neden rıza gösterdikleri sorusudur. Sorunun cevabı ise "akıl" dır.

Akıl ise iki şekilde ortaya çıkmaktadır.

- Araçsal Akıl (Bilim ve teknoloji)
- İletişimsel Akıl (Aydınlanma)

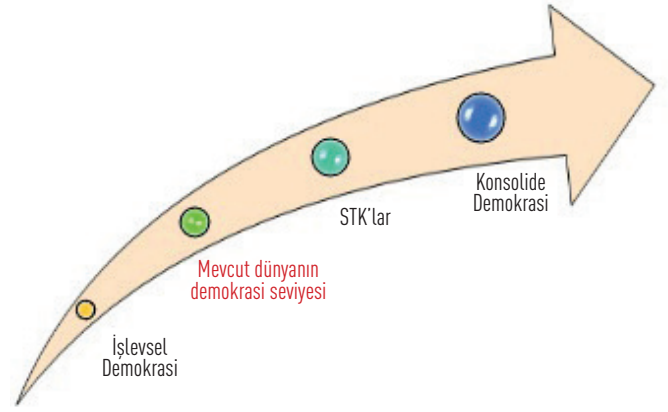
Araçsal akılda temel kavram bilimdir, bilimle birlikte halka sunulan teknik çözümlerdir. İletişimsel akıl ise araçsal akıldan ziyade hala insanların sahip olduğı mantık ve düşünce gücüdür. Örnek vermek gerekirse; domuz gripinin gündemde olduğı zamanlarda insanlar her iki akıl şekline göre farklı hareket etmiştir. Araçsal akıl, bilimle birlikte teknik bir çözümler bulmuş ve aşığı piyasaya sürmüştür. Hemen ardından insanların bir kısmı sorgulamadan "yap-kurtul" düşüncesiyle aşığı yaptırmıştır. Ancak iletişimsel akıl, "aşı yeni bulundu, denenmesi ve yan etkileri bilinmiyor. Gelecekte ne gibi yan etkileri olabilir" sorularıyla ve mantıksal düşünerek bu hastalığın geçmişten beri var olan bir grip türü olduğunu farz ederek aşığı yaptırmamıştır.

Yukarıda belirtilen örnekte göröldüğü üzere, çağımızda araçsal akıl hayatımızı kolaylaştıracak, yerimize düşünerek kolaylıkla uygulamamızı sağlayacak birçok teknik çözümler karşımıza çıkmakta, aynı zamanda geleneksel yöntem ve bağılıkların sona ermesine neden olmaktadır. Eskiden aybaşında maaşını alan büyüklerimiz, bir ay boyunca aldıkları maaş kadar harcamakta, kazandıkları boyutta sosyalleşmekte ve alışveriş yapmaktaydı. Maddi gücü yetmeyen insanlar ise, karşılıklı ilişkilerini ve yardımlaşma duygusunu kullanarak borç almaktaydı. Günümüzde ise kredi kartları sayesinde insanlar aslında kendilerinin olmayan ve gelirlerinin misli katı büyüklüğünde para ile muazzam harcamalar yapmakta, bunun doğal sonucu olarak ödeyemediklerinde yine aynı bankalardan kredi kullanmaktadır. İyi tarafından bakıldığında ise, kredi kartları sayesinde, hayat kolaylaşmış, geleceğe yönelik mantıklı planlar hayallere ulaşmayı da mümkün kılmıştır.

Araçsal akıl sayesinde tüketim artmış, pazar büyümüştür. Bu sayede insan, sosyal çözümleri dışlayarak, sadece teknik çözümlere odaklı hale gelmiştir. İnsan ilişkileri zayıfladığından insanı dışlayan bir sosyal hayat ve ekonomi oluşmuştur.

Modern devletler genel anlamda 4 proje ile insanların karşısına çıkmaktadır.

- Demokratikleşme
- Özgürleşme
- Teknolojik gelişme
- İktisadi kalkınma

Şekil-3: Dünya Üzerindeki Mevcut ve İstenen Demokrasi Anlayışının Temeli

Habermas tarafından yapılan değerlendirme neticesinde yukarıda belirtilen projelerden sadece teknolojik gelişme ile iktisadi kalkınmasının planlandığı şekilde tamamlandığı, ancak demokratikleşme ve özgürleşmenin ise tamamlanmadığı, hatta zayıfladığı iddia edilmektedir.

Demokrasi açısından düşünöldüğünde; yukarıda belirtilen şekilde dünya üzerindeki mevcut ve istenen demokrasi anlayışının temeli anlatılmaktadır. İşlevsel demokrasi, aslında amaç odaklıdır. Halkın veya ulusun faydasına değil, bir amaç veya kişi uğruna varmış gibi gösterilir ve bir araç olarak kullanılır. Günümüz dünyası bu aşamadan daha iyi seviyede bir demokrasi anlayışına sahip olmasına rağmen, hala istenenden çok geridedir. Bireylerin veya grupların haklarını yasalar karşısında savunmak üzere kurulan STK'lar, mevcut demokrasi anlayışından ileri seviyede olmalarına rağmen, hala belirli düzeylerde siyasi otorite altında çalışırlar. İstenen durum, yani

⁸ Hasan ŞEN, "Jürgen Habermas'ın Yöntem Anlayışı", *Sosyoloji Dergisi*, Sayı: 25, 2011, s.40.ss.39-52.

“Konsolide Demokrasi” anlayışı; çoğunluğun istediğinin olduğu demokrasi anlayışı değil, azınlıkların haklarının korunduğu demokratik ortamdır. Yani zincirin en zayıf halkasına göre şartların belirlendiği aşamadır.

Habermas tarafından demokrasi ve özgürlüğün olmamasının iktisat ve teknolojiden kaynaklandığı belirtilmiştir.

a. Teknoloji geliştikçe, insanların hayatlarını kolaylaştıracak bir çok bilimsel yenilik piyasaya sürüldükçe, özgürlükler de aynı oranda azalmaktadır. Örneğin her yere kamera yerleştirilmesi, güvenlik bakımından çağımızın bir gereği olmakla birlikte, insanların özel hayatı kısıtlanmaktadır. Aynı zamanda çalıştığımız teknoloji şirketi tarafından bize verilen son model telefon, araç ve bilgisayar, bizi anlık olarak gururlandırsa da asıl amacı, istendiği zaman bize ulaşılması, nerde olursak olalım verilen işi o anda tamamlamamız ve istendiğinde hemen şirkete en kısa sürede gelebilmemiz içindir. Bu durum araçsal aklın insanlara sunduğu bir hizmet gibi gözükse de, insanların iş saatleri dışındaki özgürlüğünü kısıtlayan bir teknolojik gelişmedir. İnsanların özgürlüklerinin kısıtlanmasına rağmen neden rıza gösterdikleri sorusunun da cevabı budur.

b. İktisadi kalkınma geliştikçe, insanlar daha fazla para kazanmanın yollarını aradıkça demokrasiden de bahsetmek bir o kadar zor olacaktır. Arkanıza sermayeyi alarak yaptığımız seçim kampanyaları ile büyük kitlelere ulaşım seçimde birinci olabiliyorsanız, demokrasiden söz etmek mümkün olmayacaktır. İktisadi kalkınma reklamlar sayesinde olumsuzlukların üstün kapatma üzerine odaklı ise, medyanın bağımsızlığından da söz etmek kolay olmayacaktır.

Sonuç olarak, liberalimin insanlara daha fazla çalışmaları ve isyan etmeden yaşamaları için vaat ettiği 4 proje halihazırda tamamlanmamış ve tamamlanmayacaktır. Teknoloji ve iktisadi kalkınma tamamlansa da, bu iki kavram demokrasi ve özgürlüğü aynı oranda geriletmektedir. Dolayısıyla insanlar bu karmaşık yapı içinde kendilerine sunulan teknik kolaylıklar sayesinde yaşamaya devam etmekte, daha fazla tüketmekte, daha fazla korunma ve gelecek kaygısı içinde sessizce çalışmaktadır. Sınıfsal eşitsizlik, insanları sınıf atlama sürüklemekte, bu durumda yine rızayı pekiştirmektedir. Sermaye artırımı merkezi olmakta, burjuva sınıfı ve fakir halk giderek zayıflamaktadır.

Neo-liberalizm, bireyi sermaye artırımı kapsamında üretici veya tüketici olarak görmektedir. Habermas ise; inşa etmeye çalıştığı bilgi teorisinde ve yöntem anlayışında, bireyleri,

toplumun en küçük unsurunu temsil eden, üretimleriyle, düşünceleriyle ve politik eylemleriyle sayısal bir birliklilikten daha fazlasını katan önemli aktörler olarak görür. Buna bağlı olarak demokrasiyi; iletişimsel akıl sayesinde yeniden üreten kurumların ve projelerin alanı olan sistemden, devlet ve ekonomiden ayrı olan sivil toplumda şekillendirir.

Habermas, akılcılığa önem verir, bilimin gerekli olduğuna inanır ancak, insanların araçsal akıl üzerinde iletişimsel akıl ile tekrar düşünmeleri gerektiğine inanır. Araçsal aklın; alınan kararların ihtiyaçlar doğrultusunda değil, teknik imkanların doğrultusunda alındığı, doğa ve insanın özgürlüğünün törpülediği ve yine insanın gerek düşüncesini gerekse yaşadığı dünyayı değiştirme kapasitesini engelleyen durumlar ortaya çıktığını belirtir.⁹ Böyle bir ortamda insanın yaşamını değiştirmenin zor olduğunu düşünse de, insanları kendi yaşamları üzerinde yeniden düşünmeye ve onları değiştirmeye davet eder. Kısacası, iletişimsel akıl ile insanların daha etkin şekilde toplumsal yaşamı dönüştürme potansiyellerinin olduğuna inanır ve dil ve kültür sayesinde etkileşimin daha derinlikli bir biçimde analiz edilmesi gerekliliğini savunur.

4. Sonuç

Dünya üzerindeki topluluk ve devletleri tarih öncesinden bugüne kadar incelediğimizde, yeni buluşlar ve teknolojiler sayesinde insanların ve devletlerin amaçlarının farklılık gösterdiği, her an yeni bir dönemin başladığı ve eskisinin ise etkisini yitirdiği anlaşılacaktır. Tarih öncesi dönemlerde mağaralarda yaşayan insanlar kadını, karnı büyüyen ve sonra içinden küçük bir insanın çıktığı kutsal bir varlık olarak görmüş ve anaerkil bir çağ yaşamıştır. Sonraları mağaralardan çıkan insanlar açık alanlarda yaşamaya başlamış, birçok tehlikeden ailesini korumaya çalışan kuvvetli erkekleri görmüş ve çağ, ataerkil bir hale gelmiştir. Belirli bir toprak parçası üzerinde çiftçilik yapılmaya başlandığında ilk defa mülkiyet kavramı ortaya çıkmış ve insanlar arasında toprakların sınırları belirlenmeye başlamıştır. Güçlüler karşısında zayıf kalanlar topluluklar kurmuş, bu durum devletlerin kurulmasına yol açmıştır. İnsanlar ihtiyacı olandan fazlasını ürettiğinde ticaret başlamış, hem mülkiyet hem de ticaretin yapılış usulü, kanunlarla belirlenmiştir. Devletler kendilerini korumak üzere ordular kurmuş ve savaşlar olmuştur. Krallıklar ve imparatorluklar döneminde feodal yönetim şekli dolay demokrasi düşünülmemiş, ancak sanayi devrimi gerçekleşince işçi sınıfı oluşmuş ve sosyal hak gereksinimi duyulmuştur.

⁹ Habermas, “Sosyal Bilimlerin Mantığı Üzerine”, M. Tüzel (Çev.), İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, 1998, s.22.

Ülkeler büyüdükçe enerji ve hammadde ihtiyacı ortaya çıkmış, bu nedenle tüm dünyanın dahil olduğu dünya savaşları yaşanmıştır. Dünya güçlü devletler arasında paylaşıldıkça, insanlarını ne pahasına olursa olsun koruyan, demokratik ulus devletleri oluşmuş, fakat bu durum büyümenin önünde bir engel olarak algılanmıştır. Küreselleşme başlığı altında ülkeler tarafından benimsenen yaklaşım, devlet sınırlarını ortadan kaldırmış, dünyanın gücünü ortak şekilde paylaşan liberal yaklaşım uygulanmaya başlanmıştır. Ve nihayet bu yöntemde ise ülkelerin ve zengin kesimin daha da zenginleştiği, amaçlarına ulaştığı, ancak çoğunluğu oluşturan halkın ise yoğun çalışma temposu altında ezilerek kaygı ve mutsuzluk içinde, nedenini bilmeden bu duruma rıza gösterdikleri görülmüştür. Habermas işte bu noktada ortaya çıkmış ve "Neden?" demiştir.

Neo-liberal yaklaşımda; ulus ve güçlü devletlerden ziyade küresel devlet ve devletlerarası işbirliği mevcuttur. Temel gaye, sermaye artırımını, yani para kazanmak ve zenginleşmektir. Çünkü sermaye artırımını istikrar ve düzeni, istikrar ve düzen ise refah ve mutluluğu getirmektedir. Demokrasi vazgeçilmezdir. Demokrasi var oldukça, üretim ve tüketimin sınırları, tüm toplum hatta dünyayı içine alacak kurallar ile belirlenebilir. İstikrar ve düzen sağlanır. Toplumun ve sistemin ana direği konumundaki burjuvaların hakları korunur ve sistem çarkları dönmeye devam eder. Hatta demokrasi, savaşları bile önler, çünkü kanunlar sayesinde başkalarının haklarına tecavüz etmeyi, yasa dışı faaliyetleri engeller.

Habermasçı düşünce yapısı incelendiğinde; küreselleşme karşıtı olmadığı anlaşılacaktır. Habermas, ülkelerin kalkınması ve büyümesi açısından küreselleşmeyi, devletlerarası işbirliği ve uluslararası örgütleri hayati öneme haiz kabul eder. Hatta Habermas'ın Avrupa Birliği'ni birçok devletin önünde kabul ettiği de muhtelif eserlerinden anlaşılmaktadır. Habermas tarafından eleştirilen husus, küreselleşmenin sistematiğidir. Bireylerin Neo-liberalizm içindeki anlamı ve yeridir.

Bir devletin dilini, kültürünü hiçe sayarak, sadece para kazanmak ve büyümek adına insanları kullanması Habermas tarafından eleştirilmiştir. Ona göre araçsal akıl, yani bilim ve teknoloji sayesinde insanların demokratik haklarını ve özgürlüklerini hiçe sayarak gelişmek, büyümek ve kalkınmak yanlıştır. İnsan bir birey olarak hem doğanın hem de ulusun en küçük parçasıdır. İnsan; araçsal akıldan ziyade, iletişimsel akıl sayesinde doğru ile yanışı ayırabilmelidir.

Habermas; demokrasi ve ekonomik gelişme arasındaki farkı iletişimsel akıl ile şekillendirir. Neo-liberalizmde araçsal yöntemler insanları içinde buldukları ortamda düşünmeden çalıştırır. Onlara ihtiyacı olanı değil, isyan etmemeleri için hediyeler verir. İnsanlar çalışır, böylece devlet kalkınır ve sermaye artırılır. İletişimsel akıl ise insanlara birer üretici veya tüketici sıfatlarından ziyade birey olarak yaklaşır ve onları düşünmeye sevk eder. Kendilerine sunulan bir hizmet veya aracın asıl nedenini bulmaya yönlendirir. Burada demokrasiyi ön plana çıkarır, özgürlüğü savunur ve işbirliğini destekler.

Habermas, modern toplumda aklın araçsallaştırılmasının ve bilimin ideolojik yöntemlerle insan aklı, daha da önemlisi hayatı üzerinde hegemon olmasının yarattığı sıkıntılara işaret etmektedir. Özellikle bilimselliğin oluşturduğu baskının ve demokratik olmayan ilişkilerin, toplumsal yapıyı ciddi olarak etkilediğini ileri sürmektedir. Sözü edilen sıkıntıların giderilmesi konusunda çaba harcayan Habermas, özgür bir toplum şekline yönelmekte, özellikle demokratik bir temelde kurulacak olan ilişkinin iletişimsel akıldan geçtiğini iddia etmektedir.

Kaynakça

Kitaplar:

ÇİMRİN Füsün, "Küreselleşme, Neo-Liberalizm ve Refah Devleti İlişkisi Üzerine", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, Sayı: 23, 2009, ss.:190-203.

ÇOBAN Aykut, "*Küreselleşmeye Karşı Olmak: Olanaklar ve Sınırlıklar, Praksis/ Küreselleşme Emperyalizm: Ne Yapmalı, Nasıl Direnmeli?*", 2002, Sayı:7.

GÜL Songül, "*Sosyal Devlet Bitti! Yaşasın Piyasa/Yeni Liberalizm ve Muhafazakârlık Kısacasında Refah Devleti*", Etik Yayınları, Ankara, 2004.

HABERMAS, "*Sosyal Bilimlerin Mantığı Üzerine*"; M. Tüzel (Çev.), İstanbul: Kabaalçı Yayınevi, 1998.

TOUSSAINT Eric, "*Ya Paranı Ya Canını - Dünya Bankası ve IMF'nin Üçüncü Dünya Politikaları*", Türkçesi; Maral Berberyan, 1999, Yazın Yayıncılık, İstanbul.

Makale, Tez, Sempozyum ve Forum:

ŞEN Hasan, "Jürgen Habermas'ın Yöntem Anlayışı", *Sosyoloji Dergisi*, Sayı: 25, 2011, ss.:39-52.

KEOHANE Robert O. ve NYE Joseph, Jr., "Güç ve Bağımlılığı Yeniden Ele Almak", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 12, Sayı 46, ss.79-104.

İnternet Kaynakları:

Bretton Wood Konferansı kapsamında ABD Hazine Bakanının Kapanış Konuşması, Detaylı bilgi için Bkz. "<https://www.wsws.org/tr/articles/2019/08/05/pers-a05.html>", [Erişim Tarihi: 30.12.2019]

<https://www.sde.org.tr/Türkiye-ekonomisi/büyüme-rakamları-açıklandi-haberi-13237>

■ Dz.Yb.Niyazi Okan ÇOBAN

ANARŞİ KAVRAMINA İKİ FARKLI YAKLAŞIM:

NEO-REALİZM VE SOSYAL İNŞACI KURAMLAR

ÖZ

Bu çalışma, uluslararası ilişkiler kuramlarından Neo-Realizm ve Sosyal İnşacı Yaklaşımların anarşi kavramına bakış açıları ve argümanlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, uluslararası sistemin yapısına söz konusu iki yaklaşım perspektifinden bakılarak, konu "anarşi, ulus devlet, ulusal çıkarlar, güç, gücün maksimizasyonu, savaş, devletlerin sosyal yapısı, kimlikleri, davranışları, güvenliği, güvenlik çelişkileri, dengeleme politikaları" kavramları üzerinden ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Neo-Realizm Kuramı, Sosyal İnşacı Kuram, Anarşi, Sosyal Yapı, Savaş.

And Social Constructivist Approaches regarding to the concept of anarchy. In this context, the structure of the international system will be analyzed from the perspective of these two approaches, through the concepts of anarchy, sovereign-state, national interests, power, maximization of the power, war, social structure, identities, behaviors, security, security dilemma and balancing policies of states.

GİRİŞ

Çalışma kapsamında uluslararası ilişkiler kuramlarından olan Neo-Realizm ve Sosyal İnşacı Yaklaşımlarının anarşi kavramına bakış açıları ve argümanları, Neo-Realizm yaklaşımının öncüsü Kenneth Neal Waltz, Sosyal İnşacı yaklaşımın öncüsü Alexander Wendt'in ileri sürdüğü iddialar çerçevesinde incelenerek birtakım çıkarımlar yapılmaya çalışılmıştır.

Bu bağlamda, inceleme esnasında, birincil kaynak ve dokümanlardan yararlanmak öncellenmiş olup, esas itibarıyla araştırma deseni olarak nitel araştırma tekniği kullanılmış, veri toplama tekniği olarak hazır bilgidен faydalanma (literatür tarama) metodu uygulanmıştır. İncelemenin birinci bölümünde Neo-Realizm kuramının anarşi kavramına bakış açısı, ikinci bölümünde Sosyal İnşacı kuramının anarşi kavramına ilişkin argümanları detaylı olarak açıklanacak, son bölümde incelemeye yönelik elde edilen bulgular ışığında birtakım çıkarımlar ve projeksiyonlar ileri sürülecektir.

NEO-REALİZM'DE ANARŞİ KAVRAMI

1970'li yıllarda ortaya çıkan Neo-Realizm yaklaşımı, "yeni-gerçekçilik" ya da "yapısal gerçekçilik" olarak da adlandırılmaktadır. Bu yaklaşım daha çok askerler, diplomatlar ya da hukukçular tarafından desteklenmektedir. Nitekim, Neo-Realizm yaklaşımına göre, devletlerin dış politikadaki ulusal çıkarları diplomatlar tarafından yürütülmelidir. Zira diplomatlar rasyonel bireylerdir, her zaman doğru düşünmekte ve kişisel çıkarlarını ön planda tutmamaktadırlar.

Neo-Realizm kuramının öncülüğünü yapan Amerikan siyaset bilimci Kenneth Neal Waltz, 1979 yılında Uluslararası Politika Teorisi (Theory of International Politics) adlı bir kitap yayımlamış ve Neo-Realizm'in temel prensiplerini ortaya koymuştur. Waltz, Realizm kuramında, uluslararası ilişkilerde ana aktörler olan devletlerin üzerinde durulmasını eleştirmiş ve sadece devletlere odaklanılmaması, aynı zamanda sisteme de yoğunlaşılması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu bağlamda, Neo-Realizm, Realizm'den farklı olarak, uluslararası sistemin anarşik yapısı üzerine de odaklanmakta, bu anarşik yapının ana aktörleri olan ulus devletlerin davranışlarını (politikalarını) nasıl etkilediğini anlamaya çalışmaktadır. Bu noktada ise Waltz, devletlerin farklı yapılara ve farklı ideolojilere sahip olmasına rağmen, benzer politikalar benimsedikleri gerçekliğini açıklamaya gayret etmiştir.¹

Neo-Realizme göre uluslararası sistemde bir düzen, bir otorite yoktur. Bu nedenle uluslararası sistem anarşiktir². Otorite olmadığı için uluslararası sistemde bir düzenleme de yapılamamaktadır. Neo-Realizmde devletler uluslararası sistemde tek aktör olarak kabul edilmektedir. Bu Devletler üniter yapıda olan aktörlerdir ve bütün devletler bu sistem içerisinde bir güç mücadelesi vermektedir. Realistlerde güç amaç olarak kabul edilirken, Neo-Realistlerde ise amaç daha fazla güvenlik olduğundan, güç sadece bir araç olarak görülmüştür. Aslında bu güç mücadelesi esnasında devletler bir taraftan da uluslararası sistemde sürekli olarak var olma (hayatta kalma) mücadelesi yürütmektedir.

Devletlerin sahip olduğu gücün sürekli artırılması gerektiğini ileri süren Realistlerin aksine, Neo-Realistler gücün devletin hayatta kalması ve çıkarlarının korunması maksadıyla yeterli

1 Begüm Burak, "Uluslararası İlişkiler Teorileri Açısından Güvenlik Kavramı-I", Uluslararası Politika Akademisi, 23 Ekim 2019, s. 2 <http://politikaakademisi.org/2019/10/23/uluslararasi-iliskileri-teorileri-acisindan-guvenlik-kavrami-i/> (Erişim Tarihi: 27.12.2019)

2 Anarşi düzen eksikliği, düzensizlik anlamına gelmektedir.

Resim-1: Neorealizm Kurucusu Kenneth Neal Waltz

düzye olması gerektiğini, yeterli düzeyde olmadığı durumda ise devletlerin arzu edilmeyen çatışmalarına yol açabileceğini savunmuştur. Bu husus ise uluslararası güvenliği tehdit eder hale gelebilmektedir.³

Waltz'un Neo-Realist olarak en önemli metaforu, "uluslararası anarşinin, savaşın mümkün olması için bir şart ya da izin verici/müsaade edici bir sebep" olduğuna ilişkin savıdır.⁴ Waltz, uluslararası anarşinin varlığına ilişkin üç varsayım ileri sürmüştür. Bu varsayımlar şöyledir:

"1- Uluslararası siyaset egemen ulus devletlerden oluşur.

2- Uluslararası düzeni sağlayan bir dünya hükümeti (devleti) yoktur.

3- Bir dünya hükümeti ya da düzen sağlayıcı olmadığı için uluslararası sistem anarşiktir."⁵

Waltz'a göre anarşik bir uluslararası sistem içindeki egemen

ulus devletler de çelişkili davranışlar sergileyebilmektedir. Devletlerin bu sistemdeki asıl amacı hayatta kalmaktır, hayatta kalmayı başarmanın yolu ise bir dünya hükümeti kurulması mümkün olmadığından dolayı, devletlerin kendi gücünü artırması olarak karşımıza çıkmaktadır. Waltz anarşiyi, aynı zamanda egemen ulus devletlerin arasındaki sosyal ilişkiler olarak da tanımlamakta ve bu ilişkilerin savaşlara sebep olduğunu önesürmektedir. Uluslararası anarşiden çıkış yolu olmadığını ve bir dünya hükümetinin kurulacağını düşünenin gerçekçi olmadığını savunmaktadır. Sahip oldukları güç, devletleri korumaktadır, zira güçsüz devletler güçlü devletlerden korkarlar ve onlara saldırmaları ise pek mümkün görülmemektedir.⁶

Diğer taraftan, devletler çıkarlarının peşinde koşarken, aynı zamanda sahip oldukları gücü de azami derecede artırmaya (maksimize etmeye) çalışmaktadırlar.⁷ Diğer bir ifadeyle, Neo-Realistler ulusal çıkarlar ile güç maksimizasyonunu eşitlemektedir. Ancak, Neo-Realistler, ulusal çıkarlar konusunu güç maksimizasyonuna indirgemelerinden dolayı, diğer teorisyenler tarafından eleştirilmişlerdir.

Neo-Realistlerce uluslararası politikada ahlak ve etik olmadığına inanıldığından, devletler gerektiği durumda savaşabilmekte ve uluslararası sistem içindeki bu anarşik ortamda hayatta kalmaya çalışmaktadırlar. Nitekim bu yaklaşımda savaş, siyasetin bittiği yerde makul görüldüğünden devletlerin bekaları için savaşması da mümkün görülmektedir. Burada ise "beka sorunu" belirleyici olmaktadır.

Ayrıca, Neo-Realistlere göre insanoğlu özünde kötüdür, güç için rekabet etmektedir ve ancak güçlü olanlar hayatta kalmaktadır. Devletler açısından da durum aynıdır. Makyavel'in ileri sürdüğü gibi devletler için liderlik/diplomasi önem arz etmektedir, zira devletler diplomasi amacıyla gücü inşa etmektedirler. Bu noktada, devletler, tehdit dengesinin sağlanabilmesi için uluslararası sistemin bu yapısında gücü elde etmek üzere ya kapasitelerini artırmakta ki, bu durum da devletlerin savaşa başvurma ihtimalini yükseltmekte, ya da sahip oldukları yetenekleri geliştirmektedir. Eldeki yetenekler yetmediği durumda ise devletler güç için ittifaklar oluşturmakta veya ittifaklara dahil olmaktadır.

Waltz, uluslararası siyasetin insanoğlunun doğası nedeniyle

3 Begüm Burak, *a.g.m.*, s. 2-3.

4 Cynthia Weber, "International Relations Theory: A Critical Introduction", 3. bs., Routledge, Oxon, 2010, s. 14.

5 *a.g.e.*, s. 14.

6 *a.g.e.*, s. 15-16.

7 Devletlerin asıl amacı 'güç maksimizasyonu'dur.

anarşik ve çelişkili olduğunu, bu noktada savaşlara sebep olan şeyin insanın doğası değil, uluslararası ilişkilerin örgütlenmesi olduğunu iddia etmektedir. Nitekim, iyi insanlar kötü örgütlenmeler içinde kötü davranışlar sergileyebilecektir, ancak kötü insanlar eğer iyi sosyal örgütlenmeler içinde bulunurlarsa, onların kötü davranış sergilemeleri engellenebilmektedir. Bu kapsamda, insanlar gibi devletler de kötü sosyal örgütlenmeler içinde olduklarında kolayca savaşı tercih edebilmektedir.

Waltz, bu kötü sosyal örgütlenmeyi uluslararası anarşi olarak tanımlamakta ve uluslararası anarşiyi, savaşın mümkün olması için bir izin verici/müsaade edici sebep olarak görmektedir.⁸ Bu yaklaşıma göre, genel olarak, kötü aktörler (devletler) savaş çıkarmakta, iyi aktörler ise barışı muhafaza etmektedir. Ancak yine de iyi devletlerin oluşturduğu bir dünyanın da barış dünyası olacağına bir garantisi yoktur, keza uluslararası anarşik ortamda herhangi bir üst otorite bulunmadığı için savaşlar meydana gelebilmekte ve savaşı engelleyebilecek hiçbir otorite bulunmamaktadır. İyi-kötü insanlar metaforunda belirtildiği gibi iyi devletler de bazen savaş çıkarabilmektedir. Zira uluslararası siyasi ortam devletlerin nasıl davrandığını belirlediğinden dolayı bu ortamın da yine uluslararası sistem tarafından desteklenmesi gerekmektedir.

Ayrıca, devletleri iş birliğine de zorlayan herhangi bir otorite olmadığı için uluslararası anarşi, devletlerin birbirleriyle olan iş birliği imkanlarını da sınırlamaktadır. Bu nedenle devletler, uluslararası sistemin çıkarlarından ziyade ulusal çıkarlarına uygun davranışlar sergilemektedir. Bu durum da bir lidere ihtiyaç olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.⁹

Özellikle "Lord of Flies" filmi, bir düzenden (hijerarşik) başka bir düzene (anarşik) nasıl geçildiğini gösteren bir yapımla karşımıza çıkmaktadır. Filme göre hijerarşik düzen yetişkinlerin de içinde bulunduğu bir düzendir. Ancak yetişkinleri ve çocukları taşıyan bir uçağın bir adaya düşmesi ve sadece çocukların hayatta kalmasının ardından, çocukların adada önce belli kurallar koyarak bir lider seçtiği, yani hijerarşik bir düzen kurduğu, bir süre sonra ise farklı gruplar bulunması nedeniyle, adada uyumsuzlukların çıkmaya başladığı ve anarşik düzenin yavaş yavaş oluştuğunu çok yerinde bir anlatımla izleyiciye sunmaktadır.

Waltz, genel olarak, savaşın olup olmayacağına karar verilirken, üç faktörün (birey, devlet ve savaş) mutlaka bir arada düşünülmesine ihtiyaç olduğunu ileri sürmektedir. Bu üç bileşeni birbirine çarpan bilardo toplarına benzetmekte ve uluslararası sistem içinde bu faktörlerin sürekli olarak birbirleriyle rekabet içinde olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca, uluslararası sistemde anarşinin sürekli olarak hakim olduğu ve bu uluslararası sistem içinde bir düzenleyici bulunmadığı için güvenlik sorunlarının hiçbir zaman çözümlenmeyeceğini, uyumsuzlukların meydana gelmesini önleyebilecek bir mekanizma olmadığını savunmaktadır. Bu nedenle de devletlerin kendi çıkarları için uğraştığını, en önde gelen çıkarlarının ise hayatta kalabilmek (bekalarının sağlanması) olduğunu belirtmektedir.¹⁰

Böyle bir anarşik sistemde ayakta kalabilmek için, devletlerin tek şansı, güçleri maksimize etmeleridir. Aksi takdirde, yeterli güce sahip olmayan devletler kırılgan hale gelmektedir. Zira, her durumda gücünü maksimize etmeye çalışmamak, bir devlet için oldukça korkutucu bir durumdur ki bu olgu "güvenlik çelişkisi (security dilemma)" olarak da nitelendirilmektedir. Diğer taraftan bir devlet, diğer devletlerin kendi güvenliğini sağlamak için gücünü artırdığını fark ettiğinde, endişe etmeye ve kendini tehdit altında hissetmeye, bu yüzden kendi gücünü artırması gerektiğini düşünmeye başlamaktadır. Bu durumsa diğer devletleri de endişeye düşürmektedir. İşte bu noktada, bütün devletlerin diğerinden daha güçlü olmaya çalıştığı "çığırın bir döngüye (the mad spiral)" girilmektedir.¹¹

Devletler arasındaki bu güçlenme yarışı, herhangi bir devletin açık bir şekilde diğerlerinden veya bir ittifaktan daha güçlü olmadığı durumda ya da ittifak içindeki devletlerin istikrarlı bir güç dengesi içinde buldukları sürece, her zaman düşünüldüğü kadar tehlikeli görülmemekte ve savaşa yönelinmemektedir. Ancak, güç her zaman bu şekilde denge içerisinde bulunmamaktadır. Waltz'a göre böyle bir denge ancak iki kutuplu bir sistem mevcut olduğunda meydana gelebilmektedir. İki denge kutup olduğu zaman ise durum biraz karışmakta ve dengeyi kurmak zorlaşabilmektedir. Yine, uluslararası anarşi, savaşın mümkün olması için bir izin verici/müsaade edici sebep olarak kabul edildiğinden, bu durumda riskler ve dolayısıyla savaş olma ihtimali de artmaktadır.¹²

8 a.g.e., s. 16.

9 a.g.e., s. 16-19.

10 a.g.e., s. 20.

11 a.g.e., s. 21-22.

12 a.g.e., s. 22.

Soğuk Savaş döneminde, tam da Waltz'ın ileri sürdüğü gibi, iki farklı ideolojik güç olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) (kapitalizm, serbest piyasa, demokrasi) ve (Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği (SSCB) (devlet sosyalizmi, planlı piyasa, totaliter vs.)) önderliğinde iki kutuplu düzende güç dağılımı gerçekleşmiştir. Bloklaşma olarak da adlandırılan bu dönemde, diğer devletler de daha fazla güvenlik için iki büyük gücün şemsiyesi altına girmiş, ABD'nin yanında Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Birleşmiş Milletler (BM) üyesi ülkeler; SSCB'nin yanında ise Varşova Paketi ülkeleri yer almıştır. Bu iki güç uluslararası sistemin anarşik ortamına rağmen bir düzen vadetmiştir.

Diğer bir ifadeyle, büyük askeri güce sahip devletler, hegemonik istikrar kuramında ileri sürüldüğü üzere askeri gücü, diplomasiyi kullanarak istikrarı koruma ve yönetme noktasında ittifakların liderliğini üstlenirken, küçük devletler ise büyük devletlerin güdümüne girmeyi tercih etmiştir. 1989 yılında SSCB dağılınca, ABD tek hegemon güç haline geldiğinden, uluslararası sistem tek kutuplu hale dönüşmüştür. Sonrasında, ABD kendi hegemonyasını, SSCB önderliğindeki Doğu Bloğu içine de yerleştirmiş ve o coğrafyaya da taşımıştır. Ancak, 2000'li yıllarda Putin ile birlikte Rusya Federasyonu güçlenmeye, Çin ise ayrı bir güç olarak ağırlığını koymaya başlamış ve BRICS¹³ ülkelerinin oluşturduğu alternatif bir blok ortaya çıkmıştır.

Halihazırda ABD, Rusya, Çin, Avrupa Birliği (AB), BRICS ülkeleri uluslararası sistemdeki güç merkezlerini oluşturmakta ve tüm bu güçler arasında, bir dengeleme politikası güdülmek zorunda kalmıştır. Örneğin, Türkiye, Ukrayna, Polonya gibi ülkeler, stratejik kırılma coğrafyalarında olduğu için bu ittifaklar arasındaki kapasite dağılımı noktasında, güvenliklerini maksimize edecek şekilde ittifaklara dahil olma (ittifaklaşma) yolunu seçmiştir. Türkiye, aynı zamanda, kendi bölgesel gücünü de artırmaya çalışmıştır. Nitekim, oluşan bu çok kutuplu sistem yapısında dahi büyük savaş çıkma ihtimali artma eğilimi göstermektedir. Waltz'un dile getirdiği iki kutuplu (ABD-SSCB) düzense, periferide bulunan devletler için de istikrar anlamına gelmemiştir. Waltz'a göre, savaş normal bir olgudur ve Waltz, tek kutuplu düzenden iki kutuplu düzene geçerken savaş olacağını

iddia etmiştir. İki kutuplu sistemde savaş ihtimali daha düşük olmuş, sadece küçük çatışmalar yaşanmış, SSCB savaş ile dağılmamıştır. Zira, ABD'nin bu dönemdeki asıl politikası Yıldız Savaşları olmuş, SSCB ekonomisi bu yarışa dayanamamış ve çökmüştür. Neo-Realistler, daha çok Soğuk Savaş dönemini analiz etmişlerdir ve sadece üniter devletler olduğunu iddia ettiklerinden dolayı 1989'dan sonraki dönem için yetersiz kalmışlardır.

Önemli bir diğer nokta ise anarşinin, hiyerarşik düzeni bozabilmesi için korkuya da ihtiyaç duymasıdır. Diğerine ifadeyle, hiyerarşi korku ortaya çıkana kadar varlığını sürdürmektedir. Waltz'a göre, anarşinin kendisi korkunun bulunduğu olup, anarşi korku yaratmakta, anarşiye atfedilen etkiyi oluşturmaktadır. Bazı teorisyenler ise Waltz'un teorisinde her zaman eksik kalan kavramın "korku" olduğu iddia etmektedir. Bu korku olgusu, "Lord of Flies" filmindeki hiçbir zaman var olmayan ve çocuklar arasında korku yaratan canavardır. Canavarın olmadığı ortaya çıkınca korku da ortadan kalkmakta ve düzen değişmeye başlamaktadır. Bu duruma anarşiden beslenenler için uygun bir ortam yaratmamaktadır.¹⁴

SOSYAL İNŞACI KURAM'DA ANARŞİ KAVRAMI

Sosyal İnşacı Kuram olarak da bilinen "Yapılandırmacılık (Konstruktivizm)", literatüre diğer bir Amerikan siyaset bilimci Aleksandr Wendt ile girmiş bir yaklaşımdır. Bu kuram, Realizm ve İdealizm yaklaşımlarını ortak noktada buluşturmaya amaçlamıştır. Sosyal İnşacılar göre, güvenlik kavramı ele alınırken kimlik kavramı önemli bir yer tutmaktadır ve İnşacılar, dünyanın sosyal olarak devinim halinde yapılandırıldığına inanmaktadır. Bu yaklaşımda, devletler kimlikleri olan aktörler olarak kurgulanmaktadır.¹⁵

Kimlikler, devletlerin belli aktörler ve belli alanlardaki eylem seçenekleri hakkında belirgin bir tercihe veya çıkara yönelebileceklerini ima etmektedir.

Bu çerçevede, söz gelimi, Türkiye'nin aynı ulus bağı içinde bulunduğu Balkan Türklerinin durumuna ilgisiz kalmayacağı, Arnavutluk'un kimliği göz önünde bulundurulduğunda akrabalık

¹³ BRICS ülkeleri; Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti'nden oluşmaktadır ve bu ülkelerin ekonomilerini kastetmek için kullanılmaktadır. Şerif Dilek, Deniz İstikbal, Merve Yanartaş, "Küresel Ekonomide Yeni Bir Güç Odağı: BRICS", Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA)Vakfı Yayınları, Eylül 2018, S. 256, <https://setav.org/assets/uploads/2018/09/256-Brics-Analiz.pdf> (Erişim Tarihi: 28.12.2019).

¹⁴ a.g.e., s. 31-33.

¹⁵ Sinem Akgül Açıkmeşe ve diğ., "Küresel Siyasete Giriş, Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler", ed. Evren Balta, 2.bs. İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s. 159.

bağı olduğu Kosova'ya ilişkin tutumunun hangi yönde olacağı somut bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁶

Sosyal İnşacılar, uluslararası sistemin yapısını, ulus devletler ile etkileşim içinde ve değişebilir bir olgu olarak görmektedir. Bu noktada ise Neo-Realistlerden farklılaşmaktadırlar. Bu çerçevede, anarşinin, devletlerin davranışlarının (politikalarının) bir sonucu olarak oluştuğunu ve sabit olmadığını ileri sürmektedirler. Sosyal İnşacılar uluslararası sistemin yapısının, devletlerin kimlikleri ve sosyal yapıları tarafından belirlendiğini savunmaktadır. Bu kapsamda, hem iç politikada hem de uluslararası sistemdeki normlar, aktörler, değişmelerin tümünün devletlerin kimlikleri ve davranışları üzerinde etkisi olduğuna inanmaktadırlar.

Sosyal İnşacı yaklaşımda, Realist yaklaşımın savunduğu "ulusal güvenlik", "ulusal çıkar" ya da "askeri gücün şekillendirdiği güvenlik anlayışı" terk edilmektedir. Bu yaklaşımı savunanlar, güvenliğin askeri bir altyapısının olduğunu kabul etmekle birlikte; fikirler, normlar ve değerler gibi düşünsel faktörlerin temel zemini oluşturduğuna inanmaktadır.¹⁷

Sosyal İnşacı yaklaşım 1990'lı yıllarda ortaya çıkmış, insanı ve sosyal yapıyı analiz eden bir kuramdır. Öncüsü olan Wendt; özellikle insanların, sosyal yapının ve fikirlerin uluslararası sistemin yapısını nasıl örgütlediğini araştırmıştır. Hatırlanacağı üzere, Neo-Realist kuramcı Waltz'a göre uluslararası sistemin yapısı, devletlerin yapısını belirlemektedir. Wendt ise bu yaklaşıma karşı çıkmıştır.

Wendt'e göre hiçbir şey belli değildir ve herşey insanlar istediği sürece var olmaktadır. Devletler sosyal bir olgudur ve toplumu da insanlar yaratmaktadır. Bu noktada, sosyal yapı kavramının üzerinde durmaktadır. Devletlerin davranışları (dış politikaları) anlaşılacak isteniyorsa, önce devletlerin sosyal yapısının incelenmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Devletlerin arasındaki sosyalleşme sürecini etkileyen faktörler olduğunu ve devletlerin kendilerine özgü farklı kimlikleri olduğuna inanmaktadır. Bu nedenle, bazı devletler saldırgan, bazıları barışçıl, bazıları demokratik, bazıları otoriter, bazıları totaliter

olmaktadır. İşte devletlerin kimliğini belirleyen kritik husus sahip oldukları sosyal yapılarıdır. Sosyal yapıyı belirleyen bileşenlerse fikirler¹⁸, inançlar, gelenekler, tarihsel hafıza¹⁹, hukuk normları, toplumsal kültürler, toplumsal algılar ve değerler gibi faktörlerden meydana gelmektedir. Bütün bu bileşenler bir araya geldiğinde ise o toplumun (devletin) kimliği ortaya çıkmaktadır.

Örneğin, söz konusu sosyalleşme sürecinde, AB'nin genişlemesi politikası kapsamında uyguladığı Kopenhag Kriterleri aslında, Almanya ve Fransa'nın yarattığı AB değerlerini ve kültürünü genişletme çabasından ibarettir. Ancak, aynı zamanda üye devletlerin kendi devlet kimlikleri de bulunduğu için yukarıdan aşağıya, hukuki normlar şeklinde gelen, Kopenhag Kriterlerinin hayata geçirilmesinin, o devletlerin sosyal yapılarında pek bir değişime sebep olmadığı gerçeği de görülmektedir.

Resim-2: Sosyal İnşacı Kurucusu Alexander Wendt

16 Kader Özlem, *Türkiye'nin Balkan Türkleri Politikasının Analizi* (1991-2014), Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s. 25.

17 Begüm Burak, "Uluslararası İlişkiler Teorileri Açısından Güvenlik Kavramı-I", Uluslararası Politika Akademisi, 23 Ekim 2019, <http://politikaakademisi.org/2019/10/23/uluslararasi-ileiskileri-teorileri-acisindan-guvenlik-kavrami-i/> [Erişim Tarihi: 27.12.2019]

18 Devlette hakim olan ana akım fikirler, dış politikası, sosyal kültürü içindeki toplumun kendine has sorun çözme yöntemleri (şiddete başvurarak ya da konuşarak) o devletin sosyal yapısını, yani kimliğini oluşturmaktadır.

19 Güvensizliği üreten tarihsel hafızadır. Türkiye'de de bugün bile hala Osmanlı'dan kalma mağlubiyet algısı nedeniyle sürekli güvensizlik inşa edilmeye devam edilmektedir.

Ayrıca, söz konusu sosyal yapı aynı zamanda ülkedeki liderliği, bürokrasiyi, dış politika kültürünü de etkilemektedir. Örneğin Rusya'da Yeltsin, daha batılı, Avrupa yanlısı, entegrasyona daha sıcak bakan bir lider profili çizerken; Putin, eski Sovyet coğrafyasında askeri sistemde yetişmiş, Alexander Dugin'in de ileri sürdüğü, Yeni Avrasyacılık kapsamında Avrasya'nın hakimiyeti teorisini savunan farklı bir lider profili sergilemektedir. Yine ABD'de de Trump, Obama, Bush dönemlerinde uygulanan politikalar açısından farklılıklar göze çarpmaktadır. Zira, Obama siyahi, azınlık durumunda, alt sosyal yapıdan yetişmiş bir liderken; Trump iş adamı, silah endüstrisini destekleyen, ABD hegemonyası üzerinden sermaye birikimi için uğraşan başka bir lider profili göstermektedir. İşte liderler arasındaki bu farklar, kimliklerinin farklı sosyal yapılarda inşa edilmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Diğer taraftan, Wendt anarşiyi, "devletler anarşiden ne alıyorsa odur" şeklinde tanımlamaktadır. Neo-Realist olan Waltz, uluslararası sistem içindeki anarşiden bahsederken; Wendt anarşi kavramına, devlet nasıl tanımlıyorsa odur bakışıyla yaklaşmaktadır. Wendt, gerçekte anarşi diye bir şey olmadığını, anarşinin sabit bir olgu olmadığını dile getirmektedir. Bir diğer ifadeyle, devletlerin bu konudaki algılarının belirleyici ve önemli olduğunu vurgulamaktadır. Devletler, uluslararası sistemde anarşi olmadığı düşündüğünde, o zaman sisteme güvensizlik içinde değil, düzen içinde bakmaktadırlar. Örneğin, 11 Eylül 2001 saldırısı ABD'ye karşı gerçekleştirilmiş bir saldırı iken, bu olaydan sonra terörizmle mücadele olgusu birden bire farklı bir biçimde tanımlanmaya ve terörizm kavramı "İslami terör" olarak farklı bir noktaya çekilmeye başlanmıştır.

Diğer bir örneğe devletlerin düşmanlarına, dostlarına göre farklı davranmasıdır. Keza, düşmanlar tehdit edicidir, ancak dostlar değildir. Anarşi ve güç dağılımı kimin hangisi olduğunu bize söylemek için yeterli değildir. Tıpkı, "İngiliz füzelerinin, Sovyet füzelerine göre ABD için farklı bir anlam ifade etmesi" gibi ABD'nin askeri gücü de Kanada için farklı Küba için farklı, bir önem ifade etmektedir.²⁰

İnşacı Yaklaşım, kimliklerin devletlerin tehdit algılarını da şekillendirdiğini iddia etmektedir. Literatürde bunu sık verilen örneklerden biri ABD'nin İngiliz nükleer kapasitesini bir tehdit

olarak algılamazken, Kuzey Kore ve İran'ın nükleer programlarını hayati bir tehdit olarak tanımlamasıdır. İnşacılar göre bu durum, ABD'nin İngiltere ve Kuzey Kore'nin kimliklerini farklı algılaması ve tanımlaması ile açıklanmaktadır. Zira, İngiltere demokratik, rasyonel, uluslararası normlara sadık ve barışçı bir devlet olarak kabul edilirken, Kuzey Kore ve İran otoriter, saldırgan, irrasyonel hareketlerde bulunabilecek devletler olarak görülmektedir.²¹

Benzer şekilde sosyal tehditler de doğal olmayıp, onlar da inşa edilmektedirler. Konuya bir benzetme ile açıklık getirmek daha anlaşılır olmasını sağlayacaktır. Örneğin, uzaylı bir uygarlıkla karşılaşıldığında ilk olarak bize saldıracaklarını mı yoksa barışçıl amaçlarla mı geldikleri düşünülecektir. Uzaylıların yapacağı hamlelerden önce olasılıkları saptamak biraz erken olabilecektir. Uzaylıların ilk hamleleri binlerce uzay gemisiyle ortaya çıkıp İstanbul'u, Paris'i, Londra'yı bombalamak olduğunda durum tehditkar olarak tanımlanıp ona göre yanıt verilecektir. Ancak, bir uzay gemisiyle gelip "barış için geldik" dercesine görünmeleri kendimizi "güvende" hisseder ve bizim de onlara, benzer şekilde güven verici bir hamle ile karşılık vermemez sonucunu doğuracaktır.²² Yani benzetmeden de anlaşılacağı üzere, sosyal olgular bakış açısına göre tehdit olarak da barışçı bir mesaj olarak da algılanmaya müsait yapıdadırlar.

SONUÇ

Uluslararası ilişkiler teorileri çerçevesinde, Neo-Realizm ve Sosyal İnşacı yaklaşımları incelenmeye çalışılmıştır. Bu yaklaşımların geliştiği tarihsel bağlam ve koşullar özellikle anarşi kavramına bakışlarını şekillendiren başlıca unsurlar olarak ön plana çıkmaktadır.

Neo-Realizm Soğuk Savaş döneminde, iki kutuplu düzen içerisinde çerçeveselendirilmiş bir kuram iken, Sosyal İnşacı kuram, Soğuk Savaş sonrası dönem baz alınarak şekillendirilmiş ve farklı yaklaşımlar ileri sürmüştür.

Özellikle anarşi kavramına bakış noktasında iki kuram açısından önemli farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Waltz'un liderliğini yaptığı, Neo-Realistlere göre uluslararası sistemin yapısı, devletlerin yapısını belirlemekte;

bu sistemde uluslararası düzeni sağlayan bir dünya hükümeti bulunmamakta, bu yüzden de bir düzen sağlayıcı olmadığı için

²⁰ Wendt, Alexander E., *Uluslararası İlişkiler*, C.10, S. 39, (Güz 2013), s. 3-43-9, <https://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2015/04/Wendt-Anarsi-Devletler-ne-Antiyorsa-Odur.pdf> (Erişim Tarihi: 27.12.2019).

²¹ Sinem Akgül Açıkmeşe ve diğ., *a.g.e.*, s. 159-160.

²² Alexander E. Wendt, *a.g.m.*, s. 17.

uluslararası sistem anarşik bir yapıya sahip olmaktadır. Diğer bir deyişle, "uluslararası anarşi, savaşın mümkün olması için bir şart ya da izin verici/müsaade edici bir sebep" olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diğer taraftan, Sosyal İnşacıların öncüsü Wendt ise Waltz'un ileri sürdüğü yaklaşımlara karşı çıkmış ve anarşiyi, "devletler anarşiden ne anlıyorsa odur" şeklinde tanımlamıştır. Uluslararası sistemin yapısını, ulus devletler ile etkileşim içinde, değişebilir bir olgu olarak görmüş, anarşinin devletlerin davranışlarının bir sonucu olarak oluştuğunu ve sabit olmadığını ileri sürmüştür. Ayrıca, uluslararası sistemin yapısının, devletlerin kimlikleri ve sosyal yapıları tarafından belirlendiğini savunmuştur.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

AÇIKMEŞE Sinem Akgül ve diğ., "*Küresel Siyasete Giriş, Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*", ed. Evren Balta, 2.bs., İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.

WEBER Cynthia, "*International Relations Theory: A Critical Introduction*", 3. bs., Routledge, Oxon, 2010.

Makaleler:

BURAK Begüm, "Uluslararası İlişkiler Teorileri Açısından Güvenlik Kavramı-I", *Uluslararası Politika Akademisi*, 23 Ekim 2019, <http://politikaakademisi.org/2019/10/23/uluslararasi-iliskileri-teorileri-acisindan-guvenlik-kavrami-i/> (Erişim Tarihi: 27.12.2019).

WENDT Alexander E., "Anarşi Devletler Ne Anlıyorsa Odur: Güç Politikalarının Sosyal İnşası", *Uluslararası İlişkiler*, C.10, S. 39, ss.:3-43. (Güz 2013), <https://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2015/04/Wendt-Anarsi-Devletler-ne-Anliyorsa-Odur.pdf> (Erişim Tarihi: 27.12.2019).

Raporlar:

DILEK Şerif, İstikbal, Deniz, Yanartaş, Merve, "*Küresel Ekonomide Yeni Bir Güç Odağı: BRICS*", Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Vakfı Yayınları, Eylül 2018, S. 256, <https://setav.org/assets/uploads/2018/09/256-Brics-Analiz.pdf> (Erişim Tarihi: 28.12.2019).

Tezler:

KADER Özlem, Türkiye'nin Balkan Türkleri Politikasının Analizi (1991-2014), Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Görseller

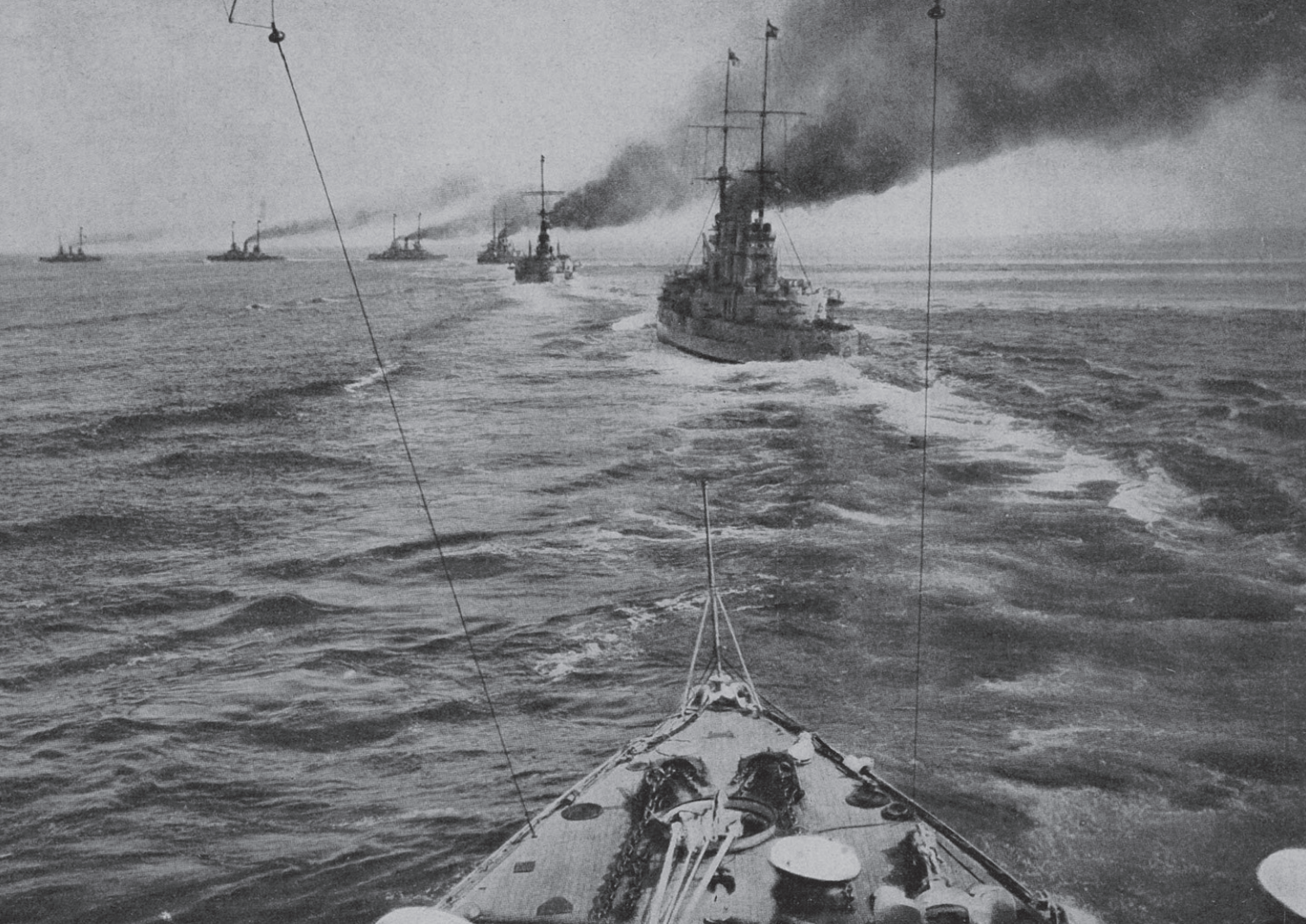
<https://mershoncenter.osu.edu/news/wendt-be-featured-speakterdcolumbs>

https://www.washingtonpost.com/natonal/kenneth-n-waltz-scholar-of-international-relations-dies-at-88/2013/05/21/0dd74ac0-c179-11e2-bfdb-3886a561c1ff_story.html

<https://turkau.com/insacilik-nedir/sosyal-insacilik/>

■ (E) Dz. Kur. Alb. Sinan TOPUZ

GEÇMİŞTEN HATALAR GELECEĞE DERSLER

**İnisiyatif, algılar ve gerçekler. 1915 Jutland'ın,
104 yıl sonra bize söyledikleri**

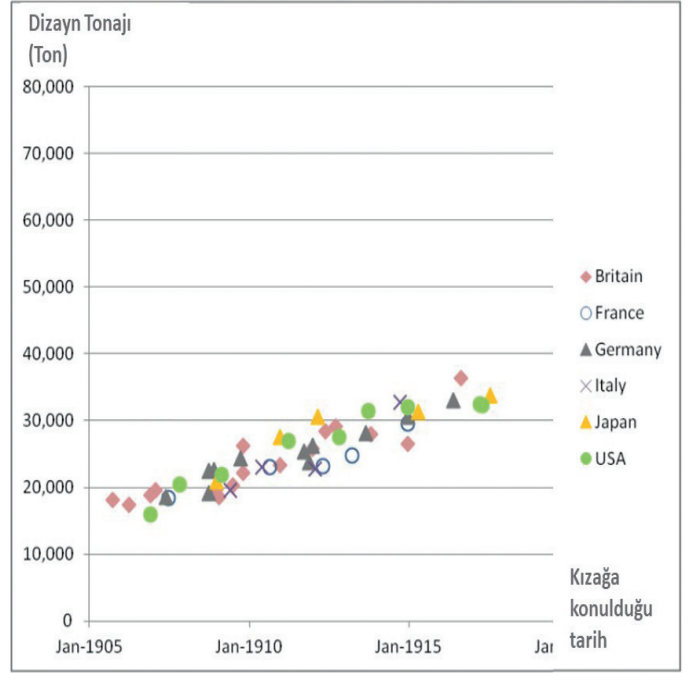
Harp tarihini ve özellikle deniz harp tarihini okuduğumda en etkilendiğim savaş 1916 Jutland savaşı oldu. İki dünya savaşında karşı karşıya gelen iki rakibin, İngiliz ve Alman donanmalarının büyük çapta yaptıkları tek deniz savaşıdır. Sadece bu nedeni ile bile modern deniz harbinin gelişimini öğrenmek isteyenlerin incelemesi gereken tarihsel bir olaydır. Stratejik ve operasyonel değil, ülkelerin denizlere bakışları açısından da son derece önemlidir. İngiltere 151 gemi ile savaşa katılmış ve iki günde 6094 denizcisini kaybetmiştir. Almanya ise 99 gemi ile katıldığı savaşta, 2551 denizcisini kaybetmiştir. İngiltere'nin 6'sı kruvazör olmak üzere 14 gemisi batarken, Almanya'nın 2'si kruvazör 11 gemisi batmıştır. İngiltere'nin toplam tonaj kaybı 113.300 ton, Almanya'nın 62.300 ton olmuştur.

1. Savaş Giden Günler:

1871'de Almanya ve Prusya birleşmiş, nüfusu 40 yılda %60 artmıştı. Ülkenin başına Mahan hayranı Wilhelm III gelmişti. Sömürgeciliğin büyük ülkelerin gelişmesi için gerekli olduğuna, sömürgelerin ele geçirilmesi için de en büyük rakip İngiltere'ye kafa tutmanın ve denizlerde güçlü olmanın gerekliliğine inanıyordu.

1. Dünya Savaşı'na giden yollar döşenirken dünyada müthiş bir silahlanma yarışı hüküm sürüyordu. Son zamanlarda Alman kara kuvvetleri bütçe pastasından önemli pay almaya başlasa da politikacılar ve sokaktaki insan açısından gemi temin yarışı sadece adet olarak okunuyordu¹. İki tarafın uzmanları rakamlar kadar gemilerin özellikleri üzerine kafa yormaktaydı. Gemilerin; sürat, zırh ve ateş gücü açısından önceliklerin belirlenmesi konusunda çok büyük tartışmalar yaşanmaktaydı. Komutanların 1914'den önce, gelecek savaşları nasıl gördüğü, daha da önemlisi onları nasıl kullanacakları hususu, gemilerin dizaynlarını belirledi. Her iki tarafın eğitimler ile savaş doktrinleri savaşın gidişatına derin etkisi oldu.

Tarih 1916'yı gösterdiğinde iki büyük taraf denizde büyük bir savaşa girişmemişlerdi. Almanlar İngilizlerin kendilerinden üstün olduğunu biliyordu. İngilizlerin Almanya'ya karşı uyguladığı ambargo yiyecek ve malzeme sıkıntılı boyutlara çıkmıştı. Çıkış yolu arayan Almanya böl ve imha et stratejisini geliştirdi. İngiliz şehirlerini bombalayacaklar, tacizler karşısında nobran İngilizler küçük birliklere demir yerlerinden çıkacak, Almanların peşine düşecek, onlar da daha büyük kuvvetlerle kuvvet konsantrasyonu sağlayarak, denizaltı ve mayınların desteği ile imha edeceklerdi. En azından strateji buydu.

Grafik-1: 1. Dünya Savaşına Katılan Büyük Devletlerin Gemi Yapım Tonajları

2. Savaş Öncesi Hazırlıklar ve Stratejiler:

Savaş öncesi İngilizlerin 28, Almanların 16 dretnot ve benzeri gemisi vardı. Almanlar, İngiliz donanmasının liman ve demir yerlerinden çıkmasıyla birlikte denizaltılardan yararlanarak ilk hasarları vermeyi planladılar. Alman Denizaltılar harekattan önce karakol yapmak üzere Kuzey Denizine gönderildiler. Denizaltılara karakol sahaları tahsis edildi. Ancak İngiliz sahillerinin sisli günleri yeterli gözetlemeyi yapmalarını engelledi. Deniz durumu ya periskobun İngilizler tarafından kolaylıkla görülmesini sağlayacak kadar çok sakindi ya da denizaltıyı hırpalayacak kadar dalgalı. Denizaltılardan biri dört silahlı trol teknesine yakalandı ve batırıldı. Bir adedi yağ kaçağı nedeni ile görevden ayrılmak zorunda kaldı. İngilizlerin de Almanların büyük bir operasyona hazırlık yaptıklarına dair telsiz kestirmeleri vardı. Aldıkları istihbaratla limandan erken ayrılmaları İngilizlerin Alman denizaltılarını hazırlıksız yakalamalarına ve kendilerine tuzak kuran denizaltıların sahalarından geçmelerine yaradı.

Zepinlerin de Jutland Savaşında kullanılması planlandı. Ancak 28 Mayıs'ta çıkan süratli rüzgâr zepinlerin kullanılmasını engelledi. Denizaltılar ise yiyecek ve yakıt sorunları nedeni ile harekât sahasında sadece 1 Haziran'a kadar kalabileceklerdi.

¹ Şekil kaynaktan kısaltılarak kullanılmıştır: Anglo-German Arms Race, https://en.wikipedia.org/wiki/Anglo-German_naval_arms_race#/media/File:Battleship_building_scatter_graph_1905_onwards.png Erişim Tarihi: 9 Mart 2020

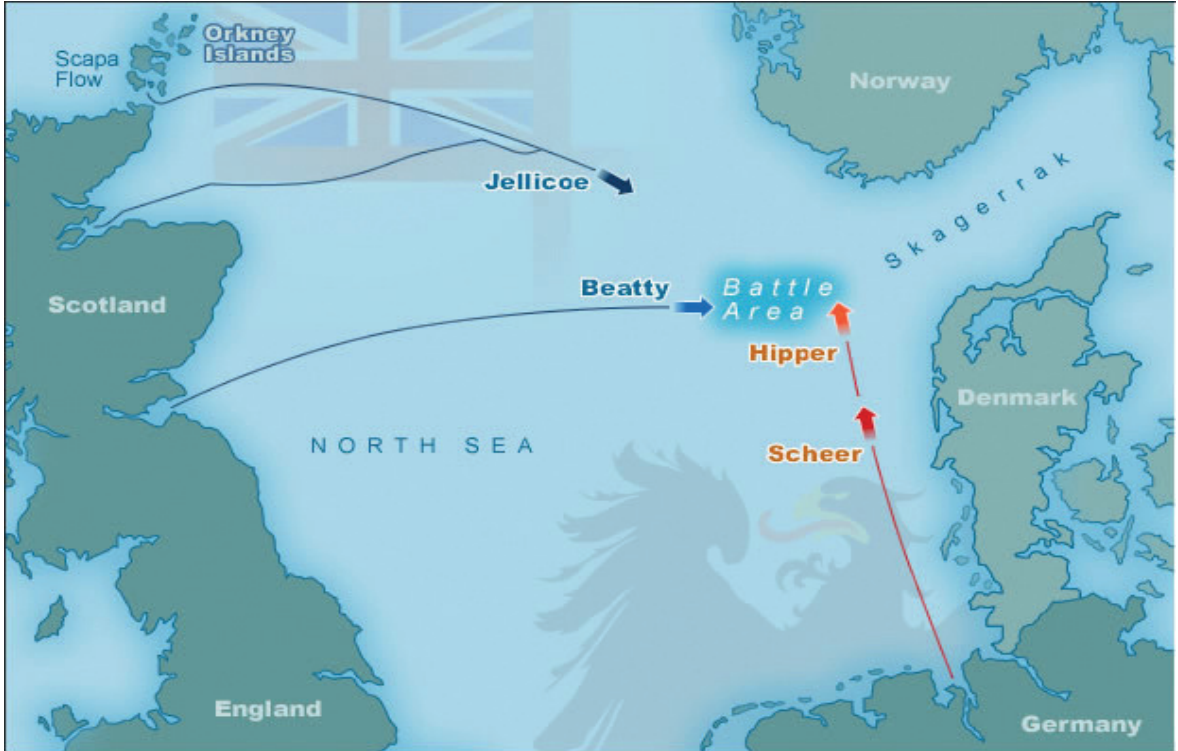
Dolayısı ile lojistik kısıtlamalar, harekât tarihini neredeyse dikte etti. Meteorolojinin hesaba katılması gereken bir faktör olduğu her savaşta olduğu gibi burada da görüldü. Gayet hassas planlanan denizaltı harekâtı icra edilemedi. Planın en iyi kısmı savaşın başlaması ile çöpe gitmişti bile. Savaşta planların yetersiz, planlamanın ise vazgeçilmez olduğunu söyleyen, Normandiya'da Müttefik Kuvvetler Komutanı olan Eisenhower sanki haklı çıkmıştı.

Almanlar Sunderland'a saldırıyı içeren ana planına yerine, Skagerrak'a saldırı plana geçmeye karar verdi. Alternatif plan için emirler 28 Mayıs gecesi yayımlandı. Ama hala havanın düzelmesini umuyor ve orijinal planda ilerlemeyi umuyorlardı. 30 Mayıs saat 14.00'da hava hala düzelmeyince, 31 Mayıs'ta harekâtı alternatif plan üzerinden yapılacakların emrini yayımladılar². Son dakika yayımlanan bu emri bekleme yerlerindeki denizaltılardan sadece ikisi alabildi. Clausewitz'in 1835'de basımı tamamlanan, Savaş Üzerine eserinde bir bölüm ayırdığı Savaşta Zorluklar (Friction) kendisini göstermişti. "Savaşta her şey basittir, ama en basit şey zordur."

Savaş 31 Mayıs – 1 Haziran 1916 tarihlerinde Danimarka'nın Jutland Yarımadası açıklarında gerçekleşti³ ⁴. Savaşın listesine uçak ve denizaltılar olsa da silahlı çatışmaya dahil olamadılar.

İngilizler 1914'de Rusların ele geçirdiği bir gemiden Alman kod kitabını ele geçirmişlerdi. Telsiz yön bulucu sistemleri ile de birleştirince, Alman hareketlerini takip edebiliyorlardı. Almanların iki sene boyunca aynı kod sistemi ile devam etmeleri inanılmaz büyük bir hataydı. İngilizler rakiplerinin amaçlarını tam çözmemiş olmakla birlikte karşı koymaya karar verdiler.

Her iki taraf da birbirlerinin hatalarından yararlanarak sürpriz yapabilmeyi becerdi. İngilizler, Almanların büyük bir harekâta girişmesini bekliyordu ama Scheer'i ve Açık Deniz Filosunu beklemiyordu. Almanlar da Büyük Filo'yu karşılarında beklemiyordu.

Harita-1: Jutland Savaş Alanını Gösteren Harita

2 John Brooks, *The Battle of Jutland*, Cambridge University Press, 2016, s. 137

3 Harita Kaynak: <https://greatwar-1914.tumblr.com/post/145167453661/may-30-1916-royal-navy-moves-to-intercept>

4 Harita: "Map of the Battle of Jutland, 1916" by Grandiose - Own work. Licensed under CC BY-SA 3.0 via Wikimedia Commons - http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Map_of_the_Battle_of_Jutland,_1916.svg#/media/File:Map_of_the_Battle_of_Jutland,_1916.svg

3. Gemi İnşası:

Savaşın 10 sene, önce ilk Drednot sınıfı olan HMS Dreadnought'un gösterişli şekilde göreve başlaması, denizde silahlanma yarışının en büyük göstergesiydi. 12000 tonluk emsallerinin aksine 18000 tondu, 10 adet 12 inçlik namlusu vardı. İngiltere ayrıca Battlecruiser sınıfı ile yeni bir sınıf daha ortaya çıkardı. Silahlanma yarışında her yıl yeni bir platform ortaya çıkıyor, bir önce göreve başlayana eskimiş duruma düşürüyordu. Donanmaların başlarındaki komutanların seçimleri her iki devletin üretimlerine etki etmişti. İngiliz Amiral John Fisher büyük çaplı namlular, yakıt olarak petrol ve sürat taraftarıydı. Sürat en iyi zırhtır diyordu. Alman Amiral Tirpitz ise gemilerin zırhından değil, top menzilden taviz verdi. Alman gemilerinin su sızdırmazlığını sağlayan kompartımanları daha iyiydi ancak onlar da yaşam yerlerinden taviz vermişlerdi. 12 inçlik toplar, insan gözünün gördüğünden daha uzak mesafeler içi atış probleminin çözümünü gerektiriyordu. Topların yaklaşık 16.000 yarıdalık menzili üstün atış kontrol gerektiriyordu Teoride hafif zırhlı ancak uzun menzilli topu olan İngiliz gemileri rakibin top menzili dışında kalacak manevra yeteneğine sahip olurken, onu ateş altına alabileceklerdi. Almanya ise teknoloji ile İngilizlerle arasındaki farkı kapatıyordu. Atış kontrolde de optik sistemleri ve gemilerdeki merkezi atış kontrol sistemi sayesinde daha uzağa ateşlerini düzenleyebiliyorlardı. Aslında bu kadar hesap da boşa gitmiş gözüküyordu. Savaşta her iki tarafın isabet oranı ortalaması sadece %3⁵ çıktı. Masada hesaplanan, masada kalmıştı. Hesaplamalarda savaşa dönük biraz daha hayal gücü gerekiyordu.

4. Savaşın Genel İcrası:

Savaş 5 safhada icra edildi. Birinci safha aslında Scheer'in planladığına benzer gitti. Göreceli az kuvvetli Amiral Beatty'nin savaş kruvazörleri Amiral Hipper emri altındaki birlik, Scheer komutanındaki ana kuvvetinden 60 mil ilerideydi. Beatty'nin filotillası 31 Mayıs günü Hipper ile karşılaştı. Hipper dönüşle, Beatty'yi güneye asıl gücünün üzerine çekti. Almanların istediği olmuştu. Beatty, Scheer'in ana filosu ile karşı karşıya geldi. Bu sefer daha fazla gücü gören Beatty birliğini aksi rotaya çevirdi. İşin ilginç yanı Beatty'nin komutanı Jellicoe, kendisini karakteri nedeni ile Almanların onu tuzağa düşürebileceğini çok önce söylemiş olmasıydı. Beatty ilk angajmanda top menzil avantajından yararlanmadı. Almanlar kaybedilen 12 dakika içinde daha kısa menzilli topları ile İngilizleri ateş altına almayı

başardı. Daha da vahimi İngilizler hedef taksimi yaparken hata yapmışlar ve bir Alman gemisini ateş altına almamışlardı. Yarım saat içinde İngilizler iki gemi kaybetti. Toplam kayıpları 2000 denizciden fazlaydı. Batan gemilerin cephaneliklerindeki patlama İngilizlerin süratli ateş etme isteği nedeni ile emniyet tedbirlerini ihmal etmelerine neden olmuştu.

İkinci safhada Beatty'nin Alman Filosundan teması kesmek için kuzeye çekilme safhasıydı. Bu dönüş safhasında Beatty'nin arkasından gelen Tuğamiral Evan Thomas alıstıkları gibi Beatty'nin gemilerinin dönüş yaptığı yerden kuzeye dönüş yaptı. Almanların tek yapmaları gereken aynı noktaya ateş etmektir. Beatty kuzeye çekilirken, kuzeyde ana birlik komutanı Amiral Jellicoe hala Almanların nerede olduğunu bilmiyordu. Beatty kendi savaşını veriyordu.

Üçüncü safha Almanlara sürpriz oldu. Beatty'nin göreceli küçük gözükken birliğini kovalayan Alman Büyük Filosu, kuzeyde kendilerini bekleyen Jellicoe'nun daha büyük İngiliz Açık Deniz Filosu ile karşı karşıya buldu. Kuzeyde bekleyen Jellicoe mükemmel bir manevra ile 4'er drednotdan oluşan 6 paralel hattını, tek hat haline getirdi. Ortaya çıkan savaş nizamının boyu 5.5 NM'ı buluyordu Jellicoe Beatty'yi kovalayan Alman Filosunu "T"ye almıştı. Top atış konsantrasyonu için gerekli T'ye alma manevrasını İngilizler savaş sırasında iki defa başardılar. Almanlar ikisinden de sıyrılmayı başardı. Kurtulma manevralarından birini İngilizlerde olmayan Savaş Dönüşü de denilen bugünkü "Dönüş 180" emri ile gerçekleştirdiler. Almanlar dönüş manevrası için eğitim yapmıştı. Ne işe yaradı.

Dördüncü safha gece Scheer'in çekilme safhası olarak kayda geçti. Scheer süratle güneye dönerek İngilizlerin elinden kurtulabileceğini düşündü. Scheer geri geçilmesini perdelemek için torpido botlarını kullandı. Hamlesinin İngilizleri özellikle Jellicoe'yu oyalayacağını biliyordu. Jellicoe drednotların gece Alman torpido taarruzlarına maruz kalmasını istemiyordu. Ayrıca Almanların gece daha iyi atış kontrol gerçekleştirebileceğini değerlendiriyordu. Haklı da çıktı. Gece harekâtında birbirleri ile çarpışan gemiler oldu.

5. Savaş sırası operasyonel durum:

Daha savaş başlamadan istihbaratta daha vahim hatalar olmuştu. Alman denizaltıları İngilizlerin rotasını rapor ederken yaptıkları Zig-Zag manevrasını dikkate almamıştı. Alman komutanlar, İngiliz donanmasının yaklaşma rotası konusunda

⁵ John Brooks, The Battle of Jutland, Cambridge University Press, 2016, SS 39

yanılmıştı. İngilizler de yanılmakta Almanlardan aşağı kalmadı. Amirallik Amiral Scheer'in konumunu sorarken onun çağrı adı ile sordu. "DK nerede" dedi. İngiliz İstihbaratı da Scheer'in denizde kodunu değiştirdiğini bildiği halde sorulan soruya cevap verdi. "DK, Wilhelmshaven'da cevabını verdi". Kimsenin aklına Alman Filo Komutanı nerede veya Filosu nerede diye sormak gelmedi veya sorunun maksadını açıklamadılar. İngiliz komutanlar Alman Filo komutanını hala limanda zannediyordu. Emrin maksadını açıklamamanın sonuçları kötü oldu. Hassas bir dengesi olduğunu kabul etmekle birlikte, emir verirken maksadı açıklamakta özel bir mani (Sürat/gizlilik/astın algılama ve yanlış yorumlama olasılığı v.s) yok ise maksadın emrin bir parçası olduğu akıllara kazandı.

Alman planı, İngilizlerin takip rotalarında Alman denizaltıları bulundurmaya da içeriyordu. Almanların mesajlarından büyük gemi hareketini algılayan Jellicoe, Büyük Filo'yu Beatty'nin filotillası ile randevu için harekete geçirdi. Alman denizaltıları hazırlıksız yakalandı ve üzerlerinden geçen İngilizlere angaje olamadılar. Savaşın ilerleyen safhalarında Alman planının gecikmesi operasyonel limitlerinin sonuna gelen denizaltılarda problemlere neden oldu.

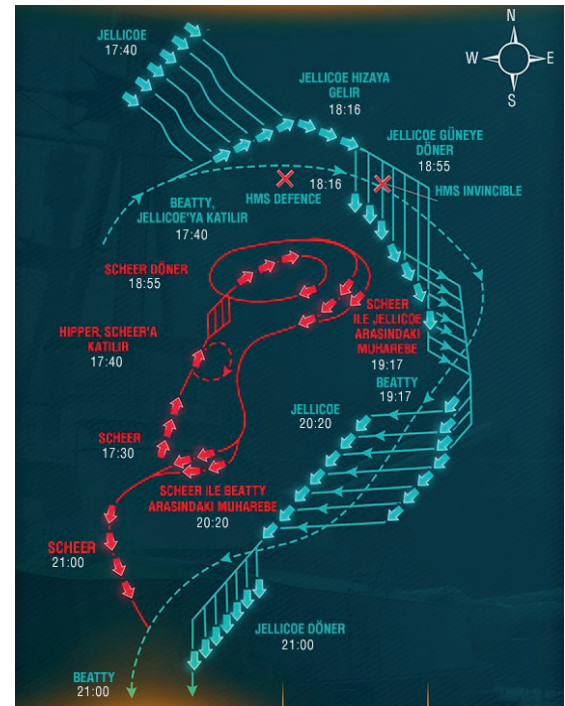
Gemilere komuta genellikle orta hattın başlarındaki gemiden sancak işaretleri ile yapılıyordu. Bazen bir emrin tüm gemilerden alınması 10 dakikayı buluyordu. Kriptolu telsiz haberleşmesi vardı ancak telsiz cihazlarının yetersizliği telsiz kullanımını son derece kısıtlıyordu. Komutanlar iletişim için gereken sürat ile gizliliğin taktik bir manevrada ne kadar gerekli olduğunu tartamamış gözüküyorlardı. Aslında henüz telsize adapte olamamışlardı.

31 Mayıs öğleden sonra Beatty Almanların beklediğinden çok önce Hipper'in kruvazörleri ile karşılaştı. Hipper başarılı bir şekilde İngilizleri Alman Açık Deniz Filosuna çekti. Beatty kendisinden daha büyük İngiliz ana filosuna dönene kadar 6 kruvazörlük filotillasından 2'sini, Hipper'in 5 kruvazörlük filotillasına karşı kaybetti.

Tuğamiral Sir Hugh Evan-Thomas tarafından kumanda edilen savaş gemileri İngiliz ana filosuna doğru çekilen Beatty'nin arka tarafını koruyordu.⁶ Beatty düşmanı gördüğünde arkasındaki dretnotlara düşmanın görüldüğü ve kendisinin takip edilmesini emreden mesajı sancakla çekti ama mesajın alındığını teyit etmedi. Grup bir ara 10 geriye kadar düştü. Beatty'ye destek olamadı. Maksadın ortaya net bir şekilde konulmaması, koordinasyon eksikliği

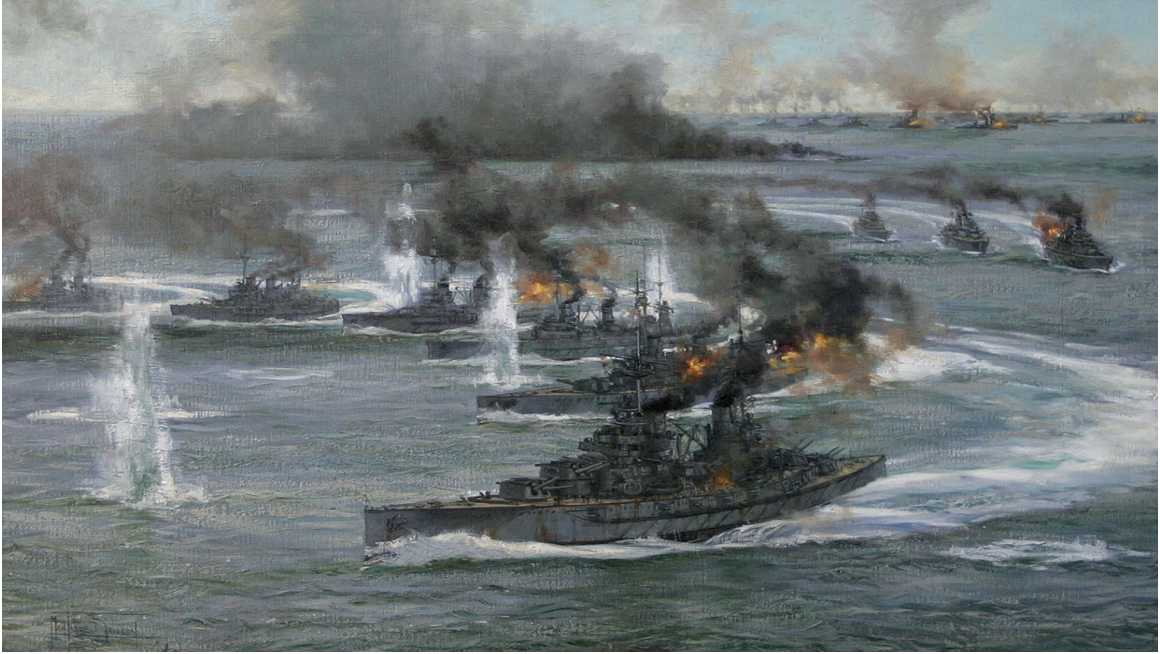

Harita-2: Jutland Muharebesi

Harita-3: Jutland Muharebesi

⁶ Battle of Jutland, History Channel, Erişim Tarihi:23 Mart 2015

Resim-1: İngiliz Topçu Ateşi Nedeni ile Birlikte Dönüş Yapan Alman Zırhlıları. 31 Mayıs 1916

etkisini gösterdi. Churchill bu noktada Beatty'yi de suçladı. Sir Hugh Evan-Thomas'ın birliğin 5 mil arkasında tutulmasının savaş zamanı değil barış zamanı seyir düzeni olduğunu söyledi⁷.

Savaşın son inisiyatiflikleri nedeni ile İngiliz Harp Okulu eğitim sistemi baştan ele alındı. Çünkü eğitimleri katı disipline, emirsiz hareket etmemeye odaklanmıştı. Benzer bir husus savaşın son perdesinde artık çekilen Alman gemilerinin aranması sırasında yaşandı. Alman gemileri anavatanlarına doğru uzaklaşıyordu. Bir gün önceki muhaberelede hırpalanmış İngilizlerin şansı Alman filosunu yakalamaktı. Yaklaşık 10 NM uzunluktaki İngiliz nizamının son gemisi Alman gemilerini gördü. Ancak emir almadığı gerekçesi ile ateş açmadı. Üst komutanlar biliyordur diye Alman gemilerini rapor etmeyen birlik komutanları vardı. Halbuki çoğu zaman komutanlar taktik resmi kaçıyordu. Görüş menzillerindeki ile yetinmek zorunda kalıyorlardı. Kruvazör ve destroyerler de düşmanı arama ve bulma konusunda başarısızdı. İngiliz Donanmasında emir almadan hareket etmeme kültürü vardı. Kültür deniz okullarındaki yüzyıllık sert eğitim sisteminin bir parçasıydı. Savaşın son Beatty, "Herhangi bir salak da emirlere uyar, bize inisiyatif kullanacak subay lazım,"⁸ dedi. Jutland İngiliz Deniz Harp Okulu'ndaki eğitim sisteminin sorgulanmasına yol açtı. Deniz subayları Jutland'a

kadar katı itaat kültürü ile yetiştiriliyorlardı. Komuta, taktik, savaş sanatı üzerine değil gemi kullanışı, gemiciliği iyi bilişleri ile değerlendiriliyorlardı. Amiraller her şeyi bilir havası hakimdi⁹. İngilizler kendi geleneklerine kurban olmuşlardı. Sorulduğu zaman konuş, emredildiği zaman yap!¹⁰ Emir iletememe, emirsiz hareket etmeme ve inisiyatifliğin bu savaşta etkisi büyük oldu. Mevcut eğitim sistemi ile inisiyatif üzerine odaklanan ve savaşın evvel komutanları ile saatlerce niyetleri üzerine tartışan Nelson'cu düşünce 1916 da ortada yoktu.

Tonaj kapsamında kayıpların büyük kısmı Beatty'nin emrinde yapılan çatışmada yaşandı Beatty'nin neden bu şekilde düşmanın üzerine gittiği bugün de tartışılmaya devam edilmektedir. İki alternatiften biri dikkatsiz olması ki İngilizler tarafından küçük bir olasılık olarak görülmektedir. Savaş öncesinde filotilla komutanlarının birbirleri ile olan zayıf ilişkileri neredeyse olmadığı, tarih kitaplarındaki kendini yer bulmuşken, Beatty'nin zaferi kendisine mal etmek için mi Almanlarla olan angajmanını rapor etmekten imtina ettiği hep akıllara geldi.

Savaş sonunda her iki taraf da zaferini ilan etti. Zafer elde etmek için maksadın gerçekleştirilmesi gerekirken iki ülke de bunu gerçekleştirilemedi ama ikisi de başarılı olduğunu

⁷ Vice Admiral John Harper, Admiral Reginal Bacon, The Jutland Scandal, Frontline Books, 2015, Chapter 12

⁸ Stephen Roskill, Earl Beatty: The Last Naval Hero: An Intimate Biography, New York Atheneum, 1981, S:116

⁹ Charles London, Jutland 1916 Clash of Dreadnoughts, Osprey Military, 2000, SS 17

¹⁰ Battle of Jutland, https://www.youtube.com/watch?v=U_UryFjKUSM

iddia etti. İngilizler daha fazla gemi ve Almanların iki katı fazla denizci kaybetti. Kayıplar halktan gizlendi. İngiliz basını, Büyük Filoyu Alman Açık Deniz Filosunu imha edememekle suçladı. Almanlar da İngiliz Filosunun önemli bir bölümünü imha amacını gerçekleştiremedi. İngilizler Büyük Filoları ile Almanlara karşı büyük bir zafer bekliyordu, başaramadılar. Almanların denize çıkmaları, ablukayı kırmaları gerekiyordu yapamadılar.

Almanların savaşmayan filoları, İngilizlere tehdit olmaya devam etti ve İngilizler savaş gemilerini olası Alman tehdidine karşı, Kuzey Denizi'nde tutmak zorunda kaldı. Almanlar, İngiliz filosunun sayısal üstünlüğünü azaltma çabalarının işe yaramaması üzerine kayıtsız şartsız denizaltı harbine yöneldi. Denizaltı harbi Nisan 1917'de Amerika Birleşik Devleti'nin savaşta dâhil olmasının yolunu açtı.

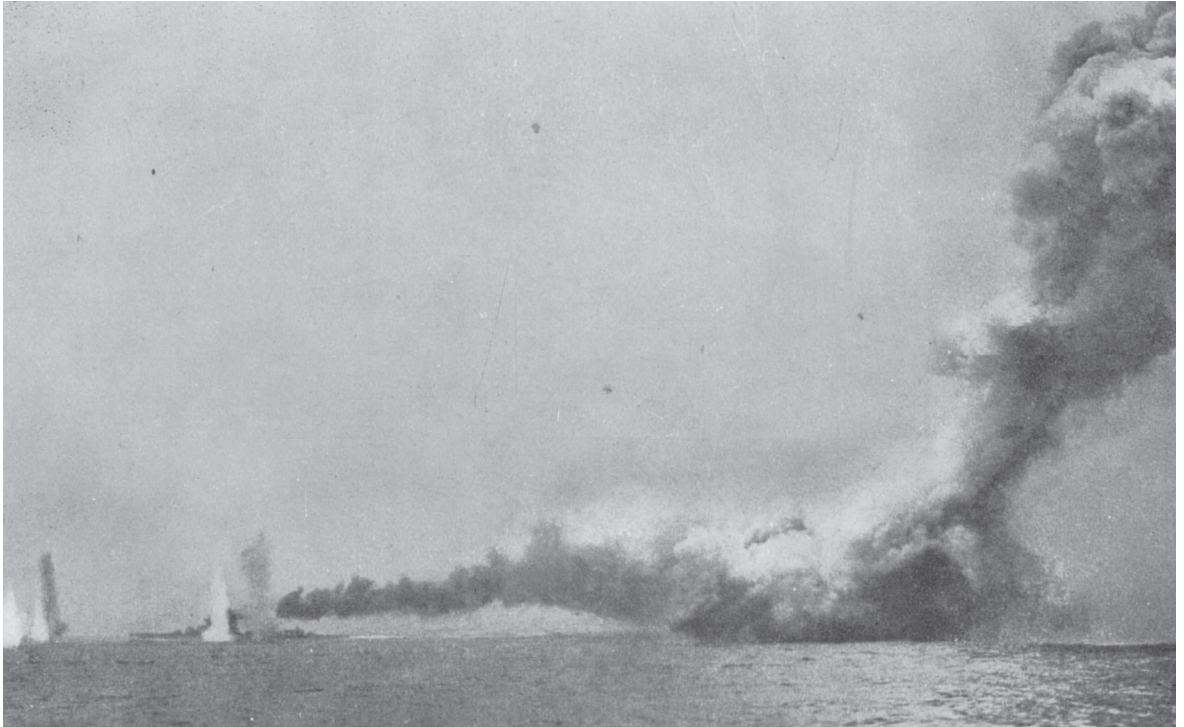
Almanya, İngiliz Filosunun tamamı ile karşılaşmadan küçük gruplar halinde tuzağa düşüremeyeceğini anladı. Almanlar, Kuzey Denizi'ndeki heveslerini terk ederek, 1917 yılının büyük kısmını Baltık Denizi'ne odaklanarak geçirdi.

Sayısal üstünlüğüne rağmen, İngiliz Büyük Filosu beklenen Trafalgar benzeri mutlak zafere ulaşamadı. Alman Açık Deniz Filosu varlığı ile (Fleet in Being) tehdit oluşturmaya devam

ediyordu. Hasarlı gemilerin büyük kısmı onarıldı ve göreve döndüyse de Almanlar Atlantik'te harekât icra edemedi. Savaşın İngilizler lehine stratejik bir zafer olduğunu ileri sürenler de vardı. Savaşın sonra İngilizler de Almanlar karşısında büyük bir savaş aramaktan geri durdular.

İngilizlerin aksine, Alman mermileri zırh delmede başarılıydı. İngilizler patlayıcı olarak pitric acid, Almanlar TNT kullanıyordu. Mermilerdeki problemler 14 yıl önce 1902 yılında Jellicoe 3. Deniz Lordu görevindeyken gündeme getirildiyse de savaşa kadar bir şey yapılmamıştı. Ortak görüş, İngiliz mermileri gerektiği gibi zırh delseydi isabetlere bakıldığında Almanlar en az 6 gemi daha savaşta kaybedebilirlerdi. Aslında İngiliz mermi test sistemi de kötüydü. Yapılan testlerde, bir mermi grubunun %70'i bile hatalı olsa gemilere teslim edilmesine olanak sağlıyordu. Jellicoe 1. Deniz Lordu olduktan sonra yeni mermi üretildi ama gemilere dağıtılması 1918 yılını buldu¹¹. Yeni mermiler savaşta hiç kullanılmadı.

Savaş kruvazörleri düşman kruvazörlerini takip ederek onların silah menzillerine girmeden ateş altına almak için yapılmışlar, karşılıklı top atışı için inşa edilmemişlerdi. Savaş sırasında üç İngiliz ve bir Alman savaş kruvazörü batmış olsa

Resim-2: HMS Queen Mary Jutland Savaşı

¹¹ Norman Friedman, Naval Weapons of World War One, 2011, Pen and Sword Books, S:319

da hiçbir zırh geçip cephaneliğe ulaşan mermiler yüzünden batmadı. İngiliz gemilerinin taretlerine isabet eden mermilerin yarattığı patlama alt güvertelerdeki cephaneliğe sıçraması, cephaneliklerdeki emniyet kaportalarının süratli ateş etmek için açık bırakılmaları ve cephanelikte mermi ile birlikte muhafaza edilen fazla sayıdaki barut balyalarının ateşle temas etmesi ile korkunç patlamaların kurbanı oldular¹². Alman Lütow ise 24 isabet aldı ama sonuçta onu batıran neden, gemiye giren su ile mücadele edilememesiydi. Teorik olarak Lütow sadece aldığı isabetlerle batan tek gemiydi¹³.

Beatty ve Jellicoe'nun savaştan sonra zırh problemini öne çıkarması ile gemilerin zırh kaplamaları artırıldı. Karşılığında su, yakıt ve diğer erzaktan tasarruf edilmeye başlandı. İngiliz Donanması atış hızının emniyet kurallarına aykırı olduğunu farkındaydı. Eğitim atışlarında merminin namluyu terk etmesi için gerekli enerjiyi sağlayan sevk barutu (Cordite) balyaları asansörlerden ve kaportalardan geçirilerek yeterince hızlı tarete yüklenmek için hazır edilemiyordu. Ateşe karşı dayanıklı ve kapalı olması gereken kaportalar, balyaların hızlı taşınması için açık bırakılıyor ve tarete yüklenmek üzere önceden çok miktarda balya hazır ediliyordu. Kraliyet Donanması atış süratini artırdı ama taretten cephaneliğe zincirleme bir yangına ve patlamaya da davetiye hazırladı. Eğitimlerde yerleşen kötü alışkanlık kendisini harp sahnesine de taşıdı. Kötü eğitim ve eğitimsiz ders çıkarmama faturasını kesti. Hızlı ateşin elde edilmesi ile gemilere stoklanan cephanenin bitme endişesi kendisini gösterdi. Stoklanabilecek cephane miktarı da iki katına çıkartıldı. Artan stok seviyesi cephaneliklerin kapasitesini aşınca barut güvensiz kompartımanlarda stoklanmaya başladı¹⁴.

Savaştan sonra cephaneliklerin kullanımı konusunda bir dizi emir yayımlandı. Cephaneliklerin yapısı elden geçirildi. Gemi tasarımları, taret yapıları çıkarılan derslere göre düzenlendi.

6. Tartışılan Kararlar:

Jellicoe'nin taraftarları torpidolardan uzaklaşma manevrasının yapılması zorunlu bir hareket olduğunu söylerken, karşıtları savaşın tam zaferle sonuçlanmasına engel olduğunu söylüyordu. Belki de kararına etki eden faktör rakibinin torpido

uzmanı olduğunu bilmesiydi. Diğer bir gerçek ise savaş süresinde tek bir geminin torpido atabilecek manevrayı yapamadığı idi¹⁵.

Tartışmalar Jellicoe üzerinde odaklandı ve karşı tarafta Scheer'in başarısı göz ardı edildi. İngilizlerin yenememiş olmasına odaklanılıyor ve Amiralleri sorgulanıyordu. Alman Amiralinin başarısı ise konuşulmuyordu. İngilizler biz denizci bir ulusuz yenmeliydik diye olaya bakarken, Almanlar biz kara ülkesi olmamıza rağmen İngilizlere yenilmedik diyordu. Hâlbuki Alman denizcilerinin ne denli başarılı olduğu denizaltıcıları tarafından çoktan ispat edilmişti.

Savaştan sonra komutanların kararları çok tartışıldı. Jellicoe Almanların kaçmasına izin verdiği için eleştirildi. Donanma Komutanlığından terfi ederek pasif olan Birinci Deniz Lordu görevine getirildi. Yerine Donanma Komutanı olarak Beatty geçti. Jellicoe'nin taraftarları zaferin elde edilememesinden Beatty'yi sorumlu tutuyordu. Son derece cesur olduğu görülen Beatty'nin, Hipper'in filotillası ile ilk angajmanı yanlış yönetmesi avantajı yitirmesine neden olmuştu. En önemli hatası düşman hakkında bilgileri Jellicoe'ya düzenli şekilde aktarmamasıydı. Yanlış manevra emri ile arkasındaki dört savaş gemisini Hipper'in daha iyi atış kontrol sistemi olan altı gemisi ile karşı karşıya bıraktı. Gerçekte iyi manevra ile 10'a karşı 6 üstünlük sağlayabilirdi. Daha da önemlisi silahları daha büyük çaplı ve uzun menzilli idi. 12 dakika süre ile ateş açmadan Almanlara yaklaştı ve Almanların daha iyi atış kontrolü yaptıkları ve güneşin lehlerine olduğu durumda ateş altında kaldı. Kaybedilen zaman İngilizler tarafında çok büyük tartışmalara neden oldu¹⁶. 12 dakika onlar açısından savaşın kaderini etkilemişti. Duygusal açıdan bakınca üniforma içinde geçen hayat 12 dakikalık bölüm için sorgulandı. Profesyonel açıdan ise, üniforma zaten o 12 dakikada anlam buluyordu.

Kaynakça

Görseller

<https://www.britannica.com/list/weapons-of-world-war-i>

<https://worldofwarships.eu/tr/news/sales-and-events/gnb-jutland/>

<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d6/HMSlion>

[besideHMSQueenMaryblowing1916.jpg](#)

12 Norman Friedman, *Naval Firepower: Battle Ships Guns and Gunnery in the Dreadnought Era*, 2008, Seaforth Publishing, s:98

13 Nathaniel G. *a.g.e.*, S:24

14 Friedman, *a.g.e.*, S:97

15 Nathaniel, *a.g.e.*, s:9

16 Harper, Bacon, *a.g.e.*; Chapter 10

ÇANAKKALE DENİZ HAREKÂTI'NDAN

(19 ŞUBAT-18 MART 1915)

**GÜNÜMÜZE ÇIKARILACAK
DERSLER**

1. Çanakkale Deniz Harekâtı (17 Şubat-18 Mart 1915) Öncesinde Muhasım Devletlerin Yaptıkları İlk Planlama Hataları:

Kafkasya'da Türk taarruzlarının baskısı altında savaşı sürdürmekte güçlük çeken Rusya'nın 2 Ocak 1915 tarihinde yaptığı yardım çağrısı¹ İngiliz komuta heyetini harekete geçirmiştir. Güçlü Alman Donanması'nın kuvvet çoğunluğuyla bulunduğu Baltık Denizi yoluyla Rusya'ya yardım götürmenin olanaksızlığı, donanması çok zayıf olan Osmanlı Devleti'nin egemenliği altındaki Türk Boğazlarını Rusya'ya yardımın tek yolu haline getirmiştir.

İngiliz 1'inci Deniz Lordu Amiral Fisher'in önerdiği ilk harekât tarzı;

-O dönemde tarafsız olan Yunanistan ve Bulgaristan'ın Gelibolu'ya taarruz etmelerinin sağlanması,²

-Yunan³ ve Bulgar taarruzlarının 75.000 Hint askerinden oluşan bir kuvvet ile desteklenmesi,

-Karadaki harekâtle eş zamanlı olarak İngiliz Donanması'ndaki bir kısım pre-drednotların Çanakkale Boğazı'nı zorlayarak geçmesi şeklinde özetlenebilir.⁴

Resim-1: İngiliz-Fransız Deniz Görev Kuvveti'nin Çanakkale Boğazı'na İntikali⁵

1 Figen Atabey, "Belgelerle 18 Mart 1915", *Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 100'üncü Yılda Çanakkale Zaferi Sempozyumu Bildirileri*, 2015, 151-174, s.153.

2 Venizelos, 250.000 kişilik ordusu, donanması ve tüm limanları ile İtilaf Devletleri'nin yanında savaşa girmeyi ve İstanbul başta olmak üzere Osmanlı topraklarının işgalini İngiltere'den talep etmiştir. O dönemde, Churchill'in bunu reddetmesi, bazı İngiliz politikacılar tarafından kaybedilmiş bir fırsat olarak değerlendirilmektedir. Bakınız: Ted Pethick, "The Dardanelles Operation: Churchill's Disgrace Or The Best Idea Of World War I?", *Undergraduate Research Journal*, 2001, Vol 4, 78-89, s.83[<https://scholarworks.iu.edu/journals/index.php/iusburi/article/view/19816> (Erişim Tarihi: 9.3.2019)].

3 18 Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı Devleti'nin henüz savaş dışı bulunduğu sırada Yunan Başbakanı Venizelos, Londra'ya gönderdiği bir telgrafla "Yunan Hükümeti'nin tüm askerî gücünü İngiltere'nin emrine vermesi suretiyle Çanakkale'de bir cephe açılmasını" önermiştir. Bakınız: Figen Atabey, *a.g.m.*, s.152.

4 Erhan Kanyılmaz, "Yeni Zelanda Kaynaklarında Çanakkale Deniz Muharebeleri", *Bütün Dünya*, MART 2018, 31-35, s.32, [<http://www.butundunya.com/pdfs/2018/03/030-035.pdf> (Erişim Tarihi: 5.3.2019)].

5 <https://www.mynet.com/i-dunya-savasinda-donanmalardan-harika-gorseller-190101089540> (Erişim Tarihi: 28.2.2019).

Churchill ise, "kara kuvveti desteği olmadan⁶ Boğaz'ı zorlayarak geçme" düşüncesini o dönemde İngiliz Doğu Akdeniz Filosu Komutanı olan Amiral Carden'e danışmış, kendisinden böyle bir planın makul ve uygulanabilir olduğu cevabını alınca⁷ riski göze almış⁸ ve "Çanakkale Boğazı'na Denizden Taarruz Planı'nın, 28 Ocak 1915 tarihinde İngiliz Savaş Konseyi'nce kabul edilmesini sağlamıştır.⁹

19'ncü yüzyıl İngiliz Amirallerinin Çanakkale Boğazı'nda icra ettikleri harekâttan edindikleri olumsuz tecrübelerin izlerini taşıyan çok ciddi raporlar mevcuttur. Çanakkale Boğazı'nı kara kuvvetleri desteği olmadan geçmeyi deneyen ilk İngiliz Amiral John Thomas Duckworth 1807 yılında sunduğu raporda; "Çanakkale Boğazı'nı kara kuvvetleri desteği olmadan geçmeyi denemek savaş filolarımızı düşüncesizce kurban etmekten başka bir sonuç vermemektedir."¹⁰ şeklindeki düşüncesini ifade etmiştir. Amiral Duckworth'un yanı sıra, 1888-1895 yılları arasında İngiliz Donanma Komutanı olan Amiral Phipps Hornby'nin hatıralarında "Çanakkale Boğazı'nın başta Kilitbahir ile Akbaş arasındaki kısımlar olmak üzere kuzey sahillerindeki coğrafyanın top bataryaları için çok korunaklı bir coğrafya sunduğu ve Gelibolu'yu önceden işgal etmeden Boğaz'ı zorla geçmeye çalışmanın göze alınamayacak zayıflara yol açacağı" fikrini rapor ettiği de dile getirilmiştir.¹¹ İşte bu raporlar, daha 1896 yılında İngiltere'nin Çanakkale harekât doktrininin "İngiliz Donanma unsurlarının, Gelibolu'nun karadan ele geçirilmesinden sonra, Çanakkale Boğazı'ndan en az zayıfla geçirilmesi" şeklinde yenilenmesine yol açmıştır.¹² Sonuçta; 1'inci Deniz Lordu Amiral Fisher ve pek çok İngiliz Amiralinin bu karara itirazlarına rağmen, İngiliz Kabinesi 15 inç'lik (380 mm) topları olan HMS Queen Elizabeth'in de içinde bulunduğu ateş gücü yüksek 15 geminin "Çanakkale Boğazı'nı zorlayarak geçmek" maksadıyla kullanımına izin vermiştir.¹³ Bu noktada, Churchill'in Birinci Deniz Lordu¹⁴ yerine İngiliz Doğu Akdeniz Filosu Komutanı'nın fikrine değer vermesi dikkate değer bir konudur. Devlet adamlarının, askerî hiyerarşiye önem vermeyen bir anlayışla karar vermeleri durumunda karşılaştıkları ile ilgili olarak tarihin not düştüğü ve günümüze de katkı sağlayabilecek önemli bir deneyim olduğu görülmektedir.

Harekâtın aceleye getirilmeden, sabırla ve olabildiğince fazla sayıda unsur ile başarılabileceğine inanan Amiral Carden'in deniz harekât planında, İngiliz-Fransız Birleşik Deniz Görev Kuvveti'nin;¹⁵

- 1'inci safhada; Boğaz girişindeki tüm Osmanlı savunma yeteneklerini denizden imha etmesi,
- 2'nci safhada; Boğaz içinde Kepez'e kadar olan bölgedeki¹⁶ tüm Osmanlı savunma yeteneklerini denizden imha etmesi,
- 3'üncü safhada; mayın hatları arasında bir taranmış kanalın tesis edilmesi ve Boğaz'ın dar kısımlarındaki tabyaları da denizden imha ettikten sonra, Marmara Denizi'ne girmesi ve Türk-Alman Donanması'nı imha etmesi öngörülmüştür.

Bu planın, ilk bakışta göze çarpan özelliği yavaş bir harekât temposunu gerektirmesidir. Ancak Churchill, harekâtın bir an önce tamamlanması için Amiral Carden'e baskı yapmıştır. İlk safhadaki gecikme, 2'nci safhada aceleciliğe yol açmış ve ağır tempolu planın hızlı bir şekilde icrası, kayıpların da hızlı yaşanmasına yol açmıştır.

Bu planın; deniz uçakları ile sürekli keşif ve gözetleme, sürekli mayın tarama, sürekli olarak top tabyalarının ateş altına alınması ve mayın tarama unsurlarının sürekli olarak korunmasındaki başarıya bağlı bir düğüme dönüşeceği baştan bellidir. Ancak, İngilizlerce büyük bir risk alınmış ve geri adım atmak zaman almıştır. İngilizlerin 108 yıl içinde 3'üncü defa aynı hatayı yapması eksik savunma yeteneklerimize rağmen bizi başarıya taşımıştır.

6 Diğer cephelerde durumun elverişli olmaması nedeniyle, Çanakkale'de görevlendirilebilecek bir kara birliği pek mevcut olmadığından donanmanın karadan desteklenmesi kararı o an için alınamamıştır. Bakınız: Figen ATABEY, *a.g.m.*, s.153.

7 Ted Pethick, *a.g.m.*, s.85.

8 Erhan Kanyılmaz, *a.g.m.*, s.32.

9 Figen Atabey, *a.g.m.*, s.153.

10 Ted Pethick, *a.g.m.*, ss.79-80.

11 Fred Egerton, "Admiral of Fleet, Sir Geoffrey Phipps Hornby, G.C.B. A Biography, Corner University Library, Athaca, New York, 1919, ss.217-218 [https://archive.org/details/cu31924027922479/page/n1 ve https://archive.org/stream/cu31924027922479/cu31924027922479_djvu.txt (Erişim Tarihi: 9.3.2019)].

12 Ted Pethick, *a.g.m.*, s.81.

13 Erhan Kanyılmaz, *a.g.m.*, ss.32-33.

14 Amiral John Arbuthnot Fisher, Çanakkale'de başarısızlıktan Churchill'i sorumlu tutarak 15 Mayıs 1915 tarihinde 1'inci Deniz Lordluğu görevinden istifa etmiştir. Bakınız: https://www.firstworldwar.com/bio/fisher.htm (Erişim Tarihi: 10.3.2019).

15 Ted Pethick, *a.g.m.*, s.85.

16 Figen Atabey, *a.g.m.*, s.154.

Resim-2: Çanakkale Deniz Harekât Alanına HİÇBİR ZAMAN GELMEYEN Kudretli İngiliz Dreadnot³³

Karadaki topların menzili dışından 15 inçlik topları ile oldukça güçlü atış yeteneğine sahip olan bu birleşik deniz kuvvetinin, 19 ve 25 Şubat 1915 tarihlerinde icra ettikleri deniz harekâtlarında Çanakkale Boğazı'nın en dışındaki Türk tabyalarını yoğun ateş altına aldıktan sonra, anılan tabyaları tamamen kullanılmaz hâle getirmek için karaya küçük birliklerin çıkarılıp çıkarılmayacağı konusu harekât esnasında tartışılan önemli bir konu olmuştur.¹⁷ Nitekim, Amiral Carden 3 Mart 1915 tarihinde Seddülbahir'deki tabyaya küçük bir komanda görev birimi çıkarmış ve bataryadaki 6 topun imhasını sağlamıştır. 4 Mart 1915 tarihinde, Kumkale ve Seddülbahir bataryalarına tekrar sızmaya çalışan bu birim, direnişle karşılaşmış büyük zayıflık verdiği için sahile birlik çıkarmaya tekrar girilmiştir.¹⁸

Diğer taraftan, Lord Fischer'in daha en başından bir ordu ile kara harekâtı yapılmadan Çanakkale Boğazı'nın geçilemeyeceği fikrinde olması ile askerî durumu rapor etmek için Çanakkale'ye gönderilen General Sir William Birdwood'un daha ilk raporunda Çanakkale'nin ordusuz geçilemeyeceği ve donanmanın boşuna bir gayret içinde olduğu değerlendirmesini yapması,¹⁹ Churchill'in daha da aceleci davranmasına yol açmıştır.

Yine de Churchill, ilave bir seçenek geliştirerek Şubat 1915 ayında mevcudu 20.000'den az olan İngiliz 29'uncu Tümeni'ni harekât alanına gönderme kararını almıştır.²⁰ 29'uncu Tümen; İngiliz-Fransız Birleşik Deniz Görev Kuvveti'nin Boğaz geçişini tamamladıktan sonra Gelibolu Yarımadası'nın en dar yer olan Bolayır hattını ele geçirmek ve Türk takviye güçlerinin Gelibolu'ya intikalini engellemek ile görevlendirilmiştir. Harekâtın başarısızlığı üzerine yapılan yoğun tartışmalarda, bu Tümen'in neden 18 Mart 1915 günü bir aldatma harekâtı icra etmediği konusu da İngilizlerce masaya yatırılan konular arasındadır.²¹ Böyle bir aldatma harekâtının Boğaz'daki mayın ve sabit top bataryalarından oluşan ana savunmayı kısa vadede zayıflatmasının olanaksız olduğunu, bu nedenle de zaten başarısız olmaya mahkûm olduğu görüşündeyim.

İlertleyen günlerde, keşif uçaklarının verdiği raporları endişe verici bulan Amiral Carden mevcut planın hatalı olduğunu anlamış, karadan güçlü bir destek talep etmiş, talebi kabul edilmeyince de 18 Mart 1915'ten 2 gün önce hastalığını gerekçe göstererek komutayı yardımcı Amiral de Robeck'e devretmiştir.²² Görüleceği üzere, Boğaz'ı sadece denizden zorlamak, askerî gerekçesi olmayan, siyasi bir inattır.

17 Ted Pethick, *a.g.m.*, s.85.

18 Dan Van Der Vat, *The Dardanelles Disaster, Winston Churchill's Greatest Failure*, Duckworth Publishing, Londra, 2009, ss.108-112.

19 Yaşar Semiz, "18 Mart 1915 Çanakkale Deniz Savaşı: Sebepleri, Gelişimi ve Sonuçları", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2013, Sayı:4, 222-247, s.237.

20 29'uncu Tümen, 18 Mart 1915 tarihinde Malta'nın batısında hâlâ denizden intikal hâlinindedir. Gecikmiş ve müşterek harekâta yetiştirilememiş bir birlik durumundadır.

Bakınız: Ted Pethick, *a.g.m.*, s.89.

21 Ted Pethick, *a.g.m.*, s.85.

22 Yaşar Semiz, *a.g.m.*, s.238.

2. İngiliz-Fransız Birleşik Deniz Görev Kuvveti, Çanakkale Deniz Harekâtı'na Hangi Yetenekler ile Başlamıştır? Ne Kadarını Kaybetmiş, Ne Kadarını Koruyabilmiştir?

İngiliz Deniz Kuvvetleri'nden 1 drednot ve 12 pre-drednot²³ Şubat 2015 ayı başlarında Çanakkale'ye hareket emrini almışlardır.²⁴ Bu tarihten sonra Limni ve Bozcaada'da üslenen İngiliz savaş gemilerinin sayısı gün geçtikçe artmıştır. Amiral Guepretta komutasındaki Fransız savaş gemilerinin²⁵ de katılımıyla oluşan İngiliz-Fransız Birleşik Deniz Görev Kuvveti'nin komutası İngiliz Koramiral Carden'e verilmiştir.²⁶

Şubat ve Mart 1915 aylarında icra edilen Çanakkale Deniz Harekâtı'na katılan;

a. İngiliz ve Fransız yüzer platformlarını sayıca incelediğimizde;

(1) İngiltere'nin o tarihlerde;²⁷

(a) Toplamı 32 olan drednotlarından sadece 1'i (%3'ü),

(b) Toplamı 41 olan pre-drednotlarından sadece 13'ü (%32'si),

(c) Toplamı 11 olan savaş kruvazörlerinden hiçbiri (%0'ı),

(ç) Toplamı 49 olan kruvazörlerinden sadece 2'si (%4'ü),

(d) Toplamı 75 olan hafif kruvazörlerinden sadece 2'si (%3'ü),

(e) Toplamı sadece 8 olan hava aracı taşıyan gemilerinden sadece 1'i (%13'ü),

(f) Toplamı 226 olan destroyerlerinden sadece 9'u (%4'ü),

(g) Toplamı 117 olan Q-gemilerinden²⁸ sadece 1'i (%1'i),

(ğ) Toplamı 259 olan mayın tarama gemilerinden sadece 8'i (%3'ü),

(2) Fransa'nın o tarihlerde;²⁹

(a) Toplamı 15 olan pre-drednotlarından sadece 4'ü (%27'si) Çanakkale Deniz Harekâtı'na katılırken,

(b) Envanterindeki 7 drednotun, 6 semi-drednotun; 36 kruvazörün, 113 destroyerin ve 5 hava aracı taşıyan geminin hiçbiri (%0'ı) bu harekâta katılmamıştır.

b. İngiltere ve Fransa'nın denizdeki ateş gücünü temsil eden gemi toplarını en büyük çaplılarından başlayarak değerlendirdiğimizde;

(1) İngiltere'nin o tarihlerde tüm yüzer platformlarında bulunan;³⁰

(a) 56 adet 15 inç'lik (380 mm) topun sadece 8'i (%14'ü),

(b) 318 adet 12 inç'lik (305 mm) topun sadece 48'i (%15'i),

(c) 143 adet 9,2-10 inç'lik (233-255 mm) topun sadece 30'u (%21'i),

²³ HMS *Queen Elizabeth*, HMS *Agamemnon*, HMS *Irresistible*, HMS *Inflexible*, HMS *Lord Nelson*, HMS *Albion*, HMS *Cornwallis*, HMS *Vengeance*, HMS *Canopus*, HMS *Ocean*, HMS *Majestic*, HMS *Triumph* ve HMS *Swiftsure*.

²⁴ Figen Atabey, *a.g.m.*, s.154.

²⁵ FS *Suffren*, FS *Bouvet*, FS *Gaulois* ve FS *Charlemagne*.

²⁶ Figen Atabey, *a.g.m.*, s.154.

²⁷ <https://www.naval-history.net/WW1NavyBritishShips-Dittmar3WarshipsA.htm> (Erişim Tarihi: 24.3.2019).

²⁸ Ticaret gemisi görünümüne sahip ve satıhtaki denizaltıları aldatarak gizlenmiş topuyla taarruz yeteneği olan bir savaş gemisi.

²⁹ http://www.naval-history.net/WW1Navy-French_Navy_WW1.htm (Erişim Tarihi: 2.4.2019).

³⁰ <http://www.naval-history.net/WW1NavyBritishShips-Dittmar3WarshipsA.htm#1> (Erişim Tarihi: 2.4.2019)

(ç) 98 adet 7,5 inç'lik (190 mm) topun sadece 28'i (%29'u),

(d) 1.342 adet 6 inç'lik (150 mm) topun sadece 138'i (%10'u),

(e) 1.094 adet 4 inç'lik (100 mm) topun sadece 56'sı (%5'i),

(f) Suüstü gemilerinden atılabilen toplam 792 adet 14-21 inç'lik torpido kovanının³¹ sadece 81'i (%10'u) Çanakkale deniz harekât alanında bulunurken,

(g) 172 adet 13,5 inç'lik (340 mm) ve 86 adet 4,7 inç'lik (120 mm) topun hiçbiri (%0'i) Çanakkale deniz harekât alanında yer almamıştır.

(2) Fransa'nın o tarihlerde tüm yüzer platformlarında bulunan;³²

(a) 112 adet 12 inç'lik (305 mm) topun sadece 14'ü (%13'ü),

(b) 299 adet 5,4 inç'lik (138 mm) topun sadece 28'i (%9'u),

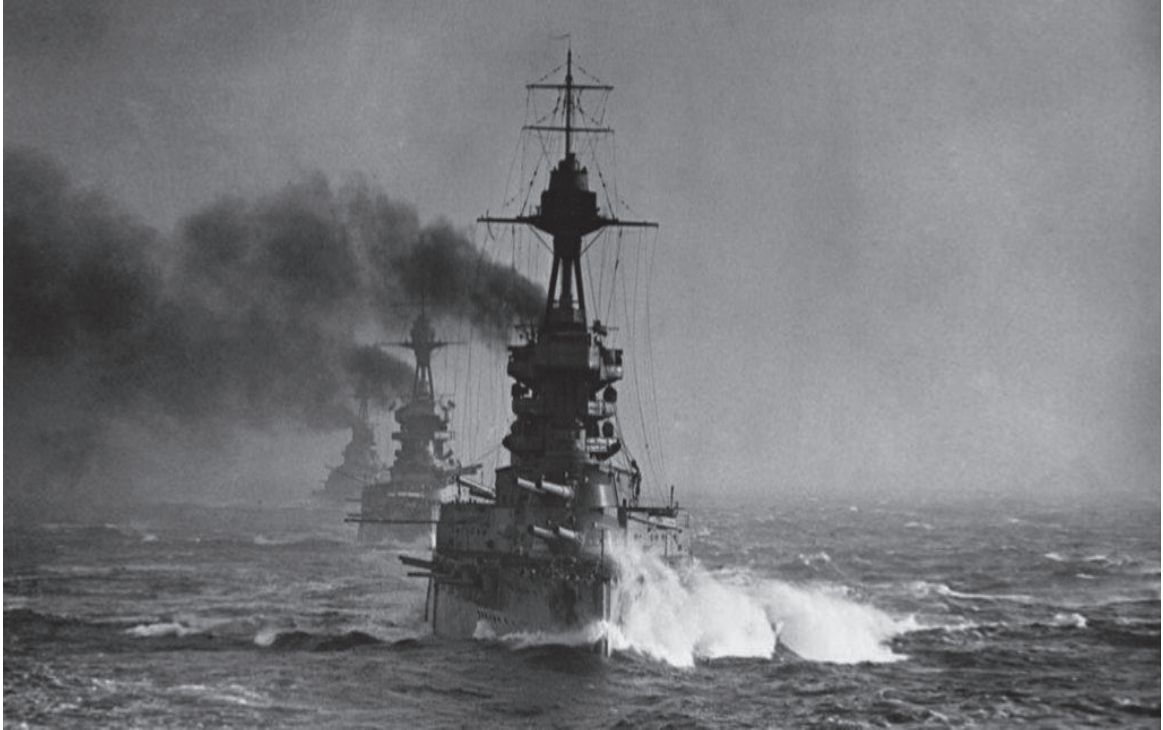
(c) 206 adet 4 inç'lik (100 mm) topun sadece 32'si (%16'sı) bu harekâta kullanılırken,

(ç) 30 adet 13,4 inç'lik (340 mm), 12 adet 10,8 inç'lik (274 mm), 74 adet 9,4 inç'lik, 7,6 inç'lik (194 mm), 208 adet 6,5 inç'lik (165 mm), 24 adet 5,8 inç'lik (147 mm), 12 adet 4,7 inç'lik (120 mm) topun hiçbiri (%0'i) Çanakkale deniz harekât alanında yer almamıştır.

c. Özetlersek;

(1) İngiltere; denizdeki toplam ateş gücünün sadece %10'u ile,

(2) Fransa ise; denizdeki toplam ateş gücünün sadece %6'sı ile Çanakkale deniz harekâtını icra etmiştir.

Resim-3: Çanakkale Deniz Harekât Alanına HİÇBİR ZAMAN GELMEYEN Kudretli İngiliz Drednot³³

31 Torpidobottardaki torpido kovanları hariç tutulmuştur.

32 http://www.naval-history.net/WW1Navy-French_Navy_WW1.htm (Erişim Tarihi: 2.4.2019).

33 <https://www.naval-encyclopedia.com/ww1/royal-navy-1914> (Erişim Tarihi: 1.4.2019).

Pred-drednotlar dışındaki tüm yüzer platformların sembolik düzeyde olduğu görülmektedir. Hem İngiliz hem de Fransız Deniz Kuvvetleri'nin "duruş ve vuruş gücü en yüksek" platformları drednotlardır. Çanakkale Deniz Harekâtı'nı icra eden İngiliz-Fransız Birleşik Deniz Görev Kuvveti'nin drednot yerine pre-drednot ağırlıklı olması, düşman savaş planlayıcılarının Çanakkale deniz harekât alanında Türk savunma yeteneklerini çok fazla ciddiye almadıklarını göstermektedir. Oysa bu hesapsız öz güven,³⁴ 18 Mart 1915 tarihinde 3,5 deniz milinden daha geniş bir manevra alanı bulanmayan, çok tehlikeli ve hiçbir zaman unutamayacakları bir maceraya dönüşmüş olacaktır.

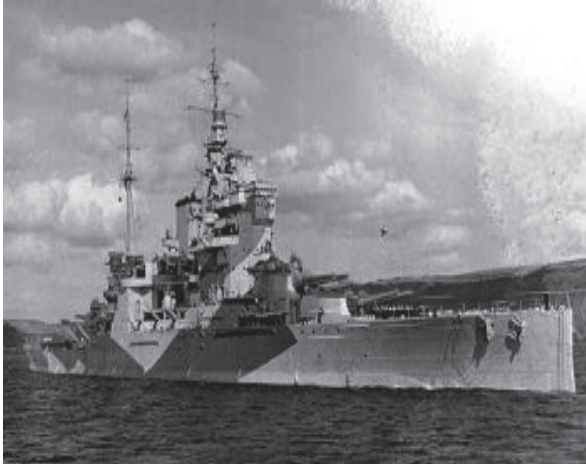
Acaba, tüm Türk kara topçu yeteneğini denizden etkisiz hâle getirebileceğini ve harekât alanındaki mayın hatları arasında kısa zamanda taranmış bir kanal tesis edebileceğini varsayan düşman Amirallerin, 18 Mart 1915 tarihine kadar karşılaştıkları şok kayıplar, gerçekten de katlanılmaz seviyede miydi? İngiliz-Fransız Birleşik Deniz Görev Kuvveti'nin 18 Mart 1915 Deniz Harekâtı'ndan geriye kalan unsurları ile veya ilave platformlar ile takviye edildikten sonra, bu güç deniz harekâtını yeniden denemesinin başarı şansı var mıydı? 18 Mart'ı yeniden deneselerdi, yine dayanabilir miydik? Bunu değerlendirebilmek için, öncelikle hem düşmanın yeteneklerinin hem de kendi yeteneklerimizin ne kadarının kayba uğradığını anlamalıyız.

2.1. Çanakkale Deniz Harekâtı'na (19 Şubat-18 Mart 1915) Katılan İngiliz-Fransız Birleşik Deniz Görev Kuvveti'nin Hasar/Kayıpları

2.1.1. Çanakkale Deniz Harekâtı'na Katılan İngiliz Savaş Gemilerinin Hasar/Kayıpları

2.1.1.1. Çanakkale Deniz Harekâtı'na Katılan Tek İngiliz Drednotu olan HMS Queen Elizabeth'in Hasar/Kayıpları

Daha seyir testleri devam ederken Çanakkale'ye intikal ettirilen HMS Queen Elizabeth, Çanakkale Deniz Harekâtı'na katılan tek drednottur.³⁵ Zamanının en güçlü gemisi olduğu kabul edilen HMS Queen Elizabeth'in kalın zırhına 9 Mart 1915 tarihinde 3 top mermisi isabet etmiş, ama önemli bir hasar oluşmamıştır.³⁶

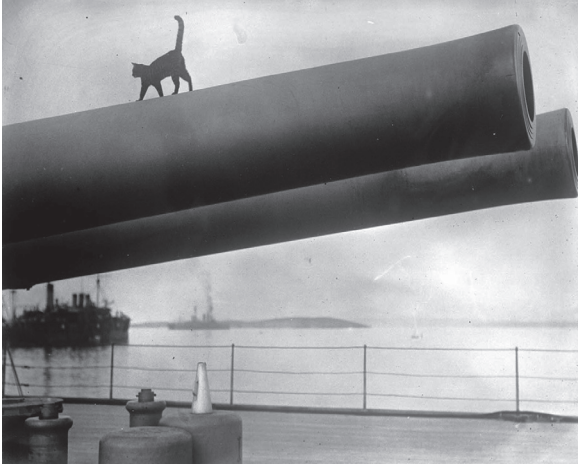
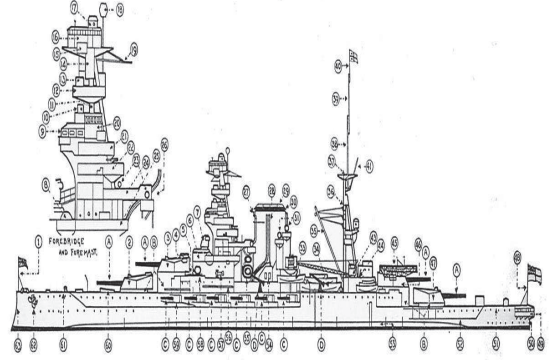
Resim Grubu-1: HMS Queen Elizabeth³⁷

³⁴ Amiral Carden'in 2 Mart 1915 tarihinde Churchill'e gönderdiği telgrafta 14 gün sonra İstanbul'da olmayı planladıklarını yazmıştır. Bakınız: Victor Rudenko, *Gelibolu-Denizden Saldırı* (çev. Dilek Cenkçiler), ODTÜ Getirme Vakfı Yayıncılık, İstanbul, 2009, s.46.

³⁵ [https://alchetron.com/HMS-Queen-Elizabeth-\(1913\)](https://alchetron.com/HMS-Queen-Elizabeth-(1913)) (Erişim Tarihi: 20.3.2019).

³⁶ Tolga Başak, "The New York Times Gazetesi'nin Çanakkale Boğazı Günlüğü (1-31 Mart 1915)", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Journal of Social Sciences*, Cilt 11, Sayı 46, Haziran 2011, 1-42, s.13.

³⁷ Soldaki: <http://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/canakkale-savasi-1915-1916-826> (Erişim Tarihi: 03.03.2019). sağdaki: <https://www.pinterest.cl/pin/838584393086282607/> (Erişim Tarihi: 20.4.2020).

Resim Grubu-2: HMS Queen Elizabeth³⁸

İsim-Tip-Sınıf İlgili Bilgiler	HMS Queen Elizabeth-Drednot-"Queen Elizabeth" sınıfı İngiliz Donanması'ndaki "Queen Elizabeth" sınıfı 5 drednotun sadece 1'i (35 adet olan tüm İngiliz drednotlarının da sadece 1'i) Çanakkale Deniz Harekâtı'na katılmıştır.
Hizmete Giriş Tarihi	Ocak 1915
Boy – En – Draft	196,9 m - 27,58 m - 10,33 m
Deplasman	31.100 ton
Makine Bilgileri	75.000 HP - 4 şaft
Seyir Sıası	8.600 mil (12,5 knot sürat ile)
Silahlar	4x2 ad. 15 inç (380 mm) top (Menzili: 8.000 yarda), ³⁹ 16 ad. 6 inç (150 mm) top, 2 ad. 3 inç (75 mm) top, 4 ad. 1,9 inç (47 mm) süratli top, 4 ad. 21 inç (530 mm) torpido
Sürati	Azami 24 knot
Personel Sayısı	1.300
Yakıt Kapasitesi	3.300 ton fuel oil

Tablo-1: HMS Queen Elizabeth'in Teknik Özellikleri⁴⁰

18 Mart 1915 tarihinde pre-drednot kayıpları yaşanınca, kayıpların üzüntüsü ile drednot kaybetmemenin sevincini bir arada yaşayan Churchill, Çanakkale deniz harekât alanının en modern ve en güçlü gemisi özelliğindeki HMS Queen Elizabeth drednotu için riski daha fazla göze alamamış ve bu gemiyi başka bir harekât alanına kaydırmıştır.⁴¹

38 soldaki:<https://warisboring.com/the-hms-queen-elizabeth-was-an-unlucky-battleship/> (Erişim Tarihi: 13.3.2019). Sağdaki [https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:HMS_Queen_Elizabeth_\(ship,_1913\)#/media/File:Parts_of_a_battleship_\(Warships_To-day,_1936\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:HMS_Queen_Elizabeth_(ship,_1913)#/media/File:Parts_of_a_battleship_(Warships_To-day,_1936).jpg) (Erişim Tarihi: 13.3.2019).

39 https://www.naval-history.net/xGM-Chrono-01BB-HMS_Queen_Elizabeth.htm (Erişim Tarihi: 13.3.2019).

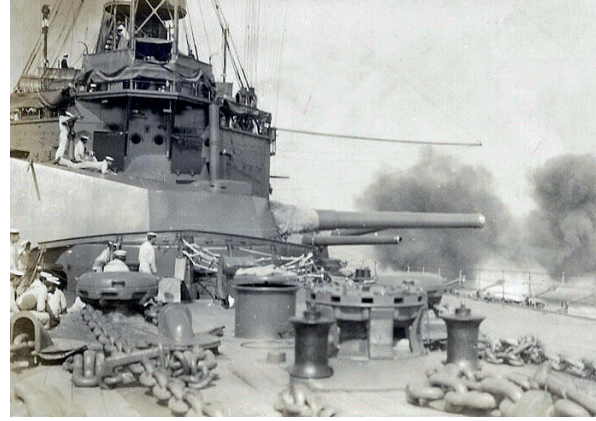
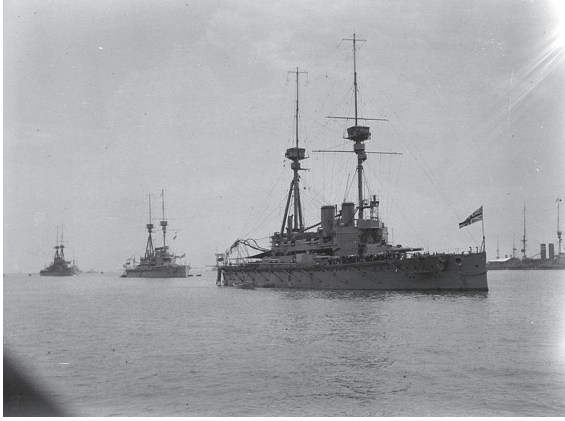
40 https://www.militaryfactory.com/ships/detail.asp?ship_id=HMS-Queen-Elizabeth-1914 (Erişim Tarihi: 13.03.219).

41 Nurdan Baş, "Çanakkale Cephesi Deniz Savaşlarında 18 Mart Kahramanı Cevat Çobanlı Paşa", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, Bahar 2015, Sayı:18, 89-116, s.101, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/45151> (Erişim Tarihi: 09.04.2019).

2.1.1.2. Çanakkale Deniz Harekâtı'na Katılan "Lord Nelson" Sınıfı Pre-Drednotların Hasar/

Kayıpları

2.1.1.2.1. HMS Agamemnon:

Resim Grubu-3: "Lord Nelson" Sınıfı Pre-Drednotlar⁴²

İsim-Tip-Sınıf İlgili Bilgiler	HMS Agamemnon ve HMS Lord Nelson-Pre-Drednot-Lord Nelson Sınıfı İngiliz Donanması'ndaki "Lord Nelson" sınıfı 2 pre-drednotun 2'si de bu harekâta katılmıştır.
Hizmete Giriş Tarihleri	1908
Boy – En – Draft	135,21 m - 24,26 m - 8,2 m
Deplasman	16.090 ton
Makine Bilgileri	16.750 HP ve 2 şaft
Seyir Sırası	9.180 mil (10 knot sürat ile) ⁴³
Silahlar	4 ad. 12 inç (305 mm) top, 10 ad. 9,2 inç (235 mm) top, 24 ad. 3 inç (76 mm) hafif top, 2 ad. 1,9 inç (47 mm) süratli top, 5 ad. 18 inç (460 mm) torpido (cephanelikte 23 ad. torpido)
Sürati	Azami 19 knot
Personel Sayısı	810

Tablo-2: "Lord Nelson" Sınıfı Gemilerin Teknik Özellikleri⁴⁴

Çanakkale Deniz Harekâtı'na katıldığında sadece 7 yaşında ve İngiliz Deniz Kuvvetlerinin son pre-drednotu olan⁴⁵ HMS Agamemnon, 25 Şubat 1915 tarihinde, Türk top bataryalarından atılan 9,4 inç'lik (240 mm) 7 mermi ile vurulmuş, 2 personelinin kaybına da yol açan anılan hasar, harekâta devam etmesine engel olmamıştır.⁴⁶

7 Mart 1915'te, biri 356 mm'lik (14 inç) olmak üzere büyük çaplı 8 mermi ve çok sayıda küçük çaplı top mermisi gemiye isabet etmiştir. Güverte ve yaşam mahallerinde hasar oluşsa da, geminin savaş ve ana tahrik sistemleri etkilenmemiştir.⁴⁷

18 Mart 1915 tarihinde, 5,9 inç'lik (150 mm) 12 mermi isabeti almış, bunlardan biri geminin 12 inç'lik (305 mm) toplarından birini geçici olarak arızalı duruma düşürmüştür.⁴⁸

42 [https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:HMS_Agamemnon_\(ship,_1906\)](https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:HMS_Agamemnon_(ship,_1906)) (Erişim Tarihi: 20.3.2019).

43 [https://wikivividly.com/wiki/HMS_Agamemnon_\(1906\)](https://wikivividly.com/wiki/HMS_Agamemnon_(1906)) (Erişim Tarihi: 20.3.2019).

44 https://www.militaryfactory.com/ships/detail.asp?ship_id=HMS-Agamemnon (Erişim Tarihi: 20.3.2019).

45 https://www.militaryfactory.com/ships/detail.asp?ship_id=HMS-Agamemnon (Erişim Tarihi: 20.3.2019).

46 [https://alchetron.com/HMS-Agamemnon-\(1906\)](https://alchetron.com/HMS-Agamemnon-(1906)) (Erişim Tarihi: 20.3.2019).

47 [https://alchetron.com/HMS-Agamemnon-\(1906\)](https://alchetron.com/HMS-Agamemnon-(1906)) (Erişim Tarihi: 20.3.2019).

48 [https://alchetron.com/HMS-Agamemnon-\(1906\)](https://alchetron.com/HMS-Agamemnon-(1906)) (Erişim Tarihi: 20.3.2019).

2.1.1.2.2 HMS Lord Nelson:

7 Mart 1915 tarihinde, Türk top bataryalarından atılan pek çok top mermisi gemiye isabet etmiş, geminin su hattı civarlarında oluşan hasarlar nedeniyle iki kömür ambarı su almıştır. Gemi, süratle Malta Adası'na intikal ettirilmiş ve 18 Mart 1915 tarihindeki deniz harekâtına katılacak şekilde onarımı tamamlanmıştır.⁴⁹

2.1.1.3. Çanakkale Deniz Harekâtı'na Katılan "Formidable" Sınıfı Tek Pre-Drednot Olan HMS Irresistible'in Hasar/Kayıpları

Resim Grubu-4: HMS Irresistible (Solda ve Ortada)⁵⁰ ve 3 İnc'lik (76 mm) İngiliz Uçaksavar Topları (Sağda)⁵¹

İsim-Tip-Sınıf İlgili Bilgiler	HMS Irresistible-Pre-Drednot-"Formidable" sınıfı İngiliz Donanması'ndaki "Formidable" sınıfı 8 pre-drednotun sadece 1'i bu harekâta katılmıştır.
Hizmete Giriş Tarihi	1901
Boy – En – Draft	131,6 m - 22,9 m - 8,2 m
Deplasman	15.805 ton
Makine Bilgileri	15.500 HP ve 2 şaft
Seyir Sırası	5.500 mil (10 knot sürat ile)
Silahlar	4 ad. 12 inç (305 mm) top, 12 ad. 6 inç (150 mm) top, 10 ad. 3 inç (76 mm) top, 6 ad. 1,9 inç (47 mm) süratli top, 4 ad. 18 inç (460 mm) torpido.
Sürati	Azami 18 knot
Personel Sayısı	780

Tablo-3: HMS Irresistible'in Teknik Özellikleri⁵²

HMS Irresistible'in gemi jurnaline göre; 18 Mart 1915 tarihinde, Erenköy açıklarında, makineler stopta iken, 11.000 yarda mesafedeki Türk mevzilerine kara bombardımanı atışı yaparken, akıntı ile mayının üzerine sürüklenmiş ve saat 16.15'te sancak ana makine dairesinden büyük bir yara almış, tüm makine daireleri su alınca manevra kabiliyetini yitirmiş, yoğun top atışına maruz kalınca gemi komutanı gemiyi terk emri vermiştir. Gemiye terk etmeyi başarabilen 28 subay ve 582 personel HMS Wear destroyeri tarafından kurtarılarak diğer gemilere transfer edilmiştir. Gemi komutanı ve gemide kalan 10 gönüllü personel, HMS Ocean'a yedekleme donanımı vermek için uğraşmışlar, ancak başarılı olamayınca saat 17.50'de onlar da gemiyi terk etmişlerdir. Destroyerler ve mayın tarama gemileri HMS Irresistible'i (ve ona yardım etmeye çalışırken mayın infilakı ile ağır yara alan HMS Ocean'ı)⁵³ hava karardıktan sonra kurtarmak veya kurtarılamayacak durumda ise torpido ile batırmak üzere hazır bekletilmişler, ancak Türk topçusunun sürekli atışları neticesinde saat 19.30'da HMS Irresistible zaten batmıştır.⁵⁴

⁴⁹ [https://alchetron.com/HMS-Lord-Nelson-\(1906\)](https://alchetron.com/HMS-Lord-Nelson-(1906)) (Erişim Tarihi: 20.3.2019).

⁵⁰ https://ipfs.io/ipfs/QmXoypijW3WknFiJnKlWHCnL72vedxj0kDDP1mXW06uCo/wiki/Lord_Nelson-class_battleship.html (Erişim Tarihi: 20.3.2019).

⁵¹ [https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:HMS_Agamemnon_\(ship,_1906\)#/media/File:HMS_Agamemnon_12-pounder_gun_crew_Salonika_1916_IWM_Q_31978.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:HMS_Agamemnon_(ship,_1906)#/media/File:HMS_Agamemnon_12-pounder_gun_crew_Salonika_1916_IWM_Q_31978.jpg) (Erişim Tarihi: 20.3.2019).

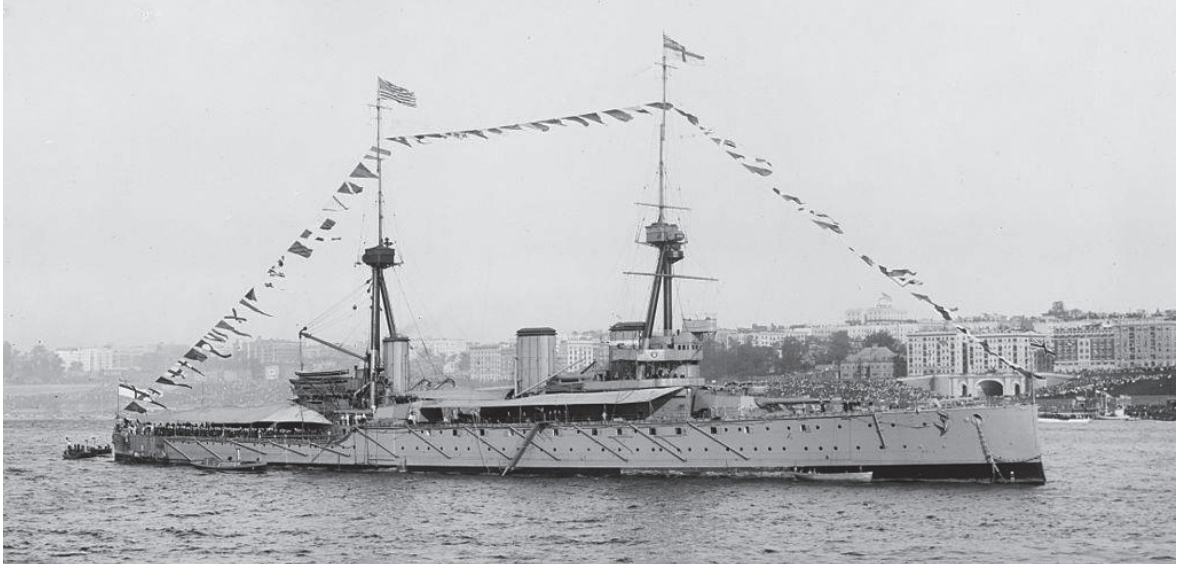
⁵² http://www.historyofwar.org/articles/weapons_HMS_Irresistible.html (Erişim Tarihi: 21.3.2019), <https://tr.scribd.com/document/164303874/HMS-Irresistible-1898> (Erişim Tarihi: 21.3.2019) ve <https://www.revolvy.com/page/HMS-Irresistible-%281898%29> (Erişim Tarihi: 21.3.2019).

⁵³ <https://www.greatwarforum.org/topic/112933-hms-irresistible-dardanelles-campaign-1915/> (Erişim Tarihi: 21.3.2019).

⁵⁴ http://www.historyofwar.org/articles/weapons_HMS_Irresistible.html (Erişim Tarihi: 21.3.2019).

2.1.1.4. Çanakkale Deniz Harekâtı'na Katılan "Invincible" Sınıfı Tek Pre-Drednot Olan HMS

Inflexible'in Hasar/Kayıpları

Resim-5: HMS Inflexible⁵⁵

İsim-Tip-Sınıf İlgili Bilgiler	HMS Inflexible-Pre-Drednot-"Invincible" Sınıfı İngiliz Donanması'ndaki "Invincible" sınıfı 3 pre-drednotun sadece 1'i bu harekâta katılmıştır.
Hizmete Giriş Tarihi	1908
Boy – En – Draft	173 m - 24 m - 9,07 m
Deplasman	20.700 ton
Makine Bilgileri	41.000 HP ve 4 şaft
Seyir Sırası	3.090 mil (10 knot sürat ile)
Silahlar	8 adet 12 inç (305 mm) top, 16 ad. 4 inç (100 mm) top, 7 ad. ağır makineli tüfek, 5 ad. 18 inç (460 mm) torpido (4 adedi bordalarda, 1 adedi kıçta)
Sürati	Azami 26,5 knot
Personel Sayısı	784
Yakıt Kapasitesi	3.133 ton kömür + 737 ton fuel oil (Sıvı yakıt, sadece katı yakıtın yanma oranını artırmak için).

Tablo-4: HMS Inflexible'in Teknik Özellikleri⁵⁶

18 Mart 1915'te gemiye isabet eden 5.9-9.4 inç'lik (150-240 mm) 9 top mermisi,⁵⁷ top taretlerinden birinde, direklerde, köprüüstünde ve güvertelerde yangın ve hasara yol açmıştır. Erenköy Koyu'na dönüşü esnasında mayına çarptığında sancak baş omuzluğundan ciddi bir yara almış, baş torpido dairesi su altında kalmıştır. 2.000 ton su alan⁵⁸ gemi, Bozcaada'da karaya oturtularak batmaktan güçlükte kurtarılmıştır. 6 Nisan 1915'e kadar HMS Inflexible'in geçici onarımı yapılarak yüzer hâle getirilmiş ve onarım için Malta'ya intikal ettirilmiştir.⁵⁹

55 <https://www.naval-encyclopedia.com/ww1/UK/invincible-class-battlecruisers/> (Erişim Tarihi: 21.3.2019)

56 https://wikivisually.com/wiki/HMS_Inflexible_%281907%29 (Erişim Tarihi: 22.3.2019).

57 <http://www.worldwar1.co.uk/battlecruiser/hms-invincible.html> (Erişim Tarihi: 22.3.2019).

58 <http://enacademic.com/dic.nsf/enwiki/219554> (Erişim Tarihi: 22.3.2019).

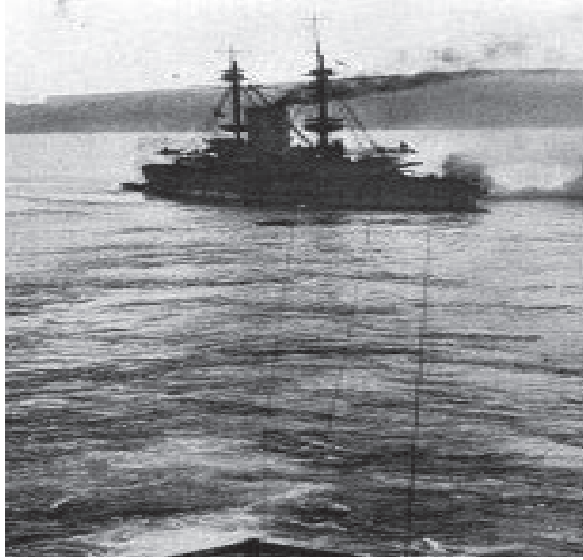
59 https://wikivisually.com/wiki/HMS_Inflexible_%281907%29 (Erişim Tarihi: 22.3.2019).

2.1.1.5. Çanakkale Deniz Harekâtı'na Katılan "Canopus" Sınıfı Pre-Drednotların Hasar/

Kayıpları

2.1.1.5.1. HMS Albion:

1 Mart 1915'teki kara bombardımanı görevi esnasında, Türk topçu ateşi ile kıç üstünde ve yaşam mahallerinde hasara uğramış;⁶⁰ 18 Mart 1915'te Türk topçu bataryalarının ateşi ile de birkaç isabet almış, pruva direğindeki hasar birkaç günde onarılmıştır.⁶¹

Resim Grubu-6: "Canopus" Sınıfı Pre-Drednotlar⁶²

İsim-Tip-Sınıf İlgili Bilgiler	HMS Albion, HMS Canopus, HMS Ocean, HMS Vengeance-Pre-drednot-"Canopus" sınıfı İngiliz Donanması'ndaki "Canopus" sınıfı 6 pre-drednotun 4'ü bu harekâta katılmıştır.
Hizmete Giriş Tarihleri	1899-1902
Boy – En – Draft	131 m - 23 m - 7,9 m
Deplasman	14.300 ton
Makine Bilgileri	15.400 HP ve 2 şaft ⁶³
Seyir Sırası	6.330 mil (10 knot sürat ile) ⁶⁴
Silahlar	4 ad. 12 inç (305 mm) top, 12 ad. 6 inç (150 mm) top, 10 ad. 3 inç (76 mm) top, 6 ad. 1,9 inç (47 mm) süratli top, 4 ad. 18 inç (460 mm) torpido
Sürati	Azami 18,25 knot
Personel Sayısı	750

Tablo-5: "Canopus" Sınıfı Pre-Drednotların Teknik Özellikleri⁶⁵

60 https://www.naval-history.net/OWShips-WW1-01-HMS_Albian.htm (Erişim Tarihi: 31.3.2019).

61 https://www.naval-history.net/OWShips-WW1-01-HMS_Albian.htm (Erişim Tarihi: 31.3.2019) ve Figen Atabey, agm, s.167 ve 171.

62 Solda : <https://www.britishbattles.com/first-world-war/the-gallipoli-campaign-part-i-the-naval-attack-on-the-dardanelles/> (Erişim Tarihi: 22.03.2019). Sağda : <https://www.naval-encyclopedia.com/ww1/UK/canopus-class-1897> (Erişim Tarihi: 22.3.2019).

63 <https://www.naval-encyclopedia.com/ww1/UK/canopus-class-1897> (Erişim Tarihi: 22.3.2019).

64 <https://www.naval-encyclopedia.com/ww1/UK/canopus-class-1897> (Erişim Tarihi: 22.3.2019).

65 <https://tr.scribd.com/document/164334157/HMS-Albion-1898> (Erişim Tarihi: 22.3.2019).

2.1.1.5.2. HMS Canopus:

2 Mart 1915 tarihinde; Türk top bataryalarından açılan ateş sonucunda ana direk, bacalardan biri ve subay salonu hafif hasar görmüş, onarımı bir gün sürmüştür.⁶⁶

2.1.1.5.3. HMS Ocean:

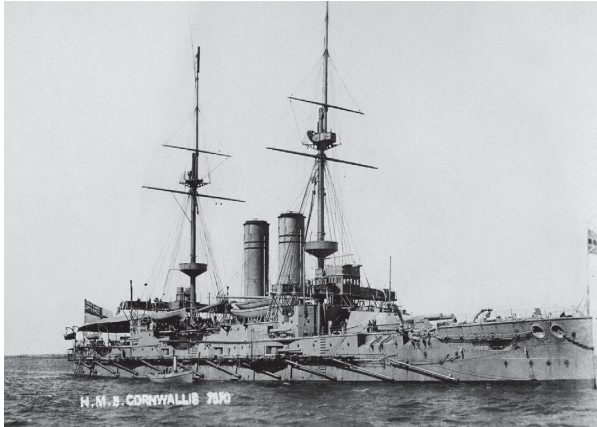
Bir İngiliz kaynağında, 1 Mart 1915 tarihinde; Türk top tabyalarına kara bombardımanı yaparken, bir miktar hasar aldığı yönünde bilgi mevcuttur.⁶⁷

18 Mart 1915'te ise; Dardanos, Rumeli Mecidiye ve Soğanlıdere top bataryalarının şiddetli ateşine maruz kalıp isabetler almaya başlayan HMS Ocean, sakınma manevrası yaparken saat 18.05'te mayına çarpmış, sancak taraftaki kömürlükleri su almış, dümeni bozulmuştur. Hareketten sakıt kaldığı bu esnada sancak taraftan yeke dairesine aldığı bir top isabeti sancak yeke dairesinin de su almasına yol açmıştır. Çarpraz ateş altında kalan gemi 19.30'a kadar terk edildikten sonra Morto Körfezi'ne sürüklenmiş ve 22.30'da batmıştır.⁶⁸

2.1.1.5.4. HMS Vengeance:

19 Şubat 1915 tarihinde; Orhaniye Tabyasından atılan 4 top mermisi geminin yakınına düşmüş, geminin sadece seren donanımı hasar görmüş ve kısa sürede onarılmıştır.⁶⁹

2.1.1.6. Çanakkale Deniz Harekâtı'na Katılan "Duncan" Sınıfı Tek Pre-Drednot Olan HMS Cornwallis'in Hasar/Kayıpları

Resim Grubu-7: HMS Cornwallis⁷⁰

Bir İngiliz kaynağında HMS Cornwallis'in 19 Şubat 1915 tarihinde yapılan kara bombardımanı esnasında hafif hasar aldığı belirtilmiştir.⁷¹

⁶⁶https://www.naval-history.net/DWShips-WW1-01-HMS_Canopus.htm (Erişim Tarihi: 31.3.2019) ve [https://ipfs.io/ipfs/QmXoyvizW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/HMS_Canopus_\(1897\).html](https://ipfs.io/ipfs/QmXoyvizW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/HMS_Canopus_(1897).html) (Erişim Tarihi: 31.3.2019).

⁶⁷ <http://www.worldwar1.co.uk/pre-dreadnought/hms-canopus.html> (Erişim Tarihi: 31.3.2019).

⁶⁸ Ayhan Cankut, Erdoğan Şimşek, "Çanakkale Savaşları'nın Deniz Cephesi", *Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 100'üncü Yılda Çanakkale Zaferi Sempozyumu Bildirileri*, 2015, 129-149, ss.147-148. Ayrıca: Figen ATABEY, *a.g.m.*, s.170.

⁶⁹ http://www.historyofwar.org/articles/weapons_HMS_Vengeance.html (Erişim Tarihi: 23.3.2019), https://www.naval-history.net/DWShips-WW1-01-HMS_Vengeance.htm (Erişim Tarihi: 23.3.2019) ve <http://www.naval-history.net/WW1Battle1503Dardanelles1.htm> (Erişim Tarihi: 31.3.2019). Ayrıca: Figen ATABEY, *agm*, ss.155-156.

⁷⁰ Solda: <https://www.thenational.ae/world/the-wrong-horse-how-the-ottoman-delusions-of-1914-shaped-the-modern-middle-east-1.457782> (Erişim Tarihi: 23.3.2019) Sağda: <https://www.gettyimages.co.uk/detail/news-photo/january-8-the-british-ship-cornwallis-from-the-allied-fleet-news-photo/481658177> (Erişim Tarihi: 23.3.2019).

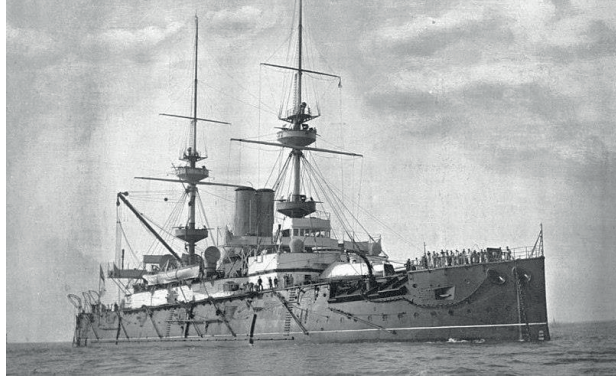
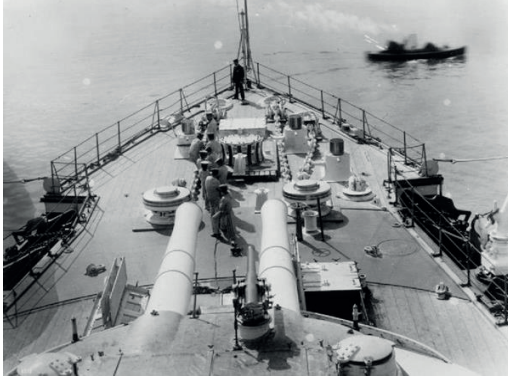
⁷¹ <http://www.naval-history.net/WW1Battle1503Dardanelles1.htm> (Erişim Tarihi: 31.3.2019).

İsim-Tip-Sınıf İlgili Bilgiler	HMS Cornwallis-Pre-Drednot-"Duncan" İngiliz Donanması'ndaki "Duncan" sınıfı 6 pre-drednotun sadece 1'i bu harekâta katılmıştır.
Hizmete Giriş Tarihi	1904
Boy – En – Draft	132 m – 23 m – 7,85 m
Deplasman	14.000 ton
Makine Bilgileri	18.000 HP ve 2 şaft
Seyir Sırası	7.000 mil (10 knot sürat ile)
Silahlar	4 ad. 12 inç (305 mm) top, 12 ad. 6 inç (150 mm) top, 10 ad. 3 inç (76 mm) top, 6 ad. 1,9 inç (47 mm) süratli top, 2 ad. ağır makineli tüfek, 4 ad. 18 inç (460 mm) torpido
Sürati	Azami 19 knot
Personel Sayısı	720 (Sefer)

Tablo-6: HMS Cornwallis'in Teknik Özellikleri⁷²

2.1.1.7. Çanakkale Deniz Harekâtı'na Katılan "Majestic" Sınıfı Pre-Drednotların Hasar/

Kayıpları

Resim Grubu-8: "Majestic" Sınıfı Pre-Drednotlar⁷³

İsim-Tip-Sınıf İlgili Bilgiler	HMS Majestic ve HMS Prince George-Pre-Drednot-"Majestic" İngiliz Donanması'ndaki "Majestic" sınıfı 9 pre-drednotun sadece 2'si bu harekâta katılmıştır.
Hizmete Giriş Tarihleri	1895-1896
Boy – En – Draft	124,3 m – 22,8 m – 8,2 m
Deplasman	14.900 ton
Makine Bilgileri	10.000 HP ve 2 şaft
Seyir Sırası	4.700 mil (10 knot sürat ile)
Silahlar	4 ad. 12 inç (305 mm) top, 12 ad. 6 inç (150 mm) top, 16 ad. 3 inç (76 mm) top, 12 ad. 1,9 inç (47 mm) süratli top, 5 ad. 18 inç (460 mm) torpido
Sürati	Azami 16 knot
Personel Sayısı	672

Tablo-7: "Majestic" Sınıfı Pre-Drednotların Teknik Özellikleri⁷⁴

⁷² [http://military.wikia.com/wiki/HMS_Cornwallis_\(1901\)](http://military.wikia.com/wiki/HMS_Cornwallis_(1901)) (Erişim Tarihi: 23.3.2019).

⁷³ Solda: <https://www.naval-encyclopedia.com/ww1/UK/majestic-class-battleships-1894> (Erişim Tarihi: 31.3.2019). Sağda: <https://www.wikidata.org/wiki/Q5633875#/media/File:HMSPrinceGeorge1897.jpg> (Erişim Tarihi: 31.3.2019).

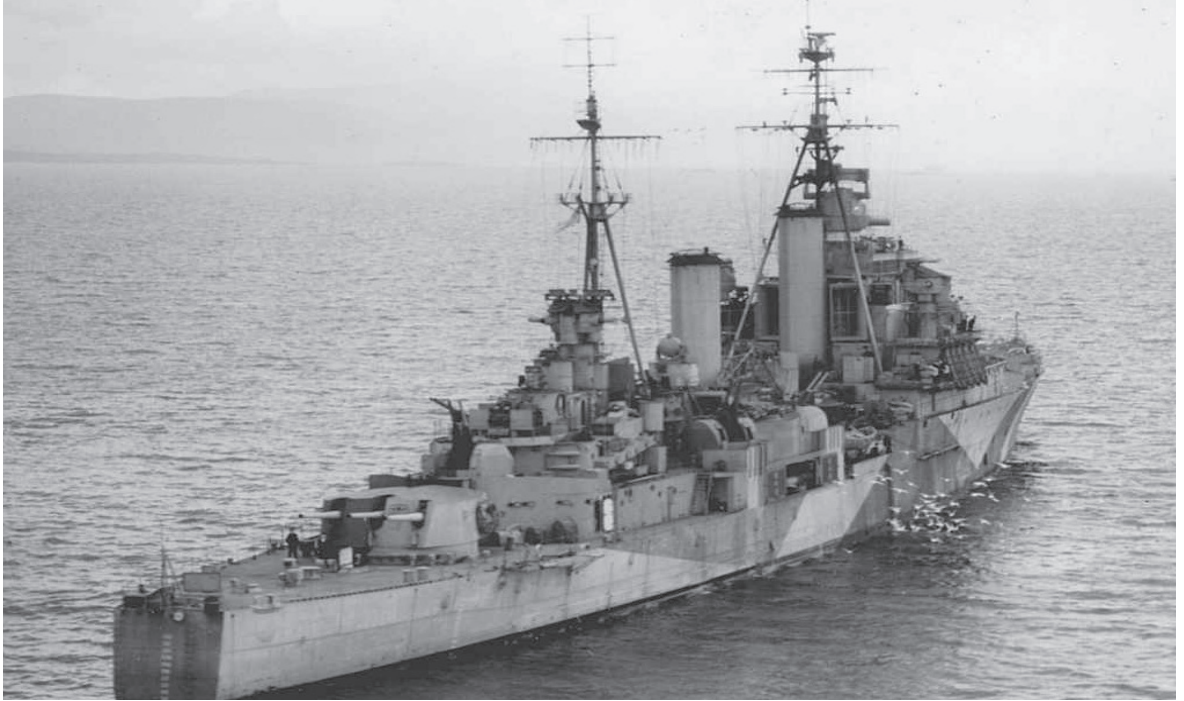
⁷⁴ http://www.historyofwar.org/articles/weapons_HMS_Majestic.html (Erişim Tarihi: 31.3.2019), http://www.historyofwar.org/articles/weapons_HMS_Prince_George.html (Erişim Tarihi: 31.3.2019), http://freepages.rootsweb.com/~bingham/family/bingham_abrn.html (Erişim Tarihi: 31.3.2019) ve <https://www.naval-encyclopedia.com/ww1/UK/majestic-class-battleships-1894> (Erişim Tarihi: 31.3.2019).

2.1.1.7.1.

HMS Majestic, 26 Şubat 1915'te, Karanlık Liman'da 4 adet 6 inç'lik mermi isabeti ile su hattının bir miktar altında hafif hasar almış;⁷⁵ HMS Prince George ise, Çanakkale Deniz Harekâtı süresince hiç isabet almamıştır.

2.1.1.8. Çanakkale Deniz Harekâtı'na Katılan "Swiftsure" Sınıfı Pre-Drednotların Hasar/ Kayıpları

Çanakkale Deniz Harekâtı süresince hiç isabet almamışlardır.

Resim-9: "Swiftsure" Sınıfı Pre-Drednot⁷⁶

İsim-Tip-Sınıf İlgili Bilgiler	HMS Swiftsure ve HMS Triumph-Pre-Drednot-"Swiftsure" İngiliz Donanması'ndaki "Swiftsure" sınıfı 2 pre-drednotun her 2'si de bu harekâta katılmıştır.
Hizmete Giriş Tarihleri	1904
Boy – En – Draft	144,9 m – 21,7 m – 8,3 m
Deplasman	12.370-14.060 ton
Makine Bilgileri	12.500 HP ve 2 şaft
Seyir Sırası	6.210 mil (10 knot sürat ile)
Silahlar	4 ad. 10 inç (255 mm) top, 14 ad. 7,5 inç (190 mm) top, 14 ad. 4 inç (100 mm) top, 2 ad. 3 inç (76 mm) top, 4 ad. 1,9 inç (47 mm) süratli top, 2 ad. 18 inç (460 mm) torpido
Sürati	Azami 19 knot
Personel Sayısı	729

Tablo-8: "Swiftsure" Sınıfı Pre-Drednotların Teknik Özellikleri⁷⁷

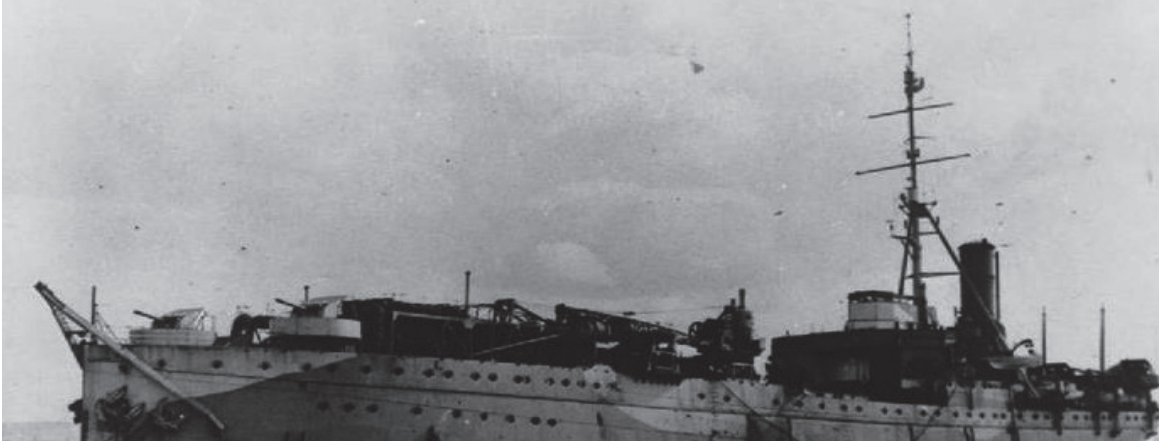
⁷⁵ http://www.historyofwar.org/articles/weapons_HMS_Majestic.html (Erişim Tarihi: 31.3.2019), [https://wikivisually.com/wiki/HMS_Albian_\(1898\)](https://wikivisually.com/wiki/HMS_Albian_(1898)) (Erişim Tarihi: 22.3.2019) ve Ayhan Cankut, Erdoğan Şimşek, agm, s.137.

⁷⁶ <https://albumwar2.com/english-swiftsure-light-cruiser-in-the-sea/> (Erişim Tarihi: 20.4.2020)

⁷⁷ <http://www.worldwar1.co.uk/pre-dreadnought/hms-swiftsure.html> (Erişim Tarihi: 31.3.2019), http://www.historyofwar.org/articles/weapons_HMS_Swiftsure.html (Erişim Tarihi: 31.3.2019), <https://tr.scribd.com/document/164653408/HMS-Swiftsure-1903> (Erişim Tarihi: 31.3.2019) ve <https://www.revolver.com/page/HMS->

2.1.1.9. Çanakkale Deniz Harekâtı'na Katılan Tek Deniz Uçağı Gemisi Olan HMS Arc

Royal'ın Hasar/Kayıpları

Resim Grubu-10: HMS Arc Royal⁷⁸

İsim-Tip-İlgili Bilgiler	HMS Arc Royal-Deniz Uçağı Gemisi-Bu harekâta katılan tek deniz uçağı gemisidir. 5 deniz ve 2 kara uçağı olmak üzere 7 uçak kapasitelidir.
Hizmete Giriş Tarihi	1914
Boy – En – Draft	111,5 m – 15,5 m – 5,4 m
Deplasman	7.450 ton
Makine Bilgileri	3.000 HP ve tek şaft
Seyir Sırası	3.030 mil
Silahlar	4 ad. 3 inç (76 mm) top, 2 adet 13 mm'lik ağır makineli tüfek
Sürati	11 knot
Personel Sayısı	180
Yakıt Kapasitesi	500 ton fuel oil

Tablo-9: HMS Arc Royal'ın Teknik Özellikleri⁷⁹

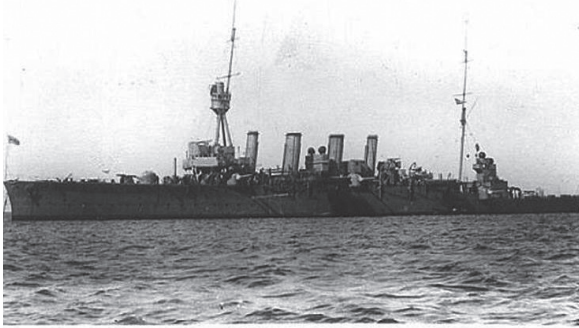
Çanakkale Deniz Harekâtı süresince hiç isabet almamıştır.

Swiftsure-%281903%29 (Erişim Tarihi:31.3.2019).

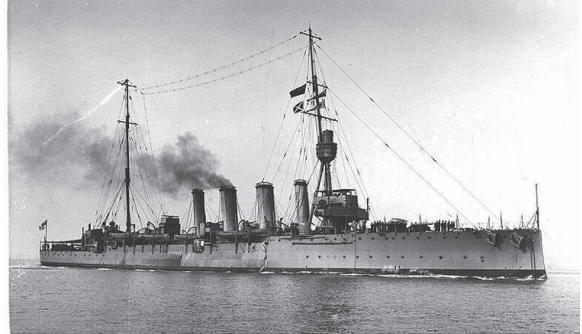
78 <https://www.naval-encyclopedia.com/ww1/UK/hms-ark-royal-1914> (Erişim Tarihi: 24.3.2019).

79 <https://www.naval-encyclopedia.com/ww1/UK/hms-ark-royal-1914> (Erişim Tarihi:31.3.2019) ve http://www.hazegray.org/navhist/carriers/uk_sea.htm#ark (Erişim Tarihi: 31.3.2019).

2.1.1.10. Çanakkale Deniz Harekâtı'na Katılan İngiliz Hafif Kruvazörlerinin Hasar/Kayıpları

H.M.S. "DUBLIN"

Resim Grubu-11: HMS Dublin (Soldaki) ve HMS Dartmouth (Sağdaki) Hafif Kruvazörleri⁸⁰

2.1.1.10.1. HMS Dublin:

7 Mart 1915'te isabet eden 3-4 adet 4 inç'lik mermi önemli bir hasar vermemiştir.⁸¹

İsim-Tip-Sınıf İlgili Bilgiler	HMS Dublin-Hafif Kruvazör-"Chatham" İngiliz Donanması'ndaki "Chatham" sınıfı 6 hafif kruvazörün sadece 1'i bu harekâta katılmıştır.
Hizmete Giriş Tarihi	1913
Boy – En – Draft	139,6 m – 14,93 m – 4,87 m
Deplasman	6.000 ton
Makine Bilgileri	25.000 HP ve 4 şaft
Silahlar	8 ad. 6 inç (150 mm) top, 4 ad. 1,9 inç (47 mm) süratli top, 2 ad. 21 inç (530 mm) torpido
Sürati	25,5 knot
Personel Sayısı	380

Tablo-10: HMS Dublin'in Teknik Özellikleri⁸²

2.1.1.10.2. HMS Dartmouth:

Çanakkale Deniz Harekâtı süresince hiç isabet almamıştır.

İsim-Tip-Sınıf İlgili Bilgiler	HMS Dartmouth-Hafif Kruvazör-"Weymouth" İngiliz Donanması'ndaki "Weymouth" sınıfı 4 hafif kruvazörün sadece 1'i bu harekâta katılmıştır.
Hizmete Giriş Tarihi	1911
Boy – En – Draft	138,07 m – 14,63 m – 4,57 m
Deplasman	5.800 ton
Makine Bilgileri	22.000 HP
Seyir Sırası	4.500 mil (10 knot sürat ile)
Silahlar	8 ad. 6 inç (150 mm) top, 4 ad. 1,9 inç (47 mm) süratli top, 2 ad. 21 inç (530 mm) torpido
Sürati	25 knot
Personel Sayısı	475

Tablo-11: HMS Dartmouth'un Teknik Özellikleri⁸³

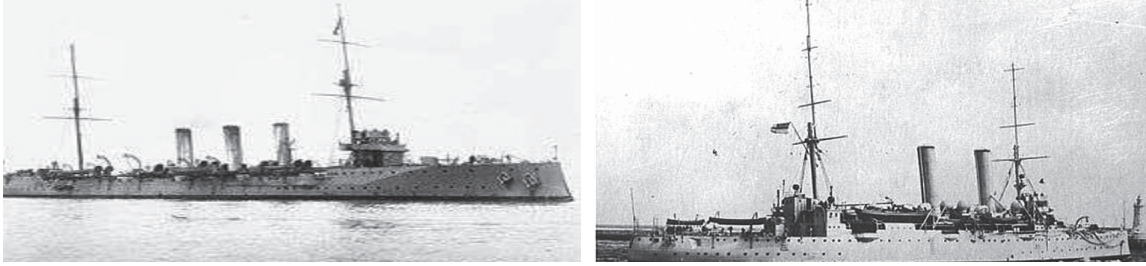
⁸⁰ Solda: <https://www.naval-history.net/PhotoWW1-06cDublin1PS.JPG> (Erişim Tarihi: 24.3.2019). Sağda: <https://www.naval-history.net/PhotoWW1-06cDartmouth1PS.JPG> (Erişim Tarihi: 31.3.2019).

⁸¹ Tolga Başak, *agm*, s.13.

⁸² <http://www.worldwar1.co.uk/light-cruiser/hms-Chatham.html> (Erişim Tarihi: 31.3.2019) ve https://www.naval-history.net/OWShips-WW1-06-HMS_Dublin.htm (Erişim Tarihi: 31.3.2019).

⁸³ https://www.naval-history.net/OWShips-WW1-06-HMS_Dartmouth.htm (Erişim Tarihi: 31.3.2019) ve http://www.historyofwar.org/articles/weapons_HMS_

2.1.1.11. Çanakkale Deniz Harekâtı'na Katılan İngiliz Kruvazörlerin Hasar/Kayıpları

Resim Grubu-12: HMS Amethyst (Soldaki) ve HMS Blenheim (Sağdaki) Kruvazörleri⁸⁴

2.1.1.11.1. HMS Amethyst:

İsim-Tip-Sınıf İlgili Bilgiler	HMS Amethyst-Kruvazör-"Topaze" İngiliz Donanması'ndaki "Topaze" sınıfı 4 kruvazörün sadece 1'i bu harekâta katılmıştır.
Hizmete Giriş Tarihi	1905
Boy – En – Draft	109,7 m – 12,2 m – 4,42 m
Deplasman	3.000 ton
Makine Bilgileri	12.000 HP ve 3 şaft
Seyir Sırası	1.500 mil (10 knot sürat ile)
Silahlar	12 ad. 4 inç (100 mm top), 8 ad. 1,9 inç (47 mm) süratli top, 2 ad. 18 inç (460 mm) torpido
Sürati	22,5 knot
Personel Sayısı	296

Tablo-12: HMS Amethyst'in Teknik Özellikleri⁸⁵

14 Mart 1915 tarihinde katıldığı mayın tarama harekâtında Türk kara topçusunun hedefi olmuş, 3'ü su kesiminin altında olmak üzere 22 isabet almış, çeşitli güverteler ile makine telgrafında hasar oluşmuş, 26 personeli ölmüş ve 34 personeli yaralanmıştır.⁸⁶

2.1.1.11.2. HMS Blenheim:

İsim-Tip-Sınıf İlgili Bilgiler	HMS Blenheim-Kruvazör-"Blake" İngiliz Donanması'ndaki "Blake" sınıfı 2 kruvazörün sadece 1'i bu harekâta katılmıştır.
Hizmete Giriş Tarihi	1890
Boy – En – Draft	114,3 m – 19,8 m – 7,92 m
Deplasman	9.150 ton
Makine Bilgileri	20.000 HP
Silahlar	2 ad. 9,2 inç (235 mm) top, 10 ad. 6 inç (150 mm) top, 18 ad. 1,9 inç (47 mm) süratli top
Sürati	22 knot
Personel Sayısı	570

Tablo-13: HMS Blenheim'in Teknik Özellikleri⁸⁷

İngiliz destroyerleri için yatak gemisi görevini yürüten ve pasif görevler verilen HMS Blenheim kruvazörü, Çanakkale Deniz Harekâtı süresince yeteneklerinin tümünü korumuştur.

Dartmouth.html (Erişim Tarihi: 31.3.2019).

⁸⁴ Sağda: <https://www.naval-history.net/PhotoWW1-05csBlenheim3PS.jpg> (Erişim Tarihi: 31.3.2019). Solda: [https://ipfs.io/ipfs/QmXoypizjW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXW06uco/wiki/HMS_Amethyst_\(1903\).html](https://ipfs.io/ipfs/QmXoypizjW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXW06uco/wiki/HMS_Amethyst_(1903).html) (Erişim Tarihi: 24.3.2019).

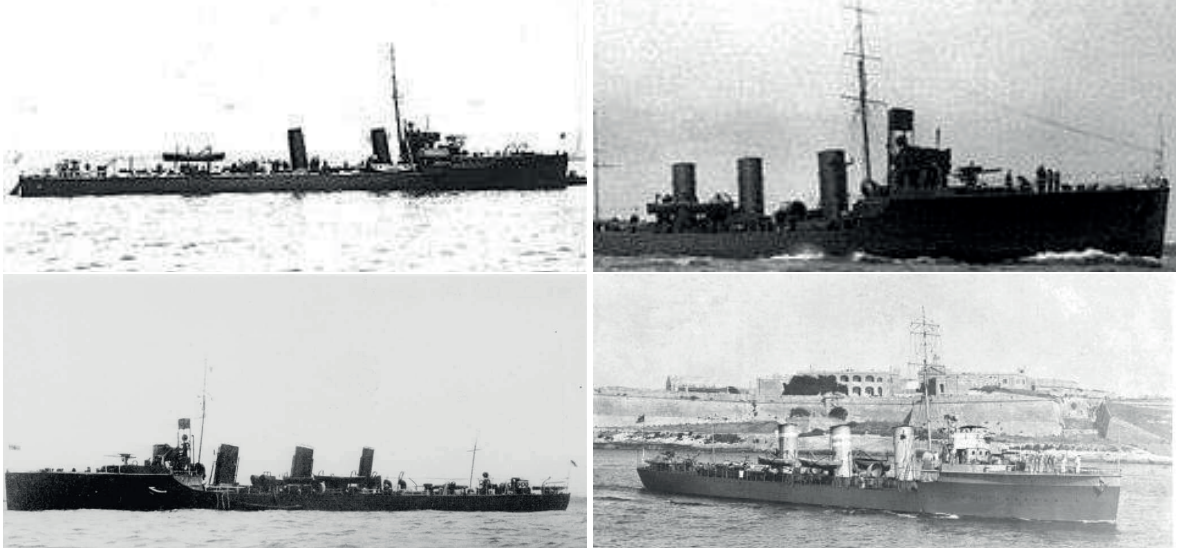
⁸⁵ [https://ipfs.io/ipfs/QmXoypizjW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXW06uco/wiki/HMS_Amethyst_\(1903\).html](https://ipfs.io/ipfs/QmXoypizjW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXW06uco/wiki/HMS_Amethyst_(1903).html) (Erişim Tarihi: 31.3.2019).

⁸⁶ [https://ipfs.io/ipfs/QmXoypizjW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXW06uco/wiki/HMS_Amethyst_\(1903\).html](https://ipfs.io/ipfs/QmXoypizjW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXW06uco/wiki/HMS_Amethyst_(1903).html) (Erişim Tarihi: 31.3.2019) ve https://www.naval-history.net/OWShips-WW1-05-HMS_Amethyst.htm (Erişim Tarihi: 31.3.2019) ve Tolga Başak, *a.g.m.*, s.18-19.

⁸⁷ https://www.battleships-cruisers.co.uk/hms_blenheim.htm (Erişim Tarihi: 31.03.2019).

2.1.1.12. Çanakkale Deniz Harekâtı'na Katılan İngiliz Destroyerlerin Hasar/Kayıpları

Çanakkale Deniz Harekâtı'na katılan İngiliz destroyerlerin tümü, ciddi bir hasar almamışlardır. Yalnızca, HMS Chelmer destroyeri, 3 Mart 1915'te Erenköy sahiline top atışı yaparken, HMS Amethyst kruvazörünün isabetsiz dost ateşine maruz kalmıştır.⁸⁸

Resim Grubu-13: Çanakkale Deniz Harekâtına Katılan Destroyerler⁸⁹

İsim Tip-Sınıf	River Sınıfı: HMS Wear, HMS Jed, HMS Kennet, HMS Chelmer, HMS Colne, Beagle Sınıfı: HMS Ribble, HMS Welland, HMS Wolverine, HMS Bulldog Destroyer- "River" ⁹⁰ /"Beagle" ⁹¹
Hizmete Giriş Tarihleri	1905
Boy – En – Draft	68,12-68,81 m - 7,16-7,28 m - 2,25-2,4 m
Deplasman	545-620 ton
Makine Bilgileri	7.000-7.500 HP ve 2 şaft
Seyir Sırası	1.620 mil (11 knot sürat ile)
Silahlar	1 ad. 3 inç (76 mm) top (11.750 yd menzilli), 3 ad. 3 inç (76 mm) top (5.100 yd menzilli), 2 ad. 18 inç torpido
Sürati	Azami 25,5 knot
Personel Sayısı	70
Yakıt Kapasitesi	140-127 ton kömür

Tablo-14: Çanakkale Deniz Harekâtı'na Katılan İngiliz Destroyerlerin Teknik Özellikleri⁹²

88 [https://ipfs.io/ipfs/QmXoyvizW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/HMS_Colne_\(1905\).html](https://ipfs.io/ipfs/QmXoyvizW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/HMS_Colne_(1905).html) (Erişim Tarihi: 21.3.2019).

89 Üst sırada solda:[https://ipfs.io/ipfs/QmXoyvizW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/HMS_Kennet_\(1903\).html](https://ipfs.io/ipfs/QmXoyvizW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/HMS_Kennet_(1903).html) (Erişim Tarihi: 21.3.2019). Üst sırada sağda: [https://ipfs.io/ipfs/QmXoyvizW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/HMS_Wolverine_\(1910\).html](https://ipfs.io/ipfs/QmXoyvizW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/HMS_Wolverine_(1910).html) (Erişim Tarihi: 21.3.2019). Alt sırada solda: <https://www.britishbattles.com/first-world-war/the-gallipoli-campaign-part-i-the-naval-attack-on-the-dardanelles/> (Erişim Tarihi: 22.3.2019). Alt sırada sağda: http://www.horncombe.net/herbert_lee_ships/herbert_lee_ships.html (Erişim Tarihi: 01.4.2019).

90 1'inci Dünya Savaşı'nda İngiliz Donanması'nda "River" sınıfı 36 destroyer bulunmaktadır. Bakınız: [http://www.dreadnoughtproject.org/tfs/index.php/River_Class_Destroyer_\(1903\)](http://www.dreadnoughtproject.org/tfs/index.php/River_Class_Destroyer_(1903)) (Erişim Tarihi: 01.4.2019).

91 1'inci Dünya Savaşı'nda İngiliz Donanması'nda "Beagle" sınıfı 16 destroyer bulunmaktadır. Bakınız: https://wikivisually.com/wiki/Beagle-class_destroyer (Erişim Tarihi: 24.3.2019).

92 [https://ipfs.io/ipfs/QmXoyvizW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/HMS_Wear_\(1905\).html](https://ipfs.io/ipfs/QmXoyvizW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/HMS_Wear_(1905).html) ve (Erişim Tarihi: 21.3.2019) ve [https://ipfs.io/ipfs/QmXoyvizW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/HMS_Jed_\(1904\).html](https://ipfs.io/ipfs/QmXoyvizW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/HMS_Jed_(1904).html) (Erişim Tarihi: 21.3.2019).

2.1.1.13. Çanakkale Deniz Harekâtı'na Katılan İngiliz Yardımcı Sınıf Gemilerin Hasar/

Kayıpları

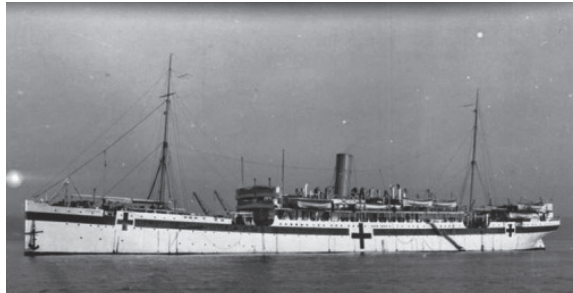
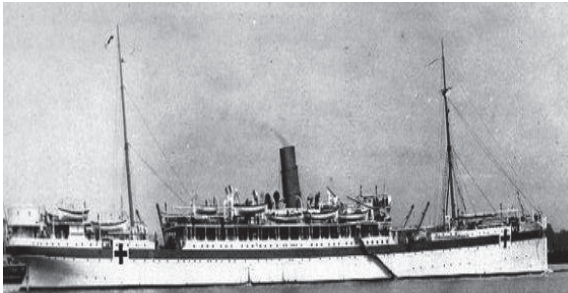
2.1.1.13.1. HMS Carrigan Head Q-Gemisi:

Resim-14: Bir Q-Gemisi⁹³

İngiliz Q-gemileri muhasım denizaltıları aldatmak üzere ticaret gemisi görüntüsü verilerek dizayn edilmişlerdir. Görevleri, sorgulamak üzere yaklaşan denizaltılara gizledikleri silahlar ile taarruz etmektir.⁹⁴ HMS Carrigan Head Q-gemisi 4 Mart 1915 tarihinde Limni'dedir.⁹⁵ Harekât esnasında hasar gördüğüne dair bir bilgi mevcut değildir.

2.1.1.13.2. HMHS Soudan Hastane Gemisi:

Resim Grubu-15: HMHS Soudan Hastane Gemisi⁹⁶

Tipi ve Sınıfı	Passenger / cargo liner - Caird & Company, Greenock
Hizmete Giriş Tarihi	1901
Boy – En – Draft	137,11 m – 15,97 m – 9,29 m
Deplasman	6.695 ton
Makine Bilgileri	4.500 HP ve 2 şaft
Sürati	14 knot
Personel Sayısı	197
Yolcu ve Yük Kapasitesi	1'inci sınıf 78 yolcu + 2'nci sınıf 64 yolcu + 10.323 metre küp

Tablo-15: HMHS Soudan'ın Teknik Özellikleri⁹⁷

93 <http://navymuseum.co.nz/q-ships/> (Erişim Tarihi: 23.3.2019).

94 <http://navymuseum.co.nz/q-ships/> (Erişim Tarihi: 23.3.2019).

95 https://www.naval-history.net/DWShips-WW1-01-HMS_Albion.htm (Erişim Tarihi:23.3.2019).

96 Solda: https://birtwistlewiki.com.au/wiki/SS_Soudan (Erişim Tarihi:24.3.2019). Sağda: <https://www.rootschat.com/forum/index.php?topic=773588.0> (Erişim Tarihi: 24.3.2019).

97 https://birtwistlewiki.com.au/wiki/SS_Soudan (Erişim Tarihi: 24.3.2019) ve <http://www.poheritage.com/Upload/Mimsy/Media/factsheet/94508SOUDAN-1901pdf.pdf> (Erişim Tarihi: 24.3.2019).

1'inci Dünya Savaşı başladığında, hastane gemisi olarak görevlendirmek üzere seferde el atılan bir gemidir.⁹⁸ Harekât esnasında hasar gördüğüne dair bir bilgi mevcut değildir.

2.1.1.13.3. İngiliz Mayın Tarama Gemileri:

Çanakkale Deniz Harekâtı için 600-1200 tonluk 8 İngiliz mayın tarama gemisi (Anemone, Aster, Honeysuckle, Jonquil, Heliotrope, Peony, Hussar ve Gazelle) görevlendirilmiştir. Anılan gemilere yönelik herhangi bir hasar bilgisi mevcut değildir.⁹⁹

2.1.1.14. Çanakkale Deniz Harekâtı'nda Tüm İngiliz Kayıplarının Değerlendirmesi:

İngilizlerin, bu harekâta 2 pre-drednotu (HMS Irresistable ve HMS Ocean) batmış, 1 pre-drednotu (HMS Inflexible) da uzun süreli onarım gerektirecek şekilde hasar görmüştür.

Batan gemilerle 8 adet 12 inç'lik (305 mm) ve 24 adet 6 inç'lik (150 mm) top da yitirilmiştir. Daha açık bir ifadeyle; İngiliz Donanması, Çanakkale Deniz Harekâtı'na katılan unsurlarındaki toplam ateş gücünün %10'unu¹⁰⁰ yitirmiş; yani tüm İngiliz Donanması, 18 Mart 1915 günü batan gemileriyle toplam ateş gücünün %1'ini¹⁰¹ kaybetmiştir.

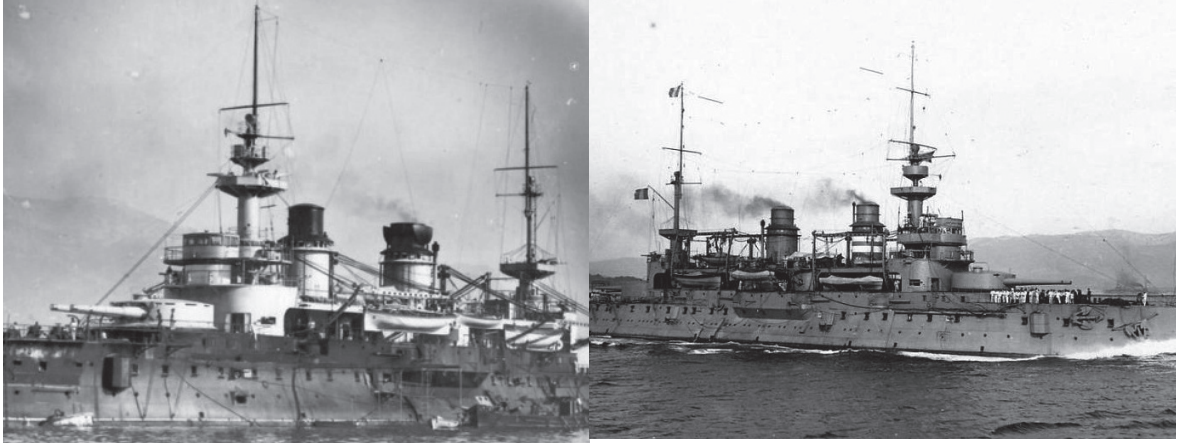
Ayrıca, ağır hasar gören gemilerindeki 12 adet 12 inç'lik (305 mm), 10 adet 9,2 inç'lik (240 mm) ve 6 adet 4 inç'lik (100 mm) toplarını gemilerin onarımları boyunca kullanamamışlardır. Bu da, Çanakkale Deniz Harekâtı'na katılan toplam İngiliz ateş gücünün %13'ünün,¹⁰² İngiliz Donanması'ndaki toplam ateş gücünün de %1,3'ünün¹⁰³ geçici olarak kullanım dışı kalması sonucunu doğurmuştur.

Bu sonucun dönemin süper gücü İngiltere için çok sarsıcı olduğunu söylemek güçtür.

2.1.2. Çanakkale Deniz Harekâtı'na Katılan Fransız Savaş Gemilerinin Hasar/Kayıpları

2.1.2.1. Çanakkale Deniz Harekâtı'na Katılan "Charlemagne" Sınıfı Pre-Drednotların

Hasar/Kayıpları

Resim Grubu-16: FS Charlemagne (Solda)¹⁰⁴ ve FS Gaulois (Sağda)¹⁰⁵

98 <http://www.poheritage.com/Upload/Mimsy/Media/factsheet/94508SOUDAN-1901pdf.pdf> (Erişim Tarihi: 24.3.2019).

99 <https://www.naval-history.net/WW1NavyBritishShips-Dittmar3WarshipsB.htm> (Erişim Tarihi: 24.3.2019).

100 $(8 \times 12 + 24 \times 6) / 2246 = 0,10$.

101 %10'un %10'u.

102 $(12 \times 12 + 10 \times 9,2 + 16 \times 4) / 2246 = 0,13$.

103 %10'un %13'ü.

104 <http://www.naval-history.net/PhotoWW1-01bbFrCharlemagne2PS.jpg> (Erişim Tarihi: 1.4.2019).

105 <http://www.naval-history.net/PhotoWW1-01bbFrGaulois1PS.jpg> (Erişim Tarihi: 1.4.2019).

İsimleri-Tip-Sınıf İlgili Bilgiler	FS Charlemagne ve FS Gaulois-Pre-Drednot-"Charlemagne" Fransız Donanması ndaki "Charlemagne" sınıfı 3 pre-drednotun 2'si bu harekâta katılmıştır.
Hizmete Giriş Tarihleri	1899-1900
Boy – En – Draft	117,5 m – 20,5 m – 8,4 m
Deplasman	11.100 ton
Makine Bilgileri	14,500 HP ve 3 şaft
Seyir Sırası	4.200 mil (10 knot sürat ile)
Silahlar	4 ad. 12 inç (305 mm) top, 10 ad. 5,4 inç (138 mm) top, 8 ad. 4 inç (100 mm) top, 4 ad. 18 inç (460 mm) torpido
Sürati	18 knot
Personel Sayısı	694

Tablo-16: "Charlemagne" Sınıfı Pre-Drednotların Teknik Özellikleri¹⁰⁶

2.1.2.1.1. FS Charlemagne Pre-Drednotu:

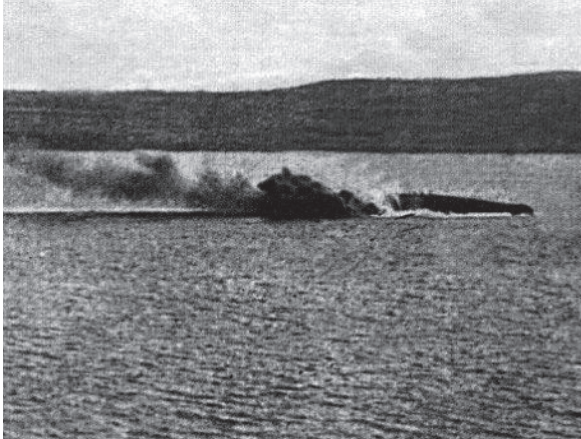
18 Mart 1915 tarihinde saat 14.30'da icra ettiği kara bombardımanı esnasında Türk top bataryalarından açılan ateş sonucu isabet almış, kömür ambarı su dolmuştur.¹⁰⁷

2.1.2.1.2. FS Gaulois Pre-Drednotu:

7 Mart 1915'te, aldığı 3 top isabeti, önemli bir hasara yol açmamıştır.¹⁰⁸

18 Mart 1915 tarihinde icra ettiği kara bombardımanı esnasında, saat 17.15'te Rumeli Mecidiyesi'ndeki bataryadaki 14 inç'lik toplardan açılan yoğun ateş sonucu su kesiminin altından isabet almış, bacası ve direkleri parçalanmış, harekât alanından çekilmek zorunda kalmış, 400 kişilik personeli yardıma gelen HMS Dublin'e transfer edildikten sonra, gemi batmak üzereyken Bozcaada yakınlarındaki Tavşan Adası'nda karaya oturtulmuştur.¹⁰⁹

2.1.2.2. Çanakkale Deniz Harekâtı'na Katılan FS Bouvet Pre-Drednotunun Hasar/Kayıpları

Resim Grubu-17: FS Bouvet¹¹⁰

¹⁰⁶ http://www.naval-history.net/WW1Navy-French_Navy_WW1.htm (Erişim Tarihi: 1.4.2019) ve http://en.wikipedia.org/wiki/French_battleship_Charlemagne_%281895 (Erişim Tarihi: 1.4.2019).

¹⁰⁷ Figen Atabey, *a.g.m.*, ss.167 ve 171.

¹⁰⁸ Tolga Başak, *a.g.m.*, s.13.

¹⁰⁹ Figen Atabey, *a.g.m.*, ss.166, 170 ve 171.

¹¹⁰ Solda: <https://firstworldwarhiddenhistory.files.wordpress.com/2015/03/bouvet-last-moments-with-over-600-trapped-inside.jpg> (Erişim Tarihi: 2.4.2019). Sağda: https://en.wikipedia.org/wiki/French_battleship_Bouvet (Erişim Tarihi: 2.4.2019).

İsim-Tip-Sınıf İlgili Bilgiler	FS Bouvet-Pre-Drednot-"Charles Martel" Fransız Donanması'ndaki "Charles Martel" sınıfı 5 pre-drednotun sadece 1'i bu harekâta katılmıştır.
Hizmete Giriş Tarihi	1898
Boy – En – Draft	117,96 m – 21,34 m – 8,53 m
Deplasman	13.235 ton
Makine Bilgileri	15.000 HP ve 2 şaft
Seyir Sırası	3.997 mil (10 knot sürat ile)
Silahlar	2 ad. 12 inç (305 mm) top, 2 ad. 10,8 inç (274 mm) top, 8 ad. 5,4 inç (138 mm) top, 8 ad. 4 inç (100 mm) top, 2 ad. 18 inç (460 mm) torpido
Sürati	18 knot
Personel Sayısı	710

Tablo-17: FS Bouvet Pre-Drednotunun Teknik Özellikleri¹¹¹

18 Mart 1915 tarihinde, önce saat 13.20'de Hamidiye'deki topların ateşi altında kalmış, Hamidiye'nin menzilinden çıkınca da başta Mesudiye Bataryası olmak üzere Rumeli kıyı bataryaları gemiyi hedef almış, direkleri ve bacası parçalanmış, geminin sancak tarafa meyil yaptığı görülmüştür.¹¹² FS Bouvet, sancak taraftan dönüş yaparken saat 14.15'te mayına çarpıp iki dakika içinde batmıştır.¹¹³ FS Bouvet batarken, Fransız raporlara göre sadece 71, İngiliz raporlara göre ise sadece 35 personel kurtulabilmiştir.¹¹⁴

2.1.2.2. Çanakkale Deniz Harekâtı'na Katılan FS Suffren Pre-Drednotunun Hasar/Kayıpları

Resim Grubu-18: FS Suffren¹¹⁵

İsim-Tip	FS Suffren-Pre-Drednot
Hizmete Giriş Tarihi	1899
Boy – En – Draft	126 m – 21 m – 8,22 m
Deplasman	12.700 ton
Silahlar	4 ad. 12 inç (305 mm) top, 10 ad. 6,5 inç (165 mm) top, 8 ad. 4 inç (100 mm) top
Sürati	18 knot
Personel Sayısı	700

Tablo-18: FS Suffren Pre-Drednotunun Teknik Özellikleri¹¹⁶

18 Mart 1915 tarihinde, 14 dakika içinde 10 mermi isabet etmiş; şiddetli ateş geminin ambarlarını tutuşturmuştur.¹¹⁷ Gemi hasarı nedeniyle, uzun süreli onarıma alınmıştır.

111 https://www.militaryfactory.com/ships/detail.asp?ship_id=Bouvet-1898 (Erişim Tarihi: 2.4.2019).

112 Figen Atabey, *a.g.m.*, s.167.

113 Ayhan Cankut, Erdoğan Şimşek, *agm*, s.144 ve Figen Atabey, *a.g.m.*, s.170.

114 Figen Atabey, *a.g.m.*, s.168.

115 Solda: <http://www.naval-history.net/PhotoWW1-01bbFrSuffren1MQ.JPG> (Erişim Tarihi: 2.4.2019). Ortada: <http://www.naval-history.net/PhotoWW1-01bbFrSuffren3PS.jpg> (Erişim Tarihi: 02.04.2019). Sağda: <http://www.naval-history.net/PhotoWW1-01bbFrSuffren2PS.jpg> (Erişim Tarihi: 2.4.2019).

116 <http://www.naval-history.net/WW1NavyFrench.htm> (Erişim Tarihi: 4.4.2019) ve https://en.wikipedia.org/wiki/French_battleship_Suffren (Erişim Tarihi:5.4.2019).

117 Figen Atabey, *a.g.m.*, s.167.

2.1.2.3. Çanakkale Deniz Harekâtı'nda Tüm Fransız Kayıplarının Değerlendirmesi:

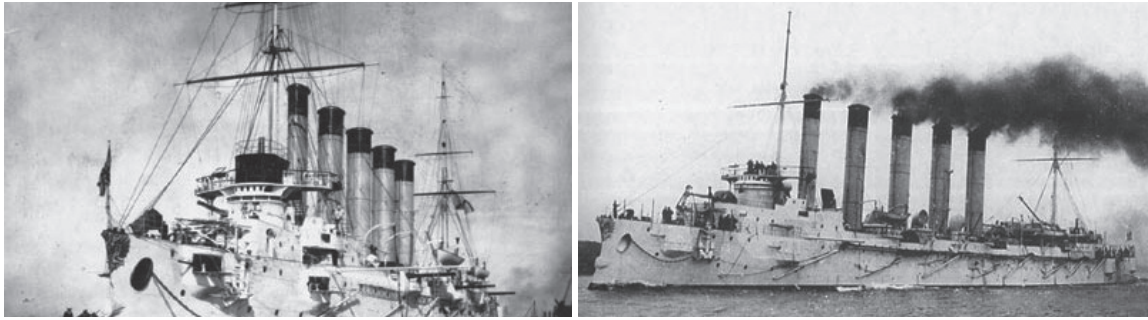
Fransızların, bu harekâta 1 pre-drednotu batmış (FS Bouvet), 2 pre-drednotu (FS Gaulois ve FS Suffren) da uzun süreli onarıma gereksinim duyacak şekilde hasar görmüştür.

Batan gemisiyle 2 adet 12 inç'lik (305 mm), 2 adet 10,8 inç'lik (275 mm), 8 adet 5,4 inç'lik (138 mm) ve 8 adet 4 inç'lik (100 mm) topunu da yitirmişlerdir. Daha açık bir ifadeyle; Fransız Donanması, Çanakkale Deniz Harekâtı'na katılan unsurlarındaki toplam ateş gücünün %27'sini¹¹⁸ tümden yitirmiş; yani Fransız Donanması, 18 Mart 1915 günü batan gemisiyle birlikte toplam ateş gücünün %1,6'sini¹¹⁹ kaybetmiştir.

Ağır hasar gören gemilerindeki 8 adet 12 inç'lik (305 mm), 10 adet 6,5 inç'lik (165 mm), 10 adet 5,4 inç'lik (138 mm) ve 16 adet 4 inç'lik (100 mm) topunu gemilerin onarımları boyunca kullanamamışlardır. Bu da, Çanakkale Deniz Harekâtı'nı icra eden ateş gücü yeteneğinin %62'sinin,¹²⁰ Fransız Deniz Kuvvetleri'ndeki toplam ateş gücünün de %3,7'sinin¹²¹ geçici olarak kullanım dışı kalması sonucunu doğurmuştur.

Bu sonucun İngiltere'ye göre biraz daha ağır, ama yine de çok sarsıcı olmadığı görüşündeyim.

2.1.3. Çanakkale Deniz Harekâtı'na Katılan Rus Hafif Kruvazörü Askold'un Hasar/Kayıpları:

Resim Grubu-19: Rus Askold Kruvazörü¹²²

Rus hafif kruvazörü Askold, Çanakkale Deniz Harekâtı süresince hiç isabet almamıştır. Bunun temel sebebi, harekâta çok etkin rol almayışıdır. Kaynaklarda, harekâtı ile ilgili pek bir bilgi bulunmamaktadır.

İsim-Tip-Sınıf İlgili Bilgiler	Askold-Hafif Kruvazör-Eşi olmayan gemi Çanakkale Deniz Harekâtı'na katılan tek Rus platformudur.
Hizmete Giriş Tarihi	1902
Boy – En – Draft	132,5 m – 15 m – 6,2 m
Deplasman	5.910 ton
Makine Bilgileri	19.650 HP ve 3 şaft
Seyir Sırası	6.500 deniz mili (10 knot ile)
Silahlar	12 ad. 6 inç (150 mm) top, 12 ad. 3 inç (76 mm) top, 8 ad. 1,9 inç (47 mm) top, 6 ad. 18 inç torpido
Sürati	23,8 knot
Personel Sayısı	580

Tablo-19: Rus Askold'un Özellikleri¹²³

118 (2x12+2x10,8+8x5,4+8x4)/447,2=0,27.

119 %6'nın %27'si.

120 (8x12+10x6,5+10x5,4+16x4)/447,2=0,62.

121 %6'nın %62'si.

122 <https://www.aviapress.com/viewonekit.htm?MSH-200304> [Erişim Tarihi: 24.3.2019].

123 http://www.wikiwand.com/en/Russian_cruiser_Askold [Erişim Tarihi: 5.4.2019].

2.1.4. Çanakkale Deniz Harekâtı'na Katılan İngiliz-Fransız Birleşik Görev Kuvveti Personel Yeteneğinin Ne Kadarını Kaybetti?

İngiliz-Fransız Birleşik Deniz Görev Kuvveti gemilerinde görev yapan toplam personel sayısı, 16.915'tir. Çanakkale Deniz Harekâtı süresince İngiliz ve Fransız kayıplarının 630'u FS Bouvet'in personeli olmak üzere 800 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Diğer bir ifadeyle Çanakkale Deniz Harekâtı'na katılan İngiliz ve Fransız denizcilerinin %4,7'si hayatını kaybetmiştir. Ayrıca, bölgede sadece bir hastane gemisinin görev yapması ve ilave hastane gemisinin görevlendirilmemiş olması, deniz harekâtı icra eden İngiliz ve Fransız personeline dikkat çekici bir yaralı zayıfının da bulunmadığını göstermektedir.

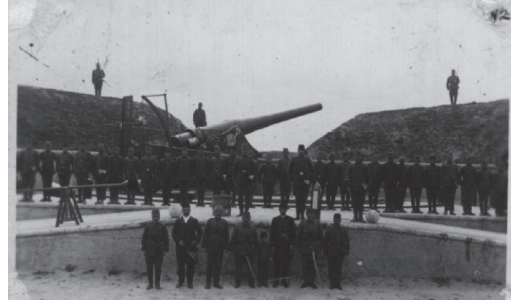
3. Çanakkale Deniz Harekâtı'ndan Sonra Türk Savunma Birlikleri Yeteneklerinin Ne Kadarını Kaybetti? Ne Kadarını Korudu?

3.1. Çanakkale Boğazı Girişindeki (Dış Savunma Hattı) Türk Savunma Yetenekleri:

3.1.1. Çanakkale Boğazı Girişinin (Dış Savunma Hattının) Avrupa Tarafındaki Türk Savunma Yetenekleri:

Avrupa tarafındaki top bataryaları, Seddülbahir ana mevzi olmak üzere 3 ayrı noktada (Seddülbahir, batısında Cape Helles, daha da batısında Tekke Burnu) konuşlandırılmıştır. Seddülbahir, Cape Helles ve Tekke Burnu bataryalarında;

- 2 adet 11 inç'lik (280 mm),
- 2 adet 10,2 inç'lik (260 mm),
- 4 adet 9,4 inç'lik (240 mm),
- 4 adet 4,7 inç'lik (120 mm),
- 4 adet 3,4 inç'lik (uçaksavar) (88 mm) toplarından oluşan bir ilk savunma yeteneği tesis edilmiştir.

Resim Grubu-20: HMS Queen Elizabeth Tarafından Etkisiz Hale Getirilen Bir Top Bataryası (Üst Solda), Savaşa Hazır Türk Top Bataryalarından Biri (Üst Sağda) ve Rumeli Mecidiye Tabyasında Askerlerimiz Top Başında (Altta)¹²⁴

124 Sol üstte: Arthur Nelson Field'in Gelibolu fotoğraflarından/Alexander Turnbull Kütüphanesi. Bakınız: Erhan Kanyılmaz, *a.g.m.*, s.34 [https://docplayer.biz.tr/110620630-Bd-mart-yeni-zelanda-kaynaklarinda-canakkale-deniz-muharebeteri.html (Erişim Tarihi: 3.3.2019)]. Sağ üstte: https://www.ensonhaber.com/galeri/tsk-arsivinden-canakkale-zaferi-fotograflari#65 (Erişim Tarihi:28.2.2019). Altta: http://www.geliboluyuanlamak.com/745_18-fotografla-canakkale-bogaz-muharebesi-18-mart-1915-18-march-1915-dardanelles-assault-with-18-photographs-ahmet-yurttakal.html (Erişim Tarihi: 3.3.2019).

3.1.2. Çanakkale Boğazı Girişinin (Dış Savunma Hattının) Asya Tarafındaki Türk Savunma

Yetenekleri:

Asya tarafındaki top bataryaları, Kumkale ana mevzi olmak üzere 2 ayrı noktada (Kumkale ve güneyinde Orhaniye) konuşlandırılmıştır. Kumkale ve Orhaniye bataryalarında;

- 2 adet 11 inç'lik (280 mm),
- 2 adet 10,2 inç'lik (260 mm),
- 4 adet 9,4 inç'lik (240 mm),
- 1 adet 8,2 inç'lik (210 mm),
- 2 adet 5,9 inç'lik (150 mm) toplardan oluşan bir ilk savunma yeteneği tesis edilmiştir.

3.1.3. Çanakkale Boğazı Girişindeki (Dış Savunma Hattındaki) Türk Savunma Yeteneklerinin

Yeterliliği:

Çanakkale Boğaz Girişindeki Türk Tabyalarına Saldıran İngiliz-Fransız Birleşik Deniz Görev Kuvveti'nde mevcut toplam ateş gücü;

- 8 adet 15 inç'lik (380 mm),
- 62 adet 12 inç'lik (305 mm),
- 2 adet 10,8 inç'lik (274 mm),
- 30 adet 9,2-10 inç'lik (233-254 mm),
- 28 adet 7,5 inç'lik (190 mm),
- 138 adet 6 inç'lik (150 mm),
- 10 adet 6,5 inç'lik (165 mm),
- 28 adet 5,4 inç'lik (138 mm),
- 88 adet 4 inç'lik (100 mm) toplardan oluşmaktadır.

Çanakkale Boğazı girişindeki (dış savunma hattındaki) Türk savunmasının ateş gücü ile İngiliz-Fransız Birleşik Deniz Görev Kuvveti'nin ateş gücünü karşılaştırdığımızda;¹²⁵ İngiliz-Fransız tarafının ateş gücünün Türk tarafına göre 13 kat daha üstün olduğunu görürüz. Ayrıca, sabit ve hareket ettirilemez olmalarından dolayı, dış savunma hattındaki Türk topçusu düşmanın sahip olduğu en önemli özelliğinden de yoksundur. Manevra. Bu şartlar altında, kendisinden 13 kat daha üstün ve süratli hareket ettiği için isabet sağlanması güç olan bir düşman karşısında, sabit ve kolay bir hedef olan Türk dış savunmasını oluşturan Seddülbahir, Cape Helles, Tekke Burnu, Kumkale ve Orhaniye top bataryalarının düşmana ciddi hasar/kayıp verme olasılığı zaten mevcut olmadığı gibi, kısa sürede etkisiz hâle getirilmeleri, zaten beklenen bir sonuç olarak değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak, Fransız-İngiliz Birleşik Görev Kuvveti'nin 19 Şubat 1915 tarihinde yaptığı ilk taarruzda Türk dış savunmasına (Seddülbahir, Cape Helles, Tekke Burnu, Kumkale ve Orhaniye) kısmen hasara uğratmış, 25 Şubat 1915 tarihinde yaptığı ikinci taarruzla da tamamen etkisiz hâle getirmiştir.

4 Mart 1915 tarihinde Enver Paşa'nın The Franfurter Zeitung muhaborine, Çanakkale Boğazı girişindeki top bataryalarının kullanılamaz hâle gelmesinin Boğaz savunmasını etkilemeyeceğini, esas savunma hatlarının Boğaz'ın ilerisinde olduğunu, zor su yolunun düşman

¹²⁵ Matematiğe dayalı, gerçekçi bir karşılaştırma yapabilmek için top sayıları ile çaplarının çarpımlarından bulunan sayıların toplamları karşılaştırılmıştır. $(4 \times 11 + 4 \times 10,2 + 8 \times 9,4 + 1 \times 8,2 + 2 \times 5,9 + 4 \times 3,4) / (8 \times 15 + 62 \times 12 + 2 \times 10,8 + 30 \times 9,6 + 28 \times 7,5 + 138 \times 6 + 10 \times 6,5 + 28 \times 5,4 + 88 \times 4) = 0,076$ (Diğer bir ifadeyle İngiliz-Fransız Görev Kuvveti 13 kat daha fazla ateş gücüne sahip).

gemilerini serbest manevra yapma gücünden yoksun bırakacağını, ağır silahlar ve mayın hatlarından oluşan ana savunmanın düşman taarruzlarından etkilenmeyeceğini belirtmiştir.¹²⁶ Bu demec, dış savunma bölgesindeki topçu birliklerimizin ana görevinin “düşman deniz unsurlarının kuvvet çoğunluğuyla ve güçlü bir şekilde Boğaz’a girişini geciktirmek” olduğunu göstermektedir. Meteorolojik koşulların da lehimize olması nedeniyle, muhasımın Şubat 1915 sonuna kadar Boğaz’dan girişine izin vermeyen bu zayıf savunma hattının, etkisiz hâle getirilmeden önce görevini fazlasıyla yaptığı görüşündeyim.

3.2. Çanakkale Boğazı’nda Dikey Mayın Hatları Öncesindeki (İlk Savunma Hattı) Türk Savunma Yetenekleri:

3.2.1. Çanakkale Boğazı’nda Dikey Mayın Hatları Öncesinde (İlk Savunma Hattı) Avrupa Tarafında Bulunan Türk Savunma Yetenekleri:

Çanakkale Boğazı’nın girişinden Boğaz’ın daralmaya başladığı Soğanlıdere-Göztepe hattına (denizaltı ağı ile dikey mayın hatlarının başladığı bölgeye) kadar olan Avrupa topraklarındaki top bataryaları, aşağı yukarı birbirlerine eşit mesafeleri olan 5 ayrı noktaya yayılmıştır. Sırasıyla M9, M10, M12, M13 ve M14 olarak kodlanan bu bataryalarda, kullanıma hazır;

- 10 adet 8,2 inç’lik (210 mm),
- 12 adet 5,9 inç’lik (150 mm),
- 4 adet 4,7 inç’lik (120 mm) top konuşlandırılmıştır.

3.2.2. Çanakkale Boğazı’nda Dikey Mayın Hatları Öncesinde (İlk Savunma Hattı) Asya Tarafında Bulunan Türk Savunma Yetenekleri:

Boğaz girişinden Boğaz’ın daralmaya başladığı Soğanlıdere-Göztepe hattına (denizaltı ağı ile dikey mayın hatlarının başladığı bölgeye) kadar olan Asya topraklarındaki top bataryaları, daha çok batıda kısımlarda yoğunlaşacak şekilde 6 ayrı noktadadır. Sırasıyla 53B, 47, 46, 45, 44A ve 44 olarak kodlanan bu bataryalarda kullanıma hazır;

- 4 adet 8,2 inç’lik (210 mm),
- 20 adet 5,9 inç’lik (150 mm) top konuşlandırılmıştır.

İngiliz-Fransız Birleşik Deniz Görev Grubu’nun 18 Mart 1915 tarihinde yaptığı taarruzda, anılan toplardan sadece dördü kullanılmaz hâle gelmiştir.¹²⁷

3.2.3. Nusret’in¹²⁸ İlk Savunma Hattına Gizlice Döktüğü Paralel Mayınlar:

Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı Cevat (Çoban) Paşa’nın talimatı gereğince ve Mayın Grup Komutanı Yüzbaşı Hafız Nazmi (Akpınar) Bey’in emri ile, Yüzbaşı Tophaneli Hakkı Bey’in komutanı olduğu Nusret mayın dökücü gemisi, 7 Mart 1915 gecesi 26 mayınla birlikte gizlice Erenköy Koyu önlerindeki Karanlık Limana intikal etmiştir. Nusret, 8 Mart 1915 tarihinde saat 03.20’ye kadar sahile paralel (kuzeydoğu-güneybatı yönlü) ve 100 metre aralıklı -askerî tarih literatürümüzde çoğunlukla 11’inci Mayın Hattı olarak bilinen- yeni bir mayın hattı tesis edilmesini sağlayarak düşman tarafından fark edilmeden bölgeyi terk etmiştir.¹²⁹ Bu mayınların 10 gün boyunca gizliliğini koruyabilmesi, stratejik bir başarıyı da beraberinde getirmiştir.

¹²⁶ Tolga Başak, *a.g.m.*, s.6-7.

¹²⁷ Yaşar Semiz, *a.g.m.*, s.242.

¹²⁸ Nusret, 1912 yılında Almanya’da inşa edilmiş, 40 m boyunda, 7,4 m eninde, draftı 2 metre olan 15 knot sürat yapabilen ve dar sularda kolayca manevra yapabilen, 280 tonluk bir mayın dökücü gemidir. Bakınız: Nurdan Baş, *a.g.m.*, s.102.

¹²⁹ Nurdan Baş, *a.g.m.*, ss.102-103.

3.2.4. Çanakkale Boğazı'nda Dikey Mayın Hatları Öncesindeki (İlk Savunma Hattındaki) Türk Savunma Yeteneklerinin Yeterliliği:

Basit matematiksel karşılaştırmamızı tekrar uyguladığımızda;¹³⁰ yüksek manevra yeteneği bulunan İngiliz-Fransız tarafının manevra yeteneğinden yoksun Türk tarafına göre 8,6 kat daha fazla ateş gücüne sahip olduğunu görürüz.

Çapları 8,2 inç'ten fazla olmayan, etkileri kısıtlı ve savunulmaları zor olan bu topların, asıl görevlerinin, düşmanın ana savunma hattımızdaki büyük çaplı top bataryalarını uzak mesafeden, serbestçe ve rahatça ateş altına almalarını önlenmek -daha açık bir ifade ile atış problemlerini bozmak- olduğu anlaşılmaktadır. Daha açık ifade etmek gerekirse, Boğaz içindeki ilk savunma hattını oluşturan zayıf, ama çok sayıdaki top bataryasından oluşan bu savunma birliklerimizden yapılacak yakın mesafeli, yoğun ateş ile;

- Ana savunma hattındaki top bataryalarımızı ateş altına almaya çalışan düşman savaş gemilerini manevra yapmaya zorlayarak hassas atış yapmalarını zorlaştırmamızın,

- İsbet alarak yetenekleri yıpratılan gemilerin, geri çekilmek için Karanlık Koy'daki mayın hattına doğru manevra yapmaya zorlanmasının,

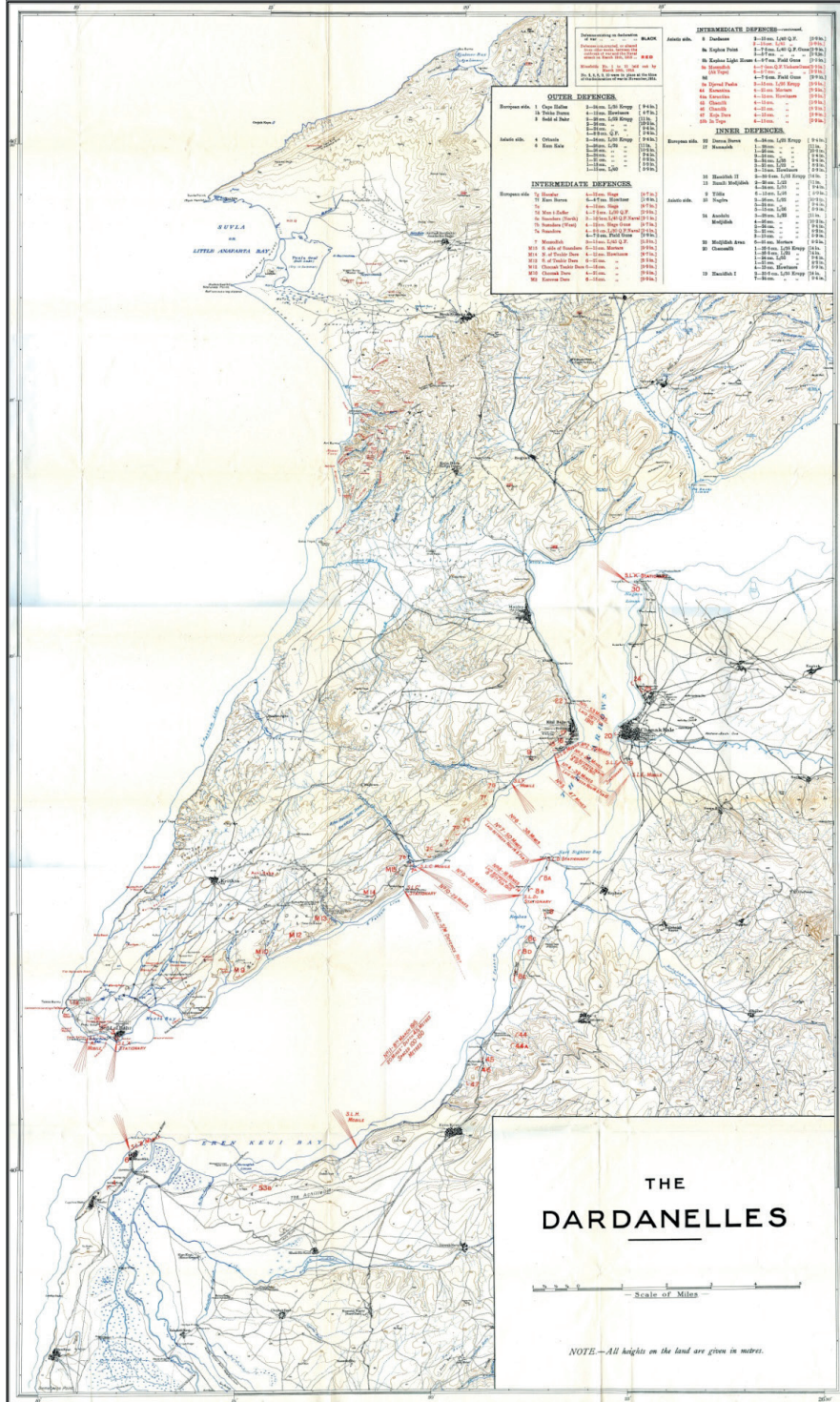
- İsbet etmese bile gemi yakınlarına kümelenen mermi sükütları ile ortaya çıkabilecek psikolojik caydırıcılığın denenmesinin hedeflendiği görüşümdedir.

Her şeyden önce, tanımsız ve yerleri net olarak belirlenemeyen mayın varlığı, öncelikle muhasımı üstün olduğu manevra yeteneğini kullanamaz hâle getirmiştir. Zayıf ateş yeteneğimiz harekât sahasındaki sürpriz mayın varlığı ile birleşince, İngiliz-Fransız Birleşik Deniz Görev Kuvveti kayıplar vererek eksilmeye başlamış, sonuçta muhasım yeni kayıplar vermeyi göze alamadığından geri çekilmek zorunda kalmıştır.

Resim-21: NUSRAT Mayın Gemisinden Mayın Bırakma Eğitimi (Mart 1915)

¹³⁰ $(14 \times 8,2 + 32 \times 5,9 + 4 \times 4,7) / (8 \times 15 + 62 \times 12 + 2 \times 10,8 + 30 \times 9,6 + 28 \times 7,5 + 138 \times 6 + 10 \times 6,5 + 28 \times 5,4 + 88 \times 4) = 0,116$ (Diğer bir ifadeyle İngiliz-Fransız Görev Kuvveti 8,6 kat daha fazla ateş gücüne sahip).

Harita-1: Şubat-Mart 1915 Aylarında Çanakkale Boğazı'ndaki Türk Topçu Yeteneklerini Gösteren İngiliz Haritası.¹³¹

131 <http://www.naval-history.net/WW1Book-RN2-P04.jpg> (Erişim Tarihi: 07.04.2019).

3.3. Çanakkale Boğazı'nda Dikey Mayın Hatları Sonrasındaki (Son Savunma Hattı) Türk Savunma Yetenekleri:

3.3.1. Çanakkale Boğazı'nda Dikey Mayın Hatları Sonrasında (Son Savunma Hattı) Avrupa Tarafında Bulunan Türk Savunma Yetenekleri:

Boğaz'ın daralmaya başladığı kısımlardan itibaren (Soğanlı Dere) tesis edilen dikey denizaltı ağı ve dikey mayın hatlarının başladığı bölgeden son dikey mayın hattının bulunduğu yere (Kilitbahir-Değirmen Burnu) kadar olan Avrupa topraklarındaki top bataryaları 10 ayrı noktaya yayılmıştır. Sırasıyla 7a, 7b, 6c, 7d, 7e, 7g, 9, 13, 16 ve 17 olarak kodlanan bu bataryalarda¹³² kullanıma hazır;

- 2 adet 14 inç'lik (355 mm),
- 3 adet 11 inç'lik (280 mm),
- 1 adet 10,2 inç'lik (260 mm),
- 15 adet 9,4 inç'lik (240 mm),
- 3 adet 8,2 inç'lik (210 mm),
- 9 adet 5,9 inç'lik (150 mm),
- 12 adet 4,7 inç'lik (120 mm) top konuşlandırılmıştır.

3.3.2. Çanakkale Boğazı'nda Dikey Mayın Hatları Sonrasında (Son Savunma Hattı) Asya Tarafında Bulunan Türk Savunma Yetenekleri:

Boğaz'ın daralmaya başladığı kısımlardan itibaren (Mesudiye-Ak Tepe) tesis edilen dikey denizaltı ağı ve dikey mayın hatlarının başladığı bölgeden son dikey mayın hattının bulunduğu yerin ilerisinde bulunan Nara Burnu'na kadar olan Asya topraklarındaki top bataryaları 11 ayrı noktadadır. Sırasıyla 8e, 8d, 8c, 8b, 8a, 8, 19, 20, 23, 23 ve 30 olarak kodlanan bu bataryalarda¹³³ kullanıma hazır;

- 4 adet 14 inç'lik (355 mm),
- 3 adet 11 inç'lik (280 mm),
- 6 adet 10,2 inç'lik (260 mm),
- 13 adet 9,4 inç'lik (240 mm),
- 9 adet 8,2 inç'lik (210 mm),
- 20 adet 5,9 inç'lik (150 mm) top konuşlandırılmıştır.

3.3.3. Son Savunma Hattındaki Dikey Mayın Hatları:

4-5 Ağustos 1914'ten itibaren 1'inci ve 2'nci dikey mayın hatları kurularak Çanakkale Boğazı kısmen kapatılmış,¹³⁴ 27 Şubat 1915 tarihine kadar "Selanik", "İntibah", "Nusret" ve "Samsun" gemileri ile Kepez Burnu'ndan Çanakkale önlerine kadar mayın hatlarının sayısı 10'a ve dökülen mayın sayısı ise 377'ye çıkarılmıştır.¹³⁵ Mayın sayısı az olduğu için mayınlar 70-80 metre ara verilerek dökülmüştür.¹³⁶

¹³² 7a, 6c ve 7d'deki toplar 4 inç'ten küçük sahra toplarıdır.

¹³³ 8d, 8c ve 8a'daki toplar 4 inç'ten küçük sahra toplarıdır.

¹³⁴ Mücahit Özçelik, "Türk Basınına Göre Çanakkale Cephesi Öncesinde Yaşananlar", *Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 100'üncü Yılda Çanakkale Zaferi Sempozyumu Bildirileri*, 2015, 59-84, s.71.

¹³⁵ Nurdan Baş, *a.g.m.*, s.98.

¹³⁶ 0 dönemde envanterdeki mayın sayısı o kadar azdı ki, Rusların *Yavuz* ve *Midilli* için Karadeniz'e bıraktıkları ve akıntıyla sürüklenen serseri mayınlar toplanıp Çanakkale Boğazı'na taşınmıştır. Yaşar Semiz, *a.g.m.*, s.233.

3.3.4. Çanakkale Boğazı'nda Dikey Mayın Hatları Sonrasındaki (Son Savunma Hattındaki) Türk Savunma Yeteneklerinin Yeterliliği:

Basit matematiksel karşılaştırmamızı burada da uyguladığımızda,¹³⁷ yüksek manevra yeteneği bulunan İngiliz-Fransız tarafının manevra yeteneğinden yoksun Türk tarafına göre 3,4 kat daha fazla ateş gücüne sahip olduğunu görürüz. Acaba, 18 Mart 1915 tarihinde 10.30-18.00 saatleri arasında sadece İngiliz gemilerinden karaya doğru atılan yüksek kalibreli ve toplamı 3.344'ü bulan¹³⁸ bunca top mermisi neden başarıyı getirememiştir?

Türk son savunma hattını oluşturan ve muhasıma göre tartışmasız olarak daha düşük olan bu sabit ateş gücü, diğer savunma hatlarımıza göre en güçlü olanı ve sık mayın hatları ile birlikte – her iki taraf için de- harekâtın tartışmasız ağırlık merkezidir. Boğaz'ın en dar coğrafyasında, bir seri mayın hattı ve bir seri güçlü topun bir arada bulunması sayesinde, âdeta;

- Coğrafya; topları ve mayınları korumuş,
- Toplar; coğrafyayı ve mayınları korumuş,
- Mayınlar; coğrafya ve topları korumuştur.

Tersinden bakacak olursak, İngiliz-Fransız Birleşik Deniz Görev Kuvveti; bu coğrafyayı aşamamış; bu mayınları temizleyebilecek kadar yaklaşmamış; yaklaşamayınca Türk toplarını imha edememiş; ezici simetrik güç “zayıf simetri-zayıf asimetri-zor coğrafya” arasında sıkışmış ve bir türlü hedefine ulaşamayan bir külçe durumuna düşmüştür.

4. 19 Şubat-18 Mart 1915 Arasında İcra Edilen Çanakkale Deniz Harekâtı'nın Karakteri:

İngiliz-Fransız Birleşik Deniz Görev Kuvveti'nin 19 Şubat 1915¹³⁹ ve 25 Şubat 1915 tarihlerinde¹⁴⁰ Çanakkale Boğazı'nın Ege Denizi'ne bakan savunma yeteneklerine yönelik icra ettiği taarruzları, üç aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada; Türk toplarının menziline girmeden uzun menzilli top angajmanı benimsenmiş ve 12-15 inç'lik (305-380 mm) toplar ile 10.000-12.000 yarda mesafeden -yüksek atış yüzdesi beklenmese de- yıpratmayı hedefleyen kara bombardımanı atışları yapılmıştır. İkinci aşamada, 9,4-10 inç'lik (233-255 mm) orta menzilli toplar ile karaya direkt atışlar icra edilmiştir. Üçüncü aşamada ise, hedeflerin 4.000-8.000 yardasına yaklaşarak tüm silahlar ile imha atışları yapılmaya çalışılmış ve güçlü karşılık görüldüğünde de, tahsisli hedeflerden uzaklaşarak tekrar birinci aşamaya dönülmüştür.¹⁴¹ Hem manevra hem de ateş gücü üstünlüğünü küçük bir risk ile daha da etkili hale getiren bu harekât tasarısı sonuç getirmiş ve 27 Şubat 1915'te Seddülbahir'deki tabyaya çıkarılan bir İngiliz müfrezesinin 6 topu tahrip etmesiyle¹⁴² birlikte Çanakkale Boğazı'nın girişindeki tüm dış savunma yeteneklerimiz etkisiz hâle getirilmiştir.

Muhasım harekâtının bundan sonraki bölümü, Boğaz'ın içlerindeki sınırlı ve dar bir deniz sahasında, süratli bir şekilde mayın temizlemeyi ve mayın temizleme unsurlarını kıyı topçusundan korumayı hedefleyen zor bir safhaya dönüşmüştür. Düşmanın 1, 2, 3, 4, 10 ve 12 Mart 1915 tarihlerindeki ilk sınırlı girişimleri başarısız olmuş,¹⁴³ bu durum, özellikle uçaklarla yapılan keşif harekâtlarının yeterince aydınlatıcı olmadığını gören, top bataryalarının yerleri konusunda istihbarat sıkıntısı yaşayan¹⁴⁴ ve Londra'daki siyasi otoritenin baskısı altında moral çöküntüsü yaşayan Amiral Carden'in 16 Mart 1915'te istifa etmesine yol açmıştır. Yerine atanan Amiral de Robeck'in 18 Mart

137 $(6 \times 14 + 6 \times 11 + 7 \times 10,2 + 28 \times 9,4 + 12 \times 8,2 + 29 \times 5,9 + 12 \times 4,7) / (8 \times 15 + 62 \times 12 + 2 \times 10,8 + 30 \times 9,6 + 28 \times 7,5 + 138 \times 6 + 10 \times 6,5 + 28 \times 5,4 + 88 \times 4) = 0,29$ (Diğer bir ifadeyle İngiliz-Fransız Birleşik Deniz Görev Kuvveti 3,4 kat daha fazla ateş gücüne sahip).

138 Nurdan Baş, *a.g.m.*, s.108.

139 15 Şubat 1915 tarihinde yapılması planlı iken, hava şartları nedeniyle gecikme yaşanmış ve 19 Şubat 1915 tarihine ertelenmiştir. 19 Şubat 1915 gecesi tekrar başlayan fırtına nedeniyle, harekâta 25 Şubat 1915 tarihine kadar ara verilmiştir. Yaşar Semiz, *a.g.m.*, s.235.

140 *HMS Arc Royal*'dan kalkan uçakların gözetleme raporları, istenen sonuca ulaşamadığını gösterdiğinden harekâta bir gün daha devam edilmesi gerekmiş, ancak olumsuz hava şartları nedeniyle 25 Şubat 1915 tarihine kadar harekâta ara verilmiştir. Bakınız: Erhan Kanyılmaz, *a.g.m.*, s.33.

141 https://issuu.com/historianaval/docs/history_of_the_great_war_-_royal_naval_operations_/99 (Erişim Tarihi: 7.4.2019) ve <https://flitthed9000.livejournal.com/1858436.html> (Erişim Tarihi: 7.4.2019).

142 Yaşar Semiz, *a.g.m.*, s.236.

143 Nurdan Baş, *a.g.m.*, s.96.

144 Yaşar Semiz, *a.g.m.*, s.238.

1915'teki aceleci harekâtı ile ciddi kayıplara uğraması, kara desteğinden yoksun bir deniz harekâtından tamamiyle vazgeçilmesine neden olmuştur.¹⁴⁵

Diğer taraftan, Cevat (Çobanlı) Paşa'nın eldeki son derece kısıtlı savunma yeteneklerini akıllıca sevk ve idare etmesini de unutmamak gerekir. 10 Ağustos 1914 tarihinde¹⁴⁶ Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığına atanan¹⁴⁷ Cevat (Çobanlı) Paşa, işe başlar başlamaz, Başkomutanlığa sunduğu ilk raporunda; denizden yapılacak taarruzlara karşı esas savunmanın dar kısımlarda yapılmasını önermiş, Boğaz'ın dış kısmının kolayca etkisiz hâle getirileceğine dikkat çekmiş ve Erenköy Koyu'nun da harekât esnasında düşmanın sığınmasını engelleyecek şekilde mayınlanmasını teklif etmiştir.¹⁴⁸ Cevat (Çobanlı) Paşa'nın öngörülerinin ne kadar isabetli olduğunu tarih bize göstermiştir.

Tekrar 18 Mart 1915 gününe dönecek olursak, İngiliz-Fransız Birleşik Deniz Görev Kuvveti; prua istikametinde bulunan ana top tabyalarımızı uzak mesafeden ateş altına almak ile görevlendirilmiş 12 gemiden oluşan üç hat ile bu hatlardaki gemileri sancak ve iskele taraflarındaki kıyı bataryalarının yakın atışlarından korumak görevi verilmiş dört gemiden oluşan bir görev organizasyonu ile Boğaz'a girmiştir. Hatlar arası mesafe, 1 mil olarak emredilmiştir.¹⁴⁹

Biri drednot olan dört İngiliz gemisinden oluşan 1'inci hat, "A" Grubu¹⁵⁰ olarak isimlendirilmiştir. Fransız pre-drednotlarından oluşan 2'nci hat¹⁵¹ ve İngiliz pre-drednotlarından oluşan 3'üncü hat¹⁵² "B" Grubu olarak adlandırılmıştır. Bu gemilerin ilerlemesi esnasında sancak taraftaki (Asya tarafı) kara hedeflerini ateş altına alacak iki pre-drednot¹⁵³ ile iskele taraftaki (Avrupa tarafı) kara hedeflerini ateş altına alacak iki pre-drednot¹⁵⁴ destek gemileri olarak adlandırılmıştır.

Birleşik Deniz Görev Kuvveti'nin en genç¹⁵⁵ gemilerinin 1'inci hattı oluşturması dikkat çekicidir. Ana Türk tabyalarına ilk atışların güçlü olması arzulandığından, bu şekilde bir tertiplenme tercih edilmiş olabilir. Ayrıca, genç gemilerin daha mukavim olmaları ve ilk güçlü isabetlere karşı dayanıklılık gösterecek olmaları nedeniyle de ilk hatta görevlendirildikleri kanaatindeyim.

Hatlardaki gemilere sancak tarafından destek veren "Swiftsure" sınıfı pre-drednotların 12 inç'lik (305 mm) toplardan yoksun olmaları, en etkin silahlarının 10 inç'lik (255 mm) olmalarının yanı sıra, destek görevine uygun küçük çaplı 38 top namlusuna sahip olmaları nedeniyle özellikle tercih edildikleri görüşündeyim. Benzer olarak, hatlardaki gemilere iskele taraftan destek veren "Majestic" sınıfı pre-drednotların 12 inç'lik (305 mm) topları mevcut olmakla birlikte, çeşitli çapta 44 namlusu bulunmaktadır. Yani, top sayısı fazla olan gemilere yakın destek görevleri verilmiştir.

HMS Cornwallis ve HMS Canopus pre-drednotları ise, bilahare mayın tarama görevi alacak gemilere refakat etmek üzere Boğaz dışında bekletilmişlerdir.¹⁵⁶

Amiral de Robeck'in planına göre ilk 2 saat içinde Türk tabyaları etkisiz hâle getirilecek, bu andan itibaren mayın tarama gemileri mayın engellerini temizlemeye başlayacaklar, 4 saat sonra ise 2'nci hat ile 3'üncü hat yer değiştirecektir.¹⁵⁷ Ancak, atışların istenen başarıya ulaşamadığı bu harekâtın başlangıcından 2 saat sonra, 2'nci hattı oluşturan Fransız gemilerine -plan harici olarak- 1'inci hattın önüne geçmeleri emredilmiş ve İngiliz-Fransız Birleşik Deniz Görev Kuvveti'nin hat değiştirmeye yönelik dönüş manevralarına başlamasıyla birlikte asimetrik baskı hissedilmeye ve zayıflar verilmeye başlanmıştır.

145 Erhan Kanyılmaz, *a.g.m.*, s.34.

146 10 Ağustos 1914, *Goeben ve Breslau*'nun Çanakkale Boğazı'ndan içeri alındığı ve Çanakkale Boğazı girişinin İngilizlerce fiilen ablukaya alındığı tarihtir.

147 Mücahit Özçelik, *a.g.m.*, s.71.

148 Nurdan Baş, *a.g.m.*, s.94.

149 Ayhan Cankut, Erdoğan Şimşek, *agm*, s.140.

150 İskeleden sancağa doğru *HMS Queen Elizabeth*, *HMS Agamemnon*, *HMS Lord Nelson* ve *HMS Inflexible*.

151 İskeleden sancağa doğru *FS Gaulois*, *FS Charlemagne*, *FS Bouvet* ve *FS Suffren*.

152 İskeleden sancağa doğru *HMS Vengeance*, *HMS Irretrievable*, *HMS Albion*, *HMS Ocean*.

153 *HMS Triumph* ve *HMS Swiftsure*.

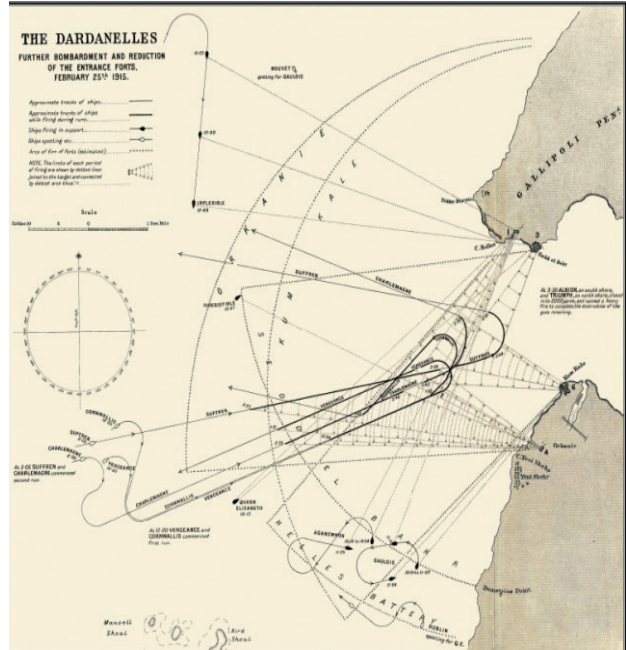
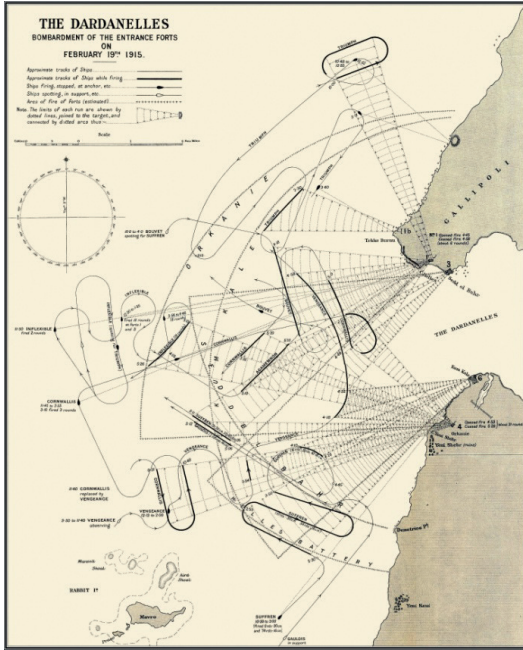
154 *HMS Prince George* ve *HMS Majestic*.

155 İnşa tarihleri 1908-1915 arası.

156 Ayhan Cankut, Erdoğan Şimşek, *a.g.m.*, s.141.

157 Ayhan Cankut, Erdoğan Şimşek, *a.g.m.*, s.141.

Gemi jurnallerini incelediğimizde, gemilerin harekât süratlerinin 10-12 knot olduğu, zaman zaman 12 inç'lik top arızalarıyla uğraştıkları anlaşılmaktadır.¹⁵⁸ Ayrıca, harekâtın sonra yara alan gemilerin tamirci parti malzemelerinde bazı yetersizlikler yaşadıklarının, diğer gemilerin ellerindeki hasar kontrol malzemelerini ihtiyaç sahibi gemilere yolladıklarının da jurnallerde geçmesi dikkat çekmiştir.¹⁵⁹

Harita Grubu-1: İngiliz-Fransız Birleşik Deniz Görev Kuvveti'nin 19 Şubat 1915 ve 25 Şubat 1915 Tarihlerinde Çanakkale Boğazı'nın Girişini Savunan Türk Top Bataryalarına Yönelik İcra Ettikleri Taarruzlar¹⁶⁰

Sonuç

18 Mart Çanakkale Deniz Zaferi ve Şehitleri Anma Günü törenlerinde, İngiliz-Fransız Birleşik Deniz Görev Kuvveti'nin 3 hat halinde tertiplendiği, Türk topçusunun ateşi altında Çanakkale Boğazı'nı geçmeye çalıştığı, mayın infilakı ile hemen batan, batmasa bile manevra gücünü yitirip sabit hedef hâline geldiği için top atışları ile batırılan ve ağır hasar alıp batmaktan güçlükle kurtulup kaçan gemilerin adları ile isabet anları büyük bir heyecanla anlatılır.

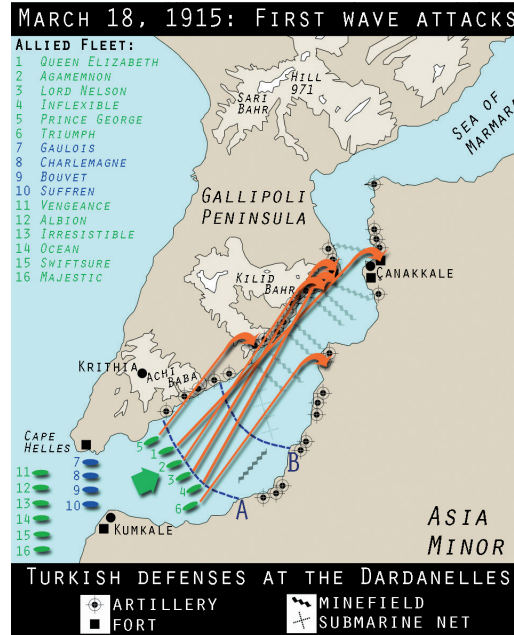
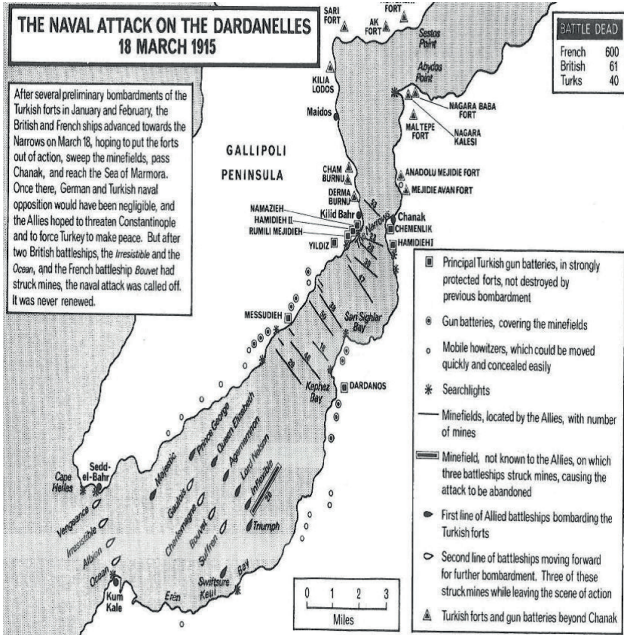
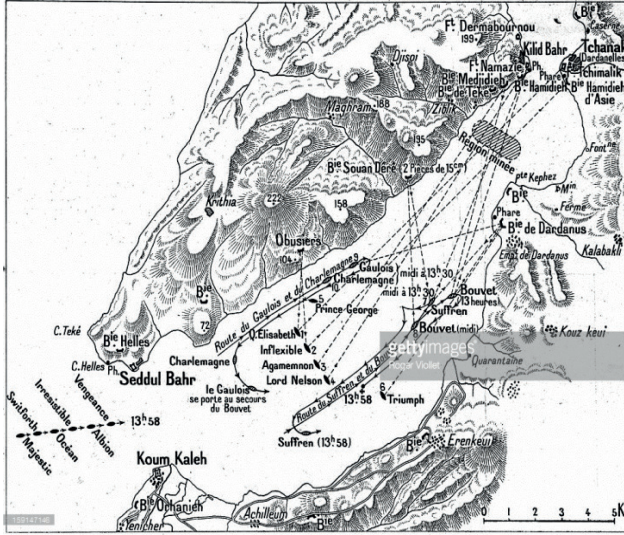
Ancak, Barbaros'un torunları, bu destanı incelerken, profesyonelce davranmak, bilimselliği ön plana taşımak ve askerî bilgi altyapımıza katma değer sağlayacak çalışmalar sunmak zorundadırlar. Zira, destanın büyüüne kapılmak, tarihteki başarılarımızdan ve başarısızlıklarımızdan yeterli dersler almamızı engeller.

Her şeyden önce dönemin İngiliz ve Fransız süper güçlerinin -Alman Donanması'na yönelik deniz harekâtları daha öncelikli ve daha yaşamsal olduğundan- kuvvet çoğunluğuyla Çanakkale deniz harekât alanında bulunamayışları en büyük şansımız olmuştur. İngiltere, bu harekâta denizde sahip olduğu toplam ateş gücünün sadece %10'unu; Fransa ise, sadece %6'sını tahsis edebilmiştir. Ayrıca kara ve hava kuvvetleri desteğinden yoksunluk da müşterek gücün kullanılamamasına yol açmıştır. Türkiye'nin gelecekte bir süper güçle savaşmak zorunda kalması hâlinde aynı şansa sahip olmayı beklemek öngürsüzlükten başka bir şey olamaz.

¹⁵⁸ Önceki harekâtlarında atış ranlarında 5, 8 ve 12 knot sürat kademeleri tercih edilmiş, uygun şartlarda ise durarak atış yapılmasının tercih edildiği anlaşılmaktadır. Bakınız: https://www.naval-history.net/OWShips-WW1-01-HMS_Albion.htm [Erişim Tarihi:23.3.2019].

¹⁵⁹ https://www.naval-history.net/OWShips-WW1-01-HMS_Albion.htm [Erişim Tarihi:23.3.2019].

¹⁶⁰ <http://mentalfloss.com/article/61775/wwi-centennial-allied-ships-bombard-turkish-forts> [Erişim Tarihi: 7.4.2019] ve <https://weaponsandwarfare.files.wordpress.com/2016/03/ww1book-rn2-157.jpg> [Erişim Tarihi: 7.4.2019].

Harita Grubu-2: İngiliz-Fransız Birleşik Deniz Görev Kuvveti'nin 18 Mart 1915 Tarihinde İcra Ettiği Başarısız Deniz Harekati¹⁶¹

Düşmanımızın, tarihteki deneyimlerinden ders almayarak, askerî hedefine sadece deniz harekâtı ile ulaşmaya çalışması, bu nedenle de karaya güç aktarımı yapma kararında gecikmesi, bize kara harekâtına yönelik ciddi bir hazırlık fırsatı tanımıştır. Gelecekte, askerî gücü bizden 70-80 kat fazla olan bir devlet¹⁶² veya devletler topluluğu ile savaşmak zorunda kalmamız hâlinde, bu tür ciddi planlama hatalarının yapılmayacağını varsaymak en doğru hareket tarzıdır.

İngiliz ve Fransızlar, yeteneklerinin %6-10'u yerine %20'si veya %30'u ile Çanakkale Boğazı'nı zorlamaya çalışsalar, sonuç herhâlde daha farklı olurdu. Süper bir deniz kuvvetini durdurmak, asimetrik yeteneklerimizin varlığıyla ve etkinliğiyle ilgili bir konudur. Süper bir

¹⁶¹ <https://weaponsandwarfare.files.wordpress.com/2016/03/159147146.jpg> (Erişim Tarihi: 7.4.2019), <http://www.naval-history.net/WW1Book-RN2-230.JPG> (Erişim Tarihi: 7.4.2019) ve <http://mentalfloss.com/article/62308/wwi-centennial-disaster-dardanelles> (Erişim Tarihi: 31.3.2019).

¹⁶² Örneğin Amerika Birleşik Devletleri Savunma Bakanlığı bütçesi, yıllara göre değişkenlik göstermekle beraber, Türk Milli Savunma Bakanlığı bütçesinin 70-80 katıdır.

Resim-22: NUSRAT Mayın Gemisi

güçle tek başına savaşmak zorunda kalması hâlinde, yaratıcı asimetrik yetenekleri bulunmayan göreceli olarak zayıf bir deniz kuvvetinin başarılı olma olasılığı bulunmamaktadır. Günümüzde üstün bir güçle mücadele riski bulunmayan Türkiye'nin gelecekte tek başına veya zayıf bir uluslararası destek ile çok üstün bir güçle savaşmak zorunda kalma durumu, mevcut yeteneklerimizi değerlendirdiğimizde tam bir kâbustur. Bu kâbusu yaşamamak için simetrik yeteneklerimize kuvvet çarpanı olacak, yaratıcı ve çok seçenekli asimetrik yetenekler kazanmak zorunda olduğumuzu görmeliyiz.

Güçlü düşman kuvvetin, Çanakkale Boğazı'nda tüm ateş gücünün sadece %1-1,3'ünü kaybettikten sonra geri çekilmeye karar vermesini sadece savunmanın gücüne bağlamak yanlış bir değerlendirme olacaktır. Gerçek, düşmanımızın dünyanın diğer tarafında oldukça güçlü başka bir rakiple savaşmakta olduğudur. Güçlü, ama başkalarıyla da savaşmayan bir düşman için Çanakkale'de başvurulacak asimetrik savunmanın daha da ötesinde bir asimetriye ihtiyaç duyulacaktır.

Çanakkale Deniz Harekâtı'nda ilk dikkati çeken yetersizliğimiz, Limni ve Bozcaada'yı emniyetli bir şekilde harekât üssü olarak kullanan muhasıma limanda kayba uğratacak simetrik/asimetrik yeteneklerimizin bulunmamasıdır. Gelecekte, bu yakınlıkta bir üslenme ile harekât icra edilmesi beklenmemelidir. Ancak, düşmanımızın kolaylıkla güç aktarmasını önlemeye yönelik ve harekât alanının çok uzağındaki bölgelerde etkili olabilecek yepyeni asimetrik yeteneklerin geliştirilmesinin faydalı olacağı görüşündeyim.

Çanakkale Deniz Harekâtı'nda, zor bir coğrafyada bulunan harekât alanının resmini tanımlama güçlüğü çeken tarafın üstün yetenekleri, bekleneni vermemiştir. Rakibimizin savaşacağı alanı tam bilgi ile tanımlayamama yetersizliği ve sorunu kısa sürede çözemeyeceği inancı, deniz harekâtını sürdürmekten vazgeçme sonucuna götürmüştür.

Türk Deniz Kuvvetleri'nin geçmişte olduğu gibi gelecekte de kendinden çok daha yetenekli bir deniz kuvveti ile mücadele etme olasılığı vardır. Çanakkale Deniz Harekâtı, bu tür eşitsiz koşullarda başarının sağlanmasının, asimetrik yeteneklerin coğrafya ve simetrik yeteneklerle desteklenmesine bağlı olduğunu kanıtlamıştır. Bu nedenle simetrik yeteneklerimizin yerleştirilmesi çabalarını gerçekçi bulmakla beraber, üstün bir deniz kuvvetine karşı yeterliliği de tartışılmalıdır. "Üstün simetrik yetenekleri olan olası bir düşmana karşı, üstün asimetrik yetenekler geliştirmek ve geliştirilen asimetrik yeteneklerle beraber simetrik yetenekleri kullanabilecek şekilde ulusal nitelikli planlamalar yapılmasının zorunlu olduğu" fikrine uygun olarak atılacak her adım yaşamsal bir önem taşımaktadır.

Kaynakça

Kitaplar

RUDENNO Victor, *Gelibolu-Denizden Saldırı* (çev., Dilek Cenkçiler), ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, İstanbul, 2009.

VAN DER VAT Dan, *The Dardanelles Disaster, Winston Churchill's Greatest Failure*, Duckworth Publishing, Londra, 2009.

Makaleler, Bildiriler ve İnternet Erişimleri

ATABEY Figen, "Belgelerle 18 Mart 1915", *Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 100'üncü Yılda Çanakkale Zaferi Sempozyumu Bildirileri*, 2015, 151-174.

BAŞAK Tolga, "The New York Times Gazetesi'nin Çanakkale Boğazı Günlüğü (1-31 Mart 1915)", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Journal of Social Sciences*, Cilt 11, Sayı 46, Haziran 2011, 1-42.

CANKUT Ayhan, ŞİMŞEK Erdoğan, "Çanakkale Savaşları'nın Deniz Cephesi", *Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 100'üncü Yılda Çanakkale Zaferi Sempozyumu Bildirileri*, 2015, 129-149.

ÖZÇELİK Mücahit, "Türk Basınına Göre Çanakkale Cephesi Öncesinde Yaşananlar", *Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 100'üncü Yılda Çanakkale Zaferi Sempozyumu Bildirileri*, 2015, 59-84.

SEMİZ Yaşar, "18 Mart 1915 Çanakkale Deniz Savaşı: Sebepleri, Gelişimi ve Sonuçları", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2013, Sayı:4, 222-247.

İnternet Kaynakları

BAŞ Nurdan, "Çanakkale Cephesi Deniz Savaşlarında 18 Mart Kahramanı Cevat Çobanlı Paşa", Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı, Bahar 2015, Sayı:18, 89-116, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/45151> (Erişim Tarihi: 09.04.2019).

EGERTON Fred, *Admiral of Fleet, Sir Geoffrey Phipps Hornby, G.C.B. A Biography*, Corner University Library, Athaca, New York, 1919, ss.217-218 [İnternet Erişimleri: <https://archive.org/details/cu31924027922479/page/n1/mode/2up> ve https://archive.org/stream/cu31924027922479/cu31924027922479_djvu.txt (Erişim Tarihleri: 9.3.2019)].

<https://albumwar2.com/english-swiftsure-light-cruiser-in-the-sea/> (Erişim Tarihi: 20.4.2020)

[https://alchetron.com/HMS-Agamemnon-\(1906\)](https://alchetron.com/HMS-Agamemnon-(1906)) (Erişim Tarihi: 20.3.2019).

[https://alchetron.com/HMS-Lord-Nelson-\(1906\)](https://alchetron.com/HMS-Lord-Nelson-(1906)) (Erişim Tarihi: 20.3.2019).

[https://alchetron.com/HMS-Queen-Elizabeth-\(1913\)](https://alchetron.com/HMS-Queen-Elizabeth-(1913)) (Erişim Tarihi: 20.3.2019).

https://birtwistlewiki.com.au/wiki/SS_Soudan (Erişim Tarihi:24.3.2019).

[https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:HMS_Agamemnon_\(ship,_1906\)](https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:HMS_Agamemnon_(ship,_1906)) (Erişim Tarihi: 20.3.2019).

[https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:HMS_Agamemnon_\(ship,_1906\)#/media/File:HMS_Agamemnon_12-pounder_gun_crew_Salonika_1916_IWM_Q_31978.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:HMS_Agamemnon_(ship,_1906)#/media/File:HMS_Agamemnon_12-pounder_gun_crew_Salonika_1916_IWM_Q_31978.jpg) (Erişim Tarihi: 20.3.2019).

[https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:HMS_Queen_Elizabeth_\(ship,_1913\)#/media/File:Parts_of_a_battleship_\(Warships_To-day,_1936\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:HMS_Queen_Elizabeth_(ship,_1913)#/media/File:Parts_of_a_battleship_(Warships_To-day,_1936).jpg) (Erişim Tarihi: 13.3.2019).

https://en.wikipedia.org/wiki/French_battleship_Bouvet (Erişim Tarihi: 2.4.2019).

http://en.wikipedia.org/wiki/French_battleship_Charlemagne_%281895) (Erişim Tarihi: 1.4.2019).

https://en.wikipedia.org/wiki/French_battleship_Suffren (Erişim Tarihi:5.4.2019).

<http://enacademic.com/dic.nsf/enwiki/219554> (Erişim Tarihi: 22.3.2019).

<https://firstworldwarhiddenhistory.files.wordpress.com/2015/03/bouvet-last-moments-with-over-600-trapped-inside.jpg> (Erişim Tarihi: 02.04.2019).

<https://fitched9000.livejournal.com/1858436.html> (Erişim Tarihi: 7.4.2019).

[https://ipfs.io/ipfs/QmXoypijzW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/HMS_Amethyst_\(1903\).html](https://ipfs.io/ipfs/QmXoypijzW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/HMS_Amethyst_(1903).html) (Erişim Tarihi: 24.3.2019).

[https://ipfs.io/ipfs/QmXoypijzW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/HMS_Canopus_\(1897\).html](https://ipfs.io/ipfs/QmXoypijzW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/HMS_Canopus_(1897).html) (Erişim Tarihi: 31.3.2019).

[https://ipfs.io/ipfs/QmXoypijzW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/HMS_Colne_\(1905\).html](https://ipfs.io/ipfs/QmXoypijzW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/HMS_Colne_(1905).html) (Erişim Tarihi: 21.3.2019).

[https://ipfs.io/ipfs/QmXoypijzW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/HMS_Jed_\(1904\).html](https://ipfs.io/ipfs/QmXoypijzW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/HMS_Jed_(1904).html) (Erişim Tarihi: 21.3.2019).

[https://ipfs.io/ipfs/QmXoypijzW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/HMS_Kennet_\(1903\).html](https://ipfs.io/ipfs/QmXoypijzW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/HMS_Kennet_(1903).html) (Erişim Tarihi: 21.3.2019).

[https://ipfs.io/ipfs/QmXoypijzW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/HMS_Wear_\(1905\).html](https://ipfs.io/ipfs/QmXoypijzW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/HMS_Wear_(1905).html) ve (Erişim Tarihi: 21.3.2019) ve

[https://ipfs.io/ipfs/QmXoypijzW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/HMS_Wolverine_\(1910\).html](https://ipfs.io/ipfs/QmXoypijzW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/HMS_Wolverine_(1910).html) (Erişim Tarihi: 21.3.2019).

https://ipfs.io/ipfs/QmXoypijzW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/Lord_Nelson-class_battleship.html (Erişim Tarihi: 20.3.2019).

https://issuu.com/historianaval/docs/history_of_the_great_war_-_royal_naval_operations_/99 (Erişim Tarihi: 7.4.2019).

- <http://mentalfloss.com/article/61775/wwi-centennial-allied-ships-bombard-turkish-forts> (Erişim Tarihi: 7.4.2019).
- <http://mentalfloss.com/article/62308/wwi-centennial-disaster-dardanelles> (Erişim Tarihi: 7.4.2019).
- [http://military.wikia.com/wiki/HMS_Cornwallis_\(1901\)](http://military.wikia.com/wiki/HMS_Cornwallis_(1901)) (Erişim Tarihi: 23.3.2019).
- <http://navymuseum.co.nz/q-ships/> (Erişim Tarihi: 23.3.2019).
- <https://tr.scribd.com/document/164334157/HMS-Albion-1898> (Erişim Tarihi: 22.3.2019).
- <https://tr.scribd.com/document/164303874/HMS-Irresistible-1898> (Erişim Tarihi: 21.3.2019).
- <https://tr.scribd.com/document/164653408/HMS-Swiftsure-1903> (Erişim Tarihi: 31.3.2019).
- <https://warisboring.com/the-hms-queen-elizabeth-was-an-unlucky-battleship/> (Erişim Tarihi: 13.3.2019).
- <https://weaponsandwarfare.files.wordpress.com/2016/03/159147146.jpg> (Erişim Tarihi: 7.4.2019).
- <https://weaponsandwarfare.files.wordpress.com/2016/03/ww1book-rn2-157.jpg> (Erişim Tarihi: 7.4.2019).
- https://wikivisually.com/wiki/Beagle-class_destroyer (Erişim Tarihi: 24.3.2019).
- [https://wikividly.com/wiki/HMS_Agamemnon_\(1906\)](https://wikividly.com/wiki/HMS_Agamemnon_(1906)) (Erişim Tarihi: 20.3.2019).
- [https://wikivisually.com/wiki/HMS_Albian_\(1898\)](https://wikivisually.com/wiki/HMS_Albian_(1898)) (Erişim Tarihi: 22.3.2019).
- https://wikivisually.com/wiki/HMS_Inflexible_%281907%29 (Erişim Tarihi: 22.3.2019).
- <https://www.aviapress.com/viewonekit.htm?MSH-200304> (Erişim Tarihi: 24.3.2019).
- https://www.battleships-cruisers.co.uk/hms_blenheim.htm (Erişim Tarihi: 31.03.2019).
- https://www.battleships-cruisers.co.uk/hms_swiftsure.htm (Erişim Tarihi: 31.3.2019).
- <https://www.firstworldwar.com/bio/fisher.htm> (Erişim Tarihi: 10.3.2019).
- [http://www.dreadnoughtproject.org/tfs/index.php/River_Class_Destroyer_\(1903\)](http://www.dreadnoughtproject.org/tfs/index.php/River_Class_Destroyer_(1903)) (Erişim Tarihi: 01.4.2019).
- <https://www.ensonhaber.com/galeri/tsk-arsivinden-canakkale-zaferi-fotografari#65> (Erişim Tarihi: 28.2.2019).
- http://www.geliboluyuanlamak.com/745_18-fotograf-la-canakkale-bogaz-muharebesi-18-mart-1915-18-march-1915-dardanelles-assault-with-18-photographs-ahmet-yurttakal.html (Erişim Tarihi: 3.3.2019)
- <https://www.gettyimages.co.uk/detail/news-photo/january-8-the-british-ship-cornwallis-from-the-allied-fleet-news-photo/481658177> (Erişim Tarihi: 23.3.2019).
- <https://www.greatwarforum.org/topic/112933-hms-irresistible-dardanelles-campaign-1915/> (Erişim Tarihi: 21.3.2019).
- http://www.hazegray.org/navhist/carriers/uk_sea.htm#ark (Erişim Tarihi: 31.3.2019).
- http://www.historyofwar.org/articles/weapons_HMS_Dartmouth.html (Erişim Tarihi: 31.3.2019).
- http://www.historyofwar.org/articles/weapons_HMS_Irresistible.html (Erişim Tarihi: 21.3.2019).
- http://www.historyofwar.org/articles/weapons_HMS_Majestic.html (Erişim Tarihi: 31.3.2019).
- http://www.historyofwar.org/articles/weapons_HMS_Prince_George.html (Erişim Tarihi: 31.3.2019).
- http://www.historyofwar.org/articles/weapons_HMS_Swiftsure.html (Erişim Tarihi: 31.3.2019).
- http://www.historyofwar.org/articles/weapons_HMS_Vengeance.html (Erişim Tarihi: 23.3.2019).
- http://www.horncombe.net/herbert_lee_ships/herbert_lee_ships.html (Erişim Tarihi: 01.4.2019).
- https://www.militaryfactory.com/ships/detail.asp?ship_id=Bouvet-1898 (Erişim Tarihi: 2.4.2019).
- https://www.militaryfactory.com/ships/detail.asp?ship_id=HMS-Agamemnon ve (Erişim Tarihi: 20.3.2019).
- https://www.militaryfactory.com/ships/detail.asp?ship_id=HMS-Queen-Elizabeth-1914 (Erişim Tarihi: 13.03.219).
- <https://www.mynet.com/i-dunya-savasinda-donanalardan-harika-gorseller-190101089540> (Erişim Tarihi: 28.2.2019).
- <https://www.naval-encyclopedia.com/ww1/royal-navy-1914> (Erişim Tarihi: 1.4.2019).
- <https://www.naval-encyclopedia.com/ww1/UK/canopus-class-1897> (Erişim Tarihi: 22.3.2019).
- <https://www.naval-encyclopedia.com/ww1/UK/hms-ark-royal-1914> (Erişim Tarihi: 24.3.2019).
- <https://www.naval-encyclopedia.com/ww1/UK/invincible-class-battlecruisers/> (Erişim Tarihi: 21.3.2019).
- <https://www.naval-encyclopedia.com/ww1/UK/majestic-class-battleships-1894> (Erişim Tarihi: 31.3.2019).
- https://www.naval-history.net/OWShips-WW1-01-HMS_Albian.htm (Erişim Tarihi: 31.3.2019).
- https://www.naval-history.net/OWShips-WW1-01-HMS_Canopus.htm (Erişim Tarihi: 31.3.2019).
- https://www.naval-history.net/OWShips-WW1-01-HMS_Vengeance.htm (Erişim Tarihi: 23.3.2019).
- https://www.naval-history.net/OWShips-WW1-06-HMS_Dartmouth.htm (Erişim Tarihi: 31.3.2019).
- https://www.naval-history.net/OWShips-WW1-06-HMS_Dublin.htm (Erişim Tarihi: 31.3.2019).

<http://www.naval-history.net/PhotoWW1-01bbFrCharlemagne2PS.jpg> (Erişim Tarihi: 1.4.2019).

<http://www.naval-history.net/PhotoWW1-01bbFrGaulois1PS.jpg> (Erişim Tarihi: 1.04.2019).

<http://www.naval-history.net/PhotoWW1-01bbFrSuffren1MQ.JPG> (Erişim Tarihi: 2.4.2019).

<http://www.naval-history.net/PhotoWW1-01bbFrSuffren2PS.jpg> (Erişim Tarihi: 2.4.2019).

<http://www.naval-history.net/PhotoWW1-01bbFrSuffren3PS.jpg> (Erişim Tarihi: 02.04.2019).

<https://www.naval-history.net/PhotoWW1-05csBlenheim3PS.jpg> (Erişim Tarihi: 31.3.2019).

<https://www.naval-history.net/PhotoWW1-06clDartmouth1PS.JPG> (Erişim Tarihi: 31.3.2019).

<https://www.naval-history.net/PhotoWW1-06clDublin1PS.JPG> (Erişim Tarihi: 24.3.2019).

<http://www.naval-history.net/WW1Battle1503Dardanelles1.htm> (Erişim Tarihi: 31.3.2019).

<http://www.naval-history.net/WW1Book-RN2-P04.jpg> (Erişim Tarihi: 07.04.2019).

<http://www.naval-history.net/WW1Book-RN2-230.JPG> (Erişim Tarihi: 7.4.2019).

<https://www.naval-history.net/WW1NavyBritishShips-Dittmar3WarshipsA.htm> (Erişim Tarihi: 24.3.2019).

<http://www.naval-history.net/WW1NavyBritishShips-Dittmar3WarshipsA.htm#1> (2.4.2019)

<https://www.naval-history.net/WW1NavyBritishShips-Dittmar3WarshipsB.htm> (Erişim Tarihi: 24.3.2019).

http://www.naval-history.net/WW1Navy-French_Navy_WW1.htm (Erişim Tarihi: 2.4.2019).

https://www.naval-history.net/xGM-Chrono-01BB-HMS_Queen_Elizabeth.htm (Erişim Tarihi: 13.3.2019).

<https://www.nusratmayingemisi.com/canakkalesavasi.php> (Erişim Tarihi: 3.3.2019).

<http://www.pohheritage.com/Upload/Mimsy/Media/factsheet/94508SOUDAN-1901pdf.pdf> (Erişim Tarihi: 24.3.2019).

<https://www.pinterest.cl/pin/838584393086282607/> (Erişim Tarihi: 20.4.2020).

https://www.reddit.com/r/WarshipPorn/comments/7pgl50/hms_agamemnon_bombarding_the_dardanelles_straits/ (Erişim Tarihi: 20.3.2019).

<https://www.revolvy.com/page/HMS-Irresistible-%281898%29> (Erişim Tarihi: 21.3.2019).

<https://www.revolvy.com/page/HMS-Swiftsure-%281903%29> (Erişim Tarihi:31.3.2019).

<https://www.rootschat.com/forum/index.php?topic=773588.0> (Erişim Tarihi: 24.3.2019).

<http://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/canakkale-savasi-1915-1916-826> (Erişim Tarihi: 03.03.2019).

<https://www.thenational.ae/world/the-wrong-horse-how-the-ottoman-delusions-of-1914-shaped-the-modern-middle-east-1.457782> (Erişim Tarihi: 23.3.2019).

<https://www.wikidata.org/wiki/Q5633875#/media/File:HMSPrinceGeorge1897.jpg> (Erişim Tarihi: 31.3.2019).

http://www.wikiwand.com/en/Russian_cruiser_Askold (Erişim Tarihi: 5.4.2019).

<http://www.worldwar1.co.uk/battlecruiser/hms-invincible.html> (Erişim Tarihi: 22.3.2019).

<http://www.worldwar1.co.uk/light-cruiser/hms-Chatham.html> (Erişim Tarihi: 31.3.2019).

<http://www.worldwar1.co.uk/pre-dreadnought/hms-canopus.html> (Erişim Tarihi: 31.3.2019).

<http://www.worldwar1.co.uk/pre-dreadnought/hms-swiftsure.html> (Erişim Tarihi: 31.3.2019).

KANYILMAZ Erhan, "Yeni Zelanda Kaynaklarında Çanakkale Deniz Muharebeleri", Bütün Dünya, MART 2018, 31-35. [http://www.butundunya.com/pdfs/2018/03/030-035.pdf (Erişim Tarihi: 5.3.2019)].

PETHICK Ted, "The Dardanelles Operation: Churchill's Disgrace Or The Best Idea Of World War I?", Undergraduate Research Journal, 2001, Vol 4, 78-89. [https://scholarworks.iu.edu/journals/index.php/iusburj/article/view/19816 (Erişim Tarihi: 9.3.2019)].

(Footnotes)

1 https://www.naval-history.net/xGM-Chrono-01BB-HMS_Queen_Elizabeth.htm (Erişim Tarihi: 13.3.2019).

2 [https://wikividly.com/wiki/HMS_Agamemnon_\(1906\)](https://wikividly.com/wiki/HMS_Agamemnon_(1906)) (Erişim Tarihi: 20.3.2019).

3 <https://www.naval-encyclopedia.com/ww1/UK/canopus-class-1897> (Erişim Tarihi: 22.3.2019).

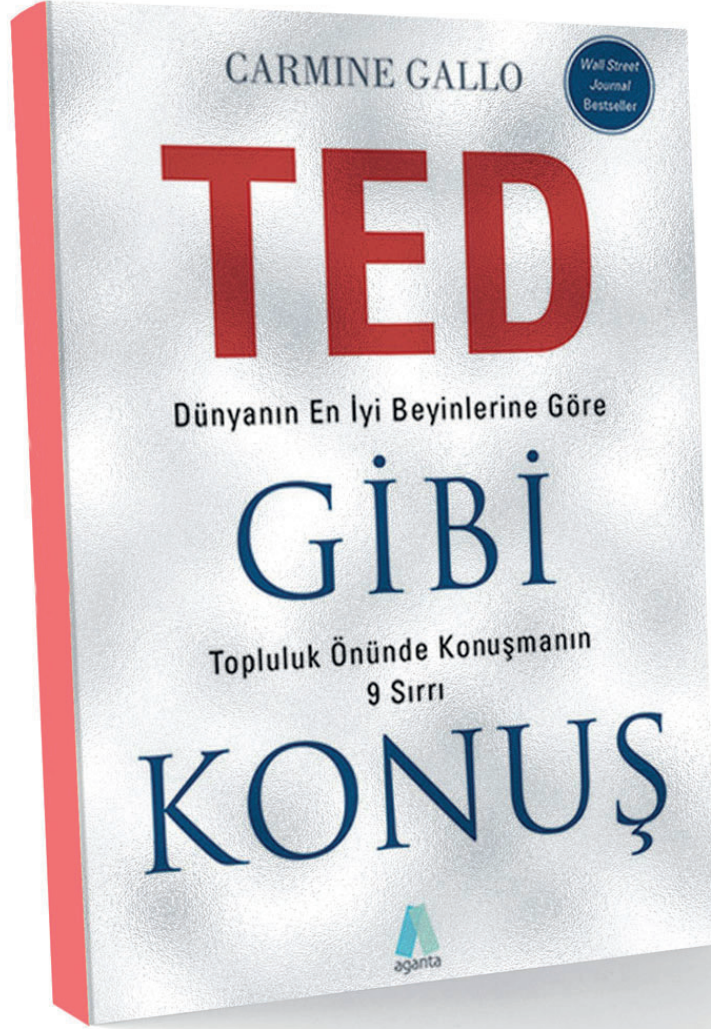
4 <https://www.naval-encyclopedia.com/ww1/UK/canopus-class-1897> (Erişim Tarihi: 22.3.2019).

5 1'inci Dünya Savaşı'nda İngiliz Donanması'nda "River" sınıfı 36 destroyer bulunmaktadır. Bakınız: [http://www.dreadnoughtproject.org/tfs/index.php/River_Class_Destroyer_\(1903\)](http://www.dreadnoughtproject.org/tfs/index.php/River_Class_Destroyer_(1903)) (Erişim Tarihi: 01.4.2019).

6 1'inci Dünya Savaşı'nda İngiliz Donanması'nda "Beagle" sınıfı 16 destroyer bulunmaktadır. Bakınız: https://wikivisually.com/wiki/Beagle-class_destroyer (Erişim Tarihi: 24.3.2019).

[tr.pinterest.com](https://www.pinterest.com)

■ Dz.Kur.Alb.Erdinç ALTINER

ISBN : 978-605-9851-55-8

İstanbul, Aganta Kitap, Ocak 2016, 280 Sayfa

Teknoloji, Eğlence ve Dizayn sözcüklerinin baş harflerinden adını alan TED konferanslarının gördüğü yoğun ilgi bütün dünyada artarak sürmektedir. Bugün yüz otuzdan fazla ülkede her gün beş TED etkinliği düzenlenmekte, "Paylaşmaya değer fikirler" sloganıyla anılan ve insanları bu denli etkileyen on sekiz dakikalık TED konuşmaları günde bir milyon kadar insan tarafından internette izlenmektedir. TED konuşmalarının bugüne kadar izlenme sayısı dört milyardan fazladır. Peki niçin? Bu kadar çok insanı etkileyen konuşmaların sırrı ne? Etkili, ikna edici, ilham veren bir sunum yapmak için en çok neye gereksinim duyarız? gibi sorulara cevap veren ve yüzden fazla TED konuşmasının çözümlenmeleri, TED'in sevilen konuşmacılarıyla yapılan söyleşiler, psikoloji, nörobilim ve iletişim uzmanlarının görüşlerini bir araya getiren Carmine Gallo'nun TED Gibi Konuş kitabının kısa bir özeti etkili iletişim becerilerinin geliştirilmesine katkı sağlaması maksadıyla aşağıda sunulmuştur.

TED GİBİ KONUŞ-Dünyanın En İyi Beyinlerine Göre Topluluk Önünde Konuşmanın 9 Sırrı

Fikirler 21. Yüzyılın geçer akçesidir. Kimileri fikirlerini sunmakta olağanüstü iyidir. Yetenekleri, bugünün toplumundaki itibar ve etkilerini yükseltir. İyi bir konuşmacı tarafından ortaya konan cesur bir fikirden daha ilham verici bir şey yoktur. Öyleyse dünyanın en iyi iletişimcileri tarafından paylaşılan teknikleri tam olarak tanımlamak ve onların sırlarını kullanmak harika olmaz mı? Unutmayın, eğer fikirlerinizle bir başkasına ilham veremezseniz o fikirlerin ne kadar iyi olduğunun bir önemi yoktur. Fikirler, yalnızca o fikirlerin iletilmesinin ardından gelen eylemler kadar iyidir. Peki ilham verici fikirlerimizi etkili bir biçimde nasıl sunarız? En temelde bilmemiz gereken ilgi çekici bir sunumun üç temel özelliği duygusallık, yenilik ve akılda kalıcılıktır. Duygusallık yüreğe dokunur, yenilik yeni bir şey öğretir ve akılda kalıcılık ise içeriği hiç unutulmayacak yollarla sunar.

Sunum yapacağınız konuya veya fikirlerinize olan derin inancınız ve tutkunuz ilham verici bir ustalığa yol açar. Bilim tutkunun tam anlamıyla bulaşıcı olduğunu göstermektedir. Kendiniz ilham almamışsanız başkalarına ilham veremezsiniz. Konunuzla tutkulu ve anlamlı bir bağ kurarsanız dinleyicilerinizi ikna etmek ve onlara ilham vermek için çok daha fazla şansınız olur. Peki tutku ile kastedilen nedir? Tutkunuz geçici bir merak değildir hatta hobi bile değildir. Tutku; yoğun olarak anlamlıdır ve kimliğinizin özüdür. Bir şeye tutkunuz varsa, onu düşünmekten, ona göre davranmaktan ve başkalarıyla onun hakkında konuşmaktan kendinizi alamazsınız.

Doğal ruh halimiz olumsuz düşüncelerin etkisi altında yorumlanmadığı zaman kusursuzdur. Zamanımızda en çok ihtiyacımız olan olgu umut ve güven aşılmasıdır. Eğer tek amacınız bir sunum yapmak ya da itibarınızı artırmaksa, izleyicinizle bağ kurmakta başarısız olabilirsiniz. Ancak, amacınız daha özgeciyse, yani insanlara daha kaliteli bilgiler sunmaksa o zaman sunumunuzla daha derin bir bağ kuracak ve sunumunuzda daha rahat olacaksınız. Sunumlarınızdaki rahatlığın bir diğer temel taşı da elbette prova yapmaktır. Bir görevin yoğun olarak tekrar edilmesi beyinde yeni ve daha güçlü nöral yollar oluşturur. Bir kişi belli bir alanda uzmanlaştıkça beynin o yeteneklerle ilişkili alanları da gerçekten büyür. Provalar esnasında, arkadaşlarınızdan ve meslektaşlarınızdan sunumunuzu izlemelerini ve açık şekilde geribildirim yapmalarını isteyin. Bir de kayıt cihazı kullanın. Video kamera topluluk önünde konuşma yeteneğinizi geliştirecek en iyi araçtır.

Belli bir beceride ustalaşmak için on bin saat gerektiği bilinen bir teoridir. Otobüs sürücülerine kıyasla taksi şoförlerinin beyinlerinin arka kısımlarında bulunan ve hipokampus denilen bölgenin daha büyük olduğu tespit edilmiştir. Hipokampusun, yol bulmada kullanılan yetenekleri geliştirmede özel bir rolü vardır. Otobüs sürücülerinin hipokampusları her gün aynı rotada gidip geldiklerinden dolayı taksi şoförlerine kıyasla daha az gelişmiştir. Bu örnekten hareketle topluluk önünde ne kadar çok konuşursanız, beynin mevcut yapısı da değişir ve dille ilgili alanları da o kadar gelişir diyebiliriz.

Sunumlarınızda bir diğer önemli unsur ise elbette ikna kabiliyetidir. Gerçek ikna, dinleyicilerinizle duygusal bir ahenk yakaladıktan ve güvenlerini kazandıktan sonra olur. Eğer sesiniz, jestleriniz ve beden diliniz sözlerinizle uyumsuzsa dinleyiciniz mesajınıza güvenmeyecektir. İletişim teorisinin kurucularından biri olan Yunan Filozofu ARISTOTELES'ın iknanın Ethos, Logos ve Pathos'dan oluşan üç unsurun temsil edilmesiyle oluştuğuna inanırdı. Ethos güvenilirliktir. Dinleyici; başarılarına, sıfatlarına, deneyimlerine saygı duyduğu insanlarla hemfikir olmaya eğilim gösterir. Logos, mantık, veriler ve istatistik aracılığıyla ikna sağlamaktadır. Pathos ise duygulara hitap etme eylemidir. Bugün dünyanın en iyi TED konuşmacılarının sunumlarını incelediğinizde Pathos'un % 65 gibi bir oranda etkili olduğunu görürsünüz. O halde sunumunuzda duygulara hitabınız minimal ise, bu sunumu tekrar yapmadan önce içeriği yeniden düşünseniz iyi olur. Daha çok hikaye, anekdot ve kişisel içgörüler eklemek gibi önlemler iknayı artırabilir.

Kişisel hikayelerin hem anlatanın hem de dinleyenin beyinlerinin eş zamanlanmasına sebep olduğu keşfedilmiştir.

Buna 'beyinden beyne eşleşme' denilmektedir. Dinleyicinin beyin tepkileri konuşmacının beyin tepkilerini aynalamaktadır. Madde işaretleriyle dolu çok sözcüklü bir powerpoint slaytı, beynin sözcükleri anlama dönüştürdüğümüz dil işleme merkezini aktive eder. Hikayeler ise daha fazlasını yapar; bütün beyni kullanıp dil, duyuşsal, görsel ve motor alanlarını harekete geçirir. İnsanların soyut kavramları anlaması zordur. Hikayeler soyut kavramları elle tutulur, duyuşsal ve hatırları fikirlerle çevirir. Peki hikayeden kastımız nedir? Etkili iletişimciler ve en iyi TED konuşmacıları üç tür hikayeden birine bağılı kalır. İlki; konuşmanın ya da sunumun temasıyla doğrudan ilişkili kişisel hikayelerdir. İkincisi; izleyicinin ilişkili kurabileceğı başkalarının hikayeleridir. Üçüncüsü ise ürünlerin ya da markaların başarısını ya da başarısızlığını anlatan hikayelerdir. Başarılı olmak için başkalarını vizyonunuz, hayaliniz ya da davanızı desteklemeye ikna etmeniz gerekir. Bunun için akıllarına olduğı kadar kalplerine de ulaşmalısınız. Hikaye anlatmanın sağladığı da budur. Bir hikaye anlattığınızda kesinlikle metaforlar, analogiler ve canlı bir dil kullanın ama klişeleri, moda sözcükleri ve jargonu eleyin. Seyirciniz milyon kez işittiğı ifadeleri duymazdan gelecektir.

Şimdi de sunumlarınızda olması gereken konuşma biçimine değinelim. Çalışmalar ideal konuşma hızının dakikada 150 ila 160 kelime arasında olduğunu gösterir. Bu, çoğı dinleyicinin bilgiyi rahatça duyup, özümseyip hatırlayabileceğı hız gibi görünür. Çoğı insan bir konuşma ya da sunum yaptığında, konuşma hızını düşürüp sözlü iletilerinin kulağı yapay gelmesine sebep olur. En ünlü TED konuşmalarından birini yapmış olan Bryan STEVENSON ise sunumunda sizinle çene çalar gibidir. Doğal, sohbet eder gibi ve çok sahibidir. Sunumunuzu prova ederken, slaytları geçerken ya da vurgulamak istediğiniz noktaları hatırlamaya çalışırken konuşma hızınızı yavaşlatma eğiliminde olacaksınız. Bir kez içeriğı içselleştirdiğinizde sözlü iletinizin hızını doğal sohbet tarzınıza uydurun. Bunun yanında beden dili uzmanlarıncı kabul edilen bir şehir efsanesine göre, bir kişinin mesajının %7'si sözlerle ve %93'ü sözsüz olarak (%38 Ses Tonu, % 55 Beden Dili) iletilmiş. Bu bilginin doğruluğı elbette tartışmalıdır. Ancak önemli olan, söylediğiniz şeye inanmanızdır. Eğer söylediğinizize inanmazsanız, hareketleriniz tuhaf ve yapay olacaktır. Eğer mesaja inanmıyorsanız, vücudunuzu mesaja inanıyor gibi hareket etmeye zorlayamazsınız. Beden dilinin temel unsurları elbette jestlerdir. Çalışmalar, düşünürlerin karmaşık jestler kullandığını ve jestlerin genellikle izleyicide konuşmacıya karşı güven yarattığını göstermiştir.

Disiplinli, titiz, zeki ve güvenli konuşmacılar, el hareketlerini kendi düşünce süreçlerine bir pencere olarak kullanırlar. Bu el hareketlerinden bahsederken güç küresini tanımlamak yerinde

olacaktır. Güç küresini gözlerinizin yukarisından, ileri uzanmış ellerinizin ucuna, aşağıda göbek deliğimize inen ve tekrar yukarıda gözlerinize çıkan bir daire olarak hayal edin. Jestlerinizi ve bakışınızı bu bölgede tutmaya çalışın. Göbeğinizden aşağı inen elleriniz enerji ve güvenden eksiktir. Güvensiz birisi kendini kapatacak, ellerini ve kollarını kavuşturacak, koltuğunda büzülecek, gözlerini aşağı indirecektir. Bedenlerimiz zihinlerimizi, zihinlerimiz davranışlarımızı ve davranışlarımız sonuçlarımızı değiştirebilir. Sonuç olarak saatler ve saatlerce süren provalarla ustalaştığımız konuşmanızı ve jestleriniz genel mesajınızı güçlendirecektir. Ancak, tutku ve alıştıma olmadan duruşunuz ciddi olarak zayıflayacaktır.

Bir sunumun ikinci temel unsuru olan yenilik kavramına geldiğimizde, insan beyninin yeniliğı sevdiğini söyleyebiliriz. Bir sunumda tanıdık olmayan, alışılmamış ya da umulmadık bir unsur izleyicinin ilgisini çeker, onları daha önce yerleşmiş kavramlardan koparır ve dünyaya yeni bir bakış kazandırır. İzleyicinize tamamen yeni, farklı paketlenmiş ya da eski bir sorunu çözmenin yeni ve alışılmamış bir yolunu sunan bir bilgi verin. Yeni bir şey öğrenme süreci beynin bilgiyi saklaması için gerekli dopamin adlı bir kimyasalla ilgilidir. Dopamini beyindeki kaydet tuşu gibi düşünebilirsiniz. Amigdala ön beyin kabuğunda yer alır ve nörotransmitter dopaminle doludur. Beyin duygu yüklü bir olay saptadığı zaman amigdala sisteme dopamin salgılar. Bir etkinlik ya da deneyim sırasında dopamin mevcut olduğunda onu hatırlarız, dopamin salgılanmazsa hiçbir şey akılda kalmaz. Dahası bir şeyi ilk başta ne kadar canlı algıladığımız, onu daha sonra ne kadar canlı hatırlayacağımıza işaretler. Eğer izleyicinin duyuşsal tepkileriyle bağı kurarsanız, bilgiyi daha canlı algılayacaklar, daha az dikkatleri dağılacak ve hatırlamaları daha olası olacaktır. Soyut noktaları açıklamak için çok somut ve anlamlı örnekler kullanın. Görüntüleri, ister güzel ve şaşırtıcı, ister kötü olsun, beceriyle kullanın. Çağrıştırıcı bir slayt, komik ya da iç görülü bir video, heyecanlı bir demo... Bunların hepsi izleyicinizin ibresini gerçekten oynatabilecek alışılmamış unsurlardır. Her göstericinin en az bir ağızları açık bırakacak anı, izleyicilerinin ertesi gün konuşacağı duygu yüklü bir yardımcı olmalıdır. Bir tane bulun ve kullanın. Sunumunuzun içeriğı eğer izleyicilerinin zihnine kazanabilirse daha etkili olacaktır.

Sunumlarınızın içeriğı hakkında bir diğere önemli konuda mizah ve yeniliğı birleştirmektir. Mizahı doğal ve yaratıcı bir şekilde kullanmayı öğrenmelisiniz. Mizah ve kullandığınız alıntılar üstünde gerçekten düşünün. Konuyla ilgili olduklarından emin olun. Sunumunuzun havasını hafifleten ya da konunuzun karmaşıklığını azaltan alıntılar bulun. Ünlü bir alıntı kullanmanız gerektiğini düşünmeyin. İzlenmiş yoldan çıkın. Pek çok durumda,

tanıdığınız kişilerden alıntılar gayet komik ve ilginç olabilir. Fiziksel gülme tepkisinin peşinden gelen zihinsel bir keyif vardır ve bunun beyinde endorfin salgılatması rastlantı değildir. Böylece, endorfinler savunmanızı düşürür ve bir şeye farklı bakmaya ikna edilebilirsiniz. Bu, kızgınlık, korku, panik ve aşırı uyarılma ya da akut stres tepkilerinin işleme şeklinin tam tersidir. Gülmek tansiyonu düşürür, bağışıklık sistemini güçlendirir, nefes almayı iyileştirir, enerjinizi artırır ve sizi iyi hissettirir. Eğer kendinizi iyi hissederseniz daha iyi bir sunum yaparsınız.

Sunumlarınız için 18 dakika ideal bir uzunluktur. Eğer daha uzun bir sunum yapmanız gerekiyorsa içine her 10 dakikada bir yumuşak aralar (hikayeler, videolar, gösteriler) katın. Peki neden 18 dakika? Araştırmacılar kavramsal birikmişliğin ve fazla bilginin fikirlerin başarıyla iletilmesine engel olduğunu keşfetmiştir. Hatırlamanız gereken şeyler biriktikçe daha fazla stres duyar ve çok geçmeden hepsini bırakırsınız. İzleyici açısından baktığınızda, eğer gerçekten konsantre oluyorsanız çözümsel dinleme fiziksel olarak yorucu bir deneyimdir. İzleyici olarak dinlemek düşündüğümüzden daha tüketicidir. Ortalama yetişkin insan beyni sadece 1,36 kg civarındadır ama aşırı miktarda glikoz, oksijen ve kan akışı tüketen bir enerji oburudur. Beyin yeni bilgileri alırken, milyonlarca nöron bir anda eyleme geçer ve enerji yakıp yorgunluk ve bitkinlik yaratır. Buna karşın karmaşık bir konunun basitçe açıklanması ise konuşmacının konuya hakimiyetine dair dinleyenlerde güven uyandırır. "Küçük Güzeldir" kitabının yazarı E.F. SCHUMACHER bir söyleşisinde "Her zeki budala, konuları daha büyük ve daha karmaşık yapabilir. Ters yönde ilerlemek ise deha ve cesaret gerektirir" demiştir. Cesaret ana sözcüktür. Bir powerpoint slaytını izleyicinin çoğunun okuyamayacağı kadar küçük metinlerle doldurmak yerine, tek bir resim koymak cesaret ister. Bir sunumda slayt sayısını azaltmak cesaret ister. Uzun uzun anlatmak yerine 18 dakika konuşmak cesaret ister.

Birden fazla duyuya hitap eden unsurlarla sunumlar yapın: görüntü, ses, dokunuş, tat ve doku. Unutmayın, beyin sıkıcı şeylerle ilgilenmez. Karşınızda büyüleyici görüntüler, çekici videolar, ilginç sahne malzemeleri, güzel sözler ve hikayeyi hayata geçiren birden fazla ses varsa sıkılmak neredeyse olanaksızdır. Kimse sizden sununuza çoklu duyuusal deneyimler katmanızı istemez. Ama bir kez bunu deneyimledikleri zaman her dakikasından hoşlanırlar. Beyin çoklu duyuusal deneyimler için can atar. İzleyiciniz neden sunumunuzu sevdiğini açıklayamayabilir; bu sizin küçük sırrınız olacaktır. Bu noktada artık geleneksel powerpoint sunumlarının sonunun geldiğini de görüyoruz. Powerpointin bir araç olarak sonunun değil ama metinle ve madde işaretleriyle karmakarışık, geleneksel powerpoint tasarımının sonunun geldiği düşünülmektedir. Ortalama powerpoint slaytında 40 sözcük vardır. Bir TED sunumunda ise 40'a yakın sözcük olan bir

slayt bulmak neredeyse olanaksızdır ve bu sunumlar dünyadaki en iyiler arasında sayılır. Bilim insanları, sözcükler yerine resimlerle sunulan kavramların hatırlanmasının daha olası olduğuna dair dağlar kadar kanıt üretmiştir. Eğer bilgiyi duyarsanız, üç gün sonra o bilginin yüzde 10 kadarını hatırlamanız olasıdır. Fakat bir resim eklenince hatırlama oranınız yüzde 65'e yükselecektir.

Yıllar önce yapılan testler, insanların 2500 resimden fazlasını, gördükten birkaç gün sonra, her ne kadar resimleri onar saniye kadar görmüş olsalar da, en az yüzde 90 doğrulukla hatırlayabildiğini gösterdi. Bir yıl sonra doğruluk oranları hala yüzde 63 civarında dolaşıyordu. Beyinlerimiz görsel bilgiyi metin ve sestem çok daha farklı işlemeye donanımlıdır. Bilim insanları, bu etkiye "çoklu biçimde öğrenme" demektedir. Resimler bir yerine birkaç kanalda, beyne çok daha derin ve anlamlı şifreleme deneyimi sağlayarak işlenir. Sinirbilimciler beyninizin görme korteksinin neyin gerçek neyin hayal olduğunu ayırt edemediğini bulmuştur. Eğer bir şeyi canlı olarak düşünebilerseniz beyinde o olayı gerçekten görüyorsunuz gibi aynı alanlar harekete geçer. Bu yüzden metaforlar, analogiler ve zengin imgelemeler zihinde bir resim canlandırmak da güçlü yöntemlerdir ve hatta bazı durumlarda gerçek bir görüntüden bile daha etkilidirler. Bunun yanında sunumlarınızın içeriğini de görselleştirin. Dilim grafiklere, tablolara, çizelgelere görüntüler ekleyin ya da arka plana resimler koyun. İlk 10 slaytta 40'tan fazla sözcük hedeflememek sizi, slaytı gereksiz ve dikkat dağıtan metinlerle doldurmak yerine, akılda kalan ve ilgi çeken bir hikaye anlatmak hakkında düşünmeye zorlar. Çoğu slaytınızda madde işaretlerini yok edin. En sevilen TED konuşmacıları madde işaretlessiz slaytlar sunar. Metin ve madde işaretleri, bilgiyi izleyicinize aktarmanın en az akılda kalacak yoludur.

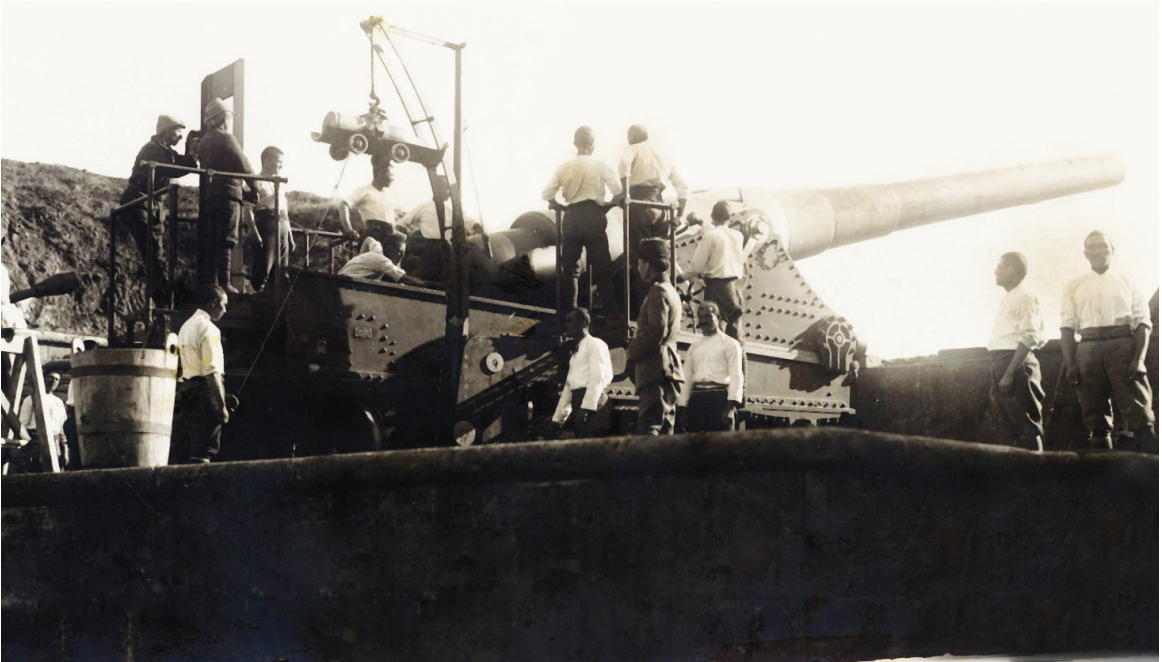
Sonuç olarak; insanlar, birden fazla duyuya uyarıldığında bilgiyi daha canlı hatırlar. Bir daha bir sunum tasarlarken, anlattığınız hikayelerle (işitme), gösterdiğiniz fotoğraf ya da slaytlarla (görme) ve kullandığınız sahne malzemeleriyle (hissetme) beş duyuya dokunma konusunda yaratıcı olun. İlham veren bir konuşmacı, dinleyicilerini hayatları, kariyerleri ya da işleri hakkında farklı düşünmeye yöneltmelidir. İyi bir konuşmacı daha iyi biri olmayı istemeyi sağlamalıdır. Bir sunum yaptığınızda, hedefiniz sadece bir sunum yapmak olmamalıdır. İzleyicinize ilham vermek, onları etkilemek ve daha büyük düşler kurmaya teşvik etmek olmalıdır. İnsanlar sizin gerçek olduğunuzu düşünmezlerse onları etkileyemezsiniz. İzleyiciniz eğer size güvenmez, hayran olmaz ve sizi içtenlikle sevmese onları hiçbir şeye ikna edemezsiniz. Bu durumda da, yalnızca boşa konuşmuş ve hem kendinizin hem de dinleyenlerinizin en değerli hazinesi olan zamanını çalmış olursunuz.

Çanakkale Şehitlerimizi Minnet ve Rahmetle Anıyoruz.

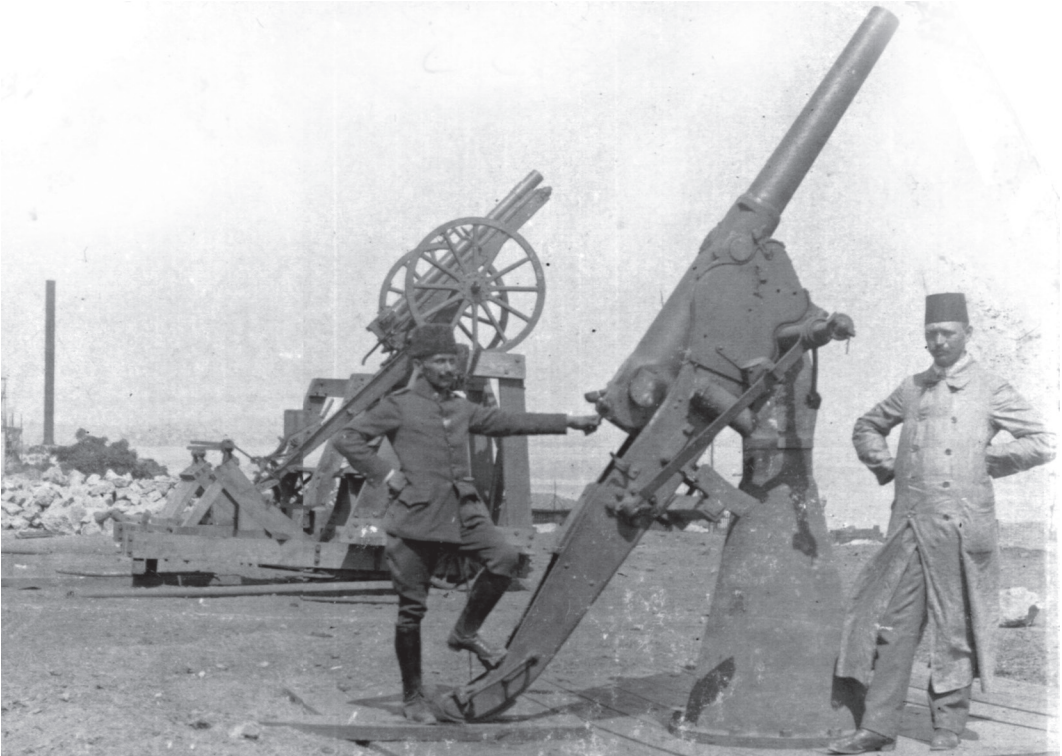
Resim-1: Birinci Dünya Savaşına Girilmesinden Önce Çanakkale Kale-i Sultani Ağır Top Bataryaları

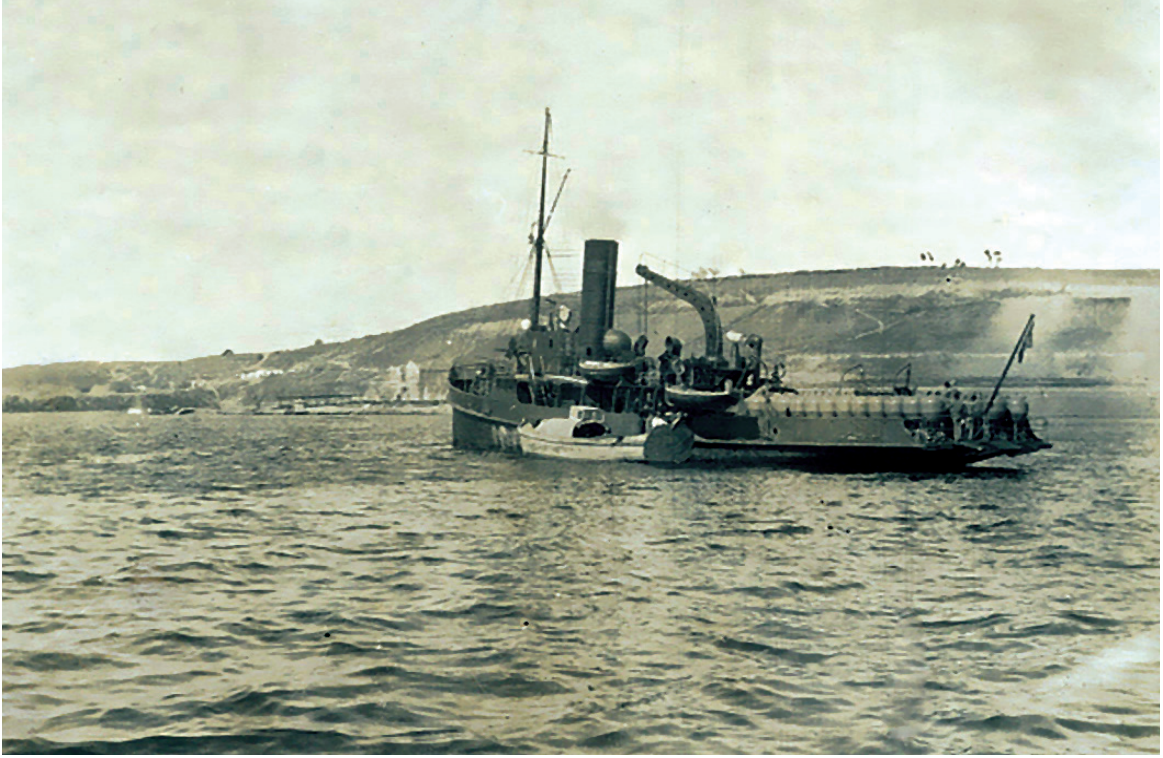
Resim-2: Düşman Gemilerine Ateş Açmaya Hazırlanan Bir Ağır Topumuz - Kasım 1914

Resim-3: 13 Aralık 1914 Günü Bir İngiliz Denizaltısı Tarafından Batırılan Mesudiye Zihlının Sökülen Toplarıyla Oluşturulan Baykuştepe Bahriye Bataryası Personeli

Resim-4: Çanakkale'de Düşman Uçaklarına Ateş Eden İki Topumuz

Resim-5: 18 Mart Kıyı Savunma Savaşının Kazanılmasında Büyük Bir Rol Oynayan NUSRAT Mayın Gemisi

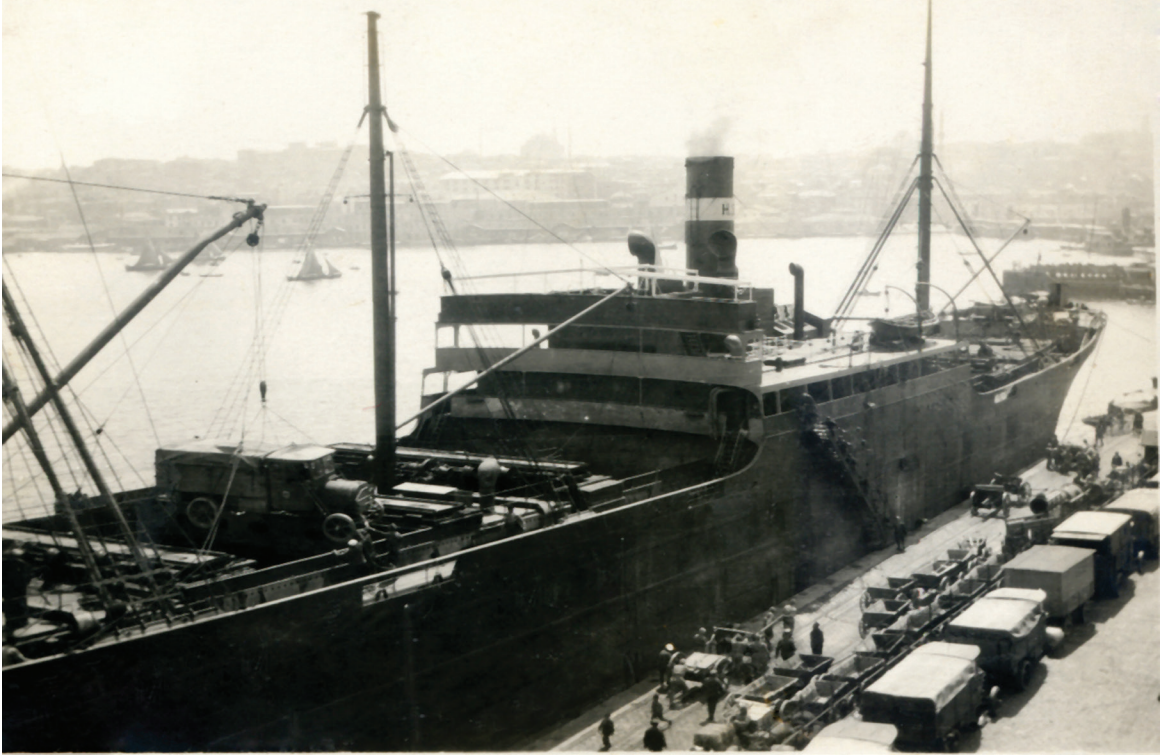
Resim-6: 12-13 Mayıs 1915 Gecesi Çok Kahramanca Bir Harekette Boğazdan Çıkararak Dev İngiliz Zırhlısı HMS GOLIATH'ı Batıran MUAVENET-İ MİLLİYE Muhribinin Türk ve Alman Personeli.

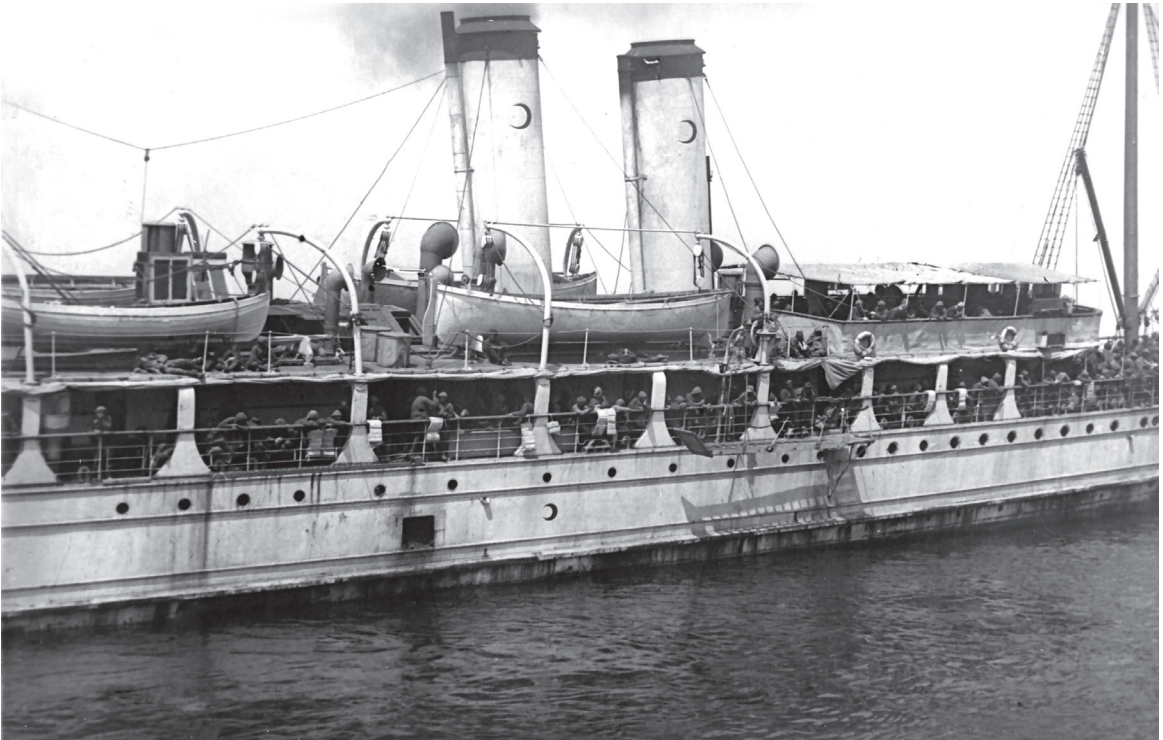
Resim-7: Bestedikleri Geyik Nedeniyle " Geyikli Alay" İsmiyle Anılan 39'uncu Alay Subay ve Erleri Maskotları Olan Geyikle.

Resim-8: Düşmana Ateş Açan Bir Dağ Topumuz

Resim-9: İstanbul - Galata Rıhtımında Çanakkale Cephesine Deniz Yoluyla Gönderilen Teçhizatı Taşıyan Bir Gemi Harekete Hazırlanırken - Nisan 1915

Resim-10: Çanakkale Gazilerini Taşıyan Bir Hılal-i Ahmer Gemisi

Resim-11: Kahraman Çanakkale Yaralıları

Resim-11: Düşman Terk Ettikten Sonra Abdurrahman Bayırında İnceleme Yapan 7. Tümen Komutanı ve Karargâh Subayları

Resim-12: Düşman Çanakkale'den Çekildikten Sonra 6. Kolordu Komutanı Hilmi Paşa ve Karargâh Subayları

Resim-13: Zaferden Sonra Bir Araya Gelerek Eğlenen Mehmetçikler

DENİZ HARP ENSTİTÜSÜ FAALİYETLERİ

KARSU 5'İNCİ DÖNEM MEZUNİYET TÖRENİ (24 Ocak 2020)

KARSU 6'NCI DÖNEM AÇILIŞ TÖRENİ (03 Şubat 2020)

KARSU 6'NCI DÖNEM AÇILIŞ KUTLAMASI

DENİZ KUVVETLERİ KOMUTANI ORAMİRAL ADNAN ÖZBAL'IN ZİYARETİ (27 Şubat 2020)

**DENİZ KUVVETLERİ KOMUTANI
ORAMİRAL ADNAN ÖZBAL
TARAFINDAN VERİLEN KONFERANS
(27 Şubat 2020)**

YAPAY ZEKÂ ÇALIŞTAYI (05-06 Mart 2020)

İSTİKLÂL MARŞI'NIN KABULÜ TÖRENİ (12 Mart 2020)

DHE PERSONELİ VE KARARGÂH SUBAYLIĞI
6'NCI DÖNEM KURSİYER SUBAYLAR

MAVİ VATAN'DAN AÇIK DENİZLERE DERGİSİ İÇİN YAZIM KURALLARI MAKALE VE KİTAP İNCELEMESİ METİN ŞEKİL ESASLARI

1. Yayın dili Türkçe'dir. Ancak İngilizce, Fransızca ve Almanca makale ve değerlendirme yazıları da yayımlanabilir. Türkçe makalelerin imla ve noktalamasında Türk Dil Kurumu kurumsal web sayfasında erişilebilen güncel sözlük ve yazım kuralları esas alınır. Gönderilen yazılar dil ve anlatım açısından bilimsel ölçülere uygun, açık ve anlaşılır olmalıdır. Gönderen makale, özet, kaynakça, dipnotlar dahil 7,500 kelime olmalıdır. Makalenin başlangıç kısmına yazılmış makale başlıklarında içeren 150 kelimeyi aşmayan özet ve beş anahtar kelime eklenmelidir.

2. Metinler **Times New Roman** karakteri kullanılarak, **11 puntoda** ve **1,5 satır aralığına** sahip olacak şekilde yazılmalıdır. Dipnotlar ise **9 punto** ve **1 aralıklı** yazılmalıdır.

3. Paragraf özellikleri hizalama iki yana ve satır aralığı 1,5 şeklinde olmalıdır. Sayfa numaraları ise altta verilmelidir.

4. Makalelerde kullanılacak alt başlıklar koyu yazılmalı ve rakam ile numaralandırılmalıdır.

5. Dipnotlarda atıflar aşağıdaki şekillerde verilmelidir.

5.1. Kitaplara yapılan atıflarda yazar adı ve soyadı, **eser adı**, (varsa cilt numarası), (varsa çeviren), yayınevi, yayımlandığı yer, yayımlandığı tarih ve sayfa numarası aşağıdaki örneklerle uygun olarak sırayla verilecektir.

Tek yazarlı kitap:

Henry Kissinger, **Dünya Düzeni**, (çev. Sinem Sultan Gül), Boyner Yayınları, İstanbul, 2016, ss. 14-16.

İki yazarlı kitap:

George Friedman ve Meredith Friedman, **Savaşın Geleceği-21. Yüzyılda Güç, Teknoloji ve Amerikan Dünya Egemenliği**, (çev. Enver Günsel), Pegasus Yayınları, İstanbul, 2015, s. 114.

Çok yazarlı kitap:

Pınar Bilgin vd., **Türkiye Dünyanın Neresinde?-Hayali Coğrafyalar, Çarpışan Anılar**, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 19.

Çeviri:

Walter Isaacson, **Steve Jobs**, çev. Dost Körpe, Domingo Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 540.

Yazar bilgisi verilmemiş kitap:

"Türkiye ve Dünyada Yükseköğretim", **Bilim ve Teknoloji**, TÜSIAD Yayınları, İstanbul, 1994, s. 81.

Çok ciltli kitap:

Halil İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi** (çev. Halil Berktaş), Cilt: 1, Eren Yayınları, İstanbul 2000, s. 100.

5.2. Makalelere yapılan atıflarda yazar adı ve soyadı, "makale adı" (varsa çeviren), **yayımlandığı süreli yayının adı (italik)**, yayımlandığı yıl, cilt no (Romen)/sayı:, dergide yer aldığı sayfa aralığı, alıntının yapıldığı sayfa numarası aşağıdaki örneklerle uygun olarak sırayla verilecektir. Ansiklopedi maddelerine yapılan atıflarda da makalelere atıf şekli kullanılacaktır.

Tek yazarlı makale:

R. Kutay Karaca, "Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkilerinde Doğu Türkistan Sorunu", **Gazi Akademik Bakış**, 2008, Cilt: 1, 219-245, s. 220.

Derleme kitaplar ve bildiri kitaplarında bölüm/makale:

Engin Avcı, "Türkiye'de Terörizm ve Terörizmle Mücadele", Gökhan Sarı ve Cenker Korhan Demir, (ed.), **Güvenlik Bilimlerine Giriş**, Jandarma Basımevi, Ankara, 2015, 281-310, s. 305.

5.3. Konferanslarda Sunulan Tebliğler:

_Dritan Egro, "Arnavutluk'ta Osmanlı Çalışmaları", **XIII. Türk Tarih Kongresi, Bildiriler, 4-8 Ekim 1999**, Cilt: I, TTK Yayını, Ankara, 2002, s. 14.

5.4. İnternet Dergisinde Makale:

Hasan Kopkallı, "Does frequency of online support use have an effect on overall grades?", **The Turkish Online Journal of Distance Education**, <http://tojde.anadolu.edu.tr/> (Erişim tarihi: 18.11.2009)

5.5. Tezlere yapılan atıflarda yayımlanmamış tezlerin başlıkları için **italik** kullanılmayacaktır. Yazar adı ve soyadı, tezin adı, tezin derecesi, tezin yapıldığı kurum ve enstitü, yapıldığı yer ve tarih, sayfa numarası aşağıdaki şekilde verilecektir.

Atasay Özdemir, Uluslararası Sistemdeki Etkin Aktörlerin İran'ın Nükleer Programına Yaklaşımları, **Doktora Tezi**, Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul, 2013, s. 53.

5.6. İnternet üzerinden erişilebilen açık kaynaklara yapılan atıflar, aşağıdaki örneğe göre yapılacaktır.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmî İnternet Sayfası, "Türkiye Ukrayna Anlaşması", <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grouph/ikili/11.htm> (Erişim Tarihi: 14.07.2010).

6. Aynı kaynağa yapılan atıflarda yazar adı ve soyadı, age (adı geçen eser), agm (adı geçen makale) ve agy (adı geçen yayın) ifadesi ve sayfa numarası kullanılmalıdır. Aynı yazarın birden fazla eseri kullanılıyorsa yapılan atıflarda yazar adı ve soyadı, eserin yayım tarihi, age ifadesi ve sayfa numarası yazılmalı; yazarın aynı tarihli birden fazla eseri kullanılıyorsa, eser tarihinin yayına a, b, c harfleri konularak atıf yapılmalı ve bu durum kaynakçada da belirtilmelidir.

7. Ekler yazının sonunda verilecek ve altında belgenin içeriği ve kaynağına dair kısa bilgi yer alacaktır. Tablo ve şekiller (grafik dahil), Ekler kısmında verilebileceği gibi metin içerisine de yerleştirilebilir. Metin içerisinde verilmeleri durumunda tablo ve şekiller kendi içinde sıralanarak numaralandırılmalı (Tablo: 1, Şekil: 2 gibi) ve gerek bu numara gerekse tablonun/ şeklinin içeriğine dair tanıtıcı başlık tablonun/ şeklinin üst orta kısmında verilmelidir. Tablo, şekil, grafik ve resim için alıntı yapılmışsa, mutlaka kaynak belirtilmelidir.

8. Aday makale metinlerinin sonlarında, alfabetik sıra ve alıntı türüne (kitaplar, makaleler, internet kaynakları vs.) göre tasniflenmiş kaynakça verilmesi gerekmektedir. Makale içi dipnotlardan farklı olarak soyisim büyük harflerle ve ilk sırada yazılmalıdır. Bu kaynakça makalenin yayımlanması durumunda metinde yer almayacak, makale değerlendirme sürecinin hızla yürütülebilmesi için kullanılacaktır.

KOPKALLI, Hasan, "Does frequency of online support use have an effect on overall grades?", **The Turkish Online Journal of Distance Education**, <http://tojde.anadolu.edu.tr/> (Erişim tarihi: 18.11.2009)

9. Makaleler, makale isminin yazdığı bir klasöre "World Belgesi" halinde konulacaktır.

10. Aynı klasörün içine "Görseller" adı altında bir klasör daha açılacak ve makale içinde geçen resimlerin, fotoğrafların, tabloların vs. orijinal boyutları konulacaktır. (Word içinde görsel kalitesi düştüğü için)

11. Makale içinde kullanılan her görselin altına açıklaması yazılacak ve görsellerin, alındığı sayfa, site (URL), erişim tarihleri dipnot halinde makale içinde kullanıldığı görselin altına yazılacak ve aynı zamanda kaynakça bölümünde de belirtilecektir.

12. Kullanılan görseller, şekiller, tablolar vs. dergide kullanılacak seviyede kaliteli ve anlaşılır olacaktır.

13. Kullanılan kaynakçalar ya da görseller herhangi bir siyasi ve ideolojik düşünceye yakınlık içermeyecektir. Mümkün olduğunca devletin yayın organları tarafından yayımlanan görsellerin seçilmesine özen gösterilecektir.

14. Kullanılan görsellerde yabancı dil olmayacak, gerekirse Türkçeye çevrilecektir.